

Збірник матеріалів конференції

КАРПАТСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

**II Міжнародна науково-практична конференція
“Спільне і відмінне у філологічній картині світу слов’ян”
in memoriam проф. Миколи Лесюка**

**II Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt.
Podobieństwa i różnice w filologicznym obrazie świata Słowian
in memoriam prof. Mykoły Łesiuka**

27 лютого 2026 року

*Рекомендовано рішенням Вченої ради Факультету філології
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 10 від 23.04.2026 р.)*

«Спільне і відмінне у філологічній картині світу слов'ян» in memoіam проф. Миколи Лесюка: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції / упор. Н. Щербій. Івано-Франківськ: Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2026. 364 с.

Збірник II Міжнародної науково-практичної конференції «Спільне і відмінне у філологічній картині світу слов'ян» in memoіam проф. Миколи Лесюка містить матеріали, присвячені актуальним методологічним та теоретичним питанням у галузі славістики, зокрема мовознавства, літературознавства, перекладознавства, соціолінгвістичним та глоттодидактичним дослідженням слов'янських мов. Окрема секція була виділена для перших наукових спроб студентських славістичних студій. Конференція зібрала науковців, як досвідчених, так і початківців з різних міст України та 6 країн світу – Польщі, Словенії, Австрії, Болгарії, Чехії. Збірник призначений для науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та всіх, хто цікавиться проблемами славістики .

Упорядник:

Наталія ЩЕРБІЙ – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янських мов Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях. За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

© Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2026

ЗМІСТ

АНТОНЧУК ОЛЕКСАНДР СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКА ЯК НАЙДАВНІША ЛІТЕРАТУРНА МОВА СЛОВ'ЯН.....	9
БАЙ ОЛЕНА ПОДКАСТ ЯК ВИД СУЧАСНОГО ПОЛЬСЬКОГО МЕДІАТЕКСТУ ...	12
БЕРЕЖАНСЬКА ЄВГЕНІЯ-ОЛЕНА ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ДИСКУРС ТА ПРАВОПИСНІ НОРМИ.....	16
БЕССАРАБ ОЛЕКСАНДР , КОБИЛІНА ЮЛІЯ УКРАЇНСЬКА МОВА В СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	19
БИГУСЯК МИХАЙЛО СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЄСЛІВНИХ ЕКСПРЕСЕМ ГОВІРКИ С.КОВАЛІВКА КОЛОМИЙСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО - ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	23
БОЙКО ОКСАНА ПАЛІТРА ПАМ'ЯТІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЬОРОНАЗВ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС	28
БУРИГІН БОГДАН УКРАЇНСЬКА МОВА В МІЖСЛОВ'ЯНСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ	33
БУШКО ГАЛИНА ІВАН ШИШМАНОВ І КОНЦЕПЦІЯ «КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ»: БОЛГАРСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТЕКСТІ.....	36
ВАСИЛЬКІВ ГАЛИНА МОДУСИ ТІЛЕСНОСТІ В РОМАНІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ОСТАННІ ІСТОРІЇ».....	39
ВЕРБОВЕЦЬКА ОКСАНА, ВІЛЬЧИНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ЗАГОЛОВОК ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ).....	43
ВИШНЕВСЬКА ГАЛИНА КОНЦЕПТ «ДІМ/ДОМ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАТЕКСТІВ 2022–2026).....	48
ВІВЧАРИК НАТАЛІЯ ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ СЮЖЕТІВ І ОБРАЗІВ У КАЗЦІ Н. ЗАБЛИ «ЧАРІВНА ХУСТИНА»	52
ВІЛЬЧИНСЬКА ТЕТЯНА, БАЧИНСЬКА ГАЛИНА ХРОНОТОП ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО ЕРОТИЧНОГО КОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНОПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ М. ЛЕСЮКА «ЕРОТИЗМ В УКРАЇНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ»).....	56
ВОЙТАЛЮК СВІТЛАНА ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПОЛОНІСТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ГЛОТТОДИДАКТИКИ.....	62
ГОНЧАРУК ОКСАНА МОДЕЛІ ПОВНОЇ ТА ЧАСТКОВОЇ ФОНЕТИЧНОЇ МІМІКРІЇ У МОВЛЕННІ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ	65

ГОРЯЧОК ІННА ТВОРЧІСТЬ ГАЛИНИ ПОСВЯТОВСЬКОЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ	69
ГУЗЬ ОЛЕНА ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ	73
ДАВИДЧЕНКО ІННА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	77
ДЕГРИК ІГОР ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ВІДНОШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ)	81
ДЕМ'ЯНЕНКО НАТАЛІЯ СЛОВ'ЯНСЬКІ КУЛЬТУРНІ АРХЕТИПИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ТРАДИЦІЇ	85
ЛЕВАНДІВСЬКА ЮЛІЯ, ВОРОБЕЦЬ ОЛЕКСІЙ, ОКСАНА ДЖУС АРТИКУЛЯЦІЙНІ ТРУДНОЩІ: МІЖМОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ	89
ЗАВАРИНСЬКА ІРИНА КУЛЬТУРНІ КОДИ ТА ОНОМАСТИЧНІ ФОРМУЛИ У СПАДЩИНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА: ВІД ТЕКСТУ ДО МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ .	92
ЗАГАЙКЕВИЧ ТЕРЕЗА, ЩЕРБІЙ НАТАЛІЯ ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР ПОХОДЖЕННЯ НАЗВ КОНТИНЕНТІВ	96
ЗАЛЮБОВСЬКА-ШИРМА НАДІЯ БІОГРАФІЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТАДЕУША БОРОВСЬКОГО	100
ЗАХАРОВ ВІТАЛІЙ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ПІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	104
ЗИМОМРЯ МИКОЛА, ЯКУБОВСЬКА МАРІЯ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ДУХОВНИХ КООРДИНАТ ЧАСУ	107
ІВАНЯС ВЛАДИСЛАВА УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЙНА ЛІТЕРАТУРА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ В НІМЕЧЧИНІ: ДІЯЛЬНІСТЬ МИСТЕЦЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО РУХУ	110
ІВАХНЮК АНАСТАСІЯ ОБРАЗ ДОВОЄННОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ЛЬВОВА У СПОГАДАХ ЮЗЕФА ВІТЛІНА «МІЙ ЛЬВІВ»	116
КИРИЛОВА ДАРИНА, НЕДАШКІВСЬКА ТЕТЯНА ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ: ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ	119
КІТ ІРИНА, ВОРОБЕЦЬ ОЛЕКСІЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ ТЕОРІЙ	123
КОВАЛЕНКО БОРИС ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОМАНІ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ВОЛОДИМИРА ЛИСА	126
КОВАЛЕНКО НАТАЛІЯ ЗАСОБИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ	129
КОМЛИК НАТАЛІЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	133
КОПИСЬ ДІАНА, МИЦАН ДАРІЯ МОВНІ ЗАСОБИ В ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА («КАТРУСЯ», «СИНІ»)	137

КОПИЩИК ОКСАНА MEZIJAZYKOVÁ HOMONYMIE (SE ZŘETELEM KE SLOVANSKÝM JAZYKŮM).....	141
КОЧЕРГА ГАЛИНА ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА СЛОВОТВІРНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРУ У МОВНІЙ КАРТИНІ СЛОВ'ЯН.....	145
КРАПИВА ЮЛІЯ, ХРАМЦОВА ЮЛІЯ МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'ЮВАННЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	149
КРИШТОФ НАДІЯ РЕЗУЛЬТАТИ КОНКУРСУ «СЛОВО РОКУ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОЛЬЩІ.....	153
КРИЩУК ЛЮДМИЛА, ТОРЧИНСЬКА НАТАЛІЯ АФЕКТИВНА ЛЕКСЕМА <i>KOCHANA</i> ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЛЬСЬКІЙ ПІСЕННІЙ ЛІРИЦІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	156
КУНИЦЬКА ІРИНА, ШТЕЙНБУК ФЕЛІКС УКРАЇНСЬКІ «ДЕКАМЕРОНИ» У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ	160
ЛАЗАРОВИЧ ОЛЬГА, ДУТЧАК УЛЯНА ЛІНГВКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ БРЕХНЯ / KŁAMSTWO У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	164
ЛАЗАРОВИЧ ОЛЬГА WYKORZYSTANIE TEKSTÓW LITERACKICH I FOLKLORU NA ZAJĘCIACH Z DIALEKTOLOGII DLA STUDENTÓW POLONISTYKI	168
ЛУЦЕНКО ПАВЛО МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПАРЕМІЙ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ <i>АРАПА</i>	172
МАРЧЕНКО ТЕТЯНА НОМІНАЦІЯ СПАДЩИНИ В СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ: СЕМАНТИЧНА І СТРУКТУРНА СПЕЦИФІКА.....	175
МАТВЕЄВА НАТАЛІЯ МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЄДНОСТІ ТА СТІЙКОСТІ НАЦІЇ.....	179
МИКИТЮК АНТОНІНА, ЩЕРБІЙ НАТАЛІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У ПОЛЬСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ	183
МИЦАН ДАРІЯ, РУСАНОВА ЛЮДМИЛА АДАПТАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛЬСЬКОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ	186
МІНЯЙЛО РОМАН «РАСТЪКАШЕТСЯ МЫСЛЮ ПО ДРЕВУ»: <i>МИС(Л)Ю</i> ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ІНТРИГА...	189
МОЛЧАНЕЦЬ ДМИТРО ЖІНОЧИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ В КООРДИНАТАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СЛОВ'ЯНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДІАЛОГУ	194
МОЛЧАНЕЦЬ ОЛЕКСАНДР ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ РИСИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ: КОНФЛІКТ, ГЕРОЙ, СТИЛЬ	198
МОРОЗ ТЕТЯНА ГЕЙМІФІКАЦІЯ ТА МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ	201
НАЛИВАЙКО МАРІЯ ДІАЛЕКТНИЙ ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО МОВНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ БУТТЯ ЛЕМКІВ.....	204

НЕБОР ДАРИНА, МИЦАН ДАРІЯ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ПОЛЬСЬКУ МОВУ	207
НЕСТЕРУК СНІЖАНА ЕКСПЛІКАЦІЯ ВІЗУАЛЬНО-ВЕРБАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ.....	211
НИКОЛАЄВА НАТАЛІЯ МІНІМАЛЬНІ РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ З ДІЄСЛІВНИМ ПРЕДИКАТОМ МОВЛЕННЯ.....	215
ОНИЩЕНКО ГЕННАДІЙ МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ: КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ, СТЕРЕОТИПИ ТА МОВНА АДАПТАЦІЯ	219
ОХРИМЕНКО ТЕТЯНА ДИСКУРС-АНАЛІЗ У КОЛІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВ	222
П'ЯТАЧЕНКО СЕРГІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК ФОРМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДІАЛОГУ: ПОЛЬСЬКИЙ РОМАНТИЗМ У РЕЦЕПЦІЇ МИКОЛИ ЗЕРОВА.....	226
ПАНАСЕНКО ЄВГЕНІЙ МОВА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СЛОВ'ЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ.....	230
ПАНОВ СЕРГІЙ, РАЙСА КУЗЬМЕНКО NEGOTIATING IDENTITY IN CONTEMPORARY TRANSLATION	234
ПЕНА ЛЮБОВ ДЕРИВАТОЛОГІЙНІ СТУДІЇ МИКОЛИ ЛЕСЮКА	238
ПІДДУБНА ВІКТОРІЯ ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ВІДМІНКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ	244
ПОЛЬКО ОЛЬГА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГЛОТТОДИДАКТИЦІ ЧЕСЬКОЇ МОВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕТОДИЧНІ ВИКЛИКИ	248
СЕНЬКІВ МИХАЙЛО ПОЕТИКА АПОКРИФА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «САВАОТ» ДМИТРА ДОВБУША).....	252
СИНЕВИЧ БРЕТІСЛАВА ТРАДИЦІЯ ТА ІННОВАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ДРАМАТУРГІЇ	256
СКОБЕЛЬ МАРТА, ЩЕРБІЙ НАТАЛІЯ ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ УКРАЇНСЬКОЮ.....	260
СТАНШЕВСЬКА КАРІНА, МОРОЗ ТЕТЯНА СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ЧОРНОГО ОСТРОВА В МАНДРІВНОМУ ДОРОБКУ ГРАФА О. ПШЕЗДЗЕЦЬКОГО	263
СТЕЛЬМАХ ХРИСТИНА ЯК ЧИТАТИ ЛЬВІВ: БІОГРАФІЧНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ДОСВІД ЕМОЦІЙНОГО ЗАНУРЕННЯ У ЛІТЕРАТУРУ	267
СТЕПАНЮК КАТЕРИНА, НЕДАШКІВСЬКА ТЕТЯНА КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ: ОСМИСЛЕННЯ ВЛАСНОГО ОСВІТНЬОГО ДОСВІДУ В ПОЛЬЩІ	271
СУХАРЄВА СВІТЛАНА КАТЕГОРІЯ ЧАСУ В ПОВІСТІ «STRUŻKI» МАРІЇ ГАЛЬБЕР.....	275
СУХАРЄВА БОГДАНА, ОЛЕНА БАЙ ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДКАСТІВ РОБЕРТА ЛЯСЕЦЬКОГО.....	279

ЛЕСЮК ЮЛІЯ, ПЕЛЕХАТА ОЛЕНА БОЙКІВСЬКІ КОЛОМІЙКИ: ЖАНРОВИЙ, ЛЕКСИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ.....	283
ТКАЧЕНКО МАКСИМ ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ДРАМАТУРГІЇ	287
ТОРЧИНСЬКА НАТАЛІЯ ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ	291
ТОРЧИНСЬКИЙ МИХАЙЛО ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ ОСОБОВИХ НАЗВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	295
ТУРНЯК ЛАРИСА ЗАПОЗИЧЕННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ, ЇХ ПЕРЕКЛАД	299
УКРАЇНЕЦЬ КАТЕРИНА, МОРОЗ ТЕТЯНА МІЖМОВНІ ОМОГРАФИ ТА ОМОФОНИ У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЛЕКСИЧНІ ПАСТКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ.....	303
ФЕДОРЧУК ІРИНА, ГОРЯЧОК ІННА СТРАТЕГІЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОКОЛІННЯ Z У СУЧАСНОМУ ПОЛЬСЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ РОМАНІ.....	308
ХОМІК ОЛЕНА ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦІВ, ЧЕХІВ І ПОЛЯКІВ	311
ЧИК ДЕНИС СПРОТИВ У СВІТАХ УЯВНОГО: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ТОТАЛІТАРНОГО ДОСВІДУ У НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ СТАНІСЛАВА ЛЕМА ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ	315
ШЕСТАКОВА КАТЕРИНА, СТАНІСЛАВОВА ЛЮДМИЛА СИСТЕМНА КЛАСИФІКАЦІЯ ХРЕМАТОНІМІЧНИХ ОДИНИЦЬ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	319
ШУЛЯК СВІТЛАНА СИМВОЛІКА <i>ХЛІБА-СОЛІ</i> В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ	323
ЩЕКАНЬ ЮЛІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК ЯК ФОРМА ДІАЛОГУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ	327
ЮРЧИШИН ОЛЬГА, КОРПАЛО ОКСАНА ФОНЕТИЧНІ ТРУДНОЩІ УКРАЇНЦІВ У ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	330
ПЕТРОВА ЕЛКА ЛЕКСИКАЛНАТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ НА СЛАДКОТО ЧРЕЗ КОНЦЕПТА МЕД В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК	334
SZKICKA IRYNA WSPÓŁCZESNE WYZWANIA I PERSPEKTYWY BADAŃ JEDNOSTEK PAREMIOLOGICZNYCH	338
ХОЛОД УЛЯНА ДИНАМІКА МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ЧЕСЬКИХ СТУДЕНТІВ-УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ УКРАЇНО-ЧЕСЬКИХ КОНТАКТІВ ПІСЛЯ 2022 РОКУ	343
MAĐRY WOJCIECH KSIĄDZ STANISŁAW KOZIEROWSKI (1874-1949) POZNAŃSKI BADACZ NAZW MIEJSCOWYCH NA TERENACH ZACHODNIEJ SŁOWIAŃSZCZYZNY.....	347
РУДЭНКА АЛЕНА УСХОДНІЯ ТЭРЫТОРЫІ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ У ГІСТАРЫЧНЫХ ТЭКСТАХ XVI-XVII СТСТ.....	352

RUDNICKA EWA REFLEKSJE NAD ROLĄ LEKSYKOLOGRAFII PAREMIOLOGICZNEJ WE WSPÓŁCZESNEJ KULTURZE NA PRZYKŁADZIE POLSKO-UKRAIŃSKIEGO SŁOWNIKA PRZYSŁÓW MARIANA DEMSKIEGO	356
YUHAN NATALIIA QUEER WAR EXPERIENCE IN A POSTCOLONIAL CONTEXT: NON-BINARY IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN DOCUMENTARY DRAMA	360

Олександр АНТОНЧУК

канд. пед. наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКА ЯК НАЙДАВНІША ЛІТЕРАТУРНА МОВА СЛОВ'ЯН

Тривалий час дослідники майже одноставно вважали, що писемність у східних слов'ян, у тому числі українців, з'явилася в кінці X ст. і була пов'язана з просвітницькою діяльністю серед слов'ян солунських братів Кирила і Мефодія в IX ст. Ця точка зору ґрунтується насамперед на свідченні «Повісті временних літ» про те, що після прийняття християнства в Болгарії у 856 р. моравський князь Ростислав запросив до Моравії Кирила і Мефодія, де вони створили слов'янський алфавіт і переклали слов'янською мовою найважливіші християнські книги.

Старослов'янська мова – це умовна назва найдавнішої писемної літературної мови слов'ян, якою в середині IX ст. було здійснено перший переклад богослужбних книг із грецької мови. У ній зафіксовано фонетичну систему, граматичний устрій та лексичний склад одного з діалектів слов'янської мови середини IX ст. [2, с. 11].

Розбивати старослов'янську мову IX–XI віків на мову писань церковних і позацерковних підстав не маємо, – на той час це була до певної міри одна спільна мова, мова старослов'янська взагалі, а церковна – тільки зокрема [1].

Болгарський учений Еміл Георгієв розвинув теорію еволюційного розвитку кирилиці з грецького алфавіту. До грецького літургійного письма східні слов'яни додавали літери для передачі фонетичних особливостей своєї мови.

Після прийняття християнства як державної релігії у 988 р. в Київській русі поширюється писемність старослов'янською мовою, яка зазнає впливів руської мови, набуває специфічних східнослов'янських особливостей.

Внаслідок цього виникає адаптований варіант старослов'янської мови – церковнослов'янська мова.

Значна частина «Повісті временних літ» написана старослов'янською і церковнослов'янською мовами. Це біблійна легенда про поділ землі після потопу, хрещення княгині Ольги, правилах християнської віри, оповіді про Печерський монастир, цитати зі Святого письма та ін. Живою народною мовою написані побутові сцени і змалювання природи.

Ораторсько-проповідницьку прозу найяскравіше представляє твір митрополита Іларіона «Слово про закон і благодать». Стиль Іларіона виразний, яскравий. Привертають увагу насамперед лексеми, що не мають еквівалентів у народнорозмовній мові. Це назви понять християнської віри: бог, благодать, істина, ангел, євангельський, господь та ін. Дослідники звертають увагу на синтаксичний лад пам'ятки, своєрідність ритміки тексту. Тут є періоди, які будуються на протиставленнях, складні речення з сурядністю і підрядністю. Часто вживається непрямий порядок слів, наприклад: жизнь вѣчная, человеколюбіе божіє. «Слово про закон і благодать» характеризується урочистістю стилю і суворим дотриманням норм старослов'янської мови, проте є поодинокі вкраплення живої мови.

Вивчення старослов'янської мови сприяє розумінню найважливіших фонетичних процесів та особливостей формування граматичної системи слов'янських мов. Сучасні слов'янські мови мають багато спільного чи близького на всіх рівнях своєї системи, а на час створення першої слов'янської писемності були ще ближчими між собою. Тому старослов'янську мову, створену в одній з областей слов'янського світу, зрозуміли всі слов'яни.

Спочатку її використовували лише для потреби церкви, зокрема здійснювали переклади релігійних книг, проте згодом вона почала обслуговувати різноманітні потреби писемності. Так, у болгар, починаючи з IX ст., старослов'янська мова сприяла створенню оригінальних творів не

лише релігійного, а й світського характеру; серби її використовували в усіх галузях аж до XV ст. Старослов'янською мовою було написано не лише канонічні (євангеліє, Псалтир) і літургічні тексти, а й твори аскетичні, проповідницькі («слова»), агіографічна література, апокрифічна, історична (хронографи, літописи), паломницька («ходіння»), художньо-поетична. Завдяки надетнічному функціонуванню, посередницькій ролі у формуванні слов'янських літературних мов упродовж значного періоду паралельного вживання з іншими мовами старослов'янська мова в загальнослов'янській мовній ситуації мала виняткове значення.

І. Огієнко пропонує такі висновки: 1. Мову найдавніших слов'янських пам'яток з наукового й педагогічного погляду відповідніш було б звати старослов'янською, а не староцерковнослов'янською. 2. До вивчення пам'яток старослов'янської мови конче треба додавати й вивчення пам'яток східнослов'янських. 3. Курс старослов'янської мови конче треба починати докладним вступом про життя й діяльність Костянтина й Методія та про головні питання повстання азбук і літературної мови у слов'ян. Час уже настав, щоб такі вступи робити й окремими курсами [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Огієнко І. Старослов'янська мова в вищій школі. *Наша Культура*. 1936. Кн. 4 (13).
2. Старослов'янська мова : навчально-методичний комплекс / О.І. Леута, О.Р. Гаврилюк. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2018. 300 с.

Олена БАЙ

канд. філол. наук, доцент

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

ПОДКАСТ ЯК ВИД СУЧАСНОГО ПОЛЬСЬКОГО МЕДІАТЕКСТУ

Подкасти як один із важливих видів медіатекстів інформативно-творчого характеру активно поширюються у польському середовищі з 2004 року [1], тож за понад двадцять років значно розвинулися і потребують розгляду як у лінгвістичному, так і загалом у культурологічному плані.

Лексема *подкаст* походить від двох зрослих між собою англійських слів – *iPod* (назви музичного плеєра фірми «Apple») і *broadcast*, або *cast* (англ. *транслявати*), належить до групи інтернаціоналізмів і в польській версії відтворена у двох письмових варіантах – власне англломовному «*podcast*» і адаптованому до польського правопису «*podkast*», яке, за прогнозами вчених, у найближчому майбутньому матиме усі переваги вживання [3].

Подкасти належать до групи постпродукції, яку можна змінювати, покращувати якість, вносити правки до тексту, звуку тощо [2]. Для мобільної трансляції подкастів сучасні автори та користувачі використовують такі програми: *Google Podcasts*, *Podcast Addict*, *Castbox* тощо. Найбільше записів польських подкастів можна знайти на платформах «*Spotify*» та «*Spreaker*». Найчастіше авторами польських подкастів є визначні культурні діячі та науковці: Томаш Ліс, Йоанна Колачковська, Шимон Маєвський, Томаш Секельський, Давид Посядло, Радек Котарський, Маріола Вільк та ін.

М. Янковський слушно окреслює подкаст як новий вид медіамови: «*Подкаст – це форма аудіо- чи відеопублікації в мережі, яка поширюється за допомогою технології RRS*». При цьому варто враховувати його важливе

доповнення: «Подкаст – це цикл аудіо- чи відеозаписів, які публікуються у вигляді регулярних серій» [3]. Так само на серійності подкасту наголошує М. Хоцімський [1]. Тому в процесі аналізу подкастів як елементів лінгвістичного дискурсу необхідно враховувати аспект множинності текстів.

Найвідоміші польські подкасти – це «Wiedza nieoczywista» Бартоломея Біги, «Historia żywa» Анджея Новака, «Kryminatorium» Марціна Мишки, «O zmierzchu» Марти Недзвецької, «Piąte: nie zabijaj» Юстини Мазур, «Raport o stanie świata» Даріуша Русяка, «Tu Okuniewska» та «Ja i moje przyjaciółki idiotki» Йоанни Окуневської, «Radio Naukowe» Кароліни Гловацької, «Torba Reportera» Ганни Богорії-Закшевської та Катажини Блащик тощо.

Вибір форми подкастів залежить від інтенції автора. Каміла Парадовська виділяє *соло* (курси, стендапи, автоблоги), *дует* (рецензії, поради експертів, діалоги зі спостерігачами), *інтерв'ю* (традиційне інтерв'ю, онлайн інтерв'ю, серійне інтерв'ю), *змішані форми* (дискусійні семінари, репортажі, відгуки й опитування) [4].

Прикладом соло може слугувати серія медіатекстів Йоанни Окуневської, яка проживає в Ісландії і веде записи у формі польського автоблогу [4].

У дуетній формі вартими уваги є поради експертів, як, наприклад, Агати та Матеуша Пашек [6]. Для польських лінгвістів важливим у цих відеофільмах є вивчення розмовних відповідників технічної термінології.

Прикладами традиційного інтерв'ю є «Велика мала фірма» Марека Янковського [4] та цикл «Sowie opowieści» Роберта Лясецького [8].

До змішаних форм зараховуємо ті види подкастів, де застосований креативний підхід. Так, Каміла Парадовська не обмежується студією, а записує серію подкастів «Posłuchaj teatr» як відгуки театралів у глядацькому залі [5].

З огляду на семантику і тематичну наповненість подкастів, можемо ствердити існування медичного, екологічного, археологічного, історичного, економічного, технічного, музичного, юридичного дискурсу тощо.

Окремої уваги та дослідження варті полоністичний контекст циклу подкастів «*Polonistyka zaangażowana*» Маріоли Вільк з Інституту літературних досліджень Польської академії наук у Варшаві, реалізованого у рамках проєкту «*Polonistyka wobec wyzwań współczesnego świata*» [9].

У цьому переліку важливе місце також займає нині значно поширений еколінгвістичний дискурс. Зразками цього типу польськомовного медіаконтенту вважаємо такі тексти: «*Babka Natura*» Йоанни Пахалко, «*Bardziej Zieloni*» Гданського воєводського фонду охорони середовища і водного господарства, «*Białkowski Interia Zielona*» Пшемислава Бялковського, «*Dzikorzugody*» Анети Хмелінської, «*Między drzewami*» Пауліни Круль. Особливу увагу варто звернути на цикл текстів «*Praca Przyrodnika*» Катажини Козири-Зисковської [7].

Відтак, підсумовуючи, варто зазначити, що з огляду на мовну різноманітність в перспективі польські подкасти повинні стати об'єктом активних лінгвістичних та міжпредметних студій, а в методичному плані – слугувати найсучаснішим наочним матеріалом ілюстративного та перекладацького характеру на заняттях з польської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cichomski Mikołaj. Czym jest podcast. *Życie w podróży* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://zyciewpodrozy.pl/czym-jest-podcast/> (data dostępu: 22.01.2026).
2. *Co to jest podcast (podkast)? podcasty.net* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pkgtj> (data dostępu: 24.01.2026).
3. Jankowski M. Podcast – co to jest? Czy jest podcasting? [Źródło elektroniczne]. URL: <https://podcastpro.pl/podcast-co-to/> (data dostępu: 23.01.2026).
4. Paradowska K. Gatunki podcastów – jak dobrać formę do treści. *Dobra treść* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://dobratresc.com/2019/12/12/gatunki-podcastow-jak-dobrac-forme-do-tresci/> (data dostępu: 23.01.2026).

5. Paradowska K. Posłuchaj teatr: cykl podcastów. *Dobra Treść* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://www.radio-polska.pl/podcasty/podsluchaj-teatr> (data dostępu: 22.01.2026).
6. Paszek A., Paszek M. Sprzęt do nagrywania podcastów. *Kurs nagrywania podcastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pnxzg> (data dostępu: 28.01.2026).
7. *Praca Przyrodnika: cykl podcastów* / red. K. Kozyra-Zyskowska [Źródło elektroniczne]. URL: <https://www.spreaker.com/podcast/praca-przyrodnika--5068265> (data dostępu: 23.01.2026).
8. *Sowie opowieści: cykl podcastów*. *Radio GDOŚ* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://www.gov.pl/web/gdos/sowie-opowiesci> (data dostępu: 24.01.2026).
9. Wilk M. Polonistyka zaangażowana. *Biuletyn Polonistyczny* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://www.spreaker.com/search?query=Polonistyka+zanga%C5%BCowana> (data dostępu: 24.01.2026).

Євгенія-Олена БЕРЕЖАНСЬКА

здобувачка 3 курсу факультету філології

Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ: ДИСКУРС ТА ПРАВОПИСНІ НОРМИ

Мова – це дзеркало суспільства, у якому відображаються його стереотипи, цінності та норми. Вона весь час розвивається, підлаштовується під нові часи та нові світобачення. Але попри те, що фемінітиви (граматичні форми, які вказують на жіночий рід професій або посад) були знайомі польській мові ще століття тому, їхнє використання по сьогодні неминуче супроводжується дискусіями. Аналогічні процеси відбуваються і в українському мовознавстві, що дає змогу проводити типологічні паралелі. Фемінітиви (*nomina feminativa, nomina feminina* – назви жінок, від лат. *fēmina* – жінка, *fēminīnus* – жіночий) – група слів жіночого роду за певним станом, альтернативних або парних аналогічним словам чоловічого роду (маскулінітивам), від яких вони утворюються суфіксально. Залежно від класифікації до фемінітивів включають назви самиць тварин та іноді слова спільного роду.

Цікаво, що на початку ХХ століття фемінітиви в польській мові були цілком природним явищем. Назви на кшталт *doktorka* або *profesorka* активно вживалися до Другої світової війни. Однак у період Польської Народної Республіки запанувала тенденція до маскулінізації: вважалося, що назва посади в чоловічому роді (*dyrektor, minister*) звучить більш престижно та професійно, незалежно від статі особи.

Сьогодні у польському мовознавстві вирізняються два основні табори: прихильники (модерністи) та скептики (традиціоналісти). Перші аргументують, що мова має відображати видимість жінок у професійній

сфері, використання форми *psycholożka* замість *pani psycholog* вважається актом рівноправ'я; другі вважають фемінітиви “штучними”, “немилозвучними” або такими, що знижують статус жінки.

Польська мова має багатий інструментарій для творення фемінітивів. Найпоширеніший – суфіксальний: *-ka: socjolog – socjolożka; -ini / -yni: mistrz – mistrzyni; -ica / -yca: diabeł – diablica; -owa: krawiec – krawcowa*. Також для деяких посад використовується аналітичний спосіб із додаванням слова *pani*. Однак, утворення форм від слів, що закінчуються на групу приголосних, часто викликає труднощі у вимові (наприклад, *architekt – architektka*). Деякі фемінітиви збігаються з назвами предметів (*marynarka – піджак* або жінка–моряк, *reżyserka – режисерська кімната* або жінка–режисер, *pilotka – це і жінка-пілот, і шапка*).

Позиція офіційних органів ради польської мови поступово пом'якшується. Раніше Рада рекомендувала використовувати описові форми (*pani profesor*). Сьогодні (а це позиція 2019 року), рада польської мови (Rada Języka Polskiego) визнала, що право на вживання фемінітивів є справою особистого вибору та суспільного етикету. Мовознавці підкреслили, що більшість фемінітивів утворені згідно з законами польської граматики, тому їх не можна вважати помилками. “Рада з польської мови при Президії Польської академії наук визнає, що польська лексика вимагає більшої, можливо, повної, симетрії між чоловічими та жіночими особистими іменами. Використання фемінітивів у висловлюваннях, наприклад, почергове повторення іменників жіночого та чоловічого роду (*polki ta polacy*) є ознакою того, що мовці відчують потребу підвищити видимість жінок у мові та текстах.”

В офіційних документах у Польщі поки що частіше вживаються чоловічі форми типу *magister, dyrektor*, хоча прогресивні університети вже дозволяють обирати форму іменника наукового ступеня (доктор-ка наук) та вченого звання (професор-ка; доцент-ка) у дипломі.

У медіа та соцмережах фемінітиви стали нормою. Форми *gościni* (гостя) або *ekspertka* є надзвичайно популярними. За етикетом, найкраще запитати співрозмовницю, як вона воліє, щоб її називали: *pani profesorka* чи *pani profesor*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Encyklopedia języka polskiego. Red. S. Urbańczyk, M. Kucała. Wrocław: Ossolineum.
<https://www.scribd.com/document/657477106/Encyklopedia-j%C4%99zyka-polskiego>
2. Stanowisko Rady Języka Polskiego w sprawie żeńskich form nazw zawodów i tytułów (2019). Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN.
<https://www.facebook.com/PolskaAkademiaNauk/posts/naukowczyni-chirurg%C5%BCka-doktora-feminy-czyli-%C5%BCe%C5%84skie-formy-nazw-zawod%C3%B3w-i-tytu/785134741927136/>
3. Hołojda-Bernat K. Słownik nazw żeńskich polszczyzny. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2015. 248 s.

Олександр БЕССАРАБ

канд. філол. наук, доцент

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

Юлія КОБИЛІНА

Доктор філософії

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

УКРАЇНСЬКА МОВА В СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МІЖКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: ТРАНСФОРМАЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний слов'янський міжкультурний простір формується під впливом глобалізаційних процесів, активізації міжмовних контактів та переосмислення ролі національних мов у публічній і культурній комунікації. У цьому контексті українська мова зазнає істотних трансформацій, зумовлених як внутрішніми соціокультурними чинниками, так і зовнішніми міжкультурними взаємодіями [1; 5]. Ці трансформації проявляються у розширенні функціональних сфер мови, зокрема в медіа, освіті, наукових та культурних комунікаціях, а також у підвищенні її видимості та престижу серед слов'янських мов. Під впливом мовного контакту відбувається запозичення лексики, стилістичне та прагматичне оновлення, формуються нові комунікативні практики, що відповідають потребам міжкультурного діалогу. Крім того, українська мова дедалі активніше виступає маркером національної ідентичності та засобом культурної репрезентації, сприяючи зміцненню власного мовного простору у глобальному та слов'янському контекстах [3; 4].

Трансформаційні процеси в українській мові виявляються на різних рівнях - лексичному, стилістичному, прагматичному. Активізується оновлення лексичного складу (запровадження неологізмів:

«диджиталізація», «екосистема», «клікбейт»; адаптація запозичень: «стрімінг», «брендинг»), зростає роль публічного та медійного дискурсу (оновлені формати новин, блоги, подкасти, соціальні мережі), посилюється функціональна диференціація мовних засобів (розмежування стилів офіційно-ділового, наукового, медійного та розмовного). У слов'янському міжкультурному просторі українська мова також використовується як мова перекладу (публікації наукових статей у спільних проєктах, субтитри фільмів, літературні переклади), міжкультурного діалогу (онлайн-конференції, культурні обміни, міжнародні форуми) та культурної репрезентації (публікації про українське мистецтво, музичні проєкти, фестивалі слов'янських культур), що сприяє її інституційному й символічному зміцненню [2; 3].

Водночас українська мова зазнає впливу низки викликів, зумовлених мовною конкуренцією, інтерференцією, впливом глобальних медіа та цифрових комунікативних практик. Так, в умовах активного використання англіцизмів у технологічній, науковій та медійній сфері («стартап», «лайвстрім», «чат-бот») відбувається часткова трансформація словникового складу, що потребує усвідомленого мовного регулювання. Інтерференція з іншими слов'янськими мовами проявляється у запозиченнях та кальках, що особливо помітно в прикордонних регіонах та на медіаплатформах, орієнтованих на багатомовну аудиторію. У міжслов'янському контексті ці виклики посилюються необхідністю збереження мовної ідентичності за умов інтенсивного культурного обміну, коли українська мова виступає одночасно засобом комунікації та маркером національної самобутності. Саме тому мовна політика (законодавчі ініціативи щодо використання української мови в медіа та освіті), освітні програми (курси української мови для іноземців, міжкультурні академічні проєкти) та культурна дипломатія (участь у міжнародних фестивалях, переклад української літератури, культурні обміни) відіграють вирішальну

роль у підтримці стабільного функціонування української мови та її видимості в слов'янському і глобальному просторах [2; 4; 5].

В сучасному слов'янському міжкультурному просторі розвиток української мови тісно пов'язаний із зростанням її ролі в міжнародних академічних і культурних проєктах, цифровому середовищі та перекладі. Зокрема, це проявляється у публікації українських наукових статей у спільних міжнародних журналах, участі у слов'янських та європейських культурних фестивалях, перекладі української літератури іноземними мовами, а також створенні цифрових освітніх платформ і онлайн-ресурсів українською (курси для іноземних студентів, освітні YouTube-канали, онлайн-словники та лексичні корпуси) [5]. Українська мова дедалі виразніше постає як інструмент міжкультурного порозуміння, що поєднує збереження національної самобутності з відкритістю до міжкультурного діалогу. Вона використовується у міжнародних конференціях, вебінарах, спільних наукових проєктах та культурних обмінах, де сприяє формуванню солідарності, взаємоповаги та культурного розуміння між представниками різних слов'янських і європейських спільнот. Ці процеси відкривають нові перспективи для розвитку української мови як сучасного комунікативного та культурного інструменту у глобальному та регіональному контекстах [1; 3].

Отже, українська мова в сучасному слов'янському міжкультурному просторі розвивається в умовах постійних трансформацій, долаючи виклики та формуючи нові перспективи функціонування. Її роль виходить за межі суто комунікативної, набуваючи стратегічного значення для культурної взаємодії та утвердження української ідентичності в слов'янському світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабій І., Бовкун Н. Дослідження проблем мовної міжкультурної комунікації. *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку:*

- матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2022 р., м. Одеса. Ч. 3. Львів Торунь : LihaPres, 2022. С. 18-22. URI: <https://surl.li/ngsawj>.*
2. Дрейчук О., Ільченко О. Мова та комунікація в аспекті глобалізації культур. *Молодий вчений*. 2023. № 1.1 (113.1). С. 10-13. URI: <https://surl.li/aujzsb>.
 3. Лучик А. А. Слов'янські мови крізь мову українську (на матеріалі українського національного лінгвістичного корпусу). *Актуальні питання сучасної лінгвістики: тези доповідей Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 25 листопада 2022 р. Київ : НаУКМА, 2022. С. 48-51. URI: <https://surl.li/qsvrni>.*
 4. Малінська Г.Д., Горбань Г.М. Мовна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку української мови в багатомовному середовищі. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2025. Том 36(75), № 1. С. 56-61. URI: <https://surl.li/rbxbzl>.
 5. Плеханова Т., Грищенко О., Горбенко І. Лінгвістичні особливості мови українських змі: порівняльний аналіз з іншими слов'янськими мовами. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 10(28). URL: <https://surl.li/htumyy>.

Михайло БІГУСЯК

канд. філол. наук, доцент

Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЄСЛІВНИХ ЕКСПРЕСЕМ ГОВІРКИ С.КОВАЛІВКА КОЛОМИЙСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО - ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У багатоаспектному науковому доробку доктора філологічних наук, професора Миколи Лесюка чільне місце посідають дослідження, присвячені українським діалектам як різновидам літературної мови. Дослідник був переконаним, що “народні говори – це та джерельна база, якою живиться й живе літературна мова як інваріант загальнонаціональної мови народу, тому їх вивченню та збереженню необхідно приділяти належну увагу” [4, с.12].

Знаний науковець цій проблематиці присвятив понад пів сотні праць, у котрих досліджено різнорівневі параметри українських говорів, особливості їх функціонування та взаємодію з літературною мовою. Детальніше про ці напрями дослідження йдеться у статті Л. Пени [5, с.252-258].

Вважаємо, що своєрідним життєвим і творчим подвигом науковця стало увіковічнення імені і статусу його рідного села Ковалівки, словесної творчості односельчан “на всеслов’янській мапі”, за визначенням професора, директора Інституту української мови НАН України П.Ю.Гриценка. Особливий дар М.Лесюка – відчувати та науково інтерпретувати народнорозмовну стихію – реалізовано у двох працях: “Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району)” (2008) та “Мовна стихія Ковалівки. Частина перша” (2024). Останню книжку присвячено “Незабутній Ірині Фаріон”, яка була для нього

істинною патріоткою та борчиною за утвердження державного статусу української мови. [3, 2024].

У цьому виданні М.П.Лесюк запропонував словник говірки рідного йому села Ковалівки Коломийського району Івано-Франківської області, у якому послідовно відбито риси гуцульського й покутського говорів. Тут на 620 сторінках подано лексеми, яких або немає в українській літературній мові, або вони мають відмінні від неї значення та звучання.

Метою цього дослідження є семантична характеристика емоційно-оцінних назв Ковалівського лексикону.

Предметом дослідження – семантика емоційно оцінних назв, виражених говірковими дієсловами. Вони створюють певну систему, об'єднану внутрішньомовними відношеннями і характеризуються семантичною багатоплановістю.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що дієслівні етнолексеми карпатського ареалу не були ще об'єктом наукового лінгвістичного аналізу.

Дотримуємось думки Н. Гуйванюк проте, що “Етнолексемами є слова, в яких відображено особливості ментального досвіду народу, його духовні надбання й пріоритети. Обсяг “етнокультурної семантики” чи “національно-культурного компонента” неє точно визначим і залишається відкритим” [1. с. 168].

Відомий лінгвіст В.І.Кононенко зауважував, що етнолексеми виявляють свій зміст “завдяки активній дії власне мовних і головне – позамовних (національних, культурних, соціальних, релігійних та інших) чинників, що визначають його розуміння всіма членами даного соціуму” [2, с. 26].

Проаналізувавши етноекспресеми ковалівської говірки, можемо констатувати, що переважають тут іменникові номени, а на другому місці, виокремлюються дієслівні назви. Серед виявлених нами еспесивних

номінацій характеризуються такі, що позначають найважливіші сфери життєдіяльності людини, а саме:

1) дієслова, що передають семантичний простір значень “говорити, ляпати, базікати”: *белемоніти, белендіти, белькотіти, бомборосити, буркати* (невизначено говорити), *вархóлити* (невизначено і швидко говорити), *галякати, голюкати, гурорити* (тихо, спокійно говорити), *жвиндіти, нюрґати* (невизначено, монотонно щось говорити), *теленіти* (монотонно говорити), *тилиніти* (говорити, що попало), *терендіти, терендіґати, тяркати* (набридливо повторювати одне й те ж).

2) дієслова, репрезентовані лексемами *сваритися, ганьбити, наговорювати, намовляти*: *беіштати, ганцигува́ти* (повчати, сварити, докоряти), *гарикатисі, гулюкати, ганити, загалакати, замашкарити, палцетувáтисі* (висварюватися, пискувати до когось), *натроюджувати, під’южувати, шляхувати* (клясти), *юдити*.

3) дієслова, репрезентовані лексемами *кричати, лементувати: гвалтувати, дзявкати* (перен. – набридливо комусь щось доказувати), *кранкати, нагікати, нагулюкати, пискува́ти, стерінтикати* (скричати, згулюкати на когось).

4) дієслова, репрезентовані лексемою *їсти, наїстися*: *кушіти, наладува́тисі, напертисі, натéвхатисі, тéвхати* (1) жадібно і багато їсти), *підфутруватисі* (перекусити).

5) дієслова, репрезентовані лексемою *пити*: *гольгати, нажльо́гатисі, нажльо́ганитисі, нальо́гатисі, начиньі́тисі*.

6) дієслова, репрезентовані лексемою *іти, утіка́ти*: *блендати, валанса́тисі, галопувати, телемба́ситисі, терліґати, спацерува́ти*.

7) дієслова, репрезентовані лексемою *бруднити*: *зафля́цкатисі, зафа́цькати, обкірі́нитисі, обльо́пати, обтра́скати, фіішкати, фльі́цкати*.

8) дієслова, репрезентовані лексемою *ударити, бити*: *бамбу́рити, відбамбу́рити, па́рнути, урепíжити, впері́цити, уперизáти* (2. Вдарити когось чимось гнучким).

9) дієслова, репрезентовані лексемою *плакати*: *півóрити* (довго плакати), *ру́мати, флі́нькати*.

10) дієслова, репрезентовані лексемою *насмітити*: *накапарі́ти, накі́рніти*.

11) дієслова, репрезентовані лексемою *розбецтитися*: *розволочі́тисі, розпéститисі, розпсóтитисі, розпанóшитисі, спані́ти*.

12) дієслова зі значенням *насміхатися, критикувати*: *табзува́ти, зтабзува́ти, пся́рити, шкі́ритисі*.

13) дієслова, репрезентовані лексемою *веселитися*: *баюва́тисі, набáвитисі, набува́тисі*.

14) дієслова, репрезентовані лексемою *грати на інструменті*: *лаба́ти, музі́чити*.

Проведений аналіз засвідчує про те, що серед говіркових дієслівних номенів експресивного плану переважають такі, що мають багату полісемію, тобто вирізняються широкою синонімією. У говірці села досить поширеними є ті, у семантиці котрих виражається кількісна експресивність: багато / мало. Більшість дієслівних експресем народного мовлення не ввійшли до сучасних словників української літературної мови. Перспективу дослідження вбачаємо в подальшому вивченні територіальних діалектів, їх етноекспресем як репрезентантів національно-культурної ментальності народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуйванюк Н.В. Експресеми розмовного мовлення буковинців як “знаки української етнокультури”. *Філологічні дослідження, присвячені 80-річчю професора, академіка НАПН України Кононенка Віталія Івановича*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 468 с.
2. Кононенко В.І. Мова. Культура. Стиль. Івано-Франківськ: Плай, 2002. 459 с.
3. Лесюк М.П. Мовна стихія Ковалівки. Ч. 1. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2024. 620 с.

4. Лесюк М.П. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2008. 328 с.

5. Пена Л.І. Діалектологічні студії Миколи Лесюка. *До глибин сутності мови: збірник наукових праць на пошану професора Миколи Лесюка*. Івано-Франківськ. 2020. С. 252-258.

Оксана БОЙКО

аспірантка кафедри української літератури

Факультету філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПАЛІТРА ПАМ'ЯТІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ КОЛЬОРОНАЗВ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС

Колір у художньому тексті здавна виступає одним із найважливіших засобів емоційного впливу та смислотворення. Ще в народнопісенній традиції кольори виконували символічну функцію: червоний уособлював кохання, чорний – смерть, зелений – оновлення.

Емоційна природа кольору була осмислена у «Вченні про колір» Й. Гете, який визначав його як результат дії світла на зорові рецептори, що зумовлює безпосередню чуттєву реакцію людини [7]. У межах цієї теорії колір постає наслідком взаємодії світла й темряви та активною модифікацією світлового потоку, нерозривно пов'язаною з людським сприйняттям. Акт бачення вчений трактує як рефлексивний процес, що дозволяє розглядати кольорову образність художнього тексту як суб'єктивну проєкцію внутрішніх психоемоційних станів. Особливого значення набуває також принцип контрасту й градації, який визначає естетичну організацію візуального досвіду та становить основу живописної композиції, що дає підстави трактувати кольороназви як інтермедіальний код, який поєднує літературну й візуальну образність.

Вагомим теоретичним підґрунтям дослідження є також концепція І. Франка, який наголошував на визначальній ролі зорового сприйняття у творенні художнього образу, підкреслюючи, що саме зір формує відчуття простору, світла й барв та забезпечує «найбагатший матеріал для психічного життя, а тим самим і для поезії» [6, с. 71]. Учений акцентує органічний зв'язок літератури з пластичними мистецтвами, передусім малярством, а

також підкреслює асоціативну природу творчості та актуалізацію прихованого психічного досвіду в художньому образі. Це дозволяє інтерпретувати кольорову символіку як форму репрезентації пам'яті та психологічного досвіду.

У сучасному літературознавстві колір розглядається як складний семіотичний механізм. За спостереженням К. Дуба, у талановитого письменника колір не може бути нейтральним, оскільки він відображає концепцію дійсності й людини [2, с. 61]. І. Демченко визначає потрібне функціональне навантаження кольору – смислове, описове та емоційне [1, с. 51]. Важливим є також використання лексем, у внутрішній формі яких міститься колірна характеристика, що ускладнює образну систему тексту та підсилює його експресивність.

У межах інтермедіальних студій колір постає як механізм гібридизації мистецьких кодів, що забезпечує взаємодію літератури з живописом. Колористика літературного тексту апелює до візуальної образності, формуючи ефект «зорової присутності» та перетворюючи вербальний образ на своєрідний живописний еквівалент. Завдяки цьому художній текст набуває властивостей візуального простору, де психологічні стани моделюються через колористичні композиції, подібні до живописних полотен. У психологічній прозі така взаємодія сприяє об'єктивації внутрішніх процесів та репрезентації суб'єктивного досвіду через зорові образи.

Саме в такому інтермедіальному аспекті функціонує колористична система твору Марії Матіос «Щоденник страченої», де кольороназви стають механізмом візуалізації пам'яті, травматичного досвіду та психоемоційних станів героїні. Психологічна проблематика твору, пов'язана з репрезентацією жіночої травми та внутрішнього конфлікту, неодноразово привертала увагу дослідників [3; 4].

Колористична система твору формує складну семіотичну структуру, у якій кольори функціонують як маркери психологічних станів, тілесного досвіду та травматичної пам'яті. Через систему кольорових образів моделюється внутрішній простір героїні, позначений фрагментарністю, напруженістю та екзистенційною кризою.

Домінантним у тексті є темно-зелений колір, що супроводжує образ щоденника як матеріального носія пам'яті: «темно-зелений, як порослий жабуринням озерна вода, талмуд свого багаторічного щоденника» [5, с. 12]. Традиційно зелений пов'язується з життям і відновленням, однак у творі він зазнає семантичної трансформації, набуваючи значення застою, нерухомості та внутрішньої деградації. Порівняння з жабуринням актуалізує відчуття огиди та психологічного дискомфорту, перетворюючи колір на символ «консервації» травматичного досвіду.

Особливо значущою є деконструкція білого кольору. У традиційній культурі він асоціюється з чистотою, невинністю та духовним очищенням, проте в тексті набуває протилежної семантики: «Я патологічно не любила білого кольору. Стерильного. Аптечного. Операційного» [5, с. 16]. Білий постає як колір лікарняної ізоляції, операційного втручання та межового стану між життям і смертю. Саме цей колір репрезентує драматичний досвід жіночої тілесності героїні, пов'язаний із травмою абортів, відчуттям провини та втратою материнського потенціалу, що підкреслюють дослідники фемінної проблематики твору [3; 4]. Стерильність лікарняного простору символізує не лише медичну процедуру, але й екзистенційну порожнечу, пов'язану з неможливістю реалізації материнства. Таким чином, колір чистоти трансформується у знак внутрішньої «брудності» та морального самозасудження, що формує глибокий внутрішній конфлікт героїні. Білий одяг, у який її «вкотре одягнуть», набуває символіки «нареченої смерті», посилюючи мотив тілесного та духовного знищення.

Червоний колір у творі пов'язаний із мотивами крові, болю та пристрасті. Минуле постає як «писане фарбами крові і сліз» [5, с. 13], а біль описується як «запекла кров» [5, с. 18]. Кров функціонує як метафора пам'яті – вона «запікається», але не зникає, що підкреслює незворотність травматичного досвіду

Чорний колір моделює простір соціального й екзистенційного засудження. Образ чорної мантії судді, чорного дула пістолета та «чорного савана» теперішнього створює символічне поле остаточності та небуття [5]. Чорний виступає знаком внутрішньої порожнечі, психологічної депресії та екзистенційної приреченості.

Контрастом до темної палітри виступає мотив різнокольоровості та образ калейдоскопа, що репрезентує фрагментарність пам'яті й хаотичність емоційного досвіду. Різнокольорове чорнило щоденника візуалізує зміну психологічних станів героїні та формує складну палітру її внутрішньої боротьби, відтворюючи гібридність переживань і нестабільність психоемоційного стану [5].

Отже, колористична система твору функціонує як механізм об'єктивації психічних процесів, перетворюючи внутрішній досвід на візуальні образи та формуючи особливий психологічний простір тексту. Кольороназви виконують потужну сугестивну функцію, активізують зорову уяву реципієнта, актуалізують індивідуальну й колективну пам'ять та посилюють смислотворчий потенціал художнього тексту.

Таким чином, функціонування кольороназв у творі має багаторівневу семіотичну природу: колір виступає інтермедіальним кодом, що поєднує літературну та живописну образність, репрезентує психологічні стани персонажа й моделює травматичний досвід, забезпечуючи глибоке емоційне залучення реципієнта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демченко І. Колористика як прикметна ознака поезики Ольги Кобилянської. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 1999. № 2. С. 51–55.
2. Дуб К. Ідейно-естетична функція кольору у романах О. Гончара. *Українське літературознавство*. Львів, 1990. Вип. 55. С. 60–67.
3. Косинська Н. Трагедія жінки у сучасному світі: «Щоденник страченої» Марії Матіос як фемінний текст. *Літературознавчі студії*. 2010. Вип. 4. С. 119–127.
4. Марчук С. С., Вертипорох О. В. Специфіка художнього відображення жіночої психології у романі «Щоденник страченої» Марії Матіос. Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка–2019» : XXI Всеукраїнська наукова конференція молодих учених. 2019. С. 294–296.
5. Матіос М. *Щоденник страченої*. Львів : ЛА «Піраміда», 2005. 192 с.
6. Франко І. Із секретів поетичної творчості / ЛНВ. 1898, т. 1, ч. II: С. 17 - 26, С. 75 - 85, С. 139 - 151; 1899, т. 6, ч. II: С. 1 - 21, С. 71 - 80, С. 137 - 147.
7. Goethe J. W. von. *Goethe's Theory of Colours* / transl. Charles Lock Eastlake. – Project Gutenberg, 1840. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/50572> (date of access: 15.02.2026).

Богдан БУРИГІН

асистент кафедри філології та мовної комунікації

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

УКРАЇНСЬКА МОВА В МІЖСЛОВ'ЯНСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ МАРКЕРИ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА ІДЕНТИЧНОСТІ

Сучасні глобалізаційні процеси, активізація міжкультурної мобільності та розширення академічних і професійних контактів зумовлюють інтенсифікацію міжслов'янської комунікації, що актуалізує потребу осмислення ролі національних мов у формуванні спільного комунікативного простору. У цьому контексті українська мова постає не лише як маркер національної ідентичності, а й як повноцінний інструмент міжкультурної взаємодії, здатний забезпечувати ефективне порозуміння між представниками слов'янських народів. Лінгвокультурні маркери міжслов'янської комунікації охоплюють широкий спектр мовних та позамовних чинників, зокрема спільні лексико-семантичні поля, фразеологічні паралелі, концептуальні універсалії, прагматичні моделі мовленнєвої поведінки, а також культурні коди та символи. Визначальну роль відіграють базові концепти, що формують ядро слов'янської мовної картини світу, зокрема: воля, дім, земля, пам'ять, праця, які мають подібну когнітивну структуру, проте відзначаються національно-специфічними семантичними нюансами [2].

Особливого значення в міжслов'янській комунікації набувають процеси міжмовного трансферу та інтерференції. Позитивний трансфер сприяє прискореній мовній адаптації, формуванню ефекту взаємної зрозумілості та оптимізації комунікативної взаємодії. Водночас для комунікативної лінгвістики визначальними є форми мовленнєвої взаємодії, пов'язані зі способами організації комунікативного акту: діалог, монолог і

полілог [1, с. 70], які забезпечують варіативність стратегій порозуміння та сприяють формуванню гнучких моделей міжкультурної взаємодії.

Українська мова в міжслов'янському просторі виконує низку взаємопов'язаних функцій: ідентифікаційну, інтегративну, комунікативну та культуротворчу. Ідентифікаційна функція полягає в репрезентації національної самобутності, культурної пам'яті та історичного досвіду українського народу. Інтегративна функція забезпечує включення української мовної культури в загальнослов'янський комунікативний простір, сприяючи розвитку міжкультурного діалогу та взаємозбагаченню культур. Комунікативна функція реалізується в академічному, професійному, публічному й цифровому дискурсі, тоді як культуротворча функція спрямована на продукування нових смислів, ціннісних орієнтацій і світоглядних моделей.

Важливим чинником ефективності міжслов'янської комунікації є мовна особистість — активний суб'єкт мовлення, який, урахувавши ситуаційний контекст і комунікативні інтенції, здатний вибудувати міжслов'янські паралелі та оптимізувати процес взаємодії між комунікантами. Саме стратегічне використання мовних ресурсів, адаптація комунікативних тактик і дотримання принципів прагматичної доцільності сприяють розширенню комунікативного простору та формуванню продуктивної моделі міжкультурного діалогу.

В умовах сучасних соціополітичних трансформацій українська мова дедалі активніше функціонує як мова науки, освіти та міжнародної комунікації, що сприяє зростанню її соціального престижу й розширенню сфер уживання. Це зумовлює необхідність формування високого рівня міжкультурної компетентності, яка передбачає здатність адекватно інтерпретувати мовні й культурні коди, усвідомлювати національно-специфічні особливості та виявляти комунікативну гнучкість.

Отже, українська мова має потужний лінгвокультурний потенціал у формуванні ефективної міжслов'янської комунікації. Усвідомлення спільних концептуальних засад і водночас повага до національно маркованих смислів сприяють оптимізації мовної взаємодії, розвитку міжкультурної чутливості та утвердженню діалогічної моделі слов'янського культурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 342 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Підручник. Черкаси. 2017. 890 с.

Галина БУШКО

канд. філол. наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

**ІВАН ШИШМАНОВ І КОНЦЕПЦІЯ «КУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ»:
БОЛГАРСЬКА ЛІТЕРАТУРА В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ**

Постать Івана Шишманова (1862–1928) є однією з ключових у розумінні шляхів інтеграції болгарської культури у європейський інтелектуальний простір на межі ХІХ–ХХ століть. Вихованець провідних університетів Відня, Женеви та Лейпцига, він зумів поєднати ґрунтовну європейську освіту з глибоким розумінням національних потреб Болгарії. Проте І. Шишманов був не лише культурним посередником, а й сформулював цілісну гуманітарну концепцію, яку можна трактувати як «культурний діалог».

У науковому баченні І. Шишманова національна культура та література постають не як замкнені феномени, а як відкриті, живі організми, що розвиваються у взаємодії з іншими духовними традиціями. Учений був глибоко переконаний, що визначальним у популяризації та розвитку європейських культур ХVІІІ ст. було взаємопроникнення літературних і філософських ідей та напрямів, а літературне життя Болгарії він пов'язував з історією народу, водночас розглядаючи болгарську літературу в контексті загальнолюдської культури [2, с. 155].

Найповніше ці переконання втілені у фундаментальній праці «Порівняльна літературна історія ХVІІІ століття» [5], де І. Шишманов одним із перших вчених у Болгарії системно застосував компаративістський метод. Аналізуючи сюжети, образи й літературні впливи, він доводив, що концепція розвитку культури є не просто наслідуванням західноєвропейських моделей, а результатом органічної трансформації гуманістичних ідей на власному, балканському ґрунті.

Вагомим складником наукової спадщини І. Шишманова є прискіплива увага до психології творчості, досліджуваної крізь призму авторського психосоціологічного методу, який став справжнім відкриттям для тогочасної болгарської гуманітаристики й дотепер зберігає свою актуальність у сучасному літературознавстві [3, с. 52]. Застосування цього методу дало змогу вченому пояснювати психологію творчої особистості через вплив соціальних факторів, розкриваючи індивідуальність кожного письменника крізь призму його філософських, ідейних та естетичних переконань.

І. Шишманов одним із перших дослідників у тогочасному літературознавчому дискурсі трактував постать письменника не як ізольовану особистість, а як синтез історичного, національного та загальнолюдського досвіду. Аналізуючи творчість о. Паїсія Хилендарського, учений обґрунтував, як цей просвітитель стає резонатором долі болгарського народу [4].

Не менш значущою є роль І. Шишманова як організатора наукового й культурного життя Болгарії. Один із фундаторів Софійського університету, редактор наукових видань і популяризатор європейських ідей, він, перебуваючи на посаді міністра освіти (1903–1907), прагнув, щоб якісні знання стали доступними навіть у найвіддаленіших куточках країни, а молодь у школах виховували в дусі поваги та любові до рідного народу [1, с. 43]. Ця просвітницька місія була не просто адміністративною роботою, а практичним втіленням його стратегічного бачення майбутнього Болгарії.

Саме через розвиток освіти та науки розкривалася концепція «культурного діалогу» І. Шишманова, що має глибоке філософське підґрунтя й базується на гуманістичному переконанні, згідно з яким кожна національна культура є не просто «фрагментом» світової цивілізації, а її невід’ємною та необхідною складовою.

Особливого значення набула інтелектуальна співпраця ученого з М. Драгомановим, що стала одним із перших прикладів міжслов'янського діалогу на високому науковому рівні. Завдяки системній комунікації з українським діячем та активному посередництву Лідії Драгоманової-Шишманової, І. Шишманов установив безпосередній контакт з українською інтелектуальною елітою. Це ще більше розширило горизонти його компаративістичного бачення, і культурний діалог сформував середовище, у якому відбувалася інтенсивна рецепція українських ідей у болгарський науковий простір.

Таким чином, наукова спадщина вченого переконливо доводить, що болгарська література є органічним складником європейського процесу. Сама ж ідея культурного діалогу стає усе актуальнішою в епоху глобалізації, що робить Івана Шишманова не лише класиком болгарської науки, а й справжнім європейським інтелектуалом, чії теоретичні концепції заклали підвалини сучасної компаративістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бушко Г. Іван Шишманов у болгарсько-українських літературних взаєминах кінця XIX – першої чверті XX століття: монографія. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. 244 с.
2. Бушко Г. Курс лекцій І. Шишманова із західноєвропейських літератур: порівняльна літературна історія XVIII ст. // *Studia methodologica*. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. Вип. 30. С. 154-160.
3. Дамянова Р. Психосоціологічний метод на Іван Д. Шишманов // Іван Д. Шишманов – форумът. Шишманови четения. Кн. 1. София: Карина – Мариана Тодорова, 2005. С. 42-52.
4. Шишманов И. Паисий и неговата епоха. Мъсли върху генезиса на новобългарското Възраждане. Иван Шишманов. Студии. Рецензии. Спомени. Писма / под ред. на Г. Димов. София: Български писател, 1969. С. 138-161.
5. Шишманов И. Сравнителна литературна история на XVIII век. Иван Шишманов. Избрани съчинения: в 3 т./ под ред. на Г. Димов. София: Изд-во на БАН, 1971. Т. 3. 686 с.

Галина ВАСИЛЬКІВ

аспірантка

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

МОДУСИ ТІЛЕСНОСТІ В РОМАНІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК «ОСТАННІ ІСТОРІЇ»

У романі «Останні історії» Ольги Токарчук послідовно реалізується характерний для її поетики мотив межовості, у межах якого екзистенція персонажів вибудовується довкола стану перебування між небом і землею, життям і смертю. Межовий простір постає не лише як топос фізичного переходу, а й як символічна зона трансформації досвіду, пам'яті та ідентичності. Відтак навіть семантика назви твору окреслює його проблемно-тематичне поле. Використання означника «останні» актуалізує уявлення про кінець, завершення, фінальність людського буття, що набуває в романі онтологічного виміру. «Останність» у цьому контексті маркує стан граничності, коли досвід існування концентрується довкола усвідомлення невідворотності смерті. Як зауважує дослідниця Ольга Вільчинська: *«Ольга Токарчук в «Останніх історіях» описує смерті, які є долею кожного з нас, які спершу приходять до наших близьких, а згодом - до нас самих. Смерть стає тематичною домінантою роману»* [3, с. 187]. Таким чином, наратив організовується навколо досвіду втрати як універсального екзистенційного сценарію що визначає структуру художнього світу та логіку внутрішніх трансформацій персонажів.

Варто зауважити, що смерть у романі репрезентується не лише як метафізичний процес, а передусім як тілесний розпад героїв, у межах якого саме фізичні стани й соматичні відчуття набувають концептуальної ваги та стають структуротвірними елементами їхніх образів. Окрім того, наративна структура роману вибудована не за принципом лінійної хронології, а має фрагментарний характер, тож зображені історії трьох поколінь жінок

розгортаються не послідовно в часовій перспективі. Натомість саме тілесні образи та соматичні стани постають своєрідними смисловими маркерами, що дають змогу поєднати окремі епізоди в цілісну картину людського життя. Оповіді про жінку середнього віку Іду, літню Параскеву та молоду Маю не лише репрезентують окремі фрагменти їхніх біографій, а й через спільну тілесну проблематику зливаються в узагальнену історію жіночого існування, зосереджену на спробі усвідомлення власного «тілесного Я». У такий спосіб Ольга Токарчук актуалізує одну з ключових філософських проблем - питання про те, що визначає людину. Художня логіка твору підводить до висновку, що людина невіддільна від своєї тілесності: тілесність визначає спосіб її буття, так само як внутрішні відчуття формують переживання тілесного стану. Отже, ці виміри постають взаємозумовленими й нерозривними.

У цьому контексті показовими є паралелі з концепцією тілесності, запропонованою Жаном-Полем Сартром, який виокремлював три онтологічні виміри тіла: «людина існує через своє тіло»; «тіло існує для Іншого»; «я існую для себе як пізнаний Іншим» [1, с. 339]. Подібним чином Ольга Токарчук порушує питання про можливість самопізнання: чи здатна людина досягнути власну тілесність безпосередньо, чи ж вона пізнає себе опосередковано - через досвід Іншого: *«Нас розділяє знання. Я знаю, бо я не є тобою. Ти не можеш нічого знати про себе, бо можна пізнати тільки те, що не є нами самими. Так це виглядає. Справді маєш тіло, але нічого про нього не знаєш. Я знаю про нього все, бо воно таке саме, як інші тіла, які я давно вже пізнав...»* [2, с. 22].

Так, героїня Іда поступово втрачає здатність сприймати власне тіло як невід'ємну частину своєї ідентичності. Її внутрішнє «я» відокремлюється від тілесності, що зазнає вікових трансформацій і повністю підпорядковується часові. У цьому контексті жіноче тіло постає не просто як фізична оболонка, а як іконічний знак віку - маркер конкретної часової

межі, означеної цифрою п'ятдесят чотири роки. Відчуження від власного тіла постає своєрідною точкою неповернення - початком незворотного руху до смерті, що згодом згадується в романі: *«Мене дуже цікавить одне питання: коли людина починає вмирати? Мусить бути така хвилинка в житті, певно, вона коротка і непомітна, але мусить бути»* [2, с. 72].

Якщо розглядати фрагменти роману в хронологічній послідовності крізь призму трансформації тіла, то Ольга Токарчук вибудовує цілісну картину змін людського буття, що виразно маніфестуються саме на соматичному рівні. Тіло в цьому контексті постає не лише біологічною даністю, а й маркером екзистенційних і соціальних зрушень, воно визначає спосіб присутності людини у світі й, зрештою, корелює з її ідентичністю.

В останньому фрагменті історії Маї, зокрема в епізоді її подорожі з сином, акцентовано увагу на процесі дорослішання підліткового тіла. Йдеться не просто про фізичний ріст, а про становлення людини як суб'єкта. Збільшення тіла символізує розширення меж особистості, набуття автономії: *«Його тіло потроху набирало сили. Коліна і суглоби раптово стали великими, непропорційними, важкими. Вперто росли ступні, щодня міліметр, так їй здавалося, а може, більше»* [2, с. 137]. Натомість у частині, присвяченій Параскеві, простежується протилежна динаміка: тіло її чоловіка із наближенням смерті зменшується, втрачає об'єм і вагомість. Цей процес має не лише фізичний, а й символічний вимір. Колись «Петра було багато» - йшлося не тільки про тілесні параметри, а й про насиченість його життєвої присутності, соціальну активність. У спогаді жінки він постає «великим і високим» - «директором школи, членом партії, скрипалем у міському оркестрі, скарбником Добровільної пожежної команди», проте тепер Параскева зауважує, що це лише «форма на ліжку» [2, с. 73]. Такий опис маркує редукацію - як тілесну, так і екзистенційну. Зменшення фізичного об'єму корелює зі звуженням життєвого простору, з утратою суб'єктності: *«Це був старий чоловік і зсередини, і ззовні. Я була свідком, як*

він худнув, як його голова ставала щораз меншою. Врешті стала мала, дитяча» [2, с. 69].

Отже, у романі Ольги Токарчук «Останні історії» тілесність виступає ключовим модусом дослідження людського існування: тіло одночасно відображає фізичні, соціальні та екзистенційні трансформації, визначає ідентичність і спосіб буття. Через фрагментарну наративну структуру та концентрацію на тілесності персонажів авторка демонструє взаємозв'язок між ростом і занепадом, становленням і втратою суб'єктності, актуалізуючи питання самопізнання та межовості людського існування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології / пер. з фр. Володимир Шовкун. Київ: Основи, 2001. 732 с.
2. Токарчук О. Останні історії / пер. з пол. Я. Сенчишин. Львів : Літопис, 2007. 158 с.
3. Wilczyńska O. Metafizyka śmierci w prozie Olgi Tokarczuk. *Acta universitatis lodziensis folia litteraria polonica*. 2008. P. 183–206. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/Metafizyka_śmierci_w_prozie_Olgi_To.pdf

Оксана ВЕРБОВЕЦЬКА

канд. філол. наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

Олександр ВІЛЬЧИНСЬКИЙ

канд. наук із соц. комунікацій, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

ЗАГОЛОВОК ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ)

Особливою назвою, що поєднує лінгвальну й позалінгвальну сфери, є заголовок. Він виступає важливим елементом тексту і є сконденсованим текстом, який розгортається у процесі сприймання і розуміння твору. Лінгвістичне вивчення цих одиниць представлено працями дослідників, серед яких Л. Грицюк, А. Загнітко, О. Траченко, В. Шевченко, Л. Шитик. Питання структурної організації заголовків подано у статтях Л. Грицюк, О. Траченко та ін.

Мета роботи – лінгвістичний аналіз заголовків поезій відомої польської поетеси Віслави Шимборської, а саме – особливості структури найменувань та їх граматичний склад. Джерелом дослідження – «Вибрані поезії та есеї» [1].

Заголовок – це «номінативна одиниця, яка є знаком та актуалізатором концепту твору, мінімальна формальна структурно-семантична конструкція з фіксованою домінантною позицією в тексті, центр авторської моделі дійсності, орієнтир для вироблення стратегії сприйняття тексту» [3, с 36].

Зважаючи на те, що заголовки творів є неподільними в семантичному плані, за структурою формально виокремлюємо синтаксичні

моделі, представлені монолексемними (словоформи) та полілексемними назвами (словосполучення та речення).

Монолексемні назви в плані прагматики співвідносні як із словами, так і з односкладними називними реченнями. Найпродуктивніше представлені монолексемні назви словоформами різних тематичних груп у називному відмінку однини: «Небо» («Niebo»), «Листопад» («Listopad»). Виявлено назви й у формі множини: «Можливості» («Możliwości»), «Хмари» («Chmury»), «Слова» («Słowa»). Більшість із вжитих назв – іменники, які можуть мати кореляційну пару за числом, проте виявлено велику кількість назв, у яких відсутні співвідносні форми числа: назви якостей і властивостей, психічних і фізичних станів дій і процесів; наукових понять, із значенням речовини: «Вода» («Woda»), «Любов» («Miłość»). Іменники з конкретним значенням становлять незначну частину: «Альбом» («Album») у порівнянні із абстрактним значенням: «Час» («Czas»). Так само нечастотними є і найменування на позначення істот: «Кіт» («Kot») та власні назви (антропоніми і топоніми): «Вермер» («Vermeer»), «В'єтнам» («Wietnam») та ін. Більшу частину монолексемних іменувань-заголовків поетеси становлять іменники III відміни, серед яких домінують назви на позначення найменувань процесів: «Пам'ять» («Pamięć»); зрідка використано іменники I та II відмін: «Яблуня» («Jabłoń»); «Море» («Morze»). Меншою продуктивністю характеризуються найменування, виражені іншими, окрім називного, відмінковими формами: «Друзям» («Przyjaciołom») або формами із прийменниками із локативним значенням: «На летовищі» («Na lotnisku»).

Для номінації авторка використовує й інші частини мови: прикметники та дієприкметники: «Живий» («Żywy»), «Закохані» («Zakochani»). Невластиву номінативну функцію виконують дієслівні і прислівникові форми: «Вистачить» («Wystarczy»), «Досі» («Jeszcze») із вказівкою на обставини або стан персонажа.

Заголовки-словосполучення поділяють на прості та складні. Прості словосполучення домінують (92%). Вони можуть складатись із трьох і більше повнозначних слів, включаючи «синтаксично зв'язані словосполучення, що виступають одним із компонентів» [2, с. 38]. Делексикалізовані словосполучення нагадують називні речення: «Фотографія з 11 вересня» («Fotografia z 11 września»), у яких один із компонентів виражений нерозкладною сполукою.

До складних та комбінованих заголовків-словосполучень відносимо «Дві мавпи Брейгеля» («Dwie małpy Brejgiela»), «Сон в літню ніч» («Sen nosy letniej»).

З-поміж словосполучень-заголовків виділяємо синтаксичні та лексичні, становлячи нерозкладну змістову єдність: «Томас Манн» («Tomas Mann»).

Сурядні словосполучення містять рівноправні компоненти («Koniec i początek»). Підрядні у більшості представлені іменними типами: «Великі числа» («Wielka liczba»).

Іменникові словосполучення частотніші, Побудовані вони за моделями: «іменник в Н.в. + іменник в Р.в.»: «Написання біографії» («Pisanie życiorysu»); «іменник в Н.в. + прикметник/дієприкметник в Н.в.»: «Несподівана зустріч» («Niespodziane spotkanie»); «іменник в Н.в. + іменник в Зн.в.»: «Життя на продаж»; «іменник в Н.в. + іменник в Д.в.»: «Хвала мріям» («Pochwała snów»).

Атрибутивні словосполучення передають вказівку на ознаку предмета, його належність: «Моя пісня» («Moja piosnka») або виражають ознаку за дією: «Розсіяні вірші» («Wiersze rozproszone») та ін. Частотними в них є віддієслівні іменники: «Радість писання» («Radość pisania»). Авторка активно використовує субстантивні сполуки із неузгодженим компонентом: «Енергія мандрівника» («Elegia podróżna»).

Заголовки-речення становлять 10% від усіх досліджених назв. З-посеред простих речень переважають двоскладні повної структури: «Люди є на мосту» («Ludzie są na moście»). Вживає авторка для найменувань текстів і неповні речення: «Промова в бюро знахідок» («Przemówienie w biurze znalezionych rzeczy»).

не частотні у творчості авторки. Серед односкладних речень уживаними є означено-особові та безособові (у тому числі й неповної структури: «Шукаю слово» («Szukam słowo»), «У кожного колись» («W każdego kiedyś»).

Поширювачами у реченнях-заголовках виступають об'єктні та обставинні компоненти: «Шукаю слово» («Szukam słowo»), «Кіт у порожній квартирі» («Kot w pustym mieszkaniu»).

Непоширені речення можуть виконувати специфічні комунікативні завдання, з-поміж яких вираження сильного почуття, конкретного факту або питання до слухача. Такий тип речення менш інформативний та зосереджений лише на короткому, чіткому описі вірша без додаткових фактів, тому в творах В. Шимборської види заголовків такого типу представлені одинично: «Терорист, він дивиться» («Terrorysta, on patrzy») – речення з ускладнюючим компонентом, вираженим кличною формою іменника.

Заголовки-складні речення найточніше передають сюжет твору, оскільки не тільки називають тему чи ідею, а й включають деталізоване пояснення, уточнення інформації через розширення структури: «Хтось, кого я спостерігаю від певного часу» («Ktoś, kogo obserwuję już od jakiegoś czasu»).

Дослідивши творчість Віслави Шимборської, дійшли висновку, що авторка вміло використовує заголовки для привернення уваги читача, назви містять ключ до розуміння поезії та підкреслюють характерні риси творчості польської поетеси. Заголовки в творчості Віслави Шимборської є

унікальними як за формою, так і за змістом. Вони відображають її вміння поєднувати простоту і глибину, уміння передати простими словами унікальні відчуття.

Заголовки у структурному плані представлені монолексемними утвореннями, словосполученнями та реченнями. Монолексемні вирізняються найбільшою багатозначністю, оскільки відсилання реципієнта відбувається до усіх можливих денотатів, не обмежених жодними ознаками чи обставинами. Комплексні назви пов'язані з кількома елементами, тому мають вищу інформаційну насиченість. Найповніше представлені у творчості письменниці заголовки-словосполучення, що зумовлено лаконічністю фраз, але і додатковою їх інформативністю. Вони подають вказівку на тему тексту, залишаючи простір для багатозначності та інтерпретацій. У заголовках-реченнях віршів Віслави Шимборської переважають прості поширені структури. Це свідчить, що авторка надає перевагу коротким лаконічним, проте змістовно наповненим, назвам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шимборська В. Вибрані поезії та есеї /пер. Ярина Сенчишин. Львів: Літопис, 2002. 224 с.
2. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ: «Академія», 2004. 408 с.
3. Юлдашева Л. П. Структурно-семантичні та прагматичні особливості заголовків художніх творів кінця ХХ – початку ХХІ ст.: дис... канд. філол. наук: 10.02.01 /Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2018. 270 с.

Галина ВИШНЕВСЬКА

кандидат філологічних наук

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

КОНЦЕПТ «ДІМ/ДОМ» В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ (НА МАТЕРІАЛІ МЕДІАТЕКСТІВ 2022–2026)

У медіадискурсі України та Польщі у 2022–2026 роках тексти функціонують як простір, у межах якого приватний досвід набуває суспільного значення. Лексеми дім/дом (укр. «дім», «домівка», «оселя», «житло»; пол. *dom*) у новинах і публіцистиці виявляються не лише назвами будівлі, а й маркерами колективних переживань – безпеки, втрати, повернення, ідентичності та права на «своє».

Актуальність теми зумовлена тим, що медіадискурс швидко фіксує зрушення у ціннісній та образній структурі концептів, які визначають, як «мовно-культурні феномени» [1, с. 9]. У період війни, міграції та відбудови «дім/dom» інтенсивно переосмислюється: посилюється емоційно-оцінний компонент, активізуються метафоричні моделі (дім як прихисток; дім як країна; дім як спільнота), а також розширюється зона метонімічних уживань (назви інституцій, брендів, культурних продуктів).

Мета – зіставити вербалізацію концепту «дім/dom» в українських та польських медіатекстах 2022–2026 років і описати його провідні семантико-прагматичні моделі.

Матеріал і методи. Матеріалом слугували медіатексти українських і польських інтернет-видань 2022–2026 років. Використано метод суцільної вибірки прикладів, контекстуально-семантичний аналіз і зіставний опис. Для уточнення базових значень залучено словникові дефініції укр. «дім» (хата, домівка, кам'яниця, будинок, квартира, житло, халупа, хижа) [7] і

пол. «dom» (domek, budowla, budynek, mieszkanie, kamienica, chata) [10], а також результати зіставних досліджень концепту [4].

У межах медіадискурсу лексема «дім» найчастіше взаємодіє з двома вербалізаторами: нейтральним «будинок» (матеріально-конструктивний аспект) і офіційним «житло» (правовий/адміністративний аспект). Натомість «дім/домівка» типово маркує суб'єктність і емоцію: *новий дім, рідний дім, повернення додому*. У польській мові подібну функційну диференціацію часто створює опозиція *dom – mieszkanie*: перше слово пов'язується з «домашнім світом» і стабільністю, друге – з міським побутом і практичними умовами.

Результати. У 2022–2026 роках у двох мовах стабілізується кілька домінантних моделей концепту «дім/dom», які регулярно відтворюються в заголовках і лідах.

У моделі «**дім як прихисток / матеріальний ресурс**» він постає як об'єкт ремонту, відновлення й облаштування. Показовий приклад – заголовок «На Тернопільщині люди допомагають сім'ї переселенців ремонтувати новий дім» [6]. Лексеми «будинок/житло» тут виконують «технічну» функцію, а «дім» – ціннісну: позначає не стіни, а повернення контролю над життям.

Надчастотною стає модель «**дім як повернення / маршрут**» руху «до дому»: *повертатися додому, дорога додому*. Українські медіа підкріплюють її соціологічними оцінками: «85% ... планують повернутися додому» [2]. Польські тексти воєнної тематики віддзеркалюють той самий смисл через конструкцію: *wrócić do domu / nie mogą wrócić do domu*; показовий заголовок TVN24: «Do domu nie mogą wrócić...» [8], а також формула PolsatNews (2026): «...bezpiecznie wrócić do domu» [9]. Тут «дім» функціонує як психологічний та етичний «маяк»: точка, де відновлюється нормальність.

Модель «дім як цінність та ідентичність» у медіатекстах посилюється через маркери *рідний/свій/новий/втрачений* та через повторювані формули «бути/залишитися без дому», «втратити дім». Такі конструкції переводять «дім» у площину колективної пам'яті та приналежності: дім дорівнює «своєму світу», а не лише локації. «Попасна тепер – місто мерців: історія Богдана про втрачений дім та евакуацію» [5].

Модель «дім як спільнота та інституція» у медіамові використовується як метафора упорядкованого простору спільноти.

Рисунок 1. Концепт дім/dom у польській та українській мовах: спільний каркас

Хрещатику, 26» [3]).

Узагальнено, концепт *dım/dom* у двох мовах демонструє спільний каркас (Рис. 1.), але різниться прагматичним фокусом: українські тексти 2022–2026 років частіше підсилюють сценарії втрати й відновлення, тоді як у польському дискурсі, поряд із воєнними сюжетами, помітніші «нормалізаційні» й побутові контексти, де *dom* репрезентує стабільність.

Висновки. Аналізований концепт «дім/dom» у медіатекстах є концентратом ціннісних смислів і маркером норми. У 2022–2026 роках зростає роль моделі «повернення/неможливість повернення», фіксується розшарування лексичного поля (дім – будинок – житло / *dom* – *mieszkanie*), що пов'язане з різними комунікативними завданнями медіа.

Український приклад – корпоративне повідомлення «Суспільного» з формулою «дім новин», де «дім» означає не будівлю, а місце належності та професійної взаємодії («Дім новин на

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишнеvsька Г. Б. Співвідношення концепту і суміжних понять. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2012. Вип. 9. С. 9–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2012_9_5 (дата звернення: 1.02.2026).
2. Горячев О. Соцопитування: 85% українських біженців планують повернутися додому. Громадське радіо. URL: <https://hromadske.radio/news/2022/10/17/sotsopytuvannia-85-ukrains-kykh-bizhentsiv-planuiut-povernutysia-dodomu> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Дім новин на Хрещатику, 26. Суспільне офіційно відкрило NewsHouse 2.0. URL: <https://www.broadcast.net.ua/ru/news-broadcast/5417-dim-novyn-na-khreshchatyku-26-suspilne-ofitsiino-vidkrylo-newshouse-20> (дата звернення: 01.01.2026).
4. Лебеденко Ю., Василенко Я. Вербалізація концепту дім в українській, російській і польській мовах. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2013. Вип. 1. С. 91–95.
5. Мінджоса С. Попасна тепер – місто мерців: історія Богдана про втрачений дім та евакуацію. *24 Канал. Новини України*. 2 грудня 2022. URL: https://24tv.ua/istoriya-bogdana-popasnoyi-pro-vtracheniy-dim-biznes-batkiv-evakuatsiyu_n2207153 (дата звернення: 31.01.2026).
6. На Тернопільщині переселенцям допомагають ремонтувати новий дім. Суспільне Тернопіль. 16.08.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cw3uh4mdS0o> (дата звернення: 31.01.2026).
7. Словник української мови: дім. СУМ-11. URL: <https://sum.in.ua/s/dim> (дата звернення: 31.01.2026).
8. Byli na wakacjach, gdy wybuchła wojna. Do domu nie mogą wrócić, w Polsce «pozostają poza systemem». TVN24. 16.03.2022. URL: <https://tvn24.pl/trojmiasto/atak-rosji-na-ukraine-nie-przekrozyli-granicy-polsko-ukrainskiej-wiec-nie-obejmuje-ich-ustawa-st5637417> (дата звернення: 31.01.2026).
9. Polscy turyści wrócą z Jemenu. MSZ przekazał szczegóły. PolsatNews.pl. 06.01.2026. URL: <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2026-01-06/utkneli-w-kraju-ogarnietym-wojna-domowa-polacy-beda-mogli-bezpiecznie-wrocic/> (дата звернення: 31.01.2026).
10. Słownik języka polskiego PWN: dom. URL: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/dom.html> (дата звернення: 31.01.2026).

Наталія ВІВЧАРИК

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ХУДОЖНЄ ОСМИСЛЕННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ СЮЖЕТІВ І ОБРАЗІВ У КАЗЦІ Н. ЗАБІЛИ «ЧАРІВНА ХУСТИНА»

Н. Забіла увійшла в українську літературу наприкінці 20-х–початку 30-х років ХХ ст. як талановита дитяча поетеса, а пізніше її доробок поповнився прозовими текстами, зокрема казками. Науковці (О. Бріцина, О. Дибовська, О. Гарачковська, О. Горбонос, Т. Качак, В. Кизилова, О. Наумовська, Н. Тихолоз, Г. Сабат та ін.) вказують на різноаспектні підходи до аналізу народних та літературних казок, зважаючи на жанрові, тематичні, композиційні особливості. Творчість Н. Забіли неодноразово ставала об'єктом досліджень (В. Бичка, В. Дворецької, Л. Дунаєвської, Л. Кіліченко, Т. Трофименко, Я. Цимбал, Ю. Ярмиша та ін.), проте й досі існує потреба детального аналізу фольклорних витоків літературних казок письменниці, що й зумовлює **актуальність** розвідки. **Об'єктом дослідження** стала казка Н. Забіли «Чарівна хустина». **Предметом** вивчення є художнє осмислення фольклорних сюжетів і образів у літературній казці. Для дослідження використано герменевтичний, компаративний і структурно-функціональний **методи**.

Звернення до фольклору простежується як у поетичному, так і прозовому доробку Н. Забіли. На це вказують як жанрові визначення творів (забавлянки, колискові, казки, лічилки), так і сюжетні перипетії. Письменниця зробила особистий внесок у розвиток віршованої літературної казки. Зважаючи на існуючі класифікації, літературні казки поділяють на дві групи: 1) казки, які написані на основі народних сюжетів, 2) оригінальні авторські твори. У доробку Н. Забіли наявні обидві. «Котик та Півник»,

«Зайчикова хатка», «Рукавичка» та ряд інших мають суголосні із народними казками назви і побудовані на характерному повторі кумулятивних ланцюжків. «Чарівна хустина» різниться від інших казок Н. Забіли тим, що поєднала кілька фольклорних сюжетів: поневірвання дівчини-сироти, скривдженої мачухою; служба в Баби Яги, яка випробовує героїню; панування Змія, який вимагає людських жертв. Л. Горболіс наголошує, що варто враховувати, що «літературний твір – складне ціле, структуроване на різних рівнях; пізнавши образну структуру, макроструктуру і всі структурні елементи у їхніх взаємозв'язках, можна належно оцінити його як функціональне ціле» [1, с. 17]. Назва твору «Чарівна хустина» вказує на наявність предмету, який наділений надзвичайними властивостями. Головною героїнею казки є дівчина-сирота, яка за велінням злої мачухи, що дбає тільки про власну доньку, потрапляє в інший світ (темний бір), де проходить ряд випробувань. Проблемно-тематичний зріз казки та традиційні образи мачухи і сироти наближають її до розряду соціально-побутових, але наявність чарівного предмету, образ Змія, якого люди не могли перемогти гуртом, а зуміла знищити дівчина завдяки магічним властивостям хустини, дають підстави аналізувати казку як чарівну. В. Кизилова вказує, що фантастичні образи і предмети, боротьба з силами зла, чудеса і метаморфози, поділ героїв на добротворців, злотворців і знедолених є основними маркерами цієї групи казок [4, с. 18]. Дія в «Чарівній хустині» розгортається у традиційному казковому часі й просторі: задрість і поради ворожки спонукають вдову відправити пасербицю на пошук хустини. Дорога веде героїню до темного бору, де вона служить у баби, а шлях назад пролягає через «країну небувалу». Простір у казці поділяється на «цей»/«інший», «свій»/«чужий», «звіданий»/«невідомий»:

...а в далекій стороні
за горами, за морями,
за широкими степами

є дрімучий темний бір,
де ніколи з давніх пір
людське плем'я не ступало...[3]

Просторовими маркерами між різними світами виступають гори, ліси, моря, степи. Потрапити у інший простір героїні допомагають астральні світила, які описані, як живі істоти:

Зійде місяць яснорогий –
вказе дівчині дорогу,
стежать зорі золоті,
щоб не збилася з путі [3].

У чарівних казках небесні світила, птахи і тварини приходять на допомогу тільки добрим героям. І навіть загадкова бабуся, яка нагадує казкову Бабу Ягу, радо приймає головну героїню. За свою працю Оксана отримує винагороду – скриньку з хустинкою, яка здатна виконувати бажання, але дівчина використовує цей чарівний подарунок не для себе, а для загального блага. На зворотній дорозі сирота бачить багатий край з нещасливими людьми, над якими знущається «лютий згубник-лиходій, шестикрилий хижий змії», що з «потворами страшними, посіпаками своїми, всі багатства з року в рік він привласнювати звик...» [3]. З уст дівчини звучить заклик, у якому письменниця імпліцитно закладає ідею непокори несправедливій ворожій владі: «Не скоряйтесь треба! Ні! Повставайте до борні! Розбирайте миттю зброю, на потвор ідіть війною...» [там само]. Розв'язка в «Чарівній хустині» традиційна для народних казок: усі злі сили покарані (змія переможений, а вдова і її донька померли від люті), а дівчина-сирота одружилася і живе щасливо. О. Горбонос зауважила, що письменники часто звертаються до «прямого або трансформаційного сюжету народної казки», суттєво розширюючи «описи – зовнішності героїв, середовище їх буття (природи, місця, житла тощо), детальне змалювання їх внутрішнього стану, емоцій, почуттів» [2, с. 197].

Н. Забіла використала поширені для народних казок сюжети про мачуху і дівчину-сироту, а також про хижого змія, щоб створити власний варіант розвитку сюжету, ввівши як чарівний предмет хустину, яка присутня в багатьох народних обрядах. Письменниця додала до казки дидактичну кінцівку: «То ж недобре бути злим і дорослим, і малим!» [3]. Авторка використовує звичні для казкового жанру художні засоби і прийоми (гіперболізація, алегорія, ретардація), проте суттєво розширює сюжетні ходи, проблематику казки, актуалізуючи суспільно-політичний контекст, що вказує на авторські модифікації фольклорних сюжетів і образів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горболіс Л. Теорія літератури і методологічний дискурс: навчальний посібник: у 2 ч. Ч. I: вид. 2-ге, доповнене. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. 249 с.
2. Горбонос О. Жанр літературної казки в системі підготовки майбутнього вчителя початкової школи: художньо-прагматичний аспект. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення : матер. VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 06-07 червня 2024 р.)*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2024. С. 196-198.
3. Забіла Н. Чарівна Хустина. *Бібліотека української літератури*. <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25207>
4. Кизилова В. Феномен української казки : навч. посіб. для студ. закл. вищої освіти. Луганськ : Луган. нац. у-т імені Тараса Шевченка», 2024. 215 с.

Тетяна ВІЛЬЧИНСЬКА

докт. філол.наук, професор

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

Галина БАЧИНСЬКА

канд. філол.наук, доцент

*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

**ХРОНОТОП ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО
ЕРОТИЧНОГО КОДУ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНОПОЕТИЧНІЙ
КАРТИНІ СВІТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ М. ЛЕСЮКА «ЕРОТИЗМ
В УКРАЇНСЬКОМУ ПІСЕННОМУ ФОЛЬКЛОРІ: ЛІНГВІСТИЧНИЙ
АСПЕКТ»)**

Як частина національної культури, надбання цивілізації й віддзеркалення суспільної свідомості етносу, народнопоетична творчість містить багатий матеріал для лінгвістичних студій. Актуальність і перспективи дослідження фольклорних текстів чітко сформулював В. Кононенко, зауваживши, що їхнє вивчення «відкриває шлях до підняття етнокulturологічних засад національного світосприйняття, закладає підвалини картини світу, що виокремлює національну спільноту [2, с. 98].

Мова усної народної творчості здавна привертала науковий інтерес. В україністиці в лінгвокультурному аспекті її досліджували Т. Беценко, С. Єрмоленко, С. Лавриненко, А. Мойсієнко та ін. На думку Н. Данилюк, семантичні показники народнопоетичного слова в українській пісенній традиції є свідченням його використання як культурного маркера, співвідносного зі сферами буття, відображеними у свідомості носіїв фольклорних текстів [1, с. 8].

В українській народній пісенній творчості представлені пісні різної тематики, але найвизначніше місце в ній, за словами М. Лесюка, належить інтимній ліриці – пісням та коломийкам про кохання, про стосунки між молодими (і не тільки) людьми різної статі [3, с. 8]. Саме такі тексти стали предметом дослідження в його праці «Еротизм в українському пісенному фольклорі: лінгвістичний аспект», ціллю якої було зібрати, згрупувати й прокоментувати евфемістичну лексику та фраземіку, що використовується в українських народних піснях еротичного змісту. Науковець докладно аналізує афектоніми (зазвичай це апелятиви, які виступають як образні назви об'єкта – суб'єкта кохання в ситуаціях інтимної душевної близькості [6, с. 166]) та евфемізми (пом'якшувальні, зм'якшувальні вирази, які вживаються для заміни назв, що видаються грубими, непристойними, образливими [5, с. 83]). Загалом монографія М. Лесюка характеризується багатством зібраного пісенного матеріалу, що дозволяє осмислити механізми вербалізації етнічних уявлень, пов'язаних з інтимною сферою, та відкриває нові ракурси в ономастичних, фразеологічних, лінгвокультурологічних, лінгвокогнітивних дослідженнях.

Зокрема, актуалізуються ідеї необхідності усталеної кваліфікації відповідної лексики в ономастичних словниках (зауважимо, що терміни «еротизм» та «афектонім» відсутні у Словнику української ономастичної термінології [5]) та проведення лінгвокультурологічного аналізу з використанням нового понятійного апарату, що передбачає використання таких термінів, як «лінгвокультурний код», «концепт», «фрейм», «слот» і под.

Метою запропонованого повідомлення було з'ясувати специфіку хронотопу як одного із слотів, через який в досліджуваних піснях об'єктивується інформація про місце і час любовних зустрічей.

В аспекті заявленої теми та, зважаючи на новітні підходи в лінгвокультурології, вважаємо, що є всі підстави для тлумачення евфемізмів

як мовних репрезентантів еротичного коду, що маніфестують вербалізовані завуальовані культурні смисли, аналіз яких увиразнюється в акціональних фреймах, структуру яких складають термінальні позиції, або слоти. Одним із таких слотів є «хронотоп», що характеризує місце і час любовних зустрічей. За визначенням Н. Лисюк, хронотоп – це «штучно сконструйований образ часово-просторового континууму, ... акціонально обмеженого певним колом дій і подій та аксіологічно забарвленого» [4].

Зазначимо, що в праці М. Лесюка охарактеризована лише група назв на позначення місця любовних утіх. Причому, як зазначає дослідник, в українських народних піснях здебільшого оспівується кохання сільських мешканців, тому й усі реалії, що виступають тлом для нього, пов'язані насамперед із природою, сільським побутом; нерідко це можуть бути зовсім несподівані місця. Саме подібні найменування місць любовних зустрічей заповнюють відповідний слот, підтверджуючи його просторову організацію. У межах таких назв релевантними передусім є ті, що об'єктивують, з одного боку, уявлення про рослинний світ в еротичній символіці, як-от: *верба, вільха, бук, явір, терн, грушка, слива, горіх, бараболя, зелене листя, сіно, солома, фасоль, цибуля* та ін. («*А в нашої, кажи, дружки кучеряві мушки. / А хто її скучерявив? – Дружба коло грушки*» [3, с. 216]), а з іншого – про побут українців: *ніч (пєц), лавка, постіль, драбина, дривітня, пліт, стріха, стодола, стіни* та ін. («*Ой ходила та й ходила, та й яблука рвала, / Та й молодим парубочкам через пліт давала*» [3, с. 219]). На думку науковця, невибагливе кохання простих людей не потребує спеціальних романтичних умов, воно реалізується всюди, де їх захоплює бажання і пристрасть. До відповідних найменувань відносимо такі, як: *пісок, камінь, колючий дріт, терміття, дірявий міст* та ін. («*Вчера-м дала на дривітні, а нині на плоті, / А ще буду пробувати на колючім дроті*» [3, с. 217]). Досить рідко, за спостереженнями автора, таким місцем може бути ліжко («*Закувала зозуленька в городі на хмелі: / Не раз*

ти ся, дурню, виснав на моїй постелі» [3, с. 221]). Загалом просторова організація аналізованого слоту осмислюється як відкритий і закритий простір. Репрезентантами першого є лексеми: *поле, нивка, луг, сад, дорога*, другого – конкретні локуси, граматичними маркерами яких часто є прийменники, на зразок: *в хаті, в домі, на печі, коло пєца* і под. Пор.: *«Не вір, дівко, парубкові, як тому катюзі, / Бо він тебе вінка збавить на зеленім лузі»* [3, с. 217] та *«Згубила я щастє, долю, та через неволю, / В місті славнім, в домі крайнім, гультая, з тобою»* [3, с. 215].

Традиційно простір у міфопоетичній традиції структурований різними опозиціями, серед яких привертає увагу «свій – чужий». «Свій» зазвичай позначає простір людини, в якому вона відчуває себе захищеною, «чужий» – щось небезпечно, загрозливе. Серед мовних виразників «чужого» найбільш релевантними є *ліс, потік, пісок*: *«Ой, козаче, козаченьку, де-с ся заталапав? / – Я в лісочку, на пісочку дівчиноньку лапав»* [3, с. 215]. Зауважимо, що ліс в архаїчній свідомості ототожнюється з нездоланною перепорою, символізуючи сум, тугу за коханим; компонентами символічного значення слова *пісок* є «нетривкість», «химерність», «ненадійність». Репрезентантами «свого» простору виступають лексеми *ніч, поріг, постіль*, що конотують задоволення, втіху: *«Прийди, прийди, буду з тобою. / Їдну нічку на припічку, / Другу нічку на запічку, / Третю нічку на столику, – / Прийди, прийди, соколику»* [3, с. 220].

Темпораль еротизмів формує особливий часовий вимір. Зазначимо, що в досліджуваній праці М. Лесюка назви, що вказують на час любовних зустрічей, окремо не представлені, тоді як вони відіграють не менш важливу роль у структуруванні відповідного слота. Релевантними тут виступають такі кваліфікатори часу, як: 1) назви частин доби (часто *ніч*): *«Ой Господи, допоможи весни дочекати / Та й з Марічков під смереков нічку ночувати»* [3, с. 219], рідше – інших часових проміжків: *«Стратила я свій віночок / У неділю в пораночок...»* [3, с. 219]; 2) номінації днів тижня: *«З середи на*

четвер / Пам'ятаю, як тепер: / Були в мене двораки, / Завели мене у будяки» [3, с. 67]; 3) номени на позначення конкретного часу (в годинах): *«Лізла кітка на горщице, наздогнав її котище, / Наздогнав ї на драбині і тряс її дві години»* [3, с. 220].

До якісних параметрів часу відносимо: ритуальність (сакральність), коли часовий простір асоціюється з нічною порою та обмежується сходом сонця: *«Кохання, кохання звечора до рання, / Як сонечко зійде, як сонечко зійде, / Кохання відійде»* [3, с. 49]; суб'єктивність, яка корелює з усвідомленням того, що втрачати більше нічого: *«Вчора була неділенька, / А сьогодні понеділок. / Запросила козаченька / Косити барвінок. / – Коси, коси, козаче, низенько, / А ти, милий, чорнобривий, / Присунься близенько»* [3, с. 57]; ціннісна орієнтація, пов'язана з вдячністю за те, що в результаті кохання постало нове життя: *«Та спасибі батькові, / Та спасибі матері, / Що нас добули. / Як нас добували, / Жито розсипали / Вночі на печі»* [3, с. 220].

Нерідко в українських еротичних піснях хронотоп демонструє відображення діаметрально протилежних мотивів: з одного боку, коли мовні репрезентанти конотують мрії, надії, а з іншого – байдужість, безвихідь, як-от для дівчини, пор.: *«В бору сосна літом і зимою зелена, / Наша молода в четвер була весела, / А в суботоньку русоньку косоньку чесала, / А в неділю свою матку прохала: «Позволь, моя матінко, той рочок, / Нехай виходжу той рутвяний віночок»* [3, с. 59] і *«Ой посію руту круту, той хто хоче топче, / Приїдеш нині на вечеру, кучерявий хлопче»* [3, с. 60].

Загалом, як засвідчує досліджуваний матеріал, уявлення про час і місце зустрічей закоханих нерідко об'єктивуються в одному контексті, як-от у піснях на грибну тематику: *«Не тепер, по гриби ходити, / Восени, як будуть родити. / Не з мішками, але з торбинками, / Не сама, але з парубками»* [3, с. 71].

Проведене дослідження показало, що в українському пісенному фольклорі, присвяченому темі шлюбних та дошлюбних інтимних стосунків між людьми протилежної статі, реалізується еротичний код, виражений за допомогою відповідних лінгвокультурних концептів, архітектоніка яких увиразнюється у фреймах та їх слотах. Важливе місце серед слотів займає хронотопічний, який демонструє просторово-темпоральну модель, об'єктивуючи інформацію про місце і час любовних зустрічей. Презентований він значною кількістю назв із помітним емоційно-експресивним потенціалом, що розшифровуються або через контекст, або через внутрішню форму евфемістичних заміників прямих номінацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Данилюк Н.О. Поетичне слово в українській народній пісні. Луцьк : РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 511 с.
2. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Вища школа, 2008. 326 с.
3. Лесюк М.П. Еротизм в українському пісенному фольклорі: лінгвістичний аспект. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. 244 с.
4. Лисюк Н.А. Міфологічний хронотоп. Київ: Український фіто-соціологічний центр, 2006. 200 с.
5. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова. Харків : Ранок – НТ, 2012. 256 с.
6. Perlin J., Milewska M. Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpanskim i niderlandzkim. Uczucia w jezyku i tesie. Jezyk a kultura. Wrozlaw. 2000/14. S. 165-173.

Світлана ВОЙТАЛЮК

старший викладач

Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ-ПОЛОНІСТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ГЛОТТОДИДАКТИКИ

Сучасні трансформації європейського освітнього простору, активізація міжкультурної взаємодії слов'янських народів і зростання ролі багатомовної комунікації актуалізують проблему фахової підготовки майбутніх філологів у контексті слов'янської глоттодидактики. Особливої ваги в цьому процесі набуває формування іншомовної компетентності майбутніх філологів-полоністів, професійна діяльність яких здійснюється в умовах близькоспорідненого мовного середовища та інтенсивних польсько-українських мовних контактів.

У сучасній педагогіці та лінгводидактиці поняття компетентності розглядається як ключова категорія, що визначає спрямованість професійної підготовки фахівців. Так, М. Головань наголошує, що «компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка виявляється у здатності застосовувати набуті знання, уміння та навички в реальних професійних ситуаціях» [1, с. 232]. Це положення є методологічно значущим для осмислення процесу іншомовної підготовки майбутніх філологів.

Важливим для дослідження є також розмежування понять «компетенція» і «компетентність», що простежується у працях С. Лейко, яка зазначає, що «компетенція виступає як нормативно задана вимога до результатів освіти, тоді як компетентність відображає реальний рівень підготовленості особистості до діяльності» [4, с. 133]. Такий підхід дає змогу більш чітко окреслити цілі та очікувані результати формування

іншомовної компетентності у фаховій підготовці майбутніх філологів-полоністів.

У контексті мовної освіти методологічно значущим є підхід В. Калініна, відповідно до якого «іншомовна компетентність не зводиться лише до сукупності мовних знань, а передбачає сформованість комунікативних умінь і здатність до адекватної мовленнєвої поведінки» [3, с. 8]. Зазначене положення узгоджується з сучасними тенденціями слов'янської глоттодидактики, орієнтованої на практичне використання мови в професійно значущих комунікативних ситуаціях.

Особливої ваги у підготовці філологів-полоністів набуває рефлексивний компонент іншомовної компетентності. О. Гомонюк та Н. Бідюк, підкреслюють, що «рефлексія є необхідною умовою професійного зростання майбутнього фахівця, оскільки забезпечує усвідомлення власних мовних труднощів і шляхів їх подолання» [2, с. 15]. Це положення є принциповим у контексті навчання близькоспоріднених мов, зокрема польської мови україномовних студентів.

Отже, аналіз наукових поглядів учених дає підстави стверджувати, що формування іншомовної компетентності майбутніх філологів-полоністів має ґрунтуватися на поєднанні мовної, комунікативної та рефлексивної складових. На наше переконання, ключовим вектором розвитку цієї компетентності в умовах близькоспорідненого білінгвізму має стати впровадження методики свідомого лінгвістичного самоконтролю. Це дозволяє студентам не лише мінімізувати прояви міжмовної інтерференції (на лексичному, граматичному та фонетичному рівнях), а й свідомо керувати процесом позитивного мовного трансферу. Таким чином, сучасна слов'янська глоттодидактика має зміщувати акцент з репродуктивного засвоєння мовних одиниць на розвиток «вторинної мовної особистості», здатної до гнучкої медіації між культурами та постійного самовдосконалення у професійному іншомовному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Головань М. Компетенція і компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8 (18). С. 224–234.
2. Гомонюк О., Бідюк Н. Особливості розвитку інформаційної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій шляхом використання інноваційних педагогічних технологій. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 12–15.
3. Калінін В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
4. Лейко С. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2013. Вип. 4. С. 128–135.

Оксана ГОНЧАРУК

канд. філол. наук, доцент

ЗВО «Університет Короля Данила»

МОДЕЛІ ПОВНОЇ ТА ЧАСТКОВОЇ ФОНЕТИЧНОЇ МІМІКРІЇ У МОВЛЕННІ ІТ-СПЕЦІАЛІСТІВ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій зумовлює наповнення українського лінгвопростору англomовною термінологією. Особливим механізмом адаптації таких запозичень є фонетична мімікрія – явище, при якому іншомовний термін уподібнюється до фонетично схожого слова рідної мови. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю класифікації цих одиниць, оскільки вони формують специфічний професійний соціолект, що балансує між нормативною мовою та сленгом.

Над проблемою запозичень та комп'ютерного сленгу працювали чимало лінгвістів. Зокрема, Селіванова О. О. [5], Чередниченко О. І. [6] досліджували загальні процеси адаптації англіцизмів до української мови, Артур О. Ю. [1] розглядала ігрову природу фонетичних трансформацій, а Когут С. В. [2], окрім фонетичних процесів, також аналізувала морфологічну інтеграцію ІТ-лексем.

Мета наукового дослідження – охарактеризувати моделі повної та часткової фонетичної мімікрії в українському ІТ-мовленні, а також з'ясувати їхні функціональні особливості.

Явище фонетичної мімікрії в сучасному мовознавстві розглядається не просто як звукове запозичення, а як «активне пристосування чужого слова до внутрішніх законів мови-реципієнта з елементами гри» [4, с. 62]. Як зазначає О. О. Селіванова, у процесі адаптації запозичень «когнітивна база мовця шукає аналогії серед уже наявних лексем, що призводить до явища паронімічної атракції» [5, с. 142]. В ІТ-мовленні цей механізм

служує для лінгвістичної економії та експресивності, перетворюючи сухий технічний термін на частину професійного жаргону.

У процесі детального аналізу можемо побачити, що фонетична мімікрія в ІТ-дискурсі за ступенем фонетичного та морфемного збігу представлена моделями «повного та часткового уподібнення» [3, с. 168] до української мови.

Модель повної фонетичної мімікрії репрезентує такий вид адаптації, де англійський термін за звучанням повністю збігається з українським словом, що має зовсім інше значення. У цьому випадку відбувається свого роду «переодягання» терміна в оболонку загальноживаного слова, що створює певний ігровий ефект. Для моделі повного звукового уподібнення також використовують термін «омонімічна мімікрія». Наприклад: *I seek you* (від *ICQ*) → **аська** — відбувається фонетичне уподібнення до жіночого імені, що знімає технічну «сухість» назви протоколу; *Windows* → **вінця** — спостерігається процес повної фонетичної мімікрії до українського слова «вікно» (буквальний переклад) із звуковою адаптацією до розмовного стилю; *linux* → **лінух** — повна паронімічна заміна кінцевого приголосного на **-х** робить слово подібним до зневажливих або грубих українських назв (наприклад: **лопух**) і т.д.

Модель часткового уподібнення фонетичної мімікрії — це вид адаптації, при якому зберігається лише частина фонетичної структури запозиченого слова, або слово видозмінюється за допомогою суфіксів чи префіксів, характерних для української мови, що робить його подібним до української словоформи. Тобто запозичення такого типу не просто копіює існуюче слово, а «підлаштовується» під граматичні та морфологічні норми української мови, але зберігає при цьому впізнаваність кореня через звукові асоціації та звуконаслідування. Наприклад, ІТ-лексема при частковій фонетичній мімікрії може набувати форм українського дієслова: *to fix* → **фіксити** (виправляти, ремонтувати) — суфікс **-ити** робить слово схожим

на українське дієслово; *to check in* → **зачекі́нитися** (zareєструватися) — використання префікса **за-** та постфікса **-ся** створює ілюзію власне українського зворотного дієслова; *to share* → **розшари́ти** (поділитися) — фонетично корінь **-шар-** сприймається як частина українського лексичного фону (подібно до «шарувати», тобто ділити, розщеплювати однорідну масу на шари чи пласти, або ж утворювати такі пласти), хоча семантика повністю англійська; *to zip* → **зі́ннути** (стиснути файл архіватором) — використано англійський корінь, а афікси — українські. Також часто у процесі часткового уподібнення англіцизму до українізму утворюються іменникові моделі. Наприклад: *gigabyte* → **гі́г** — відбулося спрощення складної фонетичної структури до односкладового слова, що легко адаптувало його до відмінкової системи (**гі́га, гі́гом**); *game* → **га́ма** — за звучанням нагадує назву грецької літери, але вживається як сленгова назва гри. Як бачимо, повна мімікрія зменшує психологічну дистанцію між складними технологіями та користувачем, роблячи ІТ-професіоналізми «своїми» і менш офіційними. Тоді як явище часткової мімікрії більш спрямоване на перенесення звучання англійського слова в українську мову з мінімальними змінами, необхідними для того, щоб слово могло «функціонувати» в реченні через адаптацію до морфологічної структури (отримати рід, число, відмінок).

Таким чином, фонетична мімікрія в ІТ-сфері — це не просто спосіб запозичення, а активний процес креативної адаптації, який базується на принципі паронімічної атракції. Повна мімікрія частіше базується на випадковій співзвучності і створює гумористичний ефект через десемантизацію слова, тоді як часткова демонструє високий ступінь асиміляції терміна в граматичну систему української мови зазвичай методом творення дієслівних форм з метою психологічної адаптації ІТ-спеціаліста та надання ним відтінку іронічності робочим процесам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артур О. Ю. Фонетична мімікрія як засіб творення комп'ютерного сленгу. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2018. Вип. 1. С. 12–16.
2. Когут С. В. Динамічні процеси в українській комп'ютерній термінології : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2015. 20 с.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний та комп'ютерний дискурс: специфіка маніпулятивного впливу : монографія. Одеса : Астропринт, 2007. 248 с.
4. Масенко Л. Т. Суржик: між мовою і язиком. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 135 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
6. Чередниченко О. І. Про закономірності розвитку сучасної терміносистеми. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 3–11.

Інна ГОРЯЧОК

канд. пед. наук, доцент

Хмельницький національний університет

ТВОРЧІСТЬ ГАЛИНИ ПОСВЯТОВСЬКОЇ В КОНТЕКСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Галина Посвятовська належить до покоління польських митців, яке в літературознавстві прийнято називати поколінням «Współczesności» («Сучасників»). Її ім'я стоїть поряд із такими визначними представниками польської літератури, як Анджей Бурсо, Едвард Стахура, Станіслав Грохов'як, Марек Гласко, Мирон Бялошевський та інші автори, які заявили про себе наприкінці 1950-х років у період так званого «жовтневого перелому». Цей час характеризувався послабленням ідеологічного тиску та активізацією культурного й літературного життя.

Водночас Галина Посвятовська не ототожнювала себе з жодною літературною групою чи течією і не прагнула належати до певного мистецького середовища. Дослідники її творчості також не пов'язують поезію авторки безпосередньо з процесами десталінізації чи політичними змінами того часу. Навпаки, її творчість розглядають як явище автономне, позбавлене чіткої прив'язаності до конкретної школи чи напрямку. Таким чином, Галина Посвятовська постає як незалежна поетеса, яка формувала власний художній світ, черпаючи натхнення з індивідуального життєвого досвіду та внутрішніх переживань.

Станіслав Грохов'як визначив творчість Посвятовської як «феномен автентичного еротизму», що не мав аналогів у польській жіночій поезії. Це означення підкреслює оригінальність її поетичного голосу та особливу інтимність і щирість ліричного висловлювання [1].

Однією з ключових особливостей творчості Галини Посвятовської є її виразний автобіографізм. Її поезія нагадує своєрідний «щоденник душі», у

якому авторка відверто фіксує власні думки, емоції та екзистенційні переживання. Вірші поетеси насичені філософськими роздумами про сенс життя, кохання і смерть, що постають як центральні смислові полюси її творчості[2].

У поезії Г. Посвятовської постійно переплітаються мотиви крихкості людського існування, швидкоплинності часу, любові та втрати. Вона створює образи жінок, які прагнуть кохання, але водночас усвідомлюють його минуцність. Поетеса гостро відчувала трагізм буття, розуміючи, що ніщо не є вічним, проте вміла знаходити красу у самих почуттях і передавати її у лаконічних, художньо досконалих рядках.

Поезія Галини Посвятовської вирізняється емоційною глибиною та психологізмом. Авторка майстерно відтворює внутрішній світ ліричного героя, який часто постає як самотня особистість, що шукає опори в мистецтві. Використовуючи різноманітні мовні засоби - епітети, метафори, граматичні трансформації - поетеса створює яскраві образи, які справляють сильний емоційний вплив на читача. Теми кохання, самотності, втрати й страждання формують широкий спектр емоцій - від глибокого смутку до тонкої меланхолії[3].

Особливу роль у творчості Г. Посвятовської відіграє мотив боротьби зі смертю. Усвідомлення власної хвороби та близькості кінця життя стимулювало її до інтенсивної творчої діяльності. Саме тому основним жанром її літературної спадщини стала поезія, яка дозволяла швидко фіксувати думки та переживання. Поетеса працювала над текстами з надзвичайною вимогливістю, неодноразово переписуючи рядки й досягаючи максимальної точності вислову[4].

На початковому етапі творчості Галина Посвятовська активно використовувала романтичні мотиви, підвищену емоційність і виразність мови, що були характерні для поезії Адама Міцкевича та Юліуша Словацького, яких вона читала в дитинстві. Проте з часом її стиль зазнав

суттєвих змін. Під впливом життєвих випробувань і хвороби поетеса поступово відходить від романтичної традиції та формує власний індивідуальний поетичний стиль.

Її пізніша поезія відзначається унікальністю образів, глибоким внутрішнім переживанням, психологічною напруженістю та філософською рефлексією. У творах Посвятовської відображається неспокій людської психіки, яка протистоїть неминучості страждання і смерті. Тематика її поезії еволюціонує: ранні вірші більш емоційні, патетичні й меланхолійні, тоді як пізні твори набувають філософської глибини й екзистенційного характеру.

Незважаючи на стилістичні зміни, всю творчість Галини Посвятовської об'єднує щирість, емоційність, інтелектуальна насиченість і постійний пошук нових форм поетичного вираження.

Літературний дебют Галини Посвятовської відбувся 17 грудня 1956 року на сторінках «Gazety Częstochowskiej», де були опубліковані її вірші «Szczęście» та «Człowiek z Annapurny». Цей період у Польщі характеризувався відносною лібералізацією після сталінської епохи та зростанням інтересу до літератури й мистецтва[2].

У 1958 році виходить перша поетична збірка Посвятовської «Hymn bałwochwalczy», яка отримала схвальні відгуки критиків і була визнана найцікавішим книжковим дебютом на Національному фестивалі молоді поезії. У подальші роки з'являються інші поетичні збірки та прозові твори: «Dzień dzisiejszy» (1963), «Oda do rąk» (1966), автобіографічна книга «Opowieść dla przyjaciela» (1967), а також посмертна збірка «Jeszcze jedno wspomnienie» (1968) [5].

Літературна критика високо оцінювала творчість поетеси, підкреслюючи її екзистенційний характер і гуманістичну спрямованість. На думку дослідників, у центрі її поезії перебуває проблема людського існування, а найвищою цінністю постає життя і любов.

Творчість Галини Посвятовської є унікальним явищем польської літератури другої половини ХХ століття. Її поезія поєднує автобіографізм, емоційну глибину, психологізм і філософську рефлексію. Незалежність від літературних течій, оригінальність художнього мислення та особлива інтимність поетичного висловлювання визначають її як самобутню авторку, чия творчість і сьогодні залишається актуальною та значущою для літературознавчого осмислення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Grochowiak S. Wiersz «Halszka». URL : <https://salo.li/C8A8bC0> (Дата звернення 01.02.2026).
2. Halina Poświatowska – biografia, wiersze, twórczość. URL : <https://shorturl.at/5dGVF> (дата звернення 02.02.2026).
3. Halina Poświatowska – twórczość - ogólna charakterystyka. URL : <http://surl.li/akvzzk> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Halina Poświatowska – z nutą sentymentalizmu. URL : <https://salo.li/093f01d> (дата звернення: 01.02.2026).
5. Halina Poświatowska. Wikidata. URL : <https://salo.li/bbF866A> (дата звернення 01.02.2026).

Олена ГУЗЬ

канд. пед. наук, доцент

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

ВПЛИВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

В Україні вже багато років в школах і університетах молоді люди вивчають дві іноземні мови. Багато студентів в Україні вивчають англійську мову як першу іноземну мову і німецьку як другу іноземну. Знання студентами двох слов'янських мов (української і російської) та англійської допомагають їм у вивченні німецької мови. Філологічні дослідження показали, що українська мова має багато запозичених слів з німецької мови, граматики обох мов мають деякі спільні риси. А німецька мова запозичила значну кількість лексики з англійської мови, їхні граматики також мають спільні риси.

Останні десятиліття процеси глобалізації, стрімкий технологічний розвиток вплинули на розвиток міжнародного туризму, торгівлі та культури, що у свою чергу, впливає на запозичення слів з одних мов в інші. Ряд науковців займалися дослідженнями функціонування німецьких запозичень в українській літературній мові. В. Скачкова аналізує ці слова у семантичному та стилістичному аспектах на матеріалі художніх творів. О. Лисенко розглядає процес та функціонування науково-технічної термінології в українській мові, запозичену з німецької мови.

Німецька мова суттєво збагатила українську мову. Вчені вважають, що українська мова може мати до 2000 запозичень з німецької. Запозичення з німецької мови почали з'являтися в українській сотні років тому. Ще у X-XII століттях германізми з прагерманської та готської потрапили в праслов'янську мову через торговельну та військову діяльності, через

культурний обмін. Ці запозичення зустрічаються в різних сферах нашого життя: в музиці (Gamme - гама, Kantate - кантата, Quartett - квартет,...), в побуті (Schublade - шухляда,...), будівництві (Farbe - фарба, Spachtel - шпатель, Pinsel - пензель, Ziegel - цегла, Zement - цемент, Maler - маляр,..), виробництві (Motor, Diesel,..) і у військовій справі (Stab - штаб, Kugel - куля, Blitzkrieg - швидка війна,..). Зараз ці запозичення вважаються суто українськими словами: Milch - молоко, Zucker - цукор, Kartoffeln - картопля, Zwiebeln - цибуля, та багато інших.

Багато запозичень з німецької мови пройшли шлях повної адаптації, оскільки вони беруть участь в процесах термінотворення. В результаті цього гібридні форми утворюються двома шляхами: 1) приєднання до запозичень українських афіксів або афіксоїдів (бавовництво, фарбник, штабний, кулястий, цегляний); 2) поєднання запозичених і власних слів чи коренів (бавовна-сирець, фарборозпилювач, ландшафтознавець,...). [1,2]

Німецька мова запозичила багато слів з англійської мови. Вчені вважають, що англіцизми можуть складати до 10 % словника німецької мови. [4] Англійські запозичення присутні в різних сферах життя громадян Німеччини. Для назви спортивних ігор, подій німці запозичили слова: Basketball, Jogging, Freestyle, Sprint, Fan, Cross, ... [3]

Німецьку мову реклами доповнили такі англійські слова: Slogan, Image, Marketing, Corporate Identity, Like,... Мова німецької індустрії моди також не залишилася без запозичень: Fashion, Looks, Top,.. Німецька технічна мова поповнилася словами: Internet, Mouse, Email, Online, Provider, Display, Playstation, Joystick, Scanner,...

Деякі запозичення з англійської мови залишили свої вимову і написання: Manager, Office, Party, Hip Hop та інші. Деякі дещо змінили свою вимову та написання, підлаштовуючись під закони фонетики та граматики німецької мови.

Процес запозичення в будь-яку мову відбувається тому, що в мові-реципієнті відсутні еквіваленти, які б точно і коротко передали характеристику нового приладу чи процесу. З кожним роком кількість запозичень збільшується, тому їхню точну кількість порахувати неможливо.

Українська мова має деякі риси, які є подібними до німецької мови. Вимова більшості німецьких звуків подібна до українських. Знання граматики української мови допомагає студентам зрозуміти відмінки в німецькій мові, роди іменників, часи, порядок слів у реченні та інше.

Знання англійської мови допомагає студентам зрозуміти вживання означених та неозначених артиклів, утворення ступенів порівняння прикметників, особливості функціонування модальних дієслів, утворення часів Futur, Perfekt, Plusquamperfekt та інше.

Українська мова може як допомагати, так і негативно впливати на вивчення німецької мови. Необхідно вказувати студентам на помилки, викликані інтерференцією рідної або першої іноземної мови. Розглядаючи подібності в українській, англійській та німецькій мовах, слід звертати увагу студентів на відмінності, які притаманні лише німецькій мові.

Зазвичай в школах і університетах на вивчення другої іноземної мови виділяється менше часу, ніж на першу. В цих умовах викладачі мають якомога більше спиратися на спільні риси української та англійської мов. Для цього можна використовувати вправи, на порівняння, знаходження аналогій і розбіжності між мовами. Нова інформація краще запам'ятовується тоді, коли вона є важливою для студента або вона має знайомий і зрозумілий контекст. Викладачі мають використовувати ці знання для організації ефективного навчального процесу. Студенти можуть порівнювати лексику, певні мовні явища та проводити граматичні паралелі.

Вивчення німецької мови спираючись на українську, допомагає студентам краще взнати і українську мову, етимологію багатьох наших слів, зрозуміти культурну та економічну взаємодію народів України і Німеччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лисенко О.А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Харків, 1999. 21 с.
2. Скачкова В.В. Немецкие лексические заимствования в современном украинском литературном языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Харьков, 1990. 24 с.
3. Слаба О. Англоамериканізми в лексико-семантичній системі сучасної німецької мови (на матеріалі галузевої лексики економіки): автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04/ Київ, національний лінгвістичний унів-т. Київ, 2003. 19 с.
4. Carstensen В., Galinsky Н. Americanismen der deutschen Gegenwartssprache. Entlehnungsvorgänge und ihre stilistischen Aspekte. Universitätsverlag Winter GmbH Heidelberg, Auflage: 3. 1975. 86 S.

Інна ДАВИДЧЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО В КОНТЕКСТІ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Перекладознавство і лінгвокультурологія тісно переплітаються: перше зосереджується на теорії та практиці перекладу, тоді як друге вивчає зв'язки між мовою та культурою. У контексті перекладу це означає, що перекладач має враховувати культурні поняття, традиції та особливості ментальності, щоб коректно передати зміст. Це забезпечує не лише мовну, а й культурну еквівалентність, що є одним із ключових завдань перекладацької діяльності у сучасному світі.

Лінгвокультурологія як наука створює цілісну картину культурного впливу на мову й мовлення з огляду на глибинні семантичні рівні культурної репрезентації, а також на системне представлення одиниць мови й культури в їхній кореляції та взаємодії [1].

Метою нашої розвідки є проаналізувати перекладознавство в контексті лінгвокультурологічної компетентності. Ми вважаємо, що переклад є видом творчої діяльності, що підпадає під правила лінгвістики та культурології. Мова кожної країни є унікальною, отже і мовна модель світу визначається через культурологічні особливості, тобто етнічні, соціальні особливості та норми, а також через економічні досягнення нації на певному щаблі її розвитку. Лінгвокультурологія стає невід'ємною частиною мовної моделі, і тому, на нашу думку, ми перекладаємо не мову, а культуру.

Не існує жодної країни, де культура, мовні та немовні знаки створювали б однакові смисли та були б організовані ідентично. Тому

неможливо говорити про абсолютну відповідність між адаптацією елементів культури повідомлення-оригіналу та його перекладеної версії.

Походження лінгвокультурології пов'язано з антропологічним поворотом у гуманітарних науках, який спрямований на глибоке та всебічне вивчення взаємозв'язку мови, культури та людської свідомості. Основою цього напрямку стали положення порівняльно-історичного мовознавства (Ф. Буслаєв, І. Гердер, Я. Грімм та інші), вчення В. Фон Гумбольдта, концепція Л. Вейсгербера, гіпотеза лінгвістичної відносності Є. Сепіра і Б. Уорфа, а також ідеї психологічного підходу до лінгвістики (К. Бюллер, Г. Пауль, А. Потебня, Г. Штейнталь тощо).

Джерелом теоретичних передумов дослідження служать теоретичні роботи фахівців в галузі лінгвістики, теорії перекладу, лінгвокультурології як в нашій країні, так і за кордоном: М. Антонівська, Л. Бархударов, О. Білецька, В. Комісаров, Л. Латишев, О. Матузкова, С. Тер-Мінасова, А. Приходько, Ж. Ткаченко, О. Чередниченко, В. Хайруллін, С. Федоренко, А. Швейцер тощо.

Переклад є не лише зв'язком між двома мовами – мовою оригіналу та мовою перекладу. Він виступає мостом між різними культурами, народами й епохами, а тому завжди має амбівалентний і діалогічний характер, адже одночасно належить обом культурам. Перекладач постійно шукає «золоту середину» між цими культурами. Обрання перекладацьких стратегій безпосередньо залежить від його лінгвокультурологічної, лінгвістичної, культурологічної та комунікативної компетентності.

Лінгвокультурологічна компетентність перекладача, так само як і філолога, є важливим компонентом його професійної компетенції й обов'язково містить дві складові: «1. Знання соціокультурних конотацій мовних структур, щоб розпізнати, зрозуміти й правильно передати лінгвокультурему іншою мовою. 2. Знання соціального і культурного життя,

яке знаходить своє відображення в соціокультурних конотаціях лінгвокультурам» [2].

Питання збереження мовної та культурної ідентичності турбує не лише лінгвістів і культурологів, а й перекладачів. Адже саме переклад, будучи невід'ємним елементом міжкультурного діалогу, відіграє ключову роль у захисті рідної мови та культури від надмірного впливу інших мов і асиміляції у глобальному культурно-мовному просторі: «Нація, яка перекладає і з мови якої перекладають, ніколи не залишиться на узбіччі цивілізаційного процесу» [3]. Необхідно гарантувати право на мовну та культурну самобутність, яка є запорукою збагачення духовної спадщини європейської та світової цивілізації.

Отже, унікальність лінгвокультур і різноманітність соціокультурних конотацій, втілених у лінгвокультурах, ставлять перед перекладачем і філологом високі вимоги щодо певних знань і навичок. Вибір перекладацьких стратегій безпосередньо залежить від рівня володіння лінгвістичною, культурологічною та комунікативною компетенціями. Усі ці аспекти можна поєднати в одне поняття – лінгвокультурологічну компетентність. Вона охоплює знання мовних і культурних особливостей, виражених через лінгвокультури, що дає змогу не лише адекватно інтерпретувати й передавати соціокультурну інформацію, але й формує комунікативну поведінку індивіда в межах певної лінгвокультури. Інакше кажучи, це здатність розуміти та передавати інформацію з культурним підґрунтям, опираючись на набуті знання, вміння й досвід комунікації. Ключовими складовими лінгвокультурологічної компетентності є знання соціокультурних конотацій мовних структур для правильного розуміння, ідентифікації та передачі лінгвокультурам іншою мовою, а також усвідомлення соціального та культурного контексту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давидченко І. Д. Формування лінгвокультурологічної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ, 2018. 359 с.
2. Матузкова О. Лінгвокультура та переклад : моногр. Одеса, 2022. 226 с.
3. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с

Ігор ДЕГРИК

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВИХ ВІДНОШЕНЬ (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ)

Проаналізуємо вираження просторових відношень у текстах українських народних замовлянь на лексичному рівні. Матеріалом дослідження обрано тексти українських замовлянь, упорядковані М.Н. Москаленком у книзі «Українські замовляння» [2].

На лексичному рівні виділяємо назви водних, небесних, земних просторів, а також форми рельєфу. Їх і розглянемо.

У замовлянні *Живу в Києві на горах, кладу хрест у головах: з ким вінчатися, з тим заручатися, з тим і за руки держатися* [2, с. 33] просторові відношення виражені через топонім *Київ*, а також конкретизацію місця проживання: *на горах*. Згадка про *гори* створює символічний простір піднесення, відособленості й сакральності. Крім того, просторовий аспект підкреслюється дією *кладу хрест у головах*, що позначає визначене місце для здійснення ритуалу, тобто ритуал відбувається у певній точці простору, яка має сакральне значення. Таким чином, простір у наведеному вище замовлянні набуває як географічного, так і сакрального виміру.

У замовлянні *Добрий день тобі, сонечко ясне! Ти святе, ти ясне-прекрасне; ти чисте, величне й поважне; ти освіщаєш гори, і долини, і високії могили...* [2, с. 34] просторові відношення виражаються через звертання до *сонця*, яке є символом світла, чистоти й величі. *Сонце* тут постає як центральний просторовий орієнтир, що освітлює різні елементи ландшафту: *гори, долини та могили*. Такий перелік просторових назв створює образ широкого, розмаїтого українського простору – від високих гір до низин і сакральних могил.

Звертання до *місяця* у замовлянні *Місяцю Владимиру*, *ти високо літаєш, ти все бачиш, ти все чуєш...* [2, с. 36] передає просторові уявлення про це небесне світило як всевидячого та всезнаючого спостерігача, який охоплює простір не лише фізично (завдяки висоті свого розташування), а й символічно – як посередник між земним і небесним світом.

Просторові відношення формуються через взаємодію людини з сакральними об'єктами та символічними сторонами світу, наприклад, у замовлянні: *Усі перед тобою, місяцю, і я, народженна, хрещена, молитвяна раба Божя Марія. Саме голо зерно пшениці, сонце мені у вічі, місяць мені у плечі. Матір Божя попереду мене. Як од бога, так і од тебе, Іване, уся ласка, доброта на мене* [2, с. 37]. Звертаємо увагу на те, що простір у цьому замовлянні багатовимірний: він поєднує небесне (*сонце, місяць*), земне (*зерно пшениці*) і сакральне (*Матір Божя*), створюючи гармонійну систему, де кожен елемент має своє місце та значення.

У тексті замовляння *Стою на порозі, вижу сволок, а зо сволока на клямку, а з клямки на Марію. Як мати моя за мною побивається, так би за мною убивалась Марія* [2, с. 45] поступове переміщення з порогу на сволок, з нього на клямку, а далі – на Марію, відображає не лише фізичний, а й духовний шлях: від земного до небесного, від матеріального до сакрального.

Простір у замовлянні *Щоби ся мав, як свята земля. Щоби вас Бог не опускав. Щоб тебе щастя ся тримало. Най вас Бог споможе. Най вас Бог Благословить. Дай, Боже, здоров'я. Дай, Боже, щастя. На щастя, на здоров'я, на щасливу долю* [2, с. 50] формується навколо образу святої землі, що виступає як символ стійкості, родючості, захисту й основи життя та вибудовується через звернення до вищих сил.

У замовлянні *В неділю рано Пречиста Діва плугом небо орала, небо орала, руту сіяла. Рута не зійшла, щоб кров не йшла* [2, с. 52] просторові відношення побудовані на символічному поєднанні небесного й земного вимірів.

Спостерігаємо просторові відношення, побудовані навколо поєднання стихій – *моря, дерева, води* та образу *Ісуса Христа*, який рухається крізь простір, перетинаючи межу між земним і сакральним у замовлянні: *Йшов Ісус Христос через море, загнав собі дерево в ноги. Став він дерево виймати й став кров замовляти: «Кров не вода, рікою не біжить»* [2, с. 54].

І. Гунчик зазначає, що «загалом в українській звичаєвості трапляються і складні ритуали, де кількаразове виконання магічно-сакральних творів відбувалося у трьох і більше просторових локусах» [1, с. 178]. Так, просторові відношення у замовлянні *Там на горі тури орали, красну рожу сіяли; красна рожка не зійшла; там стояла дівка; коло синього моря безребра овечка стояла; край червоного моря червоний камінь лежить. Де сонце ходить, там кров знімається; де сонце заходить, там кров запікається* [2, с. 57] вибудовуються через поєднання різних елементів природи, сакральних символів і міфологічних образів, що утворюють багатовимірний простір. На початку згадується *гора*, де тури орють землю – це вершина, а також місце, де відбувається сакральна дія. Далі простір розширюється до *синього моря*. *Червоне море* та *червоний камінь* підкреслюють межовий характер простору: тут зустрічаються різні стихії (*земля, вода, камінь*), і саме в цьому місці відбувається перехід між станами (від кровотечі до зцілення). Сонце, яке ходить і заходить, формує вертикальну вісь простору.

Отже, в текстах українських замовлянь функціює лексика на позначення просторових відношень. Виділено назви водних (*море, ріка*), небесних (*небо, сонце, місяць*), земних (*земля, дерево, рожка, поріг, могили*) просторів, а також форми рельєфу (*долини, камінь, гора*). Простір у текстах українських замовлянь є не лише географічним, але й символічним. Завдяки символізму простір у замовляннях набуває багатовимірності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гунчик І. Український магічно-сакральний фольклор: структура тексту та особливості функціонування : монографія. Львів. 2011. 232 с.
2. Українські замовляння / Упоряд. М.Н. Москаленко. К. : Дніпро, 1993. 309 с.

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО

канд. філол. наук, доцент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

СЛОВ'ЯНСЬКІ КУЛЬТУРНІ АРХЕТИПИ У ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ НА ТЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ТРАДИЦІЇ

У сучасній філології зростає інтерес до вивчення фразеології як одного з ключових носіїв колективної пам'яті та культурної ідентичності народу. Фразеологічні одиниці акумулюють уявлення, символи й архетипи, що формують мовну картину світу та забезпечують спадкоємність культурних смислів у слов'янському просторі, «фразеологія є концентрованим виявом етнічної ментальності та символічного мислення» [1]. Особливу цінність у цьому контексті має зіставне дослідження польської та української фразеології, зумовлене спільним історико-культурним ґрунтом і водночас різними шляхами національного розвитку. Метою розвідки аналіз найбільш частотних слов'янських культурних архетипів, репрезентованих у фразеології польської мови, на тлі української мовної традиції. Архетипи є «формами або образами колективної природи, що з'являються майже на всій земній кулі як складові міфів і водночас як автохтонні, індивідуальні продукти несвідомого» [3]. Вони «позначають сутність, спосіб та форму зв'язку несвідомих первообразів, структур психіки, які успадковуються» [2, с. 28].

Базовими смисловими константами слов'янської картини світу є архетипи *праці, долі та боротьби*, на них і зосереджено основну увагу. Матеріалом дослідження слугували фразеологічні одиниці польської та української мов, зафіксовані у фразеологічних словниках та публіцистичних і художніх текстах.

У польській фразеології архетип *праці* часто актуалізується через образи зусилля, наполегливості, регулярності та дисципліни: *ciężko pracować, harować jak wół, pracować od świtu do nocy, kto pracuje, ten ma, bez pracy nie ma kołaczy*. Ці одиниці репрезентують працю як необхідну умову досягнення добробуту та соціального успіху, водночас акцентуючи причинно-наслідковий зв'язок між зусиллям і результатом. Характерною особливістю польської мовної традиції є також фразеологічне засудження неорганізованої або безрезультатної праці, напр.: *praca syzyfowa, robić coś na darmo, lać wodę* (у переносному значенні - марнувати зусилля). Таким чином, у польській фразеології простежується раціоналістичний підхід до праці як діяльності, що повинна бути доцільною та ефективною. В українській фразеології архетип праці відтворений у одиницях: *працювати до сьомого поту, орати як віл, хліб тяжкий, без праці нема хліба, гнути спину, заробляти потом і кров'ю*. Як бачимо, що в обох мовах архетип праці має спільне слов'янське підґрунтя, однак у польській фразеології він частіше концептуалізується як шлях до результату та соціального порядку, тоді як в українській - як форма життєвого випробування та умова виживання.

До базових універсальї слов'янської культурної картини світу належить й архетип *долі*. У польській фразеології архетип він часто актуалізується через лексеми *los, dola, przeznaczenie*, а також через метафори випадку й необхідності: *ślepy los, zrządzenie losu, taki los, los się do kogoś uśmiechnął, los kogoś nie oszczędził*. В українській фразеології архетип долі виявляє значно вищий рівень емоційної експресії та персоніфікації: *лиха доля, гірка доля, судилося / не судилося, як на роду написано, від долі не втечеш, доля усміхнулася*. Доля часто осмислюється як майже жива істота, здатна «переслідувати», «дарувати» або «карати», що корелює з фольклорною традицією та народнопоетичним світобаченням. Порівняльний аналіз свідчить, що в обох мовах *доля* мислиться як сила, що

стоїть поза контролем людини, однак у польській фразеології частіше простежується ідея примирення з неминучим (*taki los*), тоді як в українській – драматичне переживання та емоційне осмислення життєвого призначення.

Архетип *боротьби* відображає історичний досвід протистояння, самозахисту та збереження колективної ідентичності. У фразеології польської й української мов цей архетип репрезентує уявлення про опір обставинам, витривалість, жертвність і моральну силу, а також оцінку активної позиції людини в умовах загрози чи випробувань. У польській фразеології архетип боротьби часто вербалізується через образи шляху, битви, випробування та честі, що корелює з історичною традицією збройного й політичного спротиву: *walczyć do końca, iść na całość, rzucić rękawicę, stawić czoła przeciwnościom, być na polu walki*. Характерною для польської мовної традиції є також фразеологічна реалізація боротьби як морального обов'язку та справи честі: *bronić swoich racji, walczyć o honor, nie składać broni*. В українській фразеології архетип боротьби тісно пов'язаний із мотивами виживання та протистояння долі (*боротися не на життя, а на смерть, йти напролом, стояти до останнього, класти голову, стати грудьми*). У польській фразеології боротьба частіше концептуалізується як цілеспрямований, організований і раціонально осмислений процес, тоді як в українській - як екзистенційний акт самозахисту й виживання, наповнений сильним емоційним напруженням. Таким чином, архетип боротьби у польській та українській фразеології слугує потужним інструментом вербалізації історичного досвіду народів і є важливим компонентом слов'янської філологічної картини світу, що поєднує спільність культурних витоків із національно-специфічними моделями мовного мислення.

Отже, польська та українська фразеологія репрезентують спільні слов'янські культурні архетипи, які зазнають національно-специфічної інтерпретації. Ці відмінності зумовлені історичними, соціальними та

культурними чинниками й відображають особливості формування філологічної картини світу кожного народу, бо «мовна картина світу формується на основі культурних стереотипів і архетипів, спільних для певної спільноти» [4, с. 14]. Отримані результати підтверджують важливість фразеології як джерела реконструкції слов'янської культурної спадщини та перспективність подальших зіставних досліджень у межах когнітивної та етнолінгвістичної парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Київ: Довіра, 2006.
2. Нідзельська Ю. М. Базові особливості у дослідженні архетипів і символів через призму сучасного мовознавства і лінгвокультурології. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 29 (68) № 1 2018.
3. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Київ: Основи, 1994.
4. Bartmiński J. Językowe podstawy obrazu świata, Lublin 2006.

Оксана ДЖУС

док. пед. наук, доцент,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Олексій ВОРОБЕЦЬ

канд. філол. наук, доцент,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Юлія ЛЕВАНДІВСЬКА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Факультет філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

АРТИКУЛЯЦІЙНІ ТРУДНОЩІ: МІЖМОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ

У сучасному прикладному мовознавстві велике значення має вивчення процесів взаємодії рідної та іноземної мов. Особливо помітною є міжмовна інтерференція, яка проявляється у перенесенні звукових та фонетичних особливостей української мови на польську [2, с. 724]. Це призводить до появи артикуляційних труднощів, що впливають на правильність та зрозумілість польського мовлення [1, с. 724].

Метою дослідження є визначення основних видів артикуляційних труднощів у вимові польських звуків носіями української мови, аналіз причин їх виникнення та методів подолання цих проблем у навчанні польської як іноземної [4, с. 95].

Матеріалом дослідження стали записи усного мовлення студентів-україномовних, навчальні посібники з фонетики польської мови, наукові публікації з прикладної лінгвістики [3, с. 309–345], а також результати фонетичних спостережень у навчальних аудиторіях.

Аналіз показав, що найбільш поширені труднощі виникають при вимові специфічних польських фонем, таких як носові голосні /a/, /ɛ/, шиплячі /sz/, /cz/, /ż/, /rz/ та при правильному наголосі слів [1, с. 725].

Виявлено такі форми інтерференції: заміна польських звуків на українські аналоги, пропуск або вставляння додаткових звуків, зміни інтонації та ритму, уповільнена артикуляція.

Серед ефективних методів подолання артикуляційних труднощів у навчанні польської виділяють: спеціальні фонетичні вправи, артикуляційні тренажери, використання аудіо- та відеоматеріалів, роботу з транскрипціями, а також індивідуальне коригування вимови з урахуванням мовного фону учнів [5, с. 104].

Висновки. Артикуляційні труднощі та міжмовна інтерференція є природним етапом освоєння польської мови носіями української. Вони відображають особливості рідної мови та впливають на формування фонетичної компетенції. Системна робота над артикуляцією, використання сучасних методик та технологій дозволяє зменшити вплив інтерференції, підвищити зрозумілість мовлення та ефективність навчання польської мови. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на кількісний аналіз типових помилок у різних вікових групах та на вивчення впливу міжмовної інтерференції на усне та письмове мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колодіна Л.С. Інтерференція при вивченні польської мови як іноземної: розпізнання з метою уникнення. *Молодий вчений*. 2018. №11(63). С. 724-727. URL: <https://surl.li/yhgntd>
2. Ciszewska-Psujek U. Phonetic and Phonological Difficulties of People Learning Polish as a Foreign Language in a Speech Therapy and Glottodidactic Perspective. *LOGOPEDIA*. 2020. №49(2). С. 199–217. ISSN 0459-6935.
3. Gałkowski T., Jastrzębowska G. Logopedia. Pytania i odpowiedzi. Podręcznik akademicki, t. 2. Opole. С. 309–345.
4. Świstowska M. Między logopedią a glottodydaktyką. Zastosowanie metod logopedycznych w nauczaniu języka polskiego jako obcego. [w:] *Polonistyka bez granic*, t. 2: Glottodydaktyka polonistyczna – współczesny język polski – językowy obraz świata, red. R. Nycz, W.T. Miodunka, T. Kunz. Kraków, 2011. С. 93–100.

5. Pluta-Wojciechowska D. Dlaczego wymowa głosek polskich może być trudna dla cudzoziemców? Why pronouncing Polish sounds may be hard for the foreigners? Uniwersytet Łódzki. C. 103–105. URL: <https://surl.li/lhwsvt>

Ірина ЗАВАРИНСЬКА

кандидат філологічних наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

КУЛЬТУРНІ КОДИ ТА ОНОМАСТИЧНІ ФОРМУЛИ У СПАДЩИНІ АДАМА МІЦКЕВИЧА: ВІД ТЕКСТУ ДО МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У сучасній лінгводидактиці одним із ключових завдань є підвищення мотивації студентів до засвоєння іноземної мови, особливо її культурно-маркованих шарів. Для майбутнього полоніста це завдання набуває особливої ваги, адже глибоке розуміння польської етнокультури є невід'ємною складовою мовної картини світу. Як влучно зауважив Федеріко Фелліні: «Інша мова – це інше бачення життя». У центрі цього бачення для польського народу стоїть постать Адама Міцкевича, чия творчість стала джерелом не лише літературної насолоди, а й фундаментальних ономастичних формул, що визначають польську ідентичність.

Ономастикон, або сукупність власних назв, відображає етнокультурні особливості народу, його цінності та історичну пам'ять. Вивчення сталих словесних формул з ономастичним компонентом (ономастичних фразеологізмів) у творчості Міцкевича дозволяє студентам вийти за межі сухої граматики. Такі вирази виконують низку важливих функцій: вони називають поняття через культурно-значущі образи (номінативна функція), фіксують культурні конспекти (концептуальна функція) та зберігають історичну пам'ять (культурологічна функція). Володіння цим фразеологічним багатством є ознакою високої мовної культури [1, с. 112].

Творчість Адама Міцкевича подарувала польській мові десятки прецедентних текстів – висловів, які активно використовуються в

сучасному дискурсі. Розглянемо найважливіші з них, що містять власні назви, крізь призму лінгвокультурології:

Рука Кассандри (Ręka Cassandry). Вживається у VIII книзі епосу «Пан Тадеуш» [7]. З погляду лінгвокультурології, цей вислів апелює до античного коду. Використання імені троянської пророчиці Кассандри символізує застереження, якому не вірять, попри його об'єктивну істинність. Це підкреслює трагізм ситуації, коли знання майбутнього не дає можливості його змінити, що є характерним для романтичного світовідчуття [6].

Повернутися над Німан (Wrócić do Nad Niemna). Оніма Німан у Книзі I «Пана Тадеуша» виступає не просто географічним об'єктом, а сакральним центром «малої батьківщини» [7]. Фразеологізм позначає повернення до витоків, духовну репатріацію та ідеалізацію рідного дому як втраченого раю.

Польський Ахілл (Polski Achilles). Характеристика героя в XI книзі «Пана Тадеуша». Включення теоніма Ахілл до польського контексту є проявом європейського культурного синкретизму. Це символ відваги та військової доблесті, що підносить національних героїв до рівня класичного епосу.

Бути біля підніжжя Сінаю (Być u stóp Synaju). Фразема з III частини «Дзядів» [7]. Топонім Сінай тут символізує стан очікування божественного одкровення або отримання вищого закону. Вона відображає месіанські ідеї Міцкевича та стан глибокої духовної напруги суб'єкта.

День Суду (Dzień Sądu). У X книзі «Пана Тадеуша» цей вислів позначає момент найвищого хаосу або вирішального перелому [7]. Лінгвокультурологічно він пов'язаний з есхатологічними очікуваннями та відчуттям фаталізму в історії, де власна назва релігійного свята стає метафорою історичного зламу.

Новий Єрусалим (Nowa Jerozolima). Вживається в «Дзядях» (ч. III) як месіанське порівняння Польщі з центром духовного відродження. Це ключова формула для розуміння польського романтичного месіанізму, де Єрусалим стає когнітивною моделлю для оновленої держави.

Серце Литви (Serce Litwy). Образ із I книги «Пана Тадеуша», де Литва постає як культурний та емоційний орієнтир. Фразема позначає центр патріотичного життя та вірність традиціям шляхетського соціуму, фіксуючи в мові геополітичну та емоційну спорідненість народів [6].

Останній з Горешків (Ostatni z Horeszków). Прізвище Горешки у Книзі II «Пана Тадеуша» трансформувалося у фразеологізм на позначення останнього представника певної соціальної верстви або носія епохи, що відходить у небуття [7]. Це приклад апелювання власного імені в літературному контексті.

Інтеграція національно-маркованого матеріалу в навчальний процес ефективно вирішує проблему мотивації. Одним із найкращих методів є проєктна діяльність. Студенти можуть проводити зіставний аналіз польських фразем з українськими аналогами, що допомагає зрозуміти механізми адаптації запозичених виразів до національних реалій. Ономастичні фразеологізми Адама Міцкевича – це не просто лінгвістичні одиниці, а культурні коди, що зберігають «душу» польського народу. Занурення в культуру, що надихає через твори Міцкевича, дає можливість не лише розуміти тексти, а й адекватно відображати власні думки в будь-якій комунікативній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Основи когнітивної лінгвістики. Київ, 2005. 240 с.
2. Вежицька А. Розуміння культур через ключові слова. Київ, 2004. 288 с.
3. Кононенко В. І. Українсько-польський фразеологічний словник. Київ, 2004. 348 с.
4. Bała S. Frazeologia polska. Wybrane zagadnienia. Poznań, 2002. 214 s.
5. Buttler D. Polskie frazeologizmy z nazwami własnymi. Warszawa, 1988. 156 s.

6. Libera Z. "Pan Tadeusz" Adama Mickiewicza. Warszawa: Czytelnik, 1995. 180 s.
7. Mickiewicz A. Dzieła wybrane. T. 1: Wiersze. Pan Tadeusz. Warszawa: Czytelnik, 1994. 640 s.
8. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich / red. J. Krzyżanowski. T. 1–3. Warszawa, 1969–1978.

Тереза ЗАГАЙКЕВИЧ

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Факультету філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Наталія ЩЕРБІЙ

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ДИСКУСІЙНИЙ ХАРАКТЕР ПОХОДЖЕННЯ НАЗВ КОНТИНЕНТІВ

До періоду системного формування географічної номенклатури під впливом колоніальної політики найменування територій здебільшого здійснювалося місцевим населенням, яке їх заселяло. Лише масштабні географічні відкриття XV–XVI століть призвели до трансформації попередніх принципів топонімії. Колоніальні держави, встановлюючи контроль над новими землями, часто запроваджували власні назви, керуючись політичними чи культурними міркуваннями [2]. Водночас питання найменування континентів має інший характер. Континенти за своїми масштабами не можуть розглядатися як простір, що належить виключно одній однорідній спільноті. У зв'язку з цим постає проблема визначення суб'єктів, які впливали на формування їхніх назв. Етимологія назв континентів є складнішою, ніж це може видаватися на перший погляд.

Поняття «континент» уперше було запроваджене в античній Греції. Греки застосовували термін *terra continens*, що означав суцільний, безперервний масив суходолу та протиставлявся островам. В англійських освітніх системах зазвичай використовується модель семи континентів : Африка, Антарктида, Азія, Австралія, Європа, Північна Америка та Південна Америка. Такий поділ застосовується у більшості англійських країн, багатьох державах Західної Європи, а також у Китаї, Індії та Філіппінах.

Європа. Термін «Європа» має давнє походження. Його витоки сягають античної Греції. Однак походження самого слова «Європа» залишається дискусійним. Європа була грецькою богинею, тому ймовірно, що назва континенту походить від її імені. Згідно з однією з гіпотез, слово походить від аккадського *erebu*, що означає «заходити (про сонце)», оскільки Європа розташована на захід від Азії [1, с. 32]. Назва континенту «Європа» має спільне етимологічне джерело, що сягає давньогрецького *Εὐρώπη (Eurṓpē)*, яке через латинську традицію (*Europa*) поширилося в більшості мов світу : *Europe* англійською мовою, *Europa* – польською, іспанською, німецькою та італійською, *Europe* – французькою, *Euroopa* – естонською. Відмінності спостерігаються у таких мовах : *Châu Âu* – в'єтнамською, *أوروبا (Ūrubbā)* – арабською, *Avrupa* – турецькою.

Азія. Походження слова «Азія» також пов'язують із грецькою мовою. Етимологічна теорія, згідно з якою походить від семітського кореня *erebu*, припускає, що термін «Азія» походить від *asu* – аккадського слова, що означає «схід» (сходження сонця). На відміну від «Європи», макротопонім «Азія» звучить майже ідентично : *Asia* – англійською мовою, *Azja* – польською, *Asien* – німецькою, *Asia* – іспанською та італійською. У японській та корейській мовах теж бачимо схожості : *アジア (Ajia)* та *아시아 (Asia)*.

Африка. Походження макротопоніма «Африка», подібно до інших континентів, характеризується етимологічною невизначеністю. Згідно з найбільш вірогідною гіпотезою, термін походить від арабського кореня *afar*, що означає «земля». У більшості мов світу макротопонім зберіг латинську структуру: *Afryka* – польською, *Africa* – англійською, *Afrika* – німецькою, *Africa* – іспанською та італійською.

Північна та Південна Америка. Прийняття макротопоніма «Америка» як уніфікованої назви для обох континентів має значною мірою

випадковий характер [3, с. 108]. Після завершення експедицій Х. Колумба та оприлюднення відомостей про нові території, європейська мореплавна спільнота виявила інтерес до раніше невідомих земель. Зокрема, італійський торговець Амеріго Веспуччі, прибувши до «Нового світу» у 1501 році, дійшов висновку, що досягнуті території не є частиною Індії, а є окремим континентом. Німецький картограф Мартін Вальдземюллер, прагнучи відзначити роль Веспуччі, при складанні своєї карти світу застосував похідну від його імені назву – «Америка», запровадивши поділ на Південну та Північну частину. У мовах світу спостерігаються такі схожості : *Ameryka Północna / Ameryka Południowa* - у польській мові, *North America / South America* – у англійській, *Nordamerika / Südamerika* – у німецькій, *Amérique du Nord / Amérique du Sud* – французькій.

Австралія. На початку ХІХ століття британський мореплавець, Метью Фліндерс, ініціював зміну назви східного регіону на «Австралію». Згодом британці колонізували ці території та остаточно закріпили назву за всім континентом. Завдяки впливу латинської мови, корінь *Austral* – є майже універсальним: *Australia* – англійською мовою, *Australia* – польською, *Australien* – німецькою, *Australie* – французькою.

Антарктида. Використання префікса *анти-* вказує на географічну протилежність території, що розташована навколо Південного полюса, відносно північних полярних областей. Етимологія терміна «Арктика» сягає давньогрецької мови й апелює до астрономічних уявлень античності (сузір'я Ведмедиці»), що вказували на північний напрямок [3, с. 110]. Корінь слова *Antarkt* – залишається у багатьох мовних сім'ях : *Antarktyda* – польською мовою, *Antarctica* – англійською, *Antarktis* – німецькою, *Antarctique* – французькою, *Antártida* – іспанською.

Таким чином, починаючи від Африки, інші континенти (так само як Антарктида та Австралія) є мовними утворами термінологічного характеру, що базуються на грецьких та латинських назвах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вакулович Л.Л. Особливості мовного втілення лексеми Європа та слів з компонентом Євро. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип.26. С. 32-37.
2. Nazwy kontynentów – skąd się wzięły? *Babbel* : веб-сайт. URL <https://pl.babbel.com/pl/magazine/nazwy-kontynentow> (дата звернення 22.01.2026).
3. Wolnicz-Pawłowska E. Makrotoponimy we współczesnym świecie. 2014. Str. 105-115.

Надія ЗАЛЮБОВСЬКА-ШИРМА

магістрантка I курсу ОПП «Філологія.

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша польська»

Хмельницький національний університет

БІОГРАФІЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОСНОВА ПОЕТИКИ ТАДЕУША БОРОВСЬКОГО

Творчість Тадеуша Боровського (1922–1951) займає особливе, шокує й неоднозначне місце в європейській літературі ХХ століття. Його оповідання про Аушвіц не лише документують механізми табірної машини знищення, а й демонструють руйнування моральних орієнтирів під тиском системи.

Життєвий шлях Боровського є першоджерелом його письменництва. Для глибокого розуміння поезики важливо врахувати, що зіткнення з тоталітарною машиною почалося для нього задовго до нацистської окупації.

Народившись у Житомирі в родині польських поселенців, він у ранньому віці став жертвою радянських репресій: батька заслани на будівництво Біломорканалу (1926), а матір – до Сибіру (1930), що, за словами дослідниці, *«зробило його сиротою в механізмі історичних подій, а не лише родинної трагедії»* [5, с. 34]. Цей досвід сирітства при живих батьках сформував стійке відчуття беззахисності особистості перед державою. Репатріація до Польщі у 1932 році завдяки Червоному Хресту стала першим актом вигнання, що ляже в основу його пізнішої концепції світу як простору, де людина є лише об'єктом системи [7, с. 12].

Справжнім «хрещенням вогнем» стало ув'язнення в нацистських концтаборах. Заарештований у 1943 році, Боровський пройшов через Аушвіц-Біркенау та Дахау [7, с. 12]. Критично важливим був не сам досвід в'язня, а його специфічна позиція працівника табірної лікарні та складів. Ця роль «співучасника виживання» дозволила йому бачити табір не з позиції

пасивної жертви, а зсередини його функціонування. Як зазначав сам письменник: *«Нас навчили, що немає злочину, якого б людина не вчинила, аби врятувати себе. А врятувавшись, вона шукає виправдання»* [2, с. 102]. Подвійна травма – фізичного страждання та моральної ціни виживання – стала основою його інтелектуальної та художньої чесності, яку Чеслав Мілош точно окреслив: *«Боровський прийняв на себе відповідальність за те, що вижив, і це наклало на його прозу відбиток нестерпної правди»* [8, с. 89].

У своїй найвідомішій збірці *«Прощання з Марією»* (1948) Боровський цілеспрямовано відмовляється від ролі мораліста чи невинної жертви, впроваджуючи замість цього перспективу «завороженого свідка» (vogarbeiter), звиклого до смерті. З цієї принципово нової точки зору впливає вся специфіка його поезики. Її фундаментом стає свідома лаконічність та майже репортерська сухість оповіді. Автор радикально уникає метафор і психологічного аналізу, вважаючи, що після Аушвіца будь-яка поетизація страждання є брехнею. Його стиль – це навмисна, стерильна реєстрація фактів, яку критик назвав *«поезикою оголеного факту, що вражає силою своєї неприкрашеної очевидності»* [9, с. 215].

Ця манера безпосередньо пов'язана з центральною концепцією «буденності зла». Трагедія в його текстах полягає не в акті самої смерті, а в її повсякденній рутинізації, у шокуючому контрасті апокаліпсису та побутової деталі, що й становить головний драматичний ефект. Боровський намагається не судити табір з позицій зовнішньої, незаплямованої моралі, а реконструює його як єдину реальність, де колишні етичні категорії втратили силу, а Аушвіц постає як цілком функціональна альтернативна цивілізація, побудована на смерті [3, с. 156]. Звідси народжується й найболючіша тема його творчості – співучасть та пристосування.

Автор показує, що система трималася не лише на терорі з боку есесівців, але й на внутрішній надії в'язнів вижити, часто ціною життя

іншого, адже «табір був так званим «позитивним» вибором між життям і смертю, який робили самі в'язні» [4, с. 107]. Це «знання ціни» виживання ставить під радикальний сумнів традиційну християнську та просвітницьку антропологію.

На противагу їй, постає гріка думка Боровського про те, що в умовах тотального терору виживають найпристосованіші, а спроможність до морального компромісу стає практичною необхідністю [10, с. 98].

Отже, творчість Тадеуша Боровського представляє собою нерозривний синтез біографічного досвіду та художньої практики, де рання травма репресій та вигнання, поглиблена досвідом концтабору, безпосередньо визначила форму його поетики. Письменник здійснив радикальну зміну перспективи в літературі про Голокост, відмовившись від позицій моралізаторства та героїзації на користь безжалісної перспективи «співучасника», що аналізує механізми системи зсередини. Створена ним художня манера, заснована на лаконічній, позбавленій метафор реєстрації буденності зла, сформувала нову естетичну парадигму для висловлювання катастрофічного досвіду ХХ століття. Як резюмував Тадеуш Древновський, *«Боровський не описав табір – він його відбудував як ментальну структуру, яка продовжує функціонувати і в читача»* [6, с. 301].

Таким чином, тексти Боровського, народжені з глибин моральної травми та знання про співучасть, залишаються провокативним викликом, що змушує переосмислювати межі гуманізму, етику виживання та самі можливості літератури після Аушвіца.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровський Т. Прощання з Марією. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 216 с.
2. Боровський Т. У нас, в Аушвіці... / пер. з пол. О. Ірванця. Чернівці : Книги – ХХІ, 2014. 272 с.
3. Зборовська О. Після катастрофи: польська проза про Голокост. *Слово і Час*. 2017. № 5. С. 45–58.

4. Климишин І. Етика та естетика свідчення: Тадеуш Боровський і Примо Леві. *Universum*. 2020. № 3-4. С. 112–125.
5. Тарнавський Р. Травма та письмо: стратегії репрезентації досвіду у творах Боровського. Київ : Критика, 2019. 188 с.
6. Drewnowski T. Ucieczka z kamiennego świata: O Tadeuszu Borowskim. Warszawa : *Państwowy Instytut Wydawniczy*, 1992. 356 s.
7. Kiedrzyńska W. Tadeusz Borowski. Życie i twórczość. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1972. 180 s.
8. Miłosz C. Zniewolony umysł. Poznań : W drodze, 1990. 272 s.
9. Sławiński J. O poetyce Tadeusza Borowskiego. W: *Prace wybrane*. T. 3. Kraków : Universitas, 1998. S. 203–225.
10. Wóycicki K. Forma i ból. O opowiadaniach Tadeusza Borowskiego. *Pamiętnik Literacki*. 2001. Z. 2. S. 89–110.

Віталій ЗАХАРОВ

канд. філол. наук, доцент

Таврійський національний університет

імені В. І. Вернадського

ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стрімкий розвиток штучного інтелекту торкається найрізноманітніших сфер життя. За словами керівника Microsoft AI М. Сулеймана, «нові моделі та нові продукти з'являються щотижня, іноді щодня. Хвиля швидко наростає» [4, с. 17].

Чат GPT нині використовується як для швидкого отримання інформації на задану тему, так і для віртуального спілкування з машинним інтелектом як альтернативою комунікації з приятелями чи психологом, на чому часто наголошують користувачі в дописах у соціальних мережах, серед яких у цьому контексті вирізняється Threads. Окремої уваги та аналізу потребує зловживання чатом при порушенні засад академічної доброчесності.

Втім, варто також звернути увагу на можливості нейромереж, які мають виразний конструктивний характер в організації навчального процесу. Йдеться про генеративний ШІ, за допомогою якого можна створювати статичні зображення та відео, які будуть доречними під час виконання індивідуальних і групових завдань. Важливо, що застосування штучного інтелекту відповідатиме Державному стандарту базової середньої освіти та Стандартам вищої освіти. Перший документ, серед іншого, передбачає «використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування» [1], а другий фокусується, зокрема, на формуванні «навичок використання інформаційних і комунікаційних технологій» [3]. Зрештою, йдеться і про такий принцип дидактики, як наочність.

Креативна робота на заняттях із літератури в закладах освіти різних ланок може реалізуватися у системі вправ на базі нейромереж, що вимагатиме від педагога відповідної підготовки. Доречним видається принаймні мінімальне розуміння таких платформ, як Higgsfield або Freerik, які об'єднують різні моделі генеративного ШІ, а відтак дають найбільш ефективні інструменти у конкретній ситуації. Однак, є нейромережі, які варто використовувати як при зображенні живої та неживої природи, так і людей. Для прикладу, при вивченні хрестоматійних віршів типу «Ви знаєте, як липа шелестить...» П. Тичини, «Кримських сонетів» А. Міцкевича, «Мені тринадцятий минало» Т. Шевченка варто вдатися до використання Nano Banana Pro, яка стала однією з найбільш помітних новинок у сфері генеративного штучного інтелекту в 2025 році.

Подібні завдання варто виконувати у різний спосіб. По-перше, доречним є індивідуальний підхід, який дозволяє розкривати креативний потенціал кожного здобувача освіти та, наприклад, дає нагоду проводити виставки цифрового контенту в межах тижнів предмету або кафедри. По-друге, текстовий промпт для генерування може бути результатом роботи усього класу чи академічної групи. По-третє, вартою уваги буде можливість проводити роботу в парах і міні-групах, зважаючи на те, що «навчання з використанням генеративних можливостей ШІ є особливо ефективним при використанні стратегій тимбілдингу» [5, с. 53].

В останньому випадку варіантом застосування нейромереж буде можлива не лише робота змагального характеру, а й доповнення. Для прикладу, у класі та академічній групі можна одночасно створювати віртуальні ілюстрації до «Кайдашевої сім'ї» І. Нечуя-Левицького: різні міні-групи отримують завдання створити ШІ-портрети Кайдаша, Кайдашихи, двох синів і невісток.

Матеріалом для візуалізації за допомогою нейромереж слугуватимуть гротескні описи з творів «Мандри Гуллівера» Дж. Свіфта, «Гаргантюа і

Пантагрюель» Ф. Рабле, таємничі пасажі з «Божественної комедії» Данте, екзотичні краєвиди з «Робінзона Крузо» Д. Дефо. Працюючи над створенням ШІ-аналогів образотворчого мистецтва, учні та студенти розвивають уяву, що, серед іншого, характеризується яскравістю, змістовністю, широтою, оригінальністю [2, с. 209]. Ці ж якості проявлятимуться при анімуванні генерованого зображення, тобто перетворенні статичної у відео відповідно до запитів.

Окрім роботи з візуальними образами, неймережі дають змогу створювати музику до текстів. За допомогою вдалих налаштувань будь-який поетичний текст може стати ШІ-піснею, для чого достатньо опанувати Suno AI. В цьому сегменті креативних спроб можна запропонувати альтернативи для популярних серед молодшої аудиторії треків співака А. Пивоварова на слова українських класиків.

Отже, генеративний штучний інтелект дає різноманітні інструменти для впровадження інноваційних підходів у методиці навчання літератур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти. *МОН*. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 08.02.2026).
2. Дуткевич Т. Загальна психологія навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2021. 390 с.
3. Стандарт вищої освіти України: бакалавр, 035 «Філологія». *МОН*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/035-Filolohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 08.02.2026).
4. Сулейман М., Баскар М. Прийдешня хвиля. Технології, влада і найбільша дилема XXI століття. Київ : Ще одну сторінку, 2026. 512 с.
5. Шеремет А., Гурська Л. Застосування генеративних можливостей штучного інтелекту на практичних заняттях з іноземної мови. *VI Міжнародна науково-практична конференція Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського* : матеріали. Київ, 2025. С. 50-53.

Микола ЗИМОМРЯ

академік АН вищої школи України,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови та перекладу
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,

Марія ЯКУБОВСЬКА

кандидатка філологічних наук, доцентка,
Конгрес літераторів України

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО У СИСТЕМІ ДУХОВНИХ КООРДИНАТ ЧАСУ

У системі сучасного глобалізованого світу, який проходить через воєнні випробування, важливими пошук шляхів порозуміння між державами, націями, інституціями.

Методологічна основа дослідженні феномену перекладу ґрунтується на культурологічній, феноменологічній, герметичній, синергетичній площинах. Культурний діалог неможливий без системи інститутів перекладознавства, який допоможе не лише навести культурологічні мости взаєморозуміння, але й у процесі організації культурологічних проєктів через усвідомлення власної ідентичності донести до світу феномен українства як духовної інституції.

До проблем дослідження перекладу, інтерпретації його важливого значення у системі діалогу культур, самоусвідомлення, національної ідентичності зверталися вчені М.Зимомря, Р.Зорівчак, Л.Коломієць, В.Коптілов, О.Поліщук, О.Ребрій, М.Рильський та ін.

Актуальними для розуміння важливої ролі перекладу є слова Р. П. Зорівчак: «Без історії українського художнього перекладу немає історії української культури і, отже, української нації. Саме тому перекладна

література, починаючи від старокиївської доби, відіграє надзвичайно важливу роль у нашому культурному житті і як зберігач духовних цінностей, і як виховний засіб, і як засіб самовиразу нації та збагачення спроможностей рідної мови» [1,4].

Перекладознавство у системі духовних координат часу буде займати щораз більше простору. Із площини фахового лінгвістичного дискурсу перекладознавство переходить у систему духовно-екзистенційного виміру і очолює право України на власний голос, свою ідентичність. У системі духовного опору цей феноменологічний дискурс стає провідним явищем.

Світ ще донедавна сприймав українство через опцію не-нашого буття, тому у часи воєнного лихоліття паралельно бачимо, як система голосу України у світі набуває щораз більшого звучання.

Переклад як культурологічна діяльність стає засобом формування національного та міжнаціонального духовного простору, з'єднує країни, народи й культури на синхронному рівні (в географічній площині), і на діахронічному рівнях (у часовій площині).

Переклад – важливий напрямок герменевтики, розуміння самого себе через розуміння іншого, створення герменевтичного кола через систему рефлексії. За поглядами П.Рікера, у системі перекладу важливе місце займає рефлексія, визначаючи основи тлумачення «одного через іншого» [2,44].

Антропологічний вимір перекладу формує безперервний діалог Автора та Тексту, які є основою пізнання світу Іншого через суб'єктивну опцію персонального знання.

Переклад сприяє духовному саморозвитку людини, так як через пізнання світу Іншого, людина пізнає саму себе. Переклад стає формою саморозвитку особистості, сприяє розкриттю її талантів, творчих можливостей, самореалізації у системі творчих устремлінь.

Переклад – важливий спосіб пізнавальної діяльності, система перенесення текстів, смислів, концепцій з одного культурного поля до іншого. У системі перекладу важливе місце відіграє рефлексія – усвідомлення своєї сутності через розуміння іншого.

Важливою частиною перекладу є усвідомлення дискурсу взаємодії між мовою й текстом – в антропологічному й онтологічному вимірі. Система встановлено діалогу у системі перекладу – це поєднання та переплетення духовних голосів, об’єктивізація загального усвідомленого пізнання світу через суб’єктивність кожного.

Висновки. Переклад є пружиною, що відкриває кожній людській індивідуальності дорогу до світу культурних цінностей, є засобом порозуміння між людьми та народами, націями, цивілізаціями, сприяє формуванню духовного інтелекту особистості. Переклад стає мірилом духовного світу цілих поколінь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Зорівчак, Р. П. (1989). Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львівському університеті.
- 2.Зубрицька, М.О.(2001). Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття. Львів: Літопис.
- 3.Коломієць, Л. В. (2004). Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу: [монографія] / Л. В. Коломієць. К. : Вид.- полігр. центр «Київський університет».
- 4.Коптілов, В.(2003). Коптілов В. Теорія і практика перекладу: [навч. посіб.] / В. Коптілов. К. : Юніверс.
- 5.Топачевський, С. (2015). Перекладацька деформація як локальна дискурсивна стратегія. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 136. С. 117–121.
- 6.Поліщук, О. П. (2007). Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс: [монографія] О. П. Поліщук. К.: Вид. ПАРАПАН.
- 7.Якобсон, Р. (2009). Про лінгвістичні аспекти перекладу. Протей: Перекладацький альманах. Вип. 2. Харків: Вид-во НУА.

Владислава ІВАНЯС

студентка магістратури

Університет імені Палацького в Оломоуці

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЙНА ЛІТЕРАТУРА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ В НІМЕЧЧИНІ: ДІЯЛЬНІСТЬ МИСТЕЦЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО РУХУ

Після закінчення Другої світової війни в Західній Європі перебувало понад два мільйони українських переміщених осіб і біженців (так звані «Ді-Пі» – від англ. displaced person).

Більшу частину становили українці, примусово вивезені на роботи до Німеччини, а другу – представники інтелігенції та політичні діячі, які уникали радянських репресій, військовополонені Червоної Армії, а також члени націоналістичного руху та звільнені з концентраційних таборів політичні в'язні.

Гуманітарне забезпечення здійснювали УНРРА (1945–1947) та IRO (1947–1952).

Станом на 1947 рік у Німеччині налічувалося 733 табори, в Австрії — 21, в Італії — 8, з яких близько 125 містили найбільші компактні групи українців, деякі — виключно українське населення.

У приблизно 60 таборах кількість українців перевищувала 500 осіб, а найбільші (2 500 — 4 500 осіб) розташовувалися поблизу Регенсбурга, Ганновера, Гайденау, Міттенвальда, Авґсбурга та Мюнхена.

Точну кількість українського населення визначити неможливо, оскільки вихідці із Західної України могли реєструвати себе як громадян Польщі, а мешканці Буковини — як громадяни Румунії.

Перебування українців у Німеччині після війни було важким через постійний політичний та ідеологічний тиск радянської влади.

Причиною цього була обов'язкова репатріація, ініційована Й. Сталіном на Ялтинській конференції 1945 р. для запобігання творення опозиції та забезпечення трудових ресурсів для відбудови СРСР.

Таємна угода з 11 лютого 1945 р. між Й. Сталіним, В. Черчиллем і Ф. Рузвельтом передбачала повернення радянських громадян, а радянські комісії на практиці прагнули репатріювати навіть тих, хто виїхав за кордон ще у 1917 р., вважаючи їх потенційною загрозою.

Репатріація супроводжувалася дезінформацією і дискредитацією, українців звинувачували у співпраці з нацистами та підготовці «ворожих агентів», щоб примусити західні держави до їхнього видачі.

Усвідомлюючи потребу зберегти та розвивати українську літературу і культуру в еміграції, у вересні 1945 р. у Фюрті було засновано Мистецький Український Рух (МУР), ініціаторами якого стали Юрій Шерех, Віктор Петров-Домонтович, Ігор Костецький, Юрій Косач, Іван Багряний, Улас Самчук та Іван Майстренко.

Діяльність МУРу полягала у збереженні та розвитку української культури і літератури в еміграції, пошуку нових форм художньої виразності, формуванні великої літератури та національно-органічного стилю, а також у поєднанні національної самобутності з потребою відповідати міжнародним стандартам мистецтва.

Протягом свого існування організація провела три з'їзди та три конференції в таборах для переміщених осіб, присвячені організаційним та творчим питанням.

Видавнича діяльність МУРу включала регулярні збірники, художній альманах та видання «Арка», які поєднували репрезентативну, просвітницьку та художню функції, інформували про життя організації, літературні події й творчі здобутки українських митців в еміграції.

У 1948 р. організація фактично розпалася через відхід ключових діячів, смерть частини членів, еміграцію частини діячів до Північної

Америку та втрату фінансової підтримки зі сторони Німеччини, що ускладнило організовану культурну діяльність і спричинило перехід письменників до індивідуальної творчої роботи.

Відомими представниками МУРу та української діаспори в Німеччині є: Юрій Шерех (Ю. В. Шевельов), Іван Багряний (І. П. Лозов'яга), Олекса Ізарський (О. Г. Мальченко), Людмила Коваленко та Іванна Чорнобривець (О. П. Сулима-Блохина).

Юрій Шерех — український мовознавець і літературознавець, відомий дослідженнями історичної фонології української мови та критикою теорії «общеруського язика».

Автор був активним членом МУРу, займався літературно-критичною діяльністю та пошуком національно-органічного стилю, який, за його концепцією, поєднував фольклорні мотиви, історичну стилізацію та національну ідею.

Перебуваючи в еміграції в Німеччині, Ю. Шерех у своїх працях осмислював роль мистецтва й мови як засобів національного самоутвердження, аналізував вплив еміграційного середовища на світогляд українців, ідейні засади народу та тогочасну культурно-політичну ситуацію, приділяючи особливу увагу українсько-російським відносинам, критиці СРСР і трактуючи масову еміграцію як випробування здатності українців до об'єднання навколо спільної національної ідеї.

У межах літературно-критичної та публіцистичної діяльності Ю. Шерех написав низку програмних статей — «Колір нестримних палахтінь» (1946), «Без металевих слів і без зітхань даремних» (1947), «Етюди про “незрозуміле” в літературі» (1947), «Року Божого 1946: Замість огляду українського письменства 1946 р.» (1947), «Історія Едварда Стріхи» (1947), «Не для дітей» (1964), а також публіцистичну збірку «Думки проти течії» (1949), до якої увійшли есе «Над озером Баварі» та стаття «Донцов ховає Донцова».

Іван Багряний — український письменник, публіцист і громадсько-політичний діяч, один із провідних представників еміграційної літератури та співзасновник МУРу, відомий тривалою опозицією до радянського тоталітарного режиму, що сформувалася під впливом особистого досвіду репресій, арештів і заслання.

В еміграційний період активно займався літературною та політичною діяльністю, заснував газету «Вільна Україна» та УРДП, а у своїх ключових творах — зокрема романі «Сад Гетсиманський», памфлеті «Чому я не хочу вертатися до СРСР?» і поетичній збірці «Золотий бумеранг» — художньо й документально викрив репресивну сутність сталінського режиму та відстоював ідею української державної незалежності.

Олекса Ізарський — український письменник, перекладач і літературний критик, представник МУРу та активний діяч діаспори, який документував життя літературного середовища через листування та власний щоденник.

Основним об'єктом його творчості став цикл восьми творів про родину Лисенків, що включає повісті «Ранок» (1942-1943), «Віктор і Ляля» (1965), «Чудо в Мисловицях» (1967), «Саксонська зима» (1972) та романи «Київ» (1971), «Літо над озером» (1981), «Полтава», «Столиця над Ізаром» (1986).

Людмила Коваленко — драматург та письменниця, авторка п'єс і повісті, у яких поєднуються модерністські та постмодерністські риси, а також феміністичні мотиви. Серед її ключових творів — п'єси «Героїня помирає в першому акті» (1948) та «Приїхали до Америки» (1951), збірка «У часі і просторі» (1956), де авторка звертає увагу на права людини, роль жінки та українську національну ідентичність.

Іванна Чорнобривець — письменниця і поетеса, авторка новел і поезій, що відображають життя українців у еміграції, їхні психологічні та емоційні переживання. Основні роботи — дві поетичні збірки «З блакиті

неба і скорботи душі» (1959) та «Ескізи» і збірку новел «З потоку життя» (1963).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борсюк Ю. В. Теорії українського націєтворення у концепціях Бориса Крупицького і Юрія Шевельова (1945 – 1949 рр.) : кваліфікац. робота бакалавра : 032. Київ, 2024
2. Боряк Т. Свідчення переміщених осіб про трагедію Великого Голоду в Україні як інструмент дискредитації українства у повоєнній Європі (1945 – поч. 1950-х рр.). *ГРАНІ*. 2022. Т. 25, № 2. С. 35-43. DOI: 10.15421/172221
3. Василенко В. ЛІТЕРАТУРНІ ВИДАННЯ МУРУ: ІСТОРІЯ, ЗМІСТ, НАПРЯМ // ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО. МОВОЗНАВСТВО. ФОЛЬКЛОРИСТИКА. 2023. 1(33). DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.33.0>
4. Загоруйко Н. Про Юрія Шереха (Шевельова) як журналіста // [Кафедра журналістики](#). Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка. 2021
5. Зелеська-Онишкевич Л. А про Людмилу Коваленко? Лист до «Критики» // «Критика». 2018. [число 1–2 \(243–244\)](#). URL: <https://krytyka.com/ua/articles/pro-lyudmylu-kovalenko-lyst-do-krytyky>
6. Карпінська В. Гетсиманський сад Івана Багряного // Журнал «Листи до приятелів». 2020. URL: <https://lysty.net.ua/bagryanyj/>
7. Кравець Р. Переміщені особи та біженці в післявоєнній Європі. *Інтернет-енциклопедія «Українці в Сполученому Королівстві»*. URL: https://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/01/yedr-u.htm?utm_source=chatgpt.com
8. Лазуркевич С. «Ворог народу», якого так і не зламав НКВД. *ZAXID.NET*. 2025. URL: https://zaxid.net/vorog_narodu_yakogo_ne_zlamalo_nkvd_n1614615
9. Ленська С. (2020). Національна проблематика у збірці Іванни Чорнобривець «З потоку життя». *Філологічні діалоги*, (5), С. 37-45. DOI 10.31909/2663-7103.2019-(5)-6
10. Лисенко-Ковальова Н. В. Мистецький український рух: модернізація літературної традиції і модернізм: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2015. 187 с. УДК 821.161.2(09) "19": 7.036
11. Працьовитий В. [КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЕСТЕТИЧНА ЗАСАДА МИСТЕЦЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО РУХУ \(МУРУ\)](#) // Українське літературознавство. 2020. № 85. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2020.85.3133>
12. Скотина Л. Література та літературознавство української діаспори: курс лекцій. 2-ге, доповн. Черкаси: Брама-Україна. 2005. 374 с.

13. Чернов А. В Полтаві народився, Ізаром освятився. *Грінченко інформ суспільно-політичне студентське видання*. 2019. URL: <https://grinchenko-inform.kubg.edu.ua/v-poltavi-narodyvsya-izarom-osvyatyvsya/>

Анастасія ІВАХНЮК

студентка I курсу, магістр

Хмельницький національний університет

ОБРАЗ ДОВОЄННОГО МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО ЛЬВОВА У СПОГАДАХ ЮЗЕФА ВІТЛІНА «МІЙ ЛЬВІВ»

Юзеф Вітлін – відомий польський письменник ХХ століття, поет, есеїст і тлумач «Одіссеї», Гомера. У своїх творах він багато роздумує про пам'ять, вигнання та втрату батьківщини. Юзеф Вітлін народився у 1896 році й вісімнадцять років провів у Львові. Саме тут минули його дитинство та юність, які, за словами самого автора, відчутно вплинули на його подальше життя і світогляд [2].

Значення Юзефа Вітліна для польської та європейської культури підтверджується постійним інтересом до його творчості й поглядів з боку письменників. Його цінували не тільки як автора роману «*Sól ziemi*» або спогадів про Львів, а передусім як людину, яка стала свідком зникнення довоєнного світу Центрально-Східної Європи [1, с. 35].

Прикладом є один із відомих польських поетів, Чеслав Мілош, який звертав увагу на етичну чутливість Вітліна й називав його своєрідним «сумлінням еміграції». Він наголошував, що світогляд і творчість письменника сформувалися під впливом втрати рідної землі та досвіду життя в багатокультурному середовищі Галичини. На думку Мілоша, для Вітліна пам'ять не була художнім прийомом чи літературною грою – вона ставала моральною відповідальністю перед минулим: «*Witlin należał do tych pisarzy, którzy nie potrafili oddzielić literatury od odpowiedzialności moralnej*» [3, с. 43].

Львів був для Вітліна не просто містом, а особливим місцем спогадів і переживань. Ці спогади він передав у своїх есеях, об'єднаних у твір «*Mój Lwów*».

На початку свого твору письменник уникає надмірної сентиментальності, яка часто властива спогадам. Він підходить до пам'яті критично й підкреслює, що вона не відтворює минуле таким, яким воно було насправді. Навпаки, пам'ять змінює й прикрашає події, показуючи їх крізь призму особистих почуттів і переживань автора: «*Nie do Lwowa tęsknimy po latach rozłąki, lecz do siebie samych we Lwowie. Nie ma też groźniejszego fałszerza tzw. rzeczywistości niż pamięć*» [2].

У творах Юзефа Вітліна місто постає як живий, дихаючий організм, сповнений звуків, ароматів і голосів «*cieni*» – тіней живих і померлих.

Його пам'ять зберігає не тільки будівлі та вулиці, а насамперед людей: ремісників, чиновників, антикварів, аптекарів, поліцейських, батярів. Особливу увагу привертає перелік мешканців Личакова, різних за соціальним станом, професією та національністю: «*...Witali mnie osiadli w tych stronach koncypienci adwokaccy, mundanci i solicytatorzy, profesorowie gimnazjalni, radcowie Dyrekcji Kolejowej, a także Prokuratorii Skarbu, witali emerytowani nadradcowie śp. c.k. Namiestnictwa...*» [2].

Крім цього, автор описує географічні об'єкти Львова – пагорби, алеї, залишки оборонних валів, у творі вони функціонують як точки проєкції альтернативного життєвого сценарію автора. Вітлін неодноразово моделює уявне майбутнє, в якому він залишився у Львові за відсутності історичних катастроф: «*...spacerowałbym sobie każdego rana... po alejach Wysokiego Zamku...*», такі візії мають умовний характер, проте саме вони підкреслюють драматизм втрати й нездійсненності [2].

Юзеф Вітлін постає не просто як письменник і есеїст, а як свідок свого часу, чия пам'ять зберегла культурний та соціальний образ довоєнного Львова. Його твори поєднують особистий досвід із колективною історією,

створюючи унікальну картину міста, де реалістичні деталі життя співіснують із певною міфологізацією простору. Завдяки цьому літературна спадщина автора є цінним джерелом для розуміння багатонаціональної культури Галичини, значення пам'яті у формуванні ідентичності та морального ставлення до історії.

Львів у його творах живе не лише на сторінках, а й у свідомості читачів, формуючи образи втрат, вигнання та відповідальності перед минулим. Через це творчість Юзефа Вітліна продовжує привертати увагу польських та європейських письменників, дослідників і есеїстів, які знаходять у його текстах універсальні теми пам'яті, дому та етичної рефлексії, що залишаються актуальними й сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітлін Ю. Мій Львів. *«Критика»*, Рік VI, Число 7–8 (57–58), 2002. С. 35–37
2. Wittlin J. *Mój Lwów*. Warszawa, 1991. 94 s.
3. Miłosz Cz. *Zaczynając od moich ulic*. Instytut Literacki. Paryż, 1985. 295 s.

Дарина КИРИЛОВА

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Тетяна НЕДАШКІВСЬКА

*к.ф.н, професор
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

**ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ У
ВИКЛАДАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ:
ПЕРЕВАГИ ТА ВИКЛИКИ**

Наразі вивчення польської мови стає все більш необхідним, різноманітним та цікавим. Практика навчання вимагає урахування індивідуальних особливостей кожної дитини, її темп розвитку, психоемоційний стан, мотивацію, але й має чимало викликів в організації та ресурсному обмеженні. Використання індивідуального підходу є важливим складником в удосконаленні мовної освіти в Україні. Ось чому не втрачає актуальності необхідність вирішення проблемних питань, пошук оптимальних шляхів для реалізації ефективного індивідуального підходу, незважаючи на перешкоди освіти сьогодення, а значить лишається актуальною проблема нашого дослідження.

Проблему використання індивідуального підходу досліджували К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський, М. О. Данилов, О. Я. Савченко, С. У. Гончаренко, І. П. Підласий та багато інших.

Метою статті є дослідження можливостей використання індивідуального підходу в умовах Нової української школи на уроках польської мови.

В сучасних умовах актуальність застосування індивідуального підходу на уроках польської мови зумовлена політикою НУШ. Концепція нової української школи зауважує, що кожна дитина є особливою, наділена

від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями [1, с.6]. Отже, роль вчителів в сучасній освіті безпосередньо стосується партнерства з дітьми, між дітьми, в розкритті їх талантів, підтримці та допомозі. Це зумовлює мету застосування індивідуального підходу на уроці польської мови, якою є організація навчальної діяльності, де буде якомога більше шляхів для виявлення здібностей та можливостей кожного учня .

Задля успішної організації індивідуального підходу в умовах Нової української школи важливо орієнтуватися не лише на засвоєння знань, а й на всебічний розвиток кожної дитини. Крім того, такий підхід сформує умови для дитини самостійно усвідомити свій потенціал, можливості, а також підвищить мотивацію та зацікавленість у вивченні предмета [2, с.46]. На цьому етапі важливим аспектом є розвиток в учнів уміння самоконтролю та самооцінювання, аби дитина усвідомлювала власні досягнення і труднощі.

Реалізація індивідуального підходу потребує врахування емоційного чи психологічного стану, що в умовах сьогодення є надто важливим, можливостей та темпу розвитку кожної дитини, умов для їх втілення та прояву. Учні по різному сприймають, осмислюють та відтворюють матеріал. Одні учні мають краще розвинену мовленнєву компетентність, а інші переважно лінгвістичну чи навчально-пізнавальну. Тобто оцінити, краще чи гірше учень володіє предметом, дуже непросто, адже кожен має різний рівень [3, с.20].

Усі діти особливі і мають різні навички письма, читання, аудіювання та усного мовлення. Тоді перед вчителем постає завдання: ефективно підібрати матеріал, орієнтований під потреби окремого учня, запропонувати альтернативні методи, дібрати різноманітні форми роботи, скоригувати темп навчання та рівень складності завдань [5, с.48].

Важливо зазначити, що у класах також навчаються діти з особливими освітніми потребами і це потребує великої гнучкості в підборі підходів для

організації освітнього процесу. Індивідуалізація навчання дозволяє створити сприятливе, безпечне середовище для кожного. Навчання повинно бути організовано так, щоб усі учні змогли висловлювати власні думки, вчитися, читати, писати, розвивати мовлення незалежно від рівня розвитку чи підготовки. Це забезпечить усім доступність та рівні можливості.

Водночас поряд із позитивними аспектами використання індивідуального підходу є низка деяких недоліків. Передусім це пов'язано із значними часовими витратами та навантаженням на вчителя. Оскільки необхідно добирати різноманітні матеріали, завдання, орієнтовані під різний рівень знань, темп і мотивацію кожної дитини окремо. Поряд із чим варто зазначити, що надмірна диференціація завдань може призвести до порушення цілісності уроку, не завжди буде можливість для роботи у малих чи великих групах. Крім того, є велика нестача методичного й матеріального забезпечення, обмежена кількість адаптованих підручників і дидактичних матеріалів для реалізації індивідуального підходу на уроках іноземної мови [4, с.15].

Застосування індивідуального підходу є вкрай важливим для ефективного навчання з урахуванням особливостей кожної дитини, для забезпечення рівного навчання. Такий підхід передбачає застосування на одному, навіть на кожному уроці одночасно різноманітних методів, форм, прийомів, які забезпечать всебічний розвиток кожної особистості в навчально-виховному середовищі, що не тільки не знімає, а зумовлює формування нових викликів перед системою освіти, перед кожним вчителем зокрема та перед методичною наукою загалом в розрізі створення посібників, у яких представлено матеріали для роботи відповідно до актуальних соціально-психологічних умов життя учнів і вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція Нової української школи : затверджена МОН України. Київ, 2016. 34 с.

2. Назаренко О. В. Реалізація принципу індивідуального підходу в сучасному навчально-виховному процесі/ *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. 2021. № 22. С. 45–48. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/18946> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Панченко А. Г. Індивідуалізація навчання — джерело підвищення ефективності навчального процесу. *Англійська мова та література*. 2005. № 22–23. С. 13–28.
4. Терещук Г. І. Індивідуалізація навчання в контексті ідей концепції Нової української школи. *Наукові записки. Серія: педагогіка*. 2017. № 2. С. 6–16.
5. Шелестова Л. В. Індивідуалізація навчання як пріоритетний напрям модернізації сучасної освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2011. № 2. С. 45–49.

Ірина КІТ

*здобувачка I курсу ОР магістр, факультет філології
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Олексій ВОРОБЕЦЬ

*кандидат філологічних наук, доцент
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника*

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ ТЕОРІЙ

Мовна система постійно перебуває у стані динамічних змін, реагуючи на соціальні, культурні та технологічні трансформації суспільства. Одним із найяскравіших проявів цієї рухливості є молодіжний сленг – специфічний прошарок лексики, що функціонує переважно в неформальному спілкуванні та відображає світоглядні орієнтири молодого покоління. У сучасній лінгвістиці це явище розглядається не як маргінальне чи випадкове, а як закономірний елемент мовного розвитку.

Попри активне використання терміна «сленг», у мовознавстві досі немає його уніфікованого визначення. Як зазначають у своїх працях О. Селіванова [1], Л. Ставицька [2] та Н. Шульжук [3], сленг тлумачать як різновид соціального діалекту, як експресивно забарвлену розмовну лексику або як мовлення окремих соціальних груп. За визначенням О. Селіванової, сленг – це елементи розмовного варіанта мови певної соціальної чи професійної групи, які, поширюючись поза межами цієї групи, набувають особливого емоційного забарвлення [1]. Л. Ставицька розглядає сленг у контексті соціальної диференціації мови, наголошуючи на його зв'язку з жаргоном та аргю [2]. Н. Шульжук акцентує на комплексному характері чинників формування сленгу, поєднанні психологічних, соціальних і внутрішньомовних передумов [3]. Таким чином, у світлі

сучасних мовознавчих теорій сленг розглядається як соціально маркований, експресивний і функціонально обмежений шар лексики.

Молодіжний сленг є різновидом соціолекту, обмеженим віковими межами та специфікою комунікативного середовища. Його особливість полягає у швидкій змінюваності та орієнтації на актуальні реалії молодіжного життя: навчання, дозвілля, цифрові технології, міжособистісні стосунки. В. Хім'як зазначає, що використання сленгової лексики пов'язане з процесом самоідентифікації молоді та її прагненням до відмежування від мовних норм старшого покоління [4].

Мета цього дослідження полягає у виявленні специфіки молодіжного сленгу в українській та польській мовах, аналізі його лексичних і семантичних особливостей, а також визначенні соціокультурних факторів, які впливають на його функціонування.

На нашу думку, молодіжний сленг доцільно розглядати не лише як засіб неформального спілкування, а як індикатор змін у мовній свідомості покоління, оскільки саме в цьому пласті лексики найоперативніше відображаються нові соціальні реалії та ціннісні орієнтири.

Одним із основних механізмів формування молодіжного сленгу є семантична деривація – переосмислення загальноновживаних слів із наданням їм нового значення без зміни форми. Крім того, поширеними способами творення є запозичення (переважно з англійської мови), скорочення, аббревіація та метафоризація.

Для прикладу, на позначення позитивної оцінки в українському молодіжному мовленні функціонують такі лексеми, як: *круто, класно, кайфово, прикольно, бомба, ульотно, топово, імба*. Натомість слово *набридати* замінюється сленгізмами *грузити, діставати, кумарити, парити*. У сфері цифрової комунікації активно вживаються слова *клава* (клавіатура), *адмін* (адміністратор), *мило* (електронна пошта), *зависнути* (перестати працювати про технічний пристрій), *апгрейд, донат, стрімити*.

Аналогічні процеси спостерігаються і в польській мові. У польському молодіжному середовищі активно функціонують такі одиниці, як *spoko* (добре, гаразд), *mega* (дуже, надзвичайно), *masakra* (щось надзвичайне або проблемне), *luz* (спокій), *czad* (захоплення), *sztos* (щось дуже класне), *ogarnąć* (зрозуміти, владнати справу), *zajawka* (захоплення), *bekowy* (смішний), *nara* (прощання). У цифровому просторі вживаються форми *lajkować*, *hejtować*, *fejk*, *post*, *czat*. Як і в українському мовленні, спостерігається активне використання англіцизмів та метафоричних переосмислень.

Такі приклади свідчать про високий рівень експресивності та прагнення до мовної економії як в українській, так і в польській мовах. Сленг виконує низку функцій: ідентифікаційну (позначення належності до групи), експресивну (вираження емоцій), корпоративну (об'єднання мовців), а також демонстративну, що пов'язана з прагненням до самовираження.

Отже, у світлі сучасних мовознавчих теорій молодіжний сленг постає як закономірний продукт мовної еволюції, що відображає соціокультурні процеси та трансформації суспільства. Незважаючи на дискусійність його статусу, більшість дослідників визнають його важливим джерелом оновлення лексичного складу мови та індикатором змін у мовній свідомості молодого покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ, 2006. 716 с.
2. Ставицька Л. О. Український жаргон. Словник. Київ : Критика, 2005. 496 с.
3. Шульжук Н. В. Соціальні та психолінгвістичні чинники формування молодіжного сленгу. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2010. № 89. С. 112–118.
4. Хім'як В. М. Молодіжний сленг у сучасному мовному просторі. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 45–52.

Борис КОВАЛЕНКО

*доктор філологічних наук, професор,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РОМАНІ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» ВОЛОДИМИРА ЛИСА

Мова є одним із найвиразніших репрезентантів національної самобутності й посідає провідне місце серед національно-специфічних компонентів культури. Будь-яка мова має значну кількість фразеологізмів – висловів, які вважають вдалими, влучними і милозвучними. За словами Івана Огієнка, «одною з головних ознак української мови взагалі, а літературної зокрема є її багата фразеологія <...>. Добірна національна фразеологія – душа кожної мови, сильно її красить і збагачує» [2, с. 291].

Фразеологічний фонд мови здавна привертав увагу багатьох лінгвістів, починаючи з праць О. Потебні. Сьогодні фразеологія – це багатоаспектна галузь мовозначої науки. Лінгвісти вивчають історію, етимологію, розвиток і становлення фразеологічних одиниць; досліджують семантику фразеологізмів; фразеологічну символіку в лінгвокультурологічному та когнітивному аспектах; фразеологічну стилістику української мови, цікавляться діалектною фразеологією та функціонуванням сталих сполук у художніх текстах.

На думку Івана Огієнка, українська мова переповнена ідіомами, і «письменник, добрий знавець мови, вживає їх у своїй мові повними пригорщами» [2, с. 291]. До таких митців належить і Володимир Лис – український письменник, драматург і журналіст. Його творчість посідає особливе місце в сучасній українській прозі. Твори письменника відрізняються оригінальним стилем та багатством мовних засобів, що

зосереджує на цьому увагу лінгвістів. Окремі аспекти вивчення мови творів письменника знайшли своє теоретичне обґрунтування в працях І. Дружук, І. Левчук, О. Макар, І. Ніколаєнко, Л. Спанатій, Л. Стівбур, А. Курлова, А. Яворського та ін. Однак фразеологізми у мові А. Свидницького, на нашу думку, не знайшли всебічного висвітлення у сучасному мовознавстві.

Спробуємо серед великої кількості фразем, зафіксованих у романі «Століття Якова», виявити такі, що пов'язані з мовленням людини.

Серед фразеологізмів на позначення процесів мовленнєвої діяльності людини виділяємо такі групи:

1) які безпосередньо вказують на процеси мовлення: *І раптом тоді, коли з Оленкою сидів, як і тепер, чогось ота **розмова постала**, матері його, Параски, і сусідки, Федотихи. Тая розмова...* (1, с. 21); *Партейний секретар Іван Пахомович поліз до кишень й дістав маленьку засмальцьовану книжечку. Став **плямкати губами*** (1, с. 201); *Просто так здатися не міг. Дідько чи хто там **язик смикнув**. Али вже відступитися не міг* (1, с. 115);

2) які вказують на початок або кінець мовлення: *Щось найшло на нього. Не міг із цим совеням поруч мовчки йти. Коло порога вже **губи розтулило*** (1, с. 105); *І доля теж. Її і його доля в його руках, раптом зрозумів, перш ніж **розтулив рота*** (1, с. 110);

3) які підкреслюють балакучість людини, вміння влучно сказати, відповісти: *Вмів Федот і підколоти, **словом уципнути**, али й стримати себе міг* (1, с. 36); *Покійний батько казав, що його прабабусю, яка **рота не закривала**, і **балачки нестримні вела**, і в хорі церковному співала, Цвіркунихою прозвали* (1, с. 176); *Зося **сипала словами**, швидко-швидко, він ледве розбирав, мов боялася, що перебивати стане* (1, с. 109);

4) які виражають небажання говорити, мовчання: *А ледь ступила й чемно до Ольки привіталася, та, **не випустивши й пари з вуст**, з підтиснутими губами, мов боялася **з рота воду випустити**, із хати випливла* (1, с. 59); *Яків тож **не мав охоти розкривати рота**. Не мав*

бажання...(1, с. 99); *Иди, сороко, – сказав. – Або ж рота на замок. І ключика сховай* (1, с. 59); *Вуст, міцно стулених, не відкрила, тільки раз мовби сама до себе прошептала. І зітхнула* (1, с. 104); *Дорогою вона не промовила жодного слова. Стисла вуста* (1, с. 99); *Подивилася так, наче не впізнавала. За всю гонитву не промовила жодного слова* (1, с. 41);

5) які передають плітки: *Та ж всеньке село язики гострить, що ваш гонук із тою дурною наркоманкою любов крутить, – видихнула Ольга і гепнулася на лавку* (1, с. 59); *Аякже, коханка, сказав, так і передай своїм кумасям, хай ще більш язики почешуть, що їм ще робити* (1, с. 44); *Уже ж і тоді ходили чутки про ті лжебоївки...* (1, с. 196);

6) які вказують на заборону говорити: *Я тобі, падлюко, слова не давав, — сказав з такою люттю, що у Якова зновика мороз по шкірі побіг* (1, с. 34).

Отже, сьогодні актуальними залишатися проблеми, що стосуються розвитку фразеології та місця фразеологічних одиниць у мові письменників. Фразеологізми віддзеркалюють не лише національну культуру, але й національне бачення світу. Особливістю мови художніх творів В. Лиса є вмиле використання фразеологічного фонду української мови. Фразеологізми на позначення процесів мовленнєвої діяльності людини автор використовує з метою яскравого передавання колориту мовлення персонажів та їхніх думок. Фразеологічні одиниці мають яскраве експресивно-емоційне забарвлення та надають тексту образності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лис В. Століття Якова. Харків, 2010. 238 с.
2. Огієнко І. (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови. Вінніпег: Наша культура, 1950. 381 с.

Наталія КОВАЛЕНКО

*доктор філологічних наук, професор,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ЗАСОБИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ДІАЛЕКТНОМУ МОВЛЕННІ

Загальновідомо, що мовлення уможливорює обмін інформацією та знаннями, опрацювання отриманих повідомлень для комунікації, а отже, створює можливості для впорядкування і систематизації в пам'яті людини досвіду. Таким чином формується мовна картина світу, характерна для певної етнокультурної спільноти.

На матеріалі записаних текстів говіркового мовлення можна простежити різні вживання одного й того самого слова чи фразеологізму, що може бути пов'язано з особливостями сприйняття явищ, подій, предметів, колективною шкалою оцінювання навколишнього життя, експресивністю та емоційністю носіїв мови. Семантика і прагматика висловлювання мотивуються не тільки різною ментальністю етносів, а й звичаями та обрядами, соціальними чинниками, психологією сприйняття довкілля, моральністю, що відповідно фіксується в концептуальній картині світу.

У сучасній українській діалектології реалізуються завдання з аудіо- чи відеозапису та опублікування текстів зв'язного діалектного мовлення окремими збірками, що презентують окремий говір чи його частину, автентичність яких підтверджена. Цінність і важливість таких матеріалів є беззаперечними з огляду на позамовні чинники (війна, переселення та ін.), що спричиняють втрату говірок та ін. П.Ю. Гриценко зауважує про «...можливість виявлення на підставі текстів взаємодії мовних і позамовних (невербальних) засобів передавання змістів, модальностей, конотацій, визначення залежностей актів мовлення від позамовного середовища та

умов мовлення, експлікації в словоладі й характері текстотворення діалектної особистості з її індивідуальними лінгвальними, часовими, освітніми, соціокультурними особливостями” [1, с. 102-103].

Метою нашої розвідки є дослідження засобів вираження невизначеності в текстах, записаних на території Західного Поділля.

Значення невизначеності реалізується на різних рівнях мовної системи (фонологічному, морфологічному, лексичному, фразеологічному), а також у мовленні – на рівні речення і тексту. «Когнітивність даної категорії найбільш чітко виявляється в тексті, що інтегрує різні категоріальні прояви невизначеності...» [3, с. 162].

У живому говірковому мовленні інформатор є виразником етнічної свідомості, колективних знань, але в наративі чітко простежуємо індивідуальність мовця зі спектром відчуттів і почуттів, емоцій, особистого досвіду і ставлення тощо.

За нашими матеріалами, у текстах живого говіркового мовлення значення невизначеності найчастіше реалізується через неозначені займенники, наприклад: *то були |файн'і писан|ки / не" то шо |зара йа|кас' |х'ім'йа / йак помас|тит тоў |х'ім'йой тоў |фарбоў ту |писанку / опте"ри|била йа|це / а во|но на с|под'і чир|воне" / |б'іли / зилене / |сини* (с. Гаврилівці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 17].

Ознаку невизначеності вбачаємо в розлоговому коментуванні інформанта нового для нього слова, порівнянні минулого (зрозумілого, традиційного, кращого) та сучасного (незрозумілого, гіршого тощо) життя, наприклад: *ну ўже ку^о|пуйе ме"н'і |шит'і |вал'анки / ку^о|пуйе гли|бок'і ка|лош'і / о|так йа хо|дила ў |с'омий клас // та|ка йа була |бари"ин'а // т|реба їти на |тан'ц'і / на йа|к'і там |тан'ц'і / те"пер там йа|кас' карт'і|т'ека / корт'і|т'ека / карто|т'ека називайут / |перше ж не" |було |тойї карто|т'еки* (с. Дерев'яне Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 36].

На відсутність ідентифікації якогось явища чи події може вказувати займенник, невизначеність якого підсилено додатковим займенником *сяке-таке*, наприклад: *таї та|ка ро|бота / зарас т|рошки пок|рашчилас'а / то зноў / то к|риза йа|кас' / с'а|ке та|ке // таї ў се^л|і т'ашко |жити / бо тра ро|бити / |дуже ба|гато / а не^у |буде^и ро|бити / таї н'і|чо не^у |буде^и |мати / таї та|ке^у* (с. Цикова Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 402]. Невпевненість в інформації, незмога пригадати якусь подію, її час чи ін. теж може виявлятися через неозначені займенники.

Значення невизначеності в розмовному тексті може бути спрямоване на предмети та осіб, наприклад: *не^у так с'і |д'іти ў|чилис'і / йак |зарас ў|чац'і // |зарас н'іх|то не^е |хоче^у їти ў кол|госп / н'і|куда / но к|роме^у ўс'і ў|чац'і / і ў|чац'і / і ў|чац'і / |шоби |мали бу|магу йа|кус' / шо|би полу|чали з|рош'і / шо|би бу|ла йа|кас' ро|бота / і та|ке* (с. Теремківці Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 392]; *ка|жи шо т'іф ў |д'ітій / то |каже во|ни |будут' бо|їати^ес'а / таї не^у |буде ў вас // |мама попе^{ре}у|їазувала хусти^{ел}н'атами / йа|кимис' во|нучами^е* (с. Соколівка Ярмолинецького р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 441].

У зв'язних текстах-розповідях, коли інформанти пригадують давнє життя, події, етапи життя і намагаються якнайточніше висловитися, засобами невизначеності також слугують вставні слова, наприклад: *ро|биў на за|вод'і / йа не^у з|найў / тут за|вод'іў та|ких не^у |було і ро|боти ў |него не^у |було / ну се ўже та|ке / о // і в'ін то|д'і |каже / чи то |**може** так тра бу|ло ска|зати / чи шо / .../ по|їїхаў і с тих пор / йа йо|го |б'іл'ше не^у |бачиў* (с. Івахнівці Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) [2, с. 324].

Отже, значення невизначеності в діалектних текстах є поширеним явищем, що пов'язане з неповнотою знань, сумнівами, міркуванням та мовленнєвою вправністю мовців; має високий прагматичний потенціал, тому що здатне викликати різні емоції, спонукати до спогадів і роздумів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гриценко П. Ю. Інформаційний простір діалектного тексту. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій*. Київ, 2015. С. 100 – 118.
2. Коваленко Н. Д. Західноподільські та суміжні говірки. Тексти. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Т. 2. 512 с.
3. Приходько Г. І. Когнітивні параметри категорії невизначеності. *Львівський філологічний часопис*. 2023. № 13. С. 159 – 165.

Наталія КОМЛИК

доктор філософії, старший викладач
кафедри загального мовознавства та іноземних мов
Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У сучасному перекладознавстві поняття *realia* потрактовано як культурно та історично зумовлене явище, що виникає в процесі міжмовного та міжкультурного зіставлення. Як зазначають А. Зорницький, О. Мосієнко та С. Вискушенко, саме порівняння мов і культур є необхідною умовою існування реалій, оскільки поза міжкультурною перспективою вони втрачають свою ідентифікаційну функцію [2, р. 2]. Це твердження є фундаментальним для аналізу українських реалій в англomовному перекладі, адже англійська мова не має універсального терміна, що повністю відповідав би слов'янському поняттю *реалії*, унаслідок чого сам термін *realia* функціонує в англomовному перекладознавчому дискурсі як семантичне запозичення [2, р. 1].

Українські реалії – особливий шар лексики, тісно пов'язаний з історією, культурою, матеріальним побутом і суспільно-історичним досвідом народу. У вітчизняних дослідженнях реалії розглядають як слова і словосполучення, що відображають специфічні предмети, поняття й явища та не мають точних відповідників в інших мовах, зберігаючи при цьому національно-культурну маркованість [1, с. 73]. Саме ця маркованість зумовлює перекладацькі труднощі та потребує застосування спеціальних стратегій відтворення.

Лінгвокультурна специфіка перекладу українських реалій особливо виразно проявляється в одиницях, пов'язаних з національною кухнею,

традиціями та суспільно значущими явищами. Так, лексема *борщ* у дискурсі більшості англomовних текстів транслітерована (*borshch*), що відповідає тенденції до форенізації й збереження культурної специфіки реалії. Водночас для забезпечення адекватного розуміння її часто супроводжують описовою перифразою (*traditional Ukrainian beet soup*), що дозволяє поєднати збереження національного колориту зі зрозумілістю для іншомовного адресата [1, с. 74]. Така комбінована стратегія підтверджує думку про пріоритет прагматичного й культурного ефекту над формальним відтворенням мовної одиниці [3, р. 167].

Подібну лінгвокультурну специфіку має переклад реалії *Майдан*. Формальний переклад за допомогою загального англійського відповідника *square* не відображає символічного та історичного навантаження цієї одиниці. У сучасному англomовному дискурсі домінує збереження української назви *Maidan* з контекстуальним або пояснювальним компонентом, що дозволяє уникнути семантичного зсуву та втрати культурної конотації. У такому випадку реалія функціонує як *realia proper*, доки її національна маркованість не зазнає послаблення або розмивання внаслідок частотного запозичення [2, р. 4].

Важливим для аналізу перекладу українських реалій є також розмежування понять *realodesignatum* та *realonym*. Запропонована дихотомія дозволяє чітко відокремити позамовний референт від його мовного вираження, що є особливо корисним у випадках латентних реалій, коли формальна еквівалентність маскує суттєві культурні відмінності значення [2, р. 3–5]. Наприклад, українське слово *xama* і англійське *house* можуть видаватися еквівалентними, проте *xama* містить додаткові культурні конотації, пов'язані з традиційним способом життя, символікою дому та родинного простору, які не повністю відтворює відповідник англійської мови.

Сучасні дослідження також звертають увагу на явище *quasi realia* та *pseudo realia*. *Quasi realia* має функційні, але не конотативні відповідники в мові перекладу, тоді як *pseudo realia* генерується штучно для посилення національного колориту без реального позамовного підґрунтя [2, р. 4]. Таке розмежування є важливим для аналізу медіадискурсу, де перекладач може свідомо підкреслювати або, навпаки, нейтралізувати національну специфіку з огляду на адресата перекладу.

З позицій лінгвокультурного підходу переклад реалій доцільно також розглядати як форму міжкультурної комунікації, у межах якої відбувається діалог культур, а не механічне відтворення мовних одиниць [1, с. 73]. Відсутність фонових знань про культуру іншого народу може призвести до непорозумінь і хибної інтерпретації, тому додавання пояснювальних компонентів або застосування компенсації є виправданими стратегіями перекладу культурно маркованих одиниць [3, р. 172].

Отже, переклад українських реалій англійською мовою є складним лінгвокультурним процесом, що потребує поєднання мовного аналізу з глибоким розумінням національної картини світу. Реалії є носіями історичної пам'яті та культурної ідентичності, а їх адекватне відтворення в перекладі забезпечує збереження культурної специфіки українського тексту та сприяє повноцінній міжкультурній комунікації. У цьому контексті переклад українських реалій не механічна трансляційна операція, а інтерпретативний акт міжкультурного посередництва, в якому перекладач бере на себе відповідальність за збереження смислової цілісності, культурної пам'яті та національно зумовленої семантики тексту першотвору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дячук Л. С., Довженко І. В. Національно маркована лексика українського медіадискурсу: специфіка її відтворення в англійському перекладі. *Вчені записки ТНУ*

імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Том 33 (72). №1. Ч. 2. С. 72–77.

2. Zornytskyi A., Mosiienko O., Vyskushenko S. How Do I Say Realia in English? On a Once ‘Cyrillic’ Translatological Problem. *inTRAlinea (Online Translation Journal)*. 2023. Vol. 25. URL : <https://www.intralea.org/archive/article/2626> (дата звернення: 8.02.2026).

3. Slavova L., Borysenko N. Rendering Cultural Information in Translation: English–Ukrainian Direction. *Odessa Linguistic Journal*. 2018. №11. Pp. 167–173.

Діана КОПИСЬ

студентка 3 курсу

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Дарія МИЦАН

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

МОВНІ ЗАСОБИ В ПЕРЕКЛАДІ НОВЕЛ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

(«КАТРУСЯ», «СИНІ»)

Василь Стефаник – це архітектор українського літературного експресіонізму, який зумів вмістити в малу форму новели весь біль і відчай селянської душі. За словами Дмитра Павличка, твори письменника – це «монологи з прикметами голосінь. Все відбувається так, ніби той, хто вмер, або той, хто чує в собі печать смерті, своєї дитини чи матері, оскаржує одночасно соціальну кривду, людську слабкість і минуцність. Слова, порівняння, синтаксис – усе тут мусить бути правдиве, а мірою правди виступає життя і сама образна мова народу» [4, с. 42].

У цьому дослідженні описано порівняння мовних засобів в оригінальних текстах новел Стефаника «Катруся» та «Сини» та їх перекладах польською мовою. Саме польська мова стала першою, якою з'явилися інтерпретації творів письменника, що зумовлено його тісними зв'язками з польськими літераторами під час навчання у Кракові. Найбільш відомими інтерпретаторами та перекладачами новел В. Стефаника були: Вацлав Морачевський, Михайло Мочульський та Владислав Оркан [3, с. 123]. Переклади, що стали матеріалом для написання цієї роботи, належать М. Мочульському (1904), А. Ротецькій та І. Байковській (1951).

Проблеми перекладу новелістики В. Стефаника різними мовами досліджували Т. Бойко, Я. Погребенник, Н. Яцків. Загальні проблеми також вивчали літературознавці І. Букса, В. Грещук, В. Кононенко та С. Хороб.

Окрему роль у дослідженнях специфіки адаптації творчості письменника займають статті в випусках спеціально присвячених йому «Стефаниківських читань». М. Антонович особливо виділяє проблему передання авторської фразеології у перекладі, а також зауважує наявність численних діалектизмів [1]. Я. Баран пише: «Фразеологізми, що їх використовує у своїх новелах Стефаник, мають, як і вся його лексика взагалі, чітко виражене забарвлення покутського діалекту. Всі вони належать до розмовно-побутової фразеології з притаманною їй образністю, емоційністю і експресивністю. Вони майже повністю зустрічаються в мові персонажів» [2, с. 117].

У новелі «Катруся» емотивний потенціал зосереджений на описі трагедії вмирущої дівчини та батьківському відчаї бідної селянської родинки. Польський переклад зберігає сюжетну та семантичну цілісність українського оригіналу, однак шляхом нейтралізації діалектної, експресивної та розмовної лексики трансформує автентичність лексичних звичок стефаниківських героїв у більш раціоналізовану, літературно впорядковану оповідь. Образність збережена, але «охолоджена»: наприклад, метафора «*як листок, що відчімхнувся від дерева*» (про стан головної героїні) перетворюється на «*jak listek, co się od drzewa oderwał*» – образ передано точно, та з меншою експресією. Так само яскраво виражені в оригіналі діалектизми в лексиці батьків Катрусі: «*коби*», «*відай*», «*дохтор*» стають літературно внормованими «*żeby*», «*chyba*», «*doktor*» та втрачають регіональний колорит та позначення соціального статусу персонажів. Однак варто зауважити, що, порівняно з перекладом А. Ротецької, у М. Мочульського вживається більше актуальних для сучасників самого Стефаника виразів та застарілих чи рідких словесних форм.

У новелі «Сини» визначальним є сакрально-жертвний дискурс, у межах якого смерть синів осмислюється не як приватна трагедія, а як

частина вищого порядку. Новела майже повністю складається з суцільного монолога Максима, який втратив обох синів та виплескує свій біль і розпач навколишній природі. Герой звертається до жайворонка, коней та навіть землі, а кульмінацією твору стає звернення до самого Бога та порівняння свого горя з горем Святої Марії («*А ти, мати божжа, будь мойов газдинев; ти з своїм сином посередині, а коло тебе Андрій та Іван по боках... Ти дала сина одного, а я двох*»). Хоча І. Байковська також значно жертвує характерними для оригіналу лексичними формами і часто змінює словесний порядок заради відповідності польським мовним реаліям, її переклад досить адекватно передає емоційну забарвленість монолога. У кульмінаційний ж момент («*Ту, Matko Boża, bądź gospodynią w mojej chacie, ty ze swym synem będziesz pośrodku, a poboku Iwan i Andryj... Tyś jednego oddała syna, a ja obu!*») вона влучно використовує архаїчну форму сполученого з дієслівною кінцівкою особового займенника «*tyś*», що є типовою саме для релігійної лірики та інколи може бути почута саме в розмовній, неформальній мові поляків для підкреслення драматизму.

Отже, польська інтерпретація новел «Катруся» та «Сини» постає як складний компроміс між етнографічною точністю та лінгвістичною адаптацією. Хоча перекладачі вдаються до «окультурення» тексту та заміняють діалектизми літературною нормою, це не руйнує емоційного каркасу творів. Такий підхід дозволяє зберегти головне: екзистенційну глибину та трагізм селянської долі, роблячи психологізм Стефаника зрозумілим і відчутним для іншомовного читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович М. М. Відтворення фразеології новел В. Стефаника в англійських перекладах. *Стефаниківські читання*. Івано-Франківськ, 1990. Вип. 1. С. 113–115.
2. Баран Я. А. Граматичний аспект реалізації фразеологізмів у новелах В. С. Стефаника. *Стефаниківські читання*. Івано-Франківськ, 1990. Вип. 1. С. 116–119.

3. Кондрашова В. Перспектива перекладництва текстів малої прози Василя Стефаника. Літературознавчі студії: Збірник наукових праць. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. Вип. 15. С. 121–127.
4. Павличко Д. Слово про Василя Стефаника // Співець знедоленого селянства. Київ : Дніпро, 1974. С. 42–47.
5. Стефаник В. Вона – земля та інші новелі. Краків: «Українське видавництво», 1940. 38 с.
6. Стефаник В. Синя книжечка. Київ : Видавництво «Відродження», 1914. 56 с.
7. Stefanyk W., *Klonowe liście*, przeł. M. Moczulski, Księgarnia Polska, Lwów 1904.
8. Stefanyk W., *Utwory wybrane*, przeł. I. Bajkowska, R. Czekańska-Heymanova, K. Marska i A. Rotecka, Spółdzielnia Wydawniczo-Oświatowa «Czytelnik», Kraków 1951.

Оксана КОПИЦИК

аспірант, магістр

Університет ім. Ф.Палацького в Оломоуці

MEZIJAZYKOVÁ HOMONYMIE (SE ZŘEATELEM KE SLOVANSKÝM JAZYKŮM)

Definice homonymie je v odborné literatuře, české, ukrajinské, polské i chorvatské, ustálená, proto dochází v rámci významu pouze k obměně termínů, které poukazují na jedno a totéž. Za homonymii lze považovat situaci, kdy dvě a více slov mají různé významy a různý původ, přičemž se však shodně vyslovují, respektive píšou [10]. Jedná se tedy o minimálně dva výrazy, které disponují stejnou formou, ale odlišným významem [2].

Homonymie představuje tradiční, avšak dodnes nejednotně definovaný lexikální jev. V české, ukrajinské, polské i chorvatské lingvistice je chápána jako formální shoda dvou či více lexikálních jednotek při úplné absenci významového průniku. Od polysémie se odlišuje právě náhodností formální shody a neexistencí sémantické souvislosti.

Lexikální homonyma, dle českých autorů, vznikají zpravidla takovými způsoby [7; 5]:

- hláskovým vývojem domácích slov (např. objetí – objetí);
- užitím homonymních stavebních prvků (např. travička);
- tvarovým připodobněním k formálně blízkému výrazu (např. hřmění – řmění);
- tvarovou shodou přejatého a domácího slova (např. kolej);
- tvarovou shodou slov přejatých z různých jazyků (např. servis);
- rozpadem polysémie (např. práť).

Ve *Průruční mluvnici češtiny* jsou uvedeny pouze 3 příčiny možného vzniku homonymie, jež se však zcela překrývají se zde uvedenými body 1, 4 a 5 [5].

Mezijazyková homonymie označuje lexémy, které mají v různých jazycích totožnou nebo formálně blízkou podobu, avšak jejich sémantická struktura se neshoduje. Pokusíme-li se shrnout pojetí mezijazykové homonymie u badatelů zabývajících se jazyky analyzovanými v této práci, lze dospět k následujícímu vymezení: „Mezijazyková homonyma jsou mezi příbuznými jazyky, což se projevuje hlavně u slov každodenního života, ale také v mezinárodních slovech. Jsou také tvořena mezi nepříbuznými jazyky jako fenomén mezijazykových vazeb asymetrie.“ [8] V příbuzných jazycích vzniká zejména divergentním vývojem původně společných lexémů; v nepříbuzných jazycích jde často o mezinárodní slova s odlišnou sémantickou evolucí. Vhodně pojmenovat ten nebo jiný lingvistický jev je poněkud velkým uměním. Což se týče definici jevu mezijazykové homonymie, je několik pojmů, které je možné uvidět ve vědeckých pracích. Rozšířen je pojem falešní přátelé, popř. falešní přátelé překladatele (chorv. lažni prijatelji a další, ukr. фальшиві друзі перекладача, „pol. fałszywi przyjaciele tłumacza [13], něm. falesche Freunde“ [8]). V tomto příspěvku jsou užívány termíny mezijazyková homonymie a zrádná slova, jelikož nejlépe vystihují zkoumaný jev v rovině lingvistické i překladatelské.

Mezijazyková homonyma vznikají buď náhodnou formální shodou mezi nepříbuznými jazyky, nebo sémantickou divergencí geneticky příbuzných lexémů. Asymetrický vývoj lexikálních systémů vede k výrazným rozdílům i u slov každodenní slovní zásoby (např. čes. *čerstvý* × ukr./pol. *чєрствиий / czerstwy*).

Z bohatých typologií (např. E. Lotko) je pro komparativní analýzu čtyř jazyků zvoleno kritérium **úplné vs. částečné mezijazykové homonymie**, které umožňuje systematické a mezi jazyky přenositelné třídění.

Mezijazyková homonyma představují významný zdroj interferenčních chyb v komunikaci i překladu. Jejich identifikace, klasifikace a popis jsou klíčové pro kontrastivní lingvistiku, didaktiku cizích jazyků i překladatelskou přípravu.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Brdar M. Lažni prijatelji i teorija jezičnih dodira. In: Strani jezici u dodiru s materinskim jezikom. Jordanovac, Zagreb, 1992, s. 219–223.
2. Čechová M., a kol. Čeština – řeč a jazyk. 3., rozš. a upr. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2011. 287 s.
3. Čermák F. Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky. 4. vyd., 2. dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 380 s.
4. Ducháček O. O vzájemném vlivu tvaru a významu slov. Praha: SPN, 1953. 191 s.
5. Grepl M. et al.: Příruční mluvnice češtiny. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995, 800 s.
6. Hladký J. Zrádná slova v angličtině. Praha, 1990. 187 s.
7. Karlík P., a kol. Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 604 s.
8. Lotko E. Zrádná slova v polštině a češtině: (lexikologický pohled a slovník). Olomouc: Votobia, 1992. 183 s.
9. Rejzek J. Český etymologický slovník. Praha: Leda, 2015. 823 s.
10. Šipka D. Kontekst i tipovi leksičke homonimičnosti. Naš jezik, 1988, knj. 28, br. 1–2, s. 55–59. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
11. Štěpáník S. (Mezijazyková) homonymie a paronymie z didaktického hlediska. Didaktické studie, 2011, roč. 3, č. 1.
12. Těšitelová M. O morfologické homonymii v češtině. In: PORÁK, J. O morfologické homonymii v češtině. Naše řeč, 1967, p. L, č. 4, s. 219–221. Praha: Academia.
13. Wojan K. Wstęp do analizy międzyjęzykowych homonimów leksykalnych na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego, [w:] Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w aspekcie lingwokulturoznawczym, red. P. Czerwiński, H. Fontański, Katowice 2004.
14. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1966. 535 с.
15. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ: Наукова думка, 1982.
16. Кочерган М. П. Словник російсько-українських міжмовних омонімів. Київ: Академія, 1997. 400 с.

17. Турчина А. А. Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського, 2012, вип. 17, с. 121–126.

Галина КОЧЕРГА

канд. філол. наук, доцент

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

ІННОВАЦІЙНА МЕТОДИКА СЛОВОТВІРНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРУ У МОВНІЙ КАРТИНІ СЛОВ'ЯН

Сучасний етап розвитку філологічної науки та освітньої практики характеризується посиленою увагою до проблеми збереження й трансляції мовно-культурної спадщини слов'янських народів в умовах глобалізаційних процесів та інтенсивної міжкультурної комунікації. У цьому контексті особливого значення набуває слов'янська глоттодидактика як наукова галузь, що досліджує закономірності навчання слов'янських мов, з урахуванням їх типологічної спорідненості та національної своєрідності. Особистість сучасної молоді людини формується переважно засобами мови, національною культуровідповідністю, знанням концептів і мовних знаків національної культури [2]. Актуальність проблематики зумовлена необхідністю поєднання традиційних методичних засад із новітніми освітніми підходами, спрямованими на формування цілісної філологічної картини світу слов'ян.

Слов'янська глоттодидактика формується на перетині лінгводидактики, загальної педагогіки, психолінгвістики, нейрофізіології, когнітології, етнолінгвістики та ін. наукових напрямів. Така міждисциплінарність зумовлює комплексний підхід до навчання мов у межах якого мова розглядається не лише як система знаків, а як носій культурних смислів і цінностей, де складники етносвідомості проєктуються на культурні коди того чи того народу, його традиції, звичаї, обряди, віршування тощо [3].

Філологічна картина світу слов'ян відображає спільні для слов'янських мов концепти (родина, земля, праця, духовність), що формувалися впродовж історичного розвитку, водночас репрезентуючи національно марковані смисли, зумовлені культурно-історичним досвідом окремих народів. У глоттодидактичному вимірі це передбачає необхідність урахування як універсальних, так і диференційних компонентів у навчальному процесі.

Традиційні методичні підходи до навчання слов'янських мов ґрунтуються на граматики-перекладному, системно-структурному, порівняльно-історичному, зіставно-типологічному. Сьогоднішнє масштабування мовногокейсу у вивченні кількох слов'янських мов є прерогативою студентської аудиторії [5]. Вони забезпечують ґрунтовне засвоєння мовної норми, формування лінгвістичної компетенції та цілісного уявлення про історичний розвиток мовно-культурного процесу. Застосування граматики-перекладного методу сприяє усвідомленню структурної спорідненості слов'янських мов, виявленню спільних морфологічних і синтаксичних моделей. Надмірна орієнтація на традиційні методи може обмежувати комунікативний потенціал навчання, що актуалізує потребу в методичному оновленні.

Інноваційні тенденції у слов'янській глоттодидактиці пов'язані з системою методичних прийомів вивчення дієслівної мотивації, зокрема когнітивно-ономасіологічний аналіз, що включає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури дієслова та моделювання концептуального фрагмента, вибраного мотиваційною базою найменування з опертям на етнічні коди культури [6], що є присутнім засобом формування мовленнєвої, соціокультурної та міжкультурної компетентностей, необхідних для ефективної взаємодії в багатомовному середовищі.

У сучасній когнітивній ономасіорлогії розроблено метамодель номінації з урахуванням наведених напрямів та чинників. Ми

послугуємося моделлю мовознавиці О. Селіванової, що містить п'ять етапів номінативного процесу [1]. У номінативному процесі внутрішнє програмування є етапом формування мотиваційної бази, яка може бути синтактикоподібною згідно з теорією синтаксичної природи деривації. В українській мові, напр. *Загомоніли люди, закивали, – що там казати, всі парубкували. Нікому ні руки не шлюбувала, ані на кого й оком не вела. На Ворсклі хрест вирубують опішнями. Заллють водою, уморозять в лід. Життя ж коротке, звікував – і квіт. Чи не тому такий Ярема лютий, ладен цю землю трупами змостить. Шугає вітер, сатаніє хвища. Наволоч вельможна сама з собою танчить полонез. Бенкетував, сідав на шию хлопцям, пускав дівчат по світу без коси* (Л. Костенко). У болгарській мові: *бекарствува* | м недок. Бути холостим (парубком, неодруженим), парубкувати; *белен*¹ (біленький, вибілений) → *белѣ* | я, *-еш* (рідко) *белях* недок. 2. Білішати, робитися білим.; *бесн* | *ѣя, -ѣеш; -ях* недок. біснуватися, скаженіти, буйствувати; *пѣмн* | я, *-иш; -их* недок. Помпувати, качати, накачувати (помпою, насосом); *яровизи́ра* | м недок. і док. *Яровизувáти*; проводити / провести, робити/зробити ярвта́цію; *шурá* | к ч. мн. *-ци* 1. Божевільний, безумний; 2. Дурень → *шур* | *ѣя, -ѣеш; -ях* 1. Божеволіти; 2. Дурнішати, дурніти. У когнітивно-ономасіологічному аспекті механізм творення відіменникових дієслів є вербальним і граматиалізованим позначенням предикатної позиції концепту на підставі селекції одного із субстанційних компонентів пропозиції або його асоціата, висвітлених у певній когнітивній структурі ситуації шляхом внутрішнього програмування з огляду на структуру свідомості носіїв мови. Наскрізною ланкою номінативного процесу є мотивація.

Отже, сучасна слов'янська глоттодідактика розвивається в напрямі інтеграції традиційних і інноваційних підходів, що забезпечує формування цілісної філологічної картини світу слов'ян. Поєднання системності класичних методів із комунікативною спрямованістю новітніх освітніх

технологій створює умови для ефективного навчання слов'янських мов у сучасному освітньому просторі. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленням міжслов'янських студій та розробкою методичних моделей, орієнтованих на міжкультурний діалог і збереження мовно-культурної різноманітності слов'янського світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочерга Г.В. Мотивація відіменникових дієслів у сучасній українській мові (конітивно-ономасіологічний аспект): дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01, Одеса, 2003. 200с.
2. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: [навч. посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»]. К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. 607 с.
3. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Монографія. К.-Черкаси: Брама,2004. 276 с.
4. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Чумак В.В. Типологічне вивчення синтаксису сербської, хорватської та східнослов'янських мов як складова частина фахової підготовки студентів-славістів. Відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні: зб.ст./НАН України / редкол.б В.М. Русанівський (гол. ред.) та ін. К.: Вежа, 1995. С. 164 – 168.
6. Kocherha H.V. THE APPLICATION OF SEARCH AND RESEARCH METHODS WHEN TEACHING THE COURSE “UKRAINIAN WORD FORMATION” IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS/ Philological Studies in the Era of Globalization Changes: European and National Contexts: Scientific monograph. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2025. S.223 – 236.

Юлія КРАПИВА

канд. філол. наук, доцент

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Юлія ХРАМЦОВА

студентка 4 курсу філологічного факультету

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МОВЛЕННЯ ПІД ЧАС ІНТЕРВ'ЮВАННЯ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Мовленнєва діяльність в її гендерному аспекті вже певний час є об'єктом вивчення вітчизняного мовознавства з використанням різних підходів, як-от: установлення вербальних стереотипів, їхнє обґрунтування розподілом соціальних функцій жінок і чоловіків, виявлення стратегій спілкування залежно від гендерної належності, відображення жіночого й чоловічого мовлення в художній літературі тощо.

Завдяки доробкам представників окремих напрямів гендерної лінгвістики було описано «диференційні ознаки чоловічого та жіночого сексолекту на різних рівнях мовної системи» [1, с. 51]. Відзначимо, що такі параметри сформовано за бінарним принципом, фемінні характеристики постають як протиставлені маскулінним. Однією з найсуттєвіших ознак жіночого мовлення визнано його емоційність як противагу стриманості й раціональності висловлювань чоловіків. Дослідниками лінгвогендерологічних питань простежено тенденцію до переважання в мовленні жінок і чоловіків слів певних частин мови, із певним ступенем стилістичної маркованості, установленно співвідношення синтаксичних конструкцій різних типів.

Мета нашої наукової розвідки – заналізувати мовлення жінок під час інтерв'ювання, ураховуючи основні положення гендерної лінгвістики. Матеріалом дослідження слугувало інтерв'ю з Оленою Фокіною, багатодітною матір'ю, п'ятеро синів якої разом із чоловіком перебувають на

фронті [2]. Обране інтерв'ю зараховують до жанру інтерв'ю-портрету, призначення якого – «надати аудиторії глибинну інформацію про життєвий шлях та професійні досягнення інтерв'юваної особи» [3, с. 69]. Мовними особливостями зазначеного типу інтерв'ю вважають діалогову форму й розмовний стиль мовлення. Журналіст зберігає автентичність реплік інтерв'юваної особи, що забезпечує надійність результатів, отриманих під час нашого аналізу.

Інформація з інтерв'ю дозволяє встановити такі соціальні параметри особи: 1) стать (жіноча), 2) вік (47 років), 3) сімейний стан (заміжня), 4) місце тривалого проживання (сільська місцевість), 5) соціальна роль (мати, дружина, господиня). Пані Олена, маючи свій унікальний життєвий досвід, є уособленням жінки-матері, котра без нарікань на можливі тяготи порається по господарству й гідно виховує своїх дітей, найстарші з яких отримали високі нагороди за успішне виконання бойових завдань.

Під час інтерв'ю героїня поводить себе природно, вільно висловлює свої почуття й емоції, серед яких радість, гордість, щастя, любов до своїх дітей і землі, із котрої завдяки щоденній наполегливій праці пані Олени родина отримує городину. Стиль спілкування, а саме відкритість, емоційність, що вважають типовим для жінок, спостерігаємо й в обраному для вивчення медіатексті.

Зазначену стратегію спілкування реалізовано в мовленні героїні за допомогою відповідних мовних засобів і конструкцій.

Варто виділити таку особливість мовлення інтерв'юваної, як частотне використання зменшувально-пестливих форм іменників – загальних (*дитинка, двійнятка, м'яско, салко* тощо) і власних, зокрема імен дітей (*Тарасик, Діаночка, Сергійко*).

Під час розповіді про дітей пані Олена характеризує їх, послуговуючись епітетом «**золоті** мої». Свої нетривалі зустрічі зі старшими синами героїня описує за допомогою дієслів із метафоричним значенням:

«прилетять на кілька днів» [2]; «тільки зайшли в хату, як Владічку хтось подзвонив і він вилетів назад, на Херсон» [2].

Не менш важливим компонентом тексту, що допомагає передати справжні почуття та щирі емоції пані Олени, є емпатичні висловлювання, як-от: *«... Анічка і Катюша, ну такі вже куколки!» [2]* (ужито для характеристики доньок); *«Ой Боже! Біжу...» [2]* (фрагмент розповіді про хвилювання за дітлахів, коли сусіди зателефонували, що син на велосипеді катається по трасі).

У мовленні героїні непоодинокими є розмовні лексичні одиниці (наприклад, *доця, гасати, всьо*), що зумовлено, зокрема, вищезгаданою жанровою особливістю інтерв'ю – орієнтацією на розмовний стиль мовлення.

Відповідаючи на запитання стосовно секрету «сімейного менеджменту», героїня обирає короткі висловлювання, які створюють в аудиторії картину сільського життя: *«День мій починається о четвертій» [2]; «Я все життя в селі прожила, то як без города» [2]*. Влучно – українською приказкою – реагує пані Олена на запитання журналістки про бажаний відпочинок: *«Може й хотілось би, та хотій не дає» [2]*.

Отже, аналіз мовлення героїні надав можливість простежити, з одного боку, характеристики, що, на думку представників гендерної лінгвістики, притаманні мовленню жінок (типова стратегія спілкування, репрезентація соціальної ролі матері), з другого боку – лінгвальні особливості, зумовлені жанровою специфікою інтерв'ю, зокрема розмовним стилем мовлення.

Результати нашого дослідження сприятимуть подальшому розвитку лінгвогендерологічних студій і збагаченню теорії сучасного медіадискурсу. Перспективним вважаємо дослідження мовлення під час інтерв'ювання з урахуванням професійної діяльності жінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білоконенко Л. А. Можливості контент-аналізу при визначенні ознак чоловічого та

жіночого спілкування. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2008. Вип. 1. С. 51–55.

2. «П'ять синулбок на війні». Інтерв'ю з мамою 12 дітей, яка чекає з війни п'ятьох синів і чоловіка. *Persha електронна газета*. URL: <https://persha.kr.ua/news/life/266718-pyatj-synuljok-na-vijni-intervyu-z-mamoju-12-ditej-yaka-chekae-z-vijny-pyatjoh-syniv-i-cholovika/> (дата звернення: 29.01.26).

3. Сікорська В., Ненов І., Ногай В. Інтерв'ю-портрет як мовний діалогічний жанр в українському комунікативному медіапросторі. *Причорноморські філологічні студії*. 2023. Вип. 3. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.32782/bsps-2023.3.10>.

Надія КРИШТОФ

асистент кафедри полоністики і перекладу

Волинського національного університету імені Лесі Українки

РЕЗУЛЬТАТИ КОНКУРСУ «СЛОВО РОКУ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ АКТУАЛЬНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОЛЬЩІ

Конкурс «Слово року», який щорічно організують Інститут польської мови Варшавського університету та Фундація польської мови під патронатом Ради польської мови, є важливим елементом публічного життя Польщі. Його значення виходить за межі суто лінгвістичного інтересу, адже результати плебісциту фіксують ключові теми, емоції та конфлікти, що домінують у суспільному дискурсі певного року.

Процедура відбору «Слова року» передбачає дві паралельні й незалежні форми голосування. Перша – це відкрите інтернет-голосування, у якому учасники можуть обрати слово або вираз зі списку, запропонованого організаторами, або подати власний варіант. Друга – це рішення експертної ради, до складу якої входять мовознавці та журналісти, що репрезентують наукову й медійну перспективи аналізу мовних явищ [3]. Така подвійна модель дозволяє зіставити масову свідомість з експертною інтерпретацією процесів, зафіксованих у мові.

Результати конкурсу за 2025 рік продемонстрували виразну розбіжність, але водночас і тематичну узгодженість цих двох перспектив. У голосуванні інтернет-користувачів перемогло слово *kosmos*, тоді як радою обрала словом року *dron*. Важливо, що трійка лідерів в обох випадках була ідентичною (*dron, weto, kosmos*), відрізняючись лише порядком, що свідчить про високу частотність і суспільну релевантність саме цих лексем у публічному дискурсі 2025 року [4].

З соціолінгвістичного погляду вибір слова *dron* експертною радою відображає фокус на важливих соціально-політичних реаліях – безпеці, війні, контролі повітряного простору та трансформації сучасних конфліктів. У польському контексті це слово тісно пов'язується з війною в Україні та інцидентами, що актуалізували питання обороноздатності держави. Лексема *dron* функціонує як маркер зміни семантичних пріоритетів: від нейтрального запозичення з англійської мови, яке раніше асоціювалося з технічною новинкою або хобі, до символу новітніх форм війни та геополітичної напруги.

Натомість перемога слова *kosmos* у масовому голосуванні вказує на інший тип суспільної реакції – емоційно-оцінний і водночас символічний. З одного боку, воно безпосередньо пов'язане з реальними подіями, зокрема з участю польського астронавта Славоша Узнанського-Вишневецького у місії на Міжнародну космічну станцію, що активно висвітлювалося в медіа як символ наукового та цивілізаційного успіху. З іншого боку, в сучасній польській мові *kosmos* широко функціонує як елемент образних конструкцій, які вживаються здебільшого в розмовній лексиці для вираження захоплення, надмірності або як емоційний коментар до подій («*to jest kosmos!*») [1]. Саме ця семантична багатошаровість робить слово особливо привабливим для нефахової аудиторії.

Присутність у трійці лідерів слова *weto* доповнює загальну картину року, вказуючи на інтенсивність політичних конфліктів та дискусій довкола механізмів блокування рішень як на національному, так і на міжнародному рівні. Протягом року президент Польщі неодноразово застосовував право вето щодо законів, що стосувалися енергетики, податкової політики, соціального захисту, прав меншин, виборчого права, охорони здоров'я, освіти, цифрових послуг та захисту тварин [2]. Така концентрація вето в короткому часовому проміжку сприяла закріпленню цієї лексеми в публічному дискурсі як символу політичного блокування, інституційного

конфлікту та напруження між органами влади, що й пояснює її високу частотність у повсядкенному мовленні та суспільну значущість.

Таким чином, результати конкурсу «Слово року» за 2025 рік демонструють, що мова виступає чутливим індикатором соціально-політичних процесів, а лексичні вибори різних груп користувачів відображають відмінні способи інтерпретації реальності. Поєднання експертного та масового голосування дозволяє розглядати плебісцит як цінне джерело для соціолінгвістичних досліджень мовної свідомості, публічного дискурсу та взаємодії мови з актуальними суспільно-політичними подіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kosmos // Słownik miejski.pl. URL: <https://www.miejski.pl/slowo-Kosmos> (дата звернення: 09.02.2026).
2. Prezydent Nawrocki zawetował już 23 ustawy. URL: <https://wetomat.pl/> ((дата звернення: 09.02.2026).
3. Słowo Roku 2025 // Uniwersytet Warszawski. URL: <https://www.uw.edu.pl/slowo-roku-2025/> (дата звернення: 09.02.2026).
4. Wyniki plebiscytu Słowo Roku 2025 // Uniwersytet Warszawski. URL: <https://www.uw.edu.pl/wyniki-plebiscytu-slowo-roku-2025/> (дата звернення: 09.02.2026).

Людмила КРИЩУК

магістрантка I курсу ОП «Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська»,

Хмельницький національний університет

Наталія ТОРЧИНСЬКА

кандидат філологічних наук, доцент

Хмельницький національний університет

АФЕКТИВНА ЛЕКСЕМА *KOCHANA* ЯК ЗАСІБ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ПОЛЬСЬКІЙ ПІСЕННІЙ ЛІРИЦІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сучасна польська пісенна лірика є важливим матеріалом для лінгвістичного аналізу, оскільки відображає актуальні тенденції розвитку мовної свідомості та емоційно-ціннісні орієнтації суспільства. Пісенний текст розглядається як такий, у якому мовні одиниці формують концептуальні образи й оцінні смисли [2]. У цьому контексті показовою є афективна лексема *kochana*, яка активно використовується для представлення концепту «ЖІНКА».

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням інтересу до вивчення емоційно-оцінної лексики в межах когнітивної та дискурсивної лінгвістики. Аналіз лексеми *kochana* дає змогу простежити процеси гуманізації жіночого образу та перехід від формалізованих номінацій до персоналізованих форм мовного вираження [1].

Метою статті є виявлення особливостей мовної репрезентації концепту «ЖІНКА» в польських пісенних текстах 2000–2025 рр. через афективну лексему *kochana*, як багатозначного концептуального маркера, що показує різні соціальні ролі жінки.

Фактичним матеріалом дослідження стали пісні «*Kochana*» (Renata Przemyk & Igor Herbut), «*Kochana Żono*» (Rytmy Miłości), «*Kochana Mamo*»

(Peja), «*Kochana córeczko*» (DJ StiiL), «*Kochana Przyjaciółko*» (Silvia Przibysz), «*Babciu kochana*» (Ewelina Rożyńska) і «*Kochana Polsko*» (O.S.T.R.), які належать до різних музичних жанрів та стилів. Тексти пісень взято із сайту <https://www.tekstowo.pl> та YouTube.

У польській пісенній ліриці початку XXI століття лексема *kochana* у значенні *kobieta bliska, droga, ukochana* [4] є часто уживаною, адже тема кохання практично в усіх жанрах польської музики зазначеного періоду є досить актуальною. Найчастіше в тексті вона виражається поширеним звертанням або окремим образним означенням – епітетом.

У пісні «*Kochana*» (Renata Przemyk & Igor Herbut) ця лексема у назві й тексті виступає засобом висловлення емоцій та змалювання образу жінки як носія ніжності, підтримки і співучасті у внутрішніх переживаннях ліричного героя: «*Przed snem wypowiedz moje imię / Przybędę wraz ze świtem / Dajesz mi niepokorne myśli i niepokoje / Tyle ich wciąż masz, kochana*».

Повторюване звертання в пісенному творі «*Kochana żono*» (Rytmy Miłości) підкреслює сакралізацію подружнього зв'язку й проголошує ідею спільного буття «*na dobre i złe*», яскраво демонструє роль жінки як найближчої емоційної партнерки, джерела любові, підтримки й життєвої сили ліричного героя, який знаходить у ній екзистенційну опору: «*Ty dajesz sił/Twój ciepły dotyk uleczył ból/Przy Tobie każdy dzień ma swój sens*».

У поєднанні зі зменшувально-пестливою формою *córeczko* епітет *kochana* в пісні «*Kochana córeczko*» (DJ StiiL) показує жіночий образ у соціальній ролі доньки, яка для батька є об'єктом щирої любові, турботи й захисту: «*Moja kochana córeczko, Kocham cię zawsze i wszędzie*».

Афективна лексема *kochana*, уживана в пісні у формі повторюваного звертання «*Kochana przyjaciółko*» (Silvia Przibysz), слугує засобом репрезентації образу жінки або дівчини-подруги як особи винятково близької й значущої для ліричної героїні – надійної опори та духовно спорідненої душі («*Tylko Ty mnie rozumiesz / Na Ciebie mogę liczyć / Ty zawsze*

wspierasz mnie)), яка забезпечує емоційну стабільність, підтримку і взаєморозуміння у складних життєвих ситуаціях.

У відомій пісні «*Kochana Mamo*» репера Режа спостерігається досить характерне явище у польській культурі – глорифікація матері [3]. Текст написаний у формі листа, у якому ліричний герой (син), глибоко сумуючи за померлою матір'ю, звертається до неї: «*Kochana mamo, bardzo kocham Cię, tęsknie*». Це звертання повторюється багаторазово, підкреслюючи значущість матері як джерела любові, розуміння, підтримки, виховання і життєвої сили.

Лексема *kochana* також притаманна і пісенним творам, написаним для дитячої аудиторії. Зокрема, у пісні «*Babciu Kochana*» (Ewelina Rożyńska) у поєднанні із характерною зменшувально-пестливими формами звертання «*Babciu, babuniu kochana*» вона ілюструє образ жінки-бабусі як емоційно найближчої, після батьків, людини, яка є джерелом безумовної любові, турботи, захисту та життєвої гармонії. «*Ty zawsze jesteś przy mnie, gdy potrzeba / Przy Tobie świat na lepsze się zmienia*»).

Ще один варіант інтерпретації простежується в пісні «*Kochana Polsko*» (O.S.T.R.), де образ батьківщини набуває ознак сакралізованого образу жінки, а епітет *kochana* вказує на те, що ліричний герой відчуває глибоку прихильність, любов, повагу та вдячність до неї. «*Kochana Polsko, dzięki za mądrość... To jest o miłości, której nie zmierzysz w monetach*».

Отже, у польській пісенній ліриці початку ХХІ століття афективна лексема *kochana* використовується для репрезентації образу жінки в різних ролях, зокрема дружини, доньки, матері, бабусі, подруги або навіть Батьківщини. Вона завжди несе емоційне значення любові, турботи та підтримки і допомагає показати близькі, довірливі стосунки. Це підтверджує, що лексема є універсальним засобом позитивного вираження концепту «ЖІНКА» в польській пісенній культурі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сулима О., Висоцький А. Лінгвальний простір концепту *кохання* в українських сучасних піснях. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. Вип. 57. URL: [file:///C:/Users/FUNDAC~1/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdge Downloads/17ff459f-3207-4097-bbe2-977b6cc1c247/superuser,+SFPiS-57_2454_Sulyma-&_v04_PDF-A.pdf](file:///C:/Users/FUNDAC~1/AppData/Local/Temp/MicrosoftEdge%20Downloads/17ff459f-3207-4097-bbe2-977b6cc1c247/superuser,+SFPiS-57_2454_Sulyma-&_v04_PDF-A.pdf) (дата звернення: 01.02.2026).
2. Bartmiński J. *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2006. 318 s.
3. Glinianowicz A. Wizerunek kobiet w polskim rapie. URL: <https://meakultura.pl/artukul/wizerunek-kobiet-w-polskim-rapie-1749/> (дата звернення: 02.02.2026).
4. [Słownik SJP.PL](https://sjp.pl/) URL: <https://sjp.pl/kochana> (дата звернення: 02.02.2026).

Ірина КУНИЦЬКА

канд. філол. наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

Фелікс ШТЕЙНБУК

докт. філол. наук, професор

Київський національний лінгвістичний університет

УКРАЇНСЬКІ «ДЕКАМЕРОНИ» У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Про вагомість «Декамерона» Дж. Боккаччо у контексті європейської культурної традиції свідчить не тільки намагання численних святенників заборонити цю книгу [див., наприклад, 5; 9, с. 31–33 тощо], а й двотисячолітня тяглість, яка характеризує період формування цього феномену. Так, джерела цієї книги дослідники вбачають в античних творах Петронія «Сатирикон» й Апулея «Метаморфози» [7, с. 315], однак «Декамерон» не обмежується попередниками, а й має також і низку своїх наступників. До останніх належать «Кентерберійські оповідки» англійця Джеффри Чосера, «Гептамерон» французької Маргарити Наваррської та «Серапіонові брати» німця Ернста Теодора Амадея Гофмана. Окремої згадки у рамках декамероніани заслуговує також і незавершений роман маркіза де Сада «120 днів Содому, або Школа розпусти».

Проте наведений перелік видається неповним без українських авторів, а тому, як здається, надійшов найвищий час, аби поповнити цей перелік аж цілою трійкою вітчизняних «декамеронів», два з яких – «Український декамерон» та «Блуд: Україна: розпуста і виродження» – вийшли друком 1993 року, а третій – «Декамерон. 10 українських прозаїків останніх десяти років» – через сімнадцять років, тобто 2010 року. Зрозуміло, що таким надлишком «декамеронів» навряд чи може похизуватися ще якась національна література; важливим є також і їхня поява у новітні часи, а

отже, це вагомі причини, які на основі порівняльно-типологічного, герменевтичного та тілесно-міметичного [див. про це, наприклад, 2; 3 тощо] методів зумовлюють мету дослідження, спрямованого на з'ясування місця та особливостей вітчизняних «декамеронів» у контексті європейської традиції.

Насамперед варто звернути увагу на те, що основні подібності, які визначають приналежність аналізованих книг до декамероніани, формально стосуються кількості (десяти) авторів, а на змістовому рівні йдеться про тему любовної пристрасності, чи бодай сексуальності [8, с. 65–66], яка хоча й різною мірою, а проте характеризує і усі три українські «декамерони». Проблема, однак, полягає у тому, що у «декамероні» 2010 року, на відміну від двох попередніх, домінує інша, прямо протилежна тема – тема смерті. Та якби йшлося лишень про єдине джерело українських «декамеронів», тобто про класичний «Декамерон» Дж. Боккаччо, то можна було б засумніватися в автентичності їхньої спорідненості, втім завдяки широті контексту можна відносно легко подолати цю суперечність.

Зокрема, якщо мати на увазі виразну іронічність поеми Чосера [див. про це, наприклад, 4], то й тотальна, сказати б, постмодерністська іронія, яка панує у «Блуді» Є. Гуцала, перестає резонувати із веселою насмішкуватістю книги Боккаччо і зумовлює впевненість у тому, що радикальне посилення цього типу пафосу у творі українського автора становить результат закономірної еволюції іронічного дискурсу.

Щось подібне можна сказати і про сексуальну ангажованість сюжетів фактично в усіх дев'яноста трьох епізодах, з яких складається книга Гуцала, позаяк якщо мати на увазі таку ж саму, але більш феміністичну ангажованість «Гептамерона» Маргарити Наваррської [6, с. 19] і, з іншого боку, брутально-девіантну ангажованість, репрезентовану романом маркіза де Сада, то стане цілком зрозумілим, чому зображення проміскуїтету, наприклад, у другому епізоді «Блуду», формально поєднуючи досвід

попередників, перетворюється на якийсь дивний казус [див. про це 1, с. 4–8].

За такої перспективи інфернальний характер «Українського декамерону», про що свідчить назва його першої частини – «Дияволиця», трансформується, у тому числі, на феміністично зумовлені колізії у «Блуді», на які додатково вказує рівноправність між нараторами та нараторками у цій книзі, на відміну від цілковитого домінування чоловіків-нараторів у творах, з яких було складено «Український декамерон», аби у третьому «Декамероні...» перетворитися на *locus communis**, бо аналіз цієї книги не залишає сумнівів у тому, що проблему рівноправності жінок вже давно вирішено, а тому варто взятися до розв'язання не менш складної і також універсальної проблеми – проблеми смерті.

Таким чином, тема смерті, зокрема так званої «чорної смерті», яка свого часу зумовила поставання «Декамерона» Дж. Боккаччо, аби у подальшому, збагатившись силою жіночої пристрасті у «Гептамероні» і переживши нелюдські випробування сексуальними девіаціями й тортурами протягом «120 днів Содому», поринути у створений «серапіоновими братами» уявний світ фантазії, магії, а навіть божевілля, – отже, тема смерті, врешті-решт, на початку ХХІ століття вийшла все ж таки на перший план і здомінувала як наразі останній у хронологічному сенсі «декамерон» – український «декамерон».

Відтак у підсумку можна ствердити, що українські «декамерони» як генетично і типологічно корелюють із іншими творами європейської декамероніани, так і збагачують її новими сенсами чи, принаймні, тривожними передчуттями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцало Є. *Блуд: Україна: розпуста і виродження*. Київ, 1993. 173 с.
2. Штейнбук Ф. Тілесно-міметичний метод аналізу текстових стратегій

* Загальне місце (лат.).

модерністського дискурсу (На прикладі творчості Г. Косинки). *Слово і Час*. 2011. № 3. С. 79–87.

3. Штейнбук Ф. *Українська література у контексті тілесно-міметичного методу*. Сімферополь: ВД Аріал», 2013. 392 с.

4. Bardia K., Bhattacharya S. Humour and irony in age of Chaucer – a study of satirical voices. *International Journal of Research Publication and Reviews*. 2025. № 8. P. 2339–2343.

5. Di Lauro F. Guide to the Classics: Boccaccio's Decameron, a masterpiece of plague and resilience. URL: <https://surl.li/sqcgghg> (дата звернення: 03.02.2026).

6. Frelick N. Female Infidelity: Ideology, Subversion, and Feminist Practice in Marguerite de Navarre's Heptaméron. *Dalhousie French Studies*. 2001. № 56. P. 17–26.

7. Levenstein J. Out of Bounds: Passion and the Plague in Boccaccio's Decameron. *Italica*. 1996. Vol. 73. № 3. P. 313–335.

8. Lummus D. The Decameron and Boccaccio's poetics. In: *The Cambridge Companion to Boccaccio* / Ed. by G. Armstrong et al. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. P. 65–82.

9. Rosner D. J. Civilizational Trauma and Value Nihilism in Boccaccio's Decameron. *Comparative Civilizations Review*. 2015. № 73. P. 27–41.

Ольга ЛАЗАРОВИЧ

канд. філ. наук, доцент,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Уляна ДУТЧАК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Факультет філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ЛІНГВКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ КОМПОНЕНТОМ БРЕХНЯ / KŁAMSTWO У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Феномен брехні в сучасній лінгвістиці осмислюється в межах лінгвістичної ментіології — напряду, що досліджує мовні механізми реалізації неправди та її онтологічний зв'язок із суб'єктом мовлення як носієм інтенційного впливу на свідомість адресата [1, ст. 59]. Концепт БРЕХНЯ / KŁAMSTWO постає базовою категорією мовної картини світу, у якій акумулюються морально-етичні та соціокультурні норми етносу. Порівняльний аналіз української та польської лінгвокультур засвідчує значну спільність образних моделей, що зумовлена слов'янським походженням і тривалими історичними контактами, зокрема активними полонізмами XVI–XVII ст. [2, ст. 88-90].

Метою роботи є виявлення лінгвокультурних особливостей фразеологізмів із компонентом БРЕХНЯ / KŁAMSTWO в польській та українській мовах, з'ясування їх етимологічних джерел, образних моделей і прагматичних функцій, а також визначення спільних і відмінних рис у способах концептуалізації неправди в обох мовних картинах світу. Матеріалом слугували фразеологічні одиниці, паремії, лексеми різних стилістичних реєстрів української та польської мов, а також наукові праці з когнітивної лінгвістики, прагматики та лінгвістичної ментіології [1; 2; 3;

4; 6; 7; 8; 9; 10]. До аналізу залучено соматичні, зооморфні та релігійно марковані образи, а також сучасні номінації, пов'язані з феноменами постправди й fake news.

Аналіз показав, що етимологічно українська лексема «брехня» пов'язана з дієсловом «брехати» у значенні «гавкати», що формує зооморфну проєкцію неправди й підкреслює її ірраціональний характер, тоді як польське «kłamstwo» (від праслов'янського *kłamati*) вплинуло на розвиток української моральної лексики, розширивши синонімічний ряд поруч із питомим словом «брехня» [5; 9]. В обох мовах простежується стилістична диференціація номінацій — від книжних («лжа», «fałsz») до розмовних і жаргонних («туфта», «ściema», «kit»), що свідчить про функціональну варіативність концепту. Фразеологічна репрезентація ґрунтується передусім на соматичному кодi: органи мовлення постають інструментами неправди («у брехуна язик не всохне», «strzępić sobie język»), очі — детектором істини або безсоромності («брехати в очі / kłamać w żywe oszu», «милити очі / mydlić oszu»), а слухові й ольфакторні образи моделюють брехню як фізичний подразник («kłamać, aż uszy więdną»). Спільною є метафора неминучого викриття («брехня має короткі ноги», «kłamstwo ma krótkie nogi», «kłamstwo jak oliwa na wierzch wypływa») [8, с. 27-29]. Важливу роль відіграє зооморфна метафорика: собака символізує нахабний обман («бреше як собака / łgać jak pies»), лисиця — хитрість («фарбований лис», «szczywany lis»), заєць — невловимість неправди. Прагматичний вимір засвідчує диференціацію типів брехні: польська традиція виокремлює «białe», «szare», «czarne kłamstwo», тоді як в українській культурі функціонує поняття «брехня на спасіння», що демонструє напруження між християнською етикою та комунікативною доцільністю [3, с. 135-138]. Релігійний контекст надає концепту сакральної глибини через апеляцію до восьмої заповіді («dawać fałszywe świadectwo») та біблійних архетипів (Юдин поцілунок, невіруючий Хома). У сучасному

дискурсі концепт трансформується під впливом феноменів постправди й fake news, що сприяє появі новітніх фразеологізмів («вішати лапшу», «wciskać kit», «ściemniać»), які відображають технологізацію обману [8, с. 110-114].

Висновки. Концепт брехня / kłamstwo в українській та польській мовах має спільну слов'янську основу й подібну образну організацію, однак виявляє різні акценти в лінгвокультурній інтерпретації. Польська мовна картина світу характеризується більшою прагматичною деталізацією та типологізацією стратегій неправди, тоді як українська зберігає потужний соматично-фольклорний і сенсорний вимір оцінки брехні як морального та фізично відчутного зла. Динаміка сучасного медіадискурсу засвідчує подальшу трансформацію концепту, що зумовлює актуальність його зіставного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Калініченко В. І. Лінгвістика брехні: вербалізація невербальних засобів моделювання образу-концепту «брехун». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія. 2023. Т. 1. № 62. С. 59–63. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2023.62.1.14>
2. Гриценко, С. РОЛЬ ПОЛЬСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦІВ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТОК XVI–XVII СТ.). Studia Ukrainica Posnaniensia, 2015, 3, 87–96. <https://doi.org/10.14746/sup.2015.3.12>
3. Калініченко В. І. Особливості вербалізації концепту БРЕХНЯ (БРЕХАТИ) в українській лінгвокультурі. Theoria et Historia Scientiarum. 2023. С. 131–154. DOI: <https://doi.org/10.12775/ths.2023.006>
5. Słownik języka polskiego PWN. “kłamstwo”. URL: <https://sjp.pwn.pl>
6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). URL: <https://sum.in.ua/>
7. Браїлко Ю. Побравшись за руки, ходили і все о плутнях говорили. Вербалізація концепту БРЕХНЯ в українській мові. Рідний край. 2015.№2. С. 83-87

8. Adalberg S. Księga przysłów, przypowieści i wyrażeń przysłowiowych polskich. Warszawa : Druk E. Skińskiego, 1889–1894. 805 s
9. Stępnik A. W sprawie pojęcia kłamstwa. Edukacja filozoficzna. 2013. Vol. 56. C. 101-115
[URL:https://edukacjafilozoficzna.uw.edu.pl/strapi/uploads/Stepnik_A_W_sprawie_pojecia_klamstwa_648c007c1a.pdf](https://edukacjafilozoficzna.uw.edu.pl/strapi/uploads/Stepnik_A_W_sprawie_pojecia_klamstwa_648c007c1a.pdf)
10. Kłamstwo i kłamanie – ujęcie interdyscyplinarne /za red. R. Rogowski, T. Bołanowska-Bobrek. Nowy Sącz : NOVA SANDEC, 2023. 228 c.

Ольга ЛАЗАРОВИЧ

канд. філол. наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

WYKORZYSTANIE TEKSTÓW LITERACKICH I FOLKLORU NA ZAJĘCIACH Z DIALEKTOLOGII DLA STUDENTÓW POLONISTYKI

Dialektologia ma specjalny charakter i szczególne miejsce w językoznawstwie, nie jest tylko jego działem, ale winna być rozumiana szerzej, jako część językoznawstwa, mająca dużą samodzielność “opartą na specyfice przedmiotu i metod oraz na rozległości zakresu badań, a także na rozbudowanych, sobie tylko właściwych, stosunkach z innymi naukami” [4, s.45]. Cele dialektologii – pomóc w zrozumieniu różnorodności językowej w Polsce i przygotowania studentów do nauczania języka w różnych kontekstach. Dialektologia pomaga zrozumieć różnice dialektalne w języku polskim, co może mieć znaczenie w badaniach lingwistycznych, literaturoznawczych i kulturoznawczych. Studiowanie dialektologii, po pierwsze, ułatwia zrozumienie procesów rozwojowych, które zaszły w historii polszczyzny i zachodzą w języku współczesnym. Po drugie, występowanie w gwarach zjawisk archaicznych obok przejawiania się zupełnie nowych tendencji stanowi najlepszą ilustrację tezy o rozwoju i zmienności języka. Po trzecie, ze znajomości dialektów możemy wysnuwać wnioski dotyczące nie tylko przeszłości języka polskiego, ale i jego przyszłości, bo gwary niekiedy wyprzedzają rozwój języka literackiego. Wreszcie, znajomość gwar polskich pozwoli trafnie ocenić wartości artystycznej utworów wielu pisarzy, którzy wprowadzili do języka swoich dzieł stylizację gwarową (jak. np. Reymont, Tetmajer, Orkan, Sienkiewicz, Żeromski), albo znajomość dialektologii ukraińskiej pozwoli zrozumieć np. utwory Wincenza.

Współczesna polska wieś w porównaniu z wsią z początku XX wieku różni się w następujących kwestiach:

– inny typ gospodarki: większość mieszkańców wsi nie utrzymują się z uprawy ziemi, czyli w praktyce m.in. dojeżdża do większych ośrodków miejskich, prowadzi agroturystykę, pracuje w zawodach pozarolniczych;

– warstwa społeczna chłopów już nie istnieje. O współczesnych mieszkańcach wsi co najwyżej można mówić jako o potomkach chłopów;

– gwary polskie ulegają dezintegracji na wszystkich poziomach. Gwary jak każdy żywy język ewoluują i tego procesu nie da się zatrzymać [8].

Dlatego trzeba zaakceptować nowe ujęcie dialektologii, już nie tylko jako badania geografii językowej, lecz jako badania języka wsi, a zwłaszcza tych osób, które mieszkają w danej miejscowości od pokoleń. „Miejsce gwar zajmuje „trzecia jakość”: mieszanka gwar i polszczyzny potocznej o różnej postaci w różnych regionach, czasem jeszcze z przewagą elementów gwarowych, innym razem już ze śladowym ich udziałem” [7; 8]. Zamiast analizować zanikające czyste gwary, badacze zwracają uwagę na socjolingwistyczne ujęcie języka wsi jako zjawiska

Studenci poloniści muszą zapoznać się z problematyką dialektologiczną również dlatego, że wiele wspólnego mają dialektologia i literatura, dialektologia i folklor. Pisarze często używają regionalnych dialektów jako narzędzia charakteryzacji postaci czy środowiska. Dialekty mogą nadawać tekstowi autentyczność i charakter kulturowy. W procesach stylizacyjnych, występujących w codziennej komunikacji językowej, nadawca nie musi się ograniczać tylko do funkcjonalnych stylów polszczyzny ogólnej; może sięgać do nieogólnopolskich stylów mówionych: regionalne odmiany polszczyzny, dialekty ludowe, gwary środowiskowe i miejskie, artystyczny styl folkloru [4, c. 14].

Dialektyzację można stosować w celu uwydatnienia regionalnego tła, zwiększenia autentyczności dialogów, celowo ograniczenia zrozumiałości tekstu dla określonego efektu stylistycznego. Stylizacja gwarowa polega na nadawaniu utworowi cech językowych gwarowych. Stopień dialektyzacji utworu bywa różny: są utwory pisane oryginalną gwarą przez autorów pochodzących z okolicy,

której gwarę znają od dziecka; są utwory, którym autorzy nadają tylko pewne cechy gwarowe: wprowadzają charakterystyczne wyrazy i formy wyrazowe do opisów i do dialogów po to, aby całość sprawiła wrażenie języka wsi. Zależy od rodzaju utworu i od tego, w jakim stopniu autor zna gwarę. [1, s. 91]. Problem dialektyzacji powinien być omawiany na podstawie znajomości cech gwarowych, a zatem po uprzednim zapoznaniu studentów z elementami dialektologii. Tylko w taki sposób będą oni mogli zrozumieć istotę dialektyzacji w utworze literackim oraz problem autentyzmu w literaturze. Zagadnienie dialektyzacji nie może być punktem wyizolowanym, ale musi się łączyć integralnie zarówno z zagadnieniami nauki o języku, jak i o literaturze, z problematyką folkloru, musi nawiązywać do kwestii zbieractwa i ochrony zabytków kultury ludowej, musi wreszcie wyrabiać odpowiedni stosunek do gwary i ludu wiejskiego [1, s. 101]. Jako przykład dialektyzacji możemy wyróżnić powieść Reymonta „Chłopi” :

Hale, krzepki to juści, że jest, ale już ma ze sześćdziesiąt roków.

– *Nie bój się, Wawrzku, każda młódka pójdzie za niego, niechby tylko rzekł.*

– *Już dwie żony pochował.*

– *Niech se pochowa i trzecią, Panie Boże mu pomóż, a niech dzieciom, póki żyw, nie daje ni staja, ni liszki jednej, ni tyle, co trepem przydepnie.*

Chłopi pisani są młodopolskim językiem wykształconym, literackim, w którym elementy dialektyczne (gwara łowicka) spełniają jedynie rolę dekoracyjną. Gramatyczne dialektyzmy, z zakresu fonetyki i fleksji są mało zróżnicowane i nie stanowią harmonijnej całości. Dla współczesnego czytelnika sposób stylizacji Reymonta ma już dziś posmak nieco archiwalny, nie oddziaływa na nas czar jego języka tak, jak na poprzednie pokolenia. Niewątpliwie stworzył on jednak określoną tradycję, którą następcy kontynuują, wzbogacając nowymi środkami [2].

Z innej strony, teksty literackie mogą stanowić cenne źródło dla dialektologów, umożliwiając analizę różnorodności językowej w różnych regionach i okresach czasu. W rezultacie literatura i dialektologia współtworzą

dziedziny badań, które mogą wzajemnie się uzupełniać i wzbogacać, pozwalając na głębsze zrozumienie języka, kultury i historii.

Gwara jest ściśle związana z folklorem, ze zwyczajami, z drewnianym budownictwem, z dawniejszą wiejską gospodarką, z rzemiosłami, z narzędziami, ubiorami, które przeszły już do muzeów. Jest związana z tradycyjną kulturą ludową – duchową i materialną – i z nią musi dzielić swój los [5, s.198]. Gwara jest naturalną, wyjściową bazą dla języka folkloru, a język folkloru jest artystyczną gwara.

Podsumowanie: dialektologia może pomóc studentom lepiej zrozumieć kulturę, historię i zróżnicowanie społeczne kraju, którego języka się uczą; badanie dialektów może dostarczyć cennych informacji na temat lokalnych tradycji, zwyczajów, sposobów życia; ważnym elementem jest wspieranie autentyczności językowej. Na zajęciach korzystamy z autentycznych materiałów językowych obrazujących dialekty, takie jak filmy, nagrania, teksty literackie, aby uczyć studentów prawdziwego języka używanego w różnych kontekstach społecznych i regionalnych.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bodnarowska-Kobylińska J. Dialektologia i dialektyzacja na lekcjach języka polskiego w szkole średniej. *Prace z Dydaktyki Literatury i Języka Polskiego*. Rocznik naukowo-dydaktyczny. Kraków, 1972. Z. 44. S. 91–101.
2. Dubisz S. O stylizacji językowej. *Język Artystyczny*. Katowice, 1996. Nr 10. S. 11–23.
3. K. Handke. Dialektologia i inne nauki. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Linguistica*. Łódź, 1986. Nr 12. S. 37–46.
4. Dialekty i gwary polskie. Kompendium internetowe. Red. H. Karaś. Warszawa, 2010. URL: https://www.google.com/search?q=dialekty+i+gwary+polskie+halina+kara%C5%9B&rlz=IC1CHBD_ruUA878UA878&oq=Dialekty+i+gwary+polskie&aqs=chrome.l.69i57j6 [dostęp: 15.03.2026].
5. Kucala M. Gwary i regionalne odmiany polszczyzny w XX wieku. *Polszczyzna XX wieku. Ewolucja rozwoju*. Red. S. Dubisz i S. Gajda. Warszawa, 2001. S. 269–282.
6. Kurek H. Czynniki socjolingwistyczne a przemiany polszczyzny mówionej w ostatnim półwieczu. Kraków, 1990. URL <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/bad1a938-7e27-4f01-bb11-ce20f9b18279/content> [dostęp: 02.03.2026].
7. Rak M. 2023, *Dialektologia i socjolingwistyka – nowe ujęcie w nowych warunkach językowych* Polski, Kraków, 2023. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1052419> [dostęp: 02.04.2026].
8. Topolińska Z. Charakterystyka i dynamika językowych procesów intergracyjnych w powojennej Polsce. *Socjolingwistyka*. 1990. Nr 9. S. 29–35.

Павло ЛУЦЕНКО

докторант кафедри романо-германської філології та зарубіжної літератури,

Донецького національного університету імені Василя Стуса

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПАРЕМІЙ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ АРАПА

Окреслення специфіки сприйняття образу *іншого* в українській мовній традиції уможлиблює виявлення механізмів конструювання соціально й культурно обумовлених стереотипів. Паремії, як носії стійких узагальнень і образів, презентують не лише моральні й поведінкові оцінки, але й елементи тілесної, соціальної та символічної *інакшості*. Увагу фокусуємо на образі *арапа*, який у паремійному корпусі української мови постає як узагальнений етнокультурний конструкт, що омовлений з актуалізацією іронії, його вербалізація засвідчує соціальну регуляцію. Цей образ не презентує конкретного історичного досвіду міжетнічної взаємодії. Аналіз висловів, що омовлюють образ арапа, дає змогу простежити, як мовні засоби кодують уявлення про *іншого* й окреслюють межі національної поведінки й соціальних стандартів українців.

Лексема *арап* у тлумачному словнику української мови потрактовано як ‘темношкіра людина’, ‘негр’ [див.: 2, с. 57]. У паремійному корпусі функціують також варіанти *гарап* і *орап*, які вналежнюють до фонетичних модифікацій цієї номінації. Водночас у збірці М. Номиса зафіксовано вислів *Білий, як Орап* [3, с. 381] з приміткою: «Орап – араб. Слов’янам араби здавалися чорними» [3, с. 381]. Це свідчить про те, що в українській традиції *арап* чи *орап* сприймався не тільки як темношкірий, але і як узагальнена номінація *іншого*, що вказує на тілесну відмінність і культурну віддаленість.

В українському паремійному фонді виявляємо групу порівняльних конструкцій, у яких *гарап* і *арап* указують на еталон чорного кольору. У

вислові *Чорний як Гарап* [1, с. 34] *чорний* указує на граничну характеристику, а в коментарі І. Франка зазначено: «Порівнане з чорним Гарапом прикладається звичайно до річей, що повинні бути білими...» [1, с. 34]. Показово, що в поясненні наголошено: ідеться, зокрема, про непрану сорочку або людину, яка довго не милася; у таких ситуаціях уживають вислови: *Ходжу чорний як Гарап* [1, с. 34]; *сорочка чорна як Гарап* [1, с. 34]. Отже, *гарап* у цьому контексті не містить указівки на конкретний етнічний суб'єкт, а вербалізує умовний максимум «небілизни», що використовується для характеристики порушення норми чистоти. Іронія актуалізована в таких пареміях: *Білий як Гарап* [1, с. 461]; *Білий як Арап*; *чорний як гусь* [1, с. 33]; *Білий, як Орап* [3, с. 381]. У наведених пареміях прикметник *білий* ужито в семантичній інверсії: реальний зміст вислову зводиться до актуалізації значення 'чорний', 'брудний'. Іронія виникає на ґрунті контрасту між очікуваною ознакою і заявленою характеристикою. Лексема *орап* підкреслює, що етнічна категорія в пареміях не відображає конкретного досвіду контакту з українцями, а є умовним символом тілесної *інакшості*.

На основі здійсненого аналізу можемо констатувати, що образ *арапа* чи *орапа* в українській традиції формується довкола двох основних семантичних домінант: перша – тілесна ознака чорного кольору, яка стає підставою для іронійних порівнянь і гіперболізації; друга – іронійне означення бруду й «небілизни» через соціальні узагальнення. В обох випадках *арап* або *гарап* – це не конкретний образ *іншого*. Цей образ актуалізує абстрактну межу норми. *Інакшість* виконує функцію семантичного підсилювача, що дає змогу окреслити уявлення про чистоту, дисципліну й соціально прийнятну поведінку, що зафіксовано в межах паремійної картини світу української лінгвокультури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галицько-руські народні приповідки: у 3-х т. / зібрав, упорядкував і пояснив Др. Іван Франко: 2-е вид. Львів: Вид-ий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. Т. I. 2006. 818 с. Т. 2. 2006. 813 с. Т. 3. 2006. 699 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. Білодіда. Київ: Наукова думка. 1970. Т. 1. С. 57.
3. Українські приказки, прислів'я і таке інше. / уклад М. Номис; упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. Київ: Либідь, 1993. 768 с.

Тетяна МАРЧЕНКО

канд. філол. наук

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України

НОМІНАЦІЯ СПАДЩИНИ В СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВАХ: СЕМАНТИЧНА І СТРУКТУРНА СПЕЦИФІКА

Назви спадків у слов'янських мовах належать до загальнослов'янського лексикону, вони відображають систему майнових відносин, що мали місце на попередніх етапах суспільного розвитку й ґрунтувалися на давньому звичаєвому праві, на правових засадах ранніх слов'янських держав, пізніше – на Магдебурзькому праві, яке поширювалося на окремі міста й території. Суспільні трансформації минулих століть суттєво змінили природу родинних стосунків, структуру й зміст майнових зв'язків, тому тепер ці назви переважно є застарілими й зберігаються в мовній практиці головно завдяки вживанню в текстах класичної художньої літератури. Словники сучасних слов'янських мов подають такий лексичний матеріал, здебільшого, як свідчення процесів історичних змін у складі лексичної системи, що тісно пов'язані з розвитком суспільства.

Матеріал для дослідження вибрано з тлумачних, історичних, діалектних, етимологічних словників окремих слов'янських мов, а також зі словника праслов'янської мови за редакцією Фр. Славського, у якому представлено загальнослов'янський лексичний фонд.

Метою дослідження є виявлення особливостей творення найменувань спадщини в слов'янських мовах, простежити розвиток їхньої семантики в діяхронії. Задля цього вивчаються моделі формування й функціонування назв спадщини, виявляються спільні й відмінні риси в лексичному складі та словобудові, з'ясовується семантична специфіка відповідних найменувань.

Праслов'янські назви спадків **babina* **babizna* „спадок від баби”, **bratovina*, **bratovizna*, **bratrizna*, **bratrovizna* „спадок від брата”, **dědina*,

**dědizna, *dědovina, *dědovizna, *dědovъščina, *dědъnina* „спадок, маєток (звичайно земля), отриманий від діда, від предків, спадкове родове майно”
**materizna, *materъščina* „спадок від матері”, **otъčina, *otъčizna* „спадок від батька” реконструйовано на підставі лексичних одиниць, зафіксованих у різних та жанрами й стилями пам’ятках, у ранніх лексикографічних джерелах; особливу цінність у процесі реконструкції прадавньої лексики має діалектний матеріал, який за формальними й семантичними ознаками засвідчує природній розвиток мов і дає можливість відтворити лексичні одиниці в їхніх первинних формах.

Твірними у назвах спадків виступали переважно основи найменувань кривних родичів набувача спадку – **baba, *bratъ, *mati*, слово **dědъ* вживалося в слов’янських мовах зі значеннями „старший чоловік, який посідав поважне місце в родині; дід, батьків або материн батько; *dial.* вуйко, стрий, тесть; предок, родоначальник”. Утворення від інших назв трапляються зрідка в окремих мовах. Назви спадків у праслов’янській мові утворювалися від іменних основ за допомогою суфіксів **-ina* (**babina, *dědina, *otъčina*); **-izna* (**babizna, *bratrizna, *dědizna, *materizna, *otъčizna*). Суфікси **-ovina* (**bratovina, *dědovina*) **-ovizna* (**bratovizna, *bratrovizna, *dědovizna*) утворилися унаслідок перерозкладу твірної ад’єктивної основи та сполучення суфікса **-ov-* з **-ina*, або **-izna*. У діалектах праслов’янської мови виникли окремі форми з суфіксом **-ъščina*, що утворився внаслідок перерозкладу основи твірного прикметника з суфіксом *-ъskъ* та чергування приголосних при поєднанні з суфіксом *-ina*: так виникли слова **dědovъščina, *materъščina*.

Найменування спадщини в слов’янських мовах утворювалися за спільними словотвірними моделями із застосуванням тотожних словотвірних засобів, які в сучасних мовах набули відповідного фонетичного оформлення. Міжмовні відмінності спостерігаються в складі одиниць досліджуваної групи, при доборі твірних основ та пріоритетному

використанні словотвірних формантів, наявні також певні семантичні особливості, зумовлені здатністю до розширення й переосмислення первісної семантики. Серед усіх слов'янських мов найбільше одиниць на позначення спадщини виявлено в українській та польській мовах. У лексикографічних працях зафіксовані похідні з суфіксами *-ina (укр. *дедина*, пол. *macierzyna*, чес. *dědina*, болг. *бащина* (*бащиния*); хорв. *otčina*, словен. *dedina*, *očina*); *-izna (укр. *дидизна*, *материзна*, пол. *babizna*, *ojczyzna*); *-ovina, -ovizna (болг. *татковина*, серб. *бабовина*, словен. *očetovina*; укр. *братовизна*, пол. *ojcowizna*, *dziadowizna*, чес. *otcovizna*, *strýkovizna*); *-bščina (укр. *батковщина*, *отцевщина*, словен. *dédiščina*, *materščina*). Суфікс -(ov)ina виокремився унаслідок перерозкладу твірної ад'єктивної основи з суф. -ьп- (укр. *праотнина*, болг. *татковнина*). У слов'янській дериватології нез'ясованими залишаються функція й семантика компонента -z- у складі вторинного форманта *-izna. У групі найменувань спадщини суфікс *-izna активізувався, коли утворення з суфіксом *-ina почали розвивали багатозначність, і в мові виникла об'єктивна необхідність формально виокремити назви актуальної на той час реалії. Відтак, можна припускати, що елемент -z-, який корелює з -s-, привносив у семантичну характеристику утворень з суфіксом -izna додаткове значення посесивності.

Первісні значення, пов'язані з матеріальними цінностями, рухомим і нерухомим майном у більшості мов узагальнювалися, абстрагувалися, унаслідок цього мовні одиниці стали позначати реалії нематеріальної сфери – рідний дім, вітчизна та ін. За моделлю творення назв спадків виникли слова на позначення рідної (материнської, успадкованої від матері) мови: чес. *mateřština*, словац. *materčina*, словен. *materinščina* серб. *материтина*, а згодом і на позначення інших мов (серб. *немитина*, словен. *makedonščina*).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Етимологічний словник української мови: У 7 т. Т. 1–6. К.: Наук. думка, 1982–2012.

2. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У двох томах. К.: Наук. думка, 1977–1978.
3. Словник української мови XVI–XVII ст. Випуск 1–13. Львів, 1994–2008.
4. Słownik prasłowiański / Pod red. F. Sławskiego. T. I–VIII. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974–2001.

Наталія МАТВЕЄВА

PhD,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка,

Інститут української мови НАН України

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЄДНОСТИ ТА СТІЙКОСТІ НАЦІЇ

Повномасштабна російсько-українська війна суттєво вплинула на свідомість населення України, особливо молоді. Згідно з результатами соціологічних досліджень державна мова дедалі впевненіше утверджує свої позиції, витісняючи російську, яка раніше домінувала в окремих комунікативних середовищах. Найчутливішим до цих змін прошарком суспільства виявилася саме молодь, яка свідомо демонструє мовну позицію та часто відмовляється від використання мови агресора, ототожнюючи свою національну ідентичність із мовною.

Національна ідентичність – це сукупність зв'язків, які об'єднують людей в націю, формуючи відчуття належності до конкретної нації. Серед основних компонентів національної ідентичності виділяємо спільну мову, культуру, історію, традиції та цінності [1, с. 85]. Нерозривно пов'язаною з національною ідентичністю є мовна ідентичність, оскільки вона виникає як наслідок ідентифікації з певною мовною спільнотою [2]. Мовна ідентичність реалізується в ставленні до мови, емоційному зв'язку з нею, а також у почутті належності до конкретного мовного кола. Національна та мовна ідентичності часто переплітаються й разом сприяють формуванню єдності всередині національної громади. В умовах російсько-української війни проблема ідентичності постає особливо гостро.

Зміни мовної поведінки та свідомості українців, спричинені війною, найповніше виявляються через індивідуальні історії, які відображають особистісний вимір соціолінгвістичних процесів. У цьому аспекті

особливого значення набуває метод мовної біографії, що дає змогу простежити динаміку мовної свідомости, виявити чинники, які вплинули на вибір мови спілкування, а також зрозуміти, як соціальні, психологічні та культурні обставини трансформують мовні практики людини. Зауважимо, що метод мовної біографії передбачає таку розповідь респондента, головною темою якої є його мова [3, с. 519]. Аналіз мовних біографій тимчасово переміщених осіб дозволяє дослідити, як війна стала катализатором переосмислення мовної ідентичности й зміни мовних орієнтацій. Дослідження здійснене в межах проєкту «Українська ідентичність у мовній практиці та літературному дискурсі», фінансованого Міністерством освіти і науки України.

Матеріалом аналізу стали мовні біографії студентів ТНПУ імені В. Гнатюка, які переїхали до Тернополя з окупованих або небезпечних для життя в умовах війни територій. Усього ми записали 16 мовних біографій загальною тривалістю понад 8 годин мовлення. Проаналізуємо ключові аспекти мовних біографій респондентів.

Мова та війна.

Повномасштабна війна не лише загострила мовне питання, але й стала катализатором глибоких змін у мовній поведінці молодих людей. Соціолінгвістичні дослідження фіксують: українська мова не просто стає основним засобом спілкування, а й набуває статусу символу національної стійкості та опору. Відмова від російської мови в повсякденні перетворюється на акт спротиву та спосіб самоствердження української ідентичности.

Молодь як носій змін.

Досвід студентів ТНПУ імені В. Гнатюка, які переїхали з окупованих чи небезпечних для життя регіонів, демонструє глибокі трансформації у ставленні до мови. Записані мовні біографії засвідчують: перехід на українську мову для молоді – це не лише зміна мовної практики, а й

внутрішній акт повернення до власної ідентичности. Для багатьох такий вибір став формою особистого спротиву та очищення від усього, що асоціюється з агресором.

Рідна мова: переосмислення поняття.

Особливий інтерес становить розуміння категорії «рідна мова». Частина респондентів, які в дитинстві користувалися переважно російською, сьогодні називають рідною українську. Деякі плутаються у визначеннях, адже російська більше не є для них мовою повсякдення. Така трансформація свідчить про глибокі зрушення у свідомості молоді та про нове осмислення мовної приналежности.

Феномен суржику.

Не менш цікавою є роль суржику як перехідного мовного явища. Для багатьох російськомовних українців він стає проміжним етапом на шляху до повного переходу на українську. Ставлення студентів до суржику переважно позитивне або нейтральне: його часто сприймають як своєрідний діалект, а не як мовну «помилку». Це свідчить про зростання толерантності до внутрішньої різноманітності українського мовного простору.

Отже, мовна ідентичність молоді в умовах війни стає важливим чинником єдності та стійкості українського суспільства. Перехід на українську мову, окрім зміни мовної звички, означає глибокий процес переосмислення власної національної приналежности. У цьому контексті мова постає не тільки інструментом комунікації, але й символом свободи, гідності та пам'яті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матвеева Н., Цар І. Зміни мовної свідомості українців у контексті російсько-української війни. *Slavia Orientalis*. 2024. Том LXXIII. С.83–98.
2. Ровенчак О. Етнічні й мовні ідентичності та практики українських мігрантів до Польщі та Греції. *Соціальна психологія*. 2011. № 6 (50). С. 97–106.

3. Цар І. Мовна поведінка молоді у білінгвальному місті. *Територіальні та соціокультурні умови функціонування української мови в Україні: монографія*. Київ, 2023. С. 518–618.

Антоніна МИКИТЮК

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Факультету філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Наталія ЩЕРБІЙ

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

**ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ІЗ ЗООНІМІЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У
ПОЛЬСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Мовна картина світу вибудовується на фундаменті культурних кодів, що робить мову не просто засобом передачі інформації, а повноцінною матрицею інтелектуального освоєння дійсності. Під мовною картиною світу ми розуміємо «відображені в категоріях і формах мови уявлення певної національності спільноти про дійсність» [2, с. 66]. Дослідження механізмів вербалізації мовної картини світу через анімалістичну фразеологію є одним із пріоритетних завдань сучасної лінгвістики. Високий конотативний потенціал фразеологізмів із зоонімічним компонентом дозволяє створювати експресивні характеристики людини, що ґрунтуються на антропоцентричному підході. Це пояснюється тим, що кожна культура по своєму бачить світ фауни та переносить ці образи на людей через призму власних традицій та історій. В українській науковій традиції фундамент дослідження взаємозв'язку мови та духовної культури заклали О. Потебня, М. Костомаров та М. Максимович. У новітній період питання етнокультурного наповнення фразеології та антропоцентричного вектору лінгвістики активно розробляли Р. Зорівчак, В. Ужченко, В. Телія та інші. Саме через фразеосистему найбільш яскраво помітно унікальний національний спосіб світосприйняття.

Досліджуючи витoki анімалістичної символіки, варто зауважити, що на вибір зоонімів фразеологічних одиниць впливає весь “символічний всесвіт” етносу: від міфології та фольклору до літературних канонів [1, с. 141]. Проте ключовим фактором конвергенції української, польської та англійської фразеосистем виступає спільна християнська спадщина. Попри приналежність досліджуваних лінгвокультур до різних деномінацій – православ’я в Україні, католицизму в Польщі та протестантизму (англіканства) в Англії – єдина біблійна основа слугує потужним чинником уніфікації. Це зумовлює наявність значного пласту міжмовних еквівалентів, що мають спільний генезис [3, с. 106]. Найяскравішим прикладом такого “інтернаціонального” зоосемізму є вислів про хижість і лицемірство, зафіксований у Євангелії від Матвія, який став частиною фразеологічного фонду кожної з мов:

укр.: *вовк в овечій шкурі*;

pol.: *wilk w owczej skórze*;

eng.: *a wolf in sheep's clothing*;

Водночас людська свідомість не знає обмежень у процесі створення зоонімічних характеристик, тому поруч із універсальними біблеїзмами існують ідеоетнічні вислови. Останні відображають тенденцію мови фіксувати відхилення від етичної норми через образи тварин, що складають найближче оточення людини.

Незважаючи на спільне біблійне коріння, унікальність кожної мови проявляється у виборі різних тварин для опису ідентичних людських рис. Такі розбіжності створюють труднощі при перекладі, адже одна й та сама тварина може бути еталоном протилежних характеристик. Наприклад, якщо в українській та польській мовах працьовитість асоціюється з конем (*працювати як кінь / pracować jak koń*), то в англійській традиції частіше використовується образ собаки чи бджоли (*to work like a dog / be (as) busy as*

a bee). Це свідчить про наявність у кожної лінгвокультури власного “зоологічного коду”, сформованого національним побутом та фольклором.

Проведений аналіз підтверджує, що фразеологізми із зоонімічним компонентом у польській, українській та англійській мовах є потужним засобом відображення національної ідентичності. Зооніми у структурі фразеологізмів виступають культурними еталонами для оцінки особистості, а специфіка їхнього перекладу зумовлена розбіжністю міжмовних асоціацій. Це вимагає застосування варіативних стратегій: від пошуку прямих еквівалентів до контекстуальних аналогів. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення зоонімічних паремій як джерела відмінностей слов'янського та англосаксонського світів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Левченко О.П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект. Монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2005. 353 с.
2. Манакин В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. К.: ВЦ “Академія”, 2012. 288 с.
3. Юзвяк О.О. Національно-культурна специфіка зоонімів на прикладах фразеологічних одиниць української, англійської та французької мов. *Молодий вчений*. 2015. № 6 (2). С. 105-108.

Дарія МИЦАН

канд. філ. наук, доцент,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Людмила РУСАНОВА

здобувачка магістерського рівня

Факультет філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

АДАПТАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АНГЛОМОВНИХ НЕОЛОГІЗМІВ У ПОЛЬСЬКОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Сучасна польська мова перебуває в стані інтенсивної лексичної трансформації, що зумовлено передусім домінуванням цифрових комунікацій. Інтернет-дискурс виступає не лише як засіб обміну інформацією, а як динамічне середовище, де мовна норма постійно випробовується на міцність новими запозиченнями.

Найбільш помітним вектором цього розвитку є масове проникнення англіцизмів, які, потрапляючи в польськомовний простір, проходять складні етапи фонетичної, морфологічної та семантичної адаптації.

Процес засвоєння нових слів у 2020–2026 роках демонструє, що польська мова зберігає високу дериваційну активність. Замість простого копіювання іноземних зразків, мовці активно підпорядковують їх законам польської граматики [3, с. 24].

Яскравим прикладом є вербалізація англійських основ за допомогою питомих суфіксів, як-от у дієсловах *ghostować* (раптово переривати контакт), *glitchować* (працювати з помилками, заїдати) або *scatować* (шахраювати в мережі). Такі новоутворення швидко набувають повної парадигми відмінювання, що свідчить про їхню глибоку асиміляцію [2, с. 119].

Функціональне розмаїття неологізмів цього періоду виходить далеко за межі простої номінації. Окрім назв нових технологічних реалій, значна частина лексем виконує експресивну функцію, формуючи специфічний молодіжний та професійний сленг. Наприклад, лексема *szponcić* (та похідний іменник *szpont*), що стала переможцем плебісциту «Młodzieżowe Słowo Roku 2025», демонструє цікавий семантичний зсув: від діалектного значення «комбінувати» до сучасного широкого спектра – від «робити щось дивно/неправильне» до «організовувати круту подію» або навіть «фліртувати» [2, с. 120]. Це підкреслює тенденцію до багатозначності та контекстуальності сучасних неологізмів.

Ще одним важливим аспектом є поява термінів, що описують нові психологічні та соціальні стани користувачів соцмереж. Лексема *brainrot* (дослівно – гниття мозку) позначає стан інтелектуальної деградації від перегляду низькоякісного контенту, а термін *delulu* (від *delusional*) описує схильність до ідеалізації реальності чи перебування в ілюзіях. Поряд із ними функціонують лаконічні акроніми та скорочення [1], як-от *fr* (від *for real* – справді), *lowkey* (приховано, потайки) та *GOAT* (*Greatest Of All Time* — найкращий у своїй справі), які мінімізують зусилля мовця та пришвидшують комунікацію [3, с. 22].

Особливий науковий інтерес викликають гібридні утворення, що поєднують міжнародні елементи з польськими мовними одиницями. Неологізм *OKPA* (поєднання англійського *OK* та польського прощання *pa*) або використання префіксів *e-*, *cyber-* та *turbo-* у поєднанні з польськими основами свідчать про те, що польська мова не просто пасивно приймає впливи, а творчо переосмислює їх. Навіть зміни в орфографії, заплановані на 2026 рік (наприклад, перехід до написання слів разом із частками *quasi-* та *niby-*), є реакцією системи на необхідність уніфікації запису великої кількості нових термінів.

Отже, дослідження неологізмів у польській мові 2020–2026 років дозволяє зробити висновок про системний характер оновлення часто вживаної лексики. Провідними тенденціями залишаються висока швидкість морфологічної адаптації запозичень, тяжіння до мовної економії та активне використання ігрових стратегій у творенні слів. Ці процеси відображають життєздатність мови та її здатність гнучко реагувати на виклики глобалізованого світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дьячок Н., Датченко Ю., Куварова О. Аббревіація як засіб лінгвальної компресії в польській мові. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3(9). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3\(9\)-141-151](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-3(9)-141-151).
2. Яриновська К.Т. Неолексеми періоду 2022-2024 року у сучасних слов'янських мовах (на матеріалі польської та української). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2024. №70. С.119-123.
3. Mikosińska M. Kultura języka polskiego współcześnie. *Humanities and Cultural Studies*. 2019. Vol. 1/2019, no.1. S. 20–26. URL: <https://doi.org/10.5604/01.3001.0013.2913>.
4. Waszakowa K. *Przejawy internacjonalizacji w słowotwórstwie współczesnej polszczyzny*. Warszawa : Wydawn. Uniwersytetu Warszawskiego, 2005. 265 s.

Роман МІНЯЙЛО

д-р філол. наук, професор

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

«РАСТЪКАШЕТСЯ МЫСЛЮ ПО ДРЕВУ»: МИС(Л)Ю ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ІНТРИГА...

Як відомо, до нас дійшов не оригінальний текст «Слова о полку Ігоревім» кінця XII століття, а лише результати його ручного переписування, і в процесі цих переписувань традиційно мало бути чимало помилок та свідомих чи несвідомих виправлень, тож, за словами Омеляна Партицького, у Слові «дрѣбныхъ неясностей лишаєсь єще досыть много» [5, с. 5].

Одна з таких «неясностей» породжує проблему реконструкції внутрішньої форми вислову (який у сучасному мовленні став фразеологізмом!) *розтікатися мислю по древу*, що обертається навколо гіпотези можливої навмисної чи ненавмисної похибки переписувача автентичного тексту: *мысь* ‘білка (вивірка, векша)’ > *мысль* ‘думка’. Як припускають етимологи, давньоруське *мысль* ‘білка-летяга’ походить із гіпотетичного праслов’янського діалектизму **mystl̥*, зведеного О. Трубачовим до «іє. **müst(e)l-*; пор.: лат. *müstēla* ‘ласка, кам’яна **куниця**’ та осет. *mystulæg* ‘ласка’, утвореному складанням основ **mus-* ‘миша’ і **tel-* ‘метатися’» (тут і далі грубий шрифт у цитуваннях *P. M.*) [1, с. 52].

Прийняття такої етимологізації засвідчив зокрема й переспів 1874 року «Слова о полку Ігоревім» українським літератором і перекладачем Володимиром Кендзерським: «*Боян бо мудрий / Якщо хотів кому пісню творити, / то векшею розганявся по древу, / Сірим вовком шниряв по землі, / Орлом хижим нирияв поза хмари*» [3].

Цей фрагмент високохудожнього перекладу перекликається з можливою «народною етимологією», яка, зі свого боку, є свідченням на́прямку розвитку думки наших пращурів, який (напрям), маючи в основі ті самі спостережені людиною процеси і реалії, відрізняється від сучасного хіба тим, що він обов'язково ґрунтувався на міфологічному світобаченні, а отже, манера співу легендарного віщого Бояна має бути подібною до фольклорних текстів (замовлянь, історичних пісень, дум, билин тощо).

А в текстах цього жанру все обертається навколо уявлень про подорож духа по Світовому *дереву*. З огляду на це, «растѣкашется мыслію по древу, сѣрымъ вѣлкомъ по земли, шизымъ орломъ подъ облакы» може засвідчувати триєдину суть: орел – небо (верхній світ), вовк – земля (нижній світ), мись 'білка' ('куниця'?) на дереві (на осі світу).

В архаїчній картині світу «кожна тварина належить до «своєї» стихії (а точніше, являє разом з нею **єдиний міфознак**)» [6, с. 219]. До того ж у фольклорних сюжетах завжди акцентовано на «одвічних властивостях» («**міфологічній анатомії**») персонажів-звірів (напр., для *сокола (орла)* «висота, летючість, крилатість») і на їхній «локації»: «віднесеність сокола (або орла) з деревом у центрі світу (дуб) повторюється у його **співвіднесеності з деревом антисвіту...**» [6, с. 220, с. 221].

У «Знаках української етнокультури» В. Жайворонка читаємо: «*міфічне дерево* – росте на небі, в царстві богів, гіллям сягає долу; **по дереву бігає** з землі на небо **білка** й приносить Богові земні вісті...» [2, с. 177].

Щодо «міфологічної анатомії» впадає в око спостереження дослідників за «**розпластаною**» композицією (= «**растѣкашется**» – Р. М.) «звіриних фігур на індіанських тотемних стовпах, <...> також «скіфський» звіриний стиль, де анатомічні символи «магічних» звірів орнаменталізуються, тобто набувають вищого ступеня знаковості й сакральності» [6, с. 231].

Також дослідники текстів українських замовлянь відзначають, що «замовляння як «всесвіт», як «світ у собі» явно давніші від їхнього утилітарного застосування: цей «всесвіт» був створений, імовірно, ще **мисливською**, а не вигінно-скотарською і, тим більше, не «садибною» **свідомістю...**» [6, с. 230-231].

В аспекті знаковості й сакральності гіпотетичний «триєдиний» перелік персонажів-тварин у вислові «растѣкашется мыслію по древу, сѣрымъ вълкомъ по земли, шизымъ орломъ подъ облакы» цілком корелює зі «світом» мисливства зображеної в «Слові о полку Ігоревім» епохи: «предметами ловів у княжі часи були дикі коні, бобри, тури, вепри, ведмеді, лисиці, рисі, **вовки**, зайці, видри, соболі, **білки** та ін.» [2, с. 364]. В. Жайворонок привертає нашу увагу до того факту, що в «Слові о полку Ігоревім» та його переспівах ідеться «про данину «білками», яку платили русичі поганам (тобто іновірцям-кочівникам)...» [2, с. 39]. Цінний хутрянний звір родини куницевих *горностáй* = *горностáль* «колись широко водився в Україні і в минулому був об'єктом великого промислу: <...> Ігор Святославович у «Слові о полку Ігоревім», тікаючи з полону, **біжить горностаєм в очеретах...**» [2, с. 146]. А щодо «пташиного» складника триєдиного образу, то в тексті Слова маємо ще й чудовий образ **зегзиці** 'зозулі': «Полечю зегзицею по Доунаєви...» [5, с. 92].

Привертає увагу у фольклорному дискурсі (у весільній обрядовості) й переосмислення *мисливства* як «сватання»: «*Коні сідлайте, хорти скликайте, Та поїдемо в чистеє поле, В чистеє поле на полювання. Ой там я зазнав куну в дереві, Куну в дереві, дівку в теремі*» [2, с. 468].

Повертаючись до сфери народної етимології, відзначимо й цікаве (популярне нині в соцмережах) трактування слова *мисливство* саме в аспекті гіпотетично видозміненого *мись* > *мисль* 'білка': *ловля мисей* (білок) > *мис(о)ловство* > *мисливство*.

Є в тексті Слова фрагмент, коли автор закликає Бояна, щоб той оспівав військо Ігоря, «скача славню (солов'ємъ) по мысленоу древоу, лѣта" орломъ подъ облакы...» [5, с. 77-78].

Вислів «скачучи солов'єм по мислену древу» також загадковий. З одного боку, наявність словосполуки «мислене древо» свідчить на користь гіпотези про *мис(л)ь* як саме про *мисль* 'думку', а з іншого – «по мислену древу» *скаче соловей*, а під облаками *літає орел*.

Отже, на сьогодні встановлення внутрішньої форми слова *мислю* у складі фразеологізму *розтікатися мислю по древу* видається неможливим з огляду на відсутність автентичного (первинного) тексту з оригінальним написанням **мис(л)ію*.

На користь того, що *мисль* є видозміненим *мись* 'білка', свідчить:

- міфологічний триєдиний «локаційно-тваринний» образ Світового дерева, де мись-білка (як «посередник») бігає по його стовбуру вгору та вниз;
- композиційно-стильова парадигма зображених у Слові тварин, пор. ще: *скакати соловієм по дереву, літати орлом під облаками, полетіти зегзицею по Дунаєві, бігти горностаєм в очеретах*;
- версія О. Партицького про галицьке походження автора Слова, на користь якої опосередковано свідчать і дані діалектних словників, пор.: у бойківських говірках *міцька* 'білка' (і також 'ласка', 'ласиця') [4, с. 442];
- реалії мисливського промислу княжої доби, де *білки, ласки, куніці* посідали важливе місце в тогочасній мовній і концептуальній картинах світу.

На користь *мисль* 'думка' може свідчити згадка в тексті Слова *мисленого древа* (*мисль, мислений*).

З огляду на стиль автора Слова, не можна відкидати й припущення про можливість стильового прийому: посилення емоційності фрази через зближення паронімів *мись* і *мисль*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Этимологический словарь славянских языков (праславянский лексический фонд). Вып. 21 (*mьrskovatьjь–*nadějьnьjь). М.: Наука, 1994. 236 с.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
3. Кендзерський В. А. «Слово о полкові Ігоровому». Джерело доступу: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl10.htm>
4. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок. Київ: Наукова думка, 1984. Ч. I (А–Н). 495 с.
5. Темні мѣстці въ «Словѣ о плъку Игоревѣ» / Пояснивъ Ом. Партыцкій. У Львовѣ: Зъ друкарнѣ Товариства им. Шевченка, пѣд зарядомъ К. Беднарского, 1883. Часть перша. 110 с.
6. Українські замовляння / Упоряд. М.Н. Москаленко; Авт. передм. М.О. Новикова. Київ: Дніпро, 1993. 309 с. Джерело доступу: <https://www.svit.in.ua/kny/bookzamovliannia.htm>

Дмитро МОЛЧАНЕЦЬ

аспірант 3 курсу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ЖІНОЧИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ В КООРДИНАТАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА СЛОВ'ЯНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДІАЛОГУ

Сучасна німецька драматургія початку ХХІ століття демонструє виразну тенденцію до актуалізації жіночого дискурсу як одного з ключових способів осмислення кризових станів європейського суспільства [2; 4- 5; 9]. Жіночий голос у драмі постає не лише як репрезентація гендерної проблематики, а як складний культурний і естетичний феномен, що поєднує питання ідентичності, тілесності, пам'яті, травми, влади та відповідальності. У цьому контексті жіночий дискурс сучасної німецької драматургії формується в постійному діалозі з європейською театральною традицією та слов'янським літературним простором, зокрема з українською драмою.

Жіночий дискурс у сучасній німецькій драмі нерозривно пов'язаний із трансформаціями драматичної форми, зумовленими впливом постдраматичного театру. Як зазначає Г.-Т. Леманн, постдраматичний театр відмовляється від класичної ієрархії драматичних елементів, надаючи перевагу фрагментарності, поліфонії голосів та перформативності [9, р. 76-84]. Саме в такому просторі жіночий досвід отримує можливість бути представленим поза традиційними патріархальними моделями драматичного конфлікту. У творах Ельфріде Єлінек, Деї Лоер, Сібілли Берг, Ані Хіллінг, Саші Маріанни Зальцманн жіночий суб'єкт постає не як цілісна психологічна фігура, а як множинна, часто розщеплена ідентичність, що перебуває в стані постійної кризи [7 – 8; 10].

Важливим аспектом жіночого дискурсу сучасної німецької драматургії є критика соціальних і культурних структур, які формують і водночас обмежують жіночу суб'єктність. Драматургині активно проблематизують теми насильства, експлуатації тіла, економічної нерівності, війни, міграції та постколоніальної травми. Так, у п'єсах Ельфріде Єлінек жіноче тіло постає як поле політичного та символічного насильства, де переплітаються історична пам'ять, національні міфи та медійні дискурси [10, с. 200-205]. Подібні мотиви знаходять відлуння і в сучасній слов'янській драматургії, зокрема в українських текстах, що осмислюють жіночий досвід війни, окупації та вимушеного переміщення.

Європейсько-слов'янський літературний діалог у межах жіночого дискурсу виявляється не стільки у прямих впливах, скільки у типологічній близькості художніх стратегій. Сучасна українська драматургія – твори Аріни Розвадовської, Ольги Мацюпи, Катерини Холод, Ніни Захоженко, Наталії Ворожбит, Анни Галас, Тетяни Киценко та інших – демонструє подібну до німецької драми увагу до фрагментованого жіночого досвіду, травматичної пам'яті та тілесності [1; 3; 6; 11]. В обох традиціях жіночий дискурс стає способом артикуляції колективної травми та кризової ідентичності, що особливо загострюється в умовах війни та соціальних зламів.

Водночас між німецькою та українською драматургіями існують і суттєві відмінності, зумовлені історичним та культурним контекстом. Якщо в німецькій драмі жіночий дискурс часто пов'язаний із постнаціональним та постідентичнісним мисленням, то в українських текстах він значною мірою вписаний у постколоніальний наратив і пов'язаний із досвідом боротьби за культурну та політичну суб'єктність. Також в сучасній українській драматургії періоду повномасштабного вторгнення актуалізуються питання національної ідентичності та самоідентичності, колективної травми, трансгенераційної національної травми тощо. Саме ця різниця робить діалог

між німецькою та слов'янською драматургіями продуктивним і багатовимірним.

Таким чином, жіночий дискурс сучасної німецької драматургії функціонує як важливий елемент європейського літературного процесу, що перебуває у постійному діалозі зі слов'янськими літературами. Цей діалог сприяє формуванню спільного культурного простору, у якому жіночий досвід постає як універсальний, але водночас глибоко контекстуалізований феномен. Аналіз жіночого дискурсу в німецькій та слов'янській драматургії дозволяє не лише простежити типологічні паралелі, а й глибше зрозуміти сучасні трансформації європейської драматичної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарева О. Є. *Метафоричний потенціал документальної драми про російські злочини в Маріуполі (за мотивами документальної драми Катерини Пенькової «Марафон російської рулетки»)*. Синопис: текст, контекст, медіа, 2025, вип. 3 (31), с. 165-170.
2. Бондарева О. Є. Риси постмодернізму у драматургії Ігоря Костецького. *Ігор Костецький і доба. Серія “XX століття: від модерності до традиції”*, Збірник наук. праць, № 7, 2021, с. 26–40.
3. Бондарева О.Є. *«Closed Sky» Недви Неждана: війна, пам'ять, травматичний жіночий досвід, свідомо деколоніальність. Літературний процес: методологія, імена, тенденції*, 2023. Вип. 21, с. 14-25.
4. Мірошніченко Н. “Українська драматургія посттоталітарного періоду в міфологічному контексті.” *Слово і Час*, 2013, № 10, с. 83–92.
5. Хороб С. І. *Українська драматургія: кризь виміри часу (теоретичні та історико-літературні аспекти драми)*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. 200 с.
6. Юган Н. Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Дрогобич, 2024, вип. 59, с. 81 – 92 DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>.

7. Henke C., Middeke M. (Eds.). *Drama and/after Postmodernism*. Contemporary Drama in English 14. Trier: *Wissenschaftlicher Verlag Trier*, 2007. 379 с.
8. Lech K. *Multilingual Dramaturgies: Towards New European Theatre*. Cham: *Palgrave Macmillan*, 2024. XV, 273 с.
9. Lehmann H.-T. *Postdramatic Theatre*. Translated and with an introduction by Karen Jürs-Munby. London and New York: *Routledge*, 2006. 384 с.
10. Yuhan N. Das Problem der Zyklisierung der theatralen Diskurse von Elfriede Jelineks „Der Tod und das Mädchen I – V“ im Lichte der Theorien des (Öko)Feminismus und der Psychoanalyse. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2024, Вип. 67, с. 198 – 206. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.45>.
11. Yuhan N. The Mariupol Text in Contemporary Ukrainian Drama as a Study of Memory and a New Collective Symbol of Genocidal Practices. *Academia Polonica. Cientific Journal of Polonia University. Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej*. Czestochowa, 2025, Vol. 69/2, p. 108 – 122. DOI: <https://doi.org/10.23856/10.23856/6911>; <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/1474>

ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ РИСИ НІМЕЦЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ: КОНФЛІКТ, ГЕРОЙ, СТИЛЬ

Постмодернізм у драматургії кінця ХХ – початку ХХІ століття позначився суттєвими змінами у структурі драматичного тексту, способах побудови конфлікту, репрезентації героя та стилістичних принципах [1 – 2; 6; 9]. Німецька та українська драматургії, перебуваючи в різних історико-культурних умовах, водночас демонструють спільні постмодерністські тенденції, зумовлені загальноєвропейськими процесами деконструкції класичних художніх моделей. Порівняльний аналіз цих двох традицій дозволяє виявити як типологічну близькість, так і специфіку постмодерністського мислення в драмі.

Однією з ключових ознак постмодерністської драми є трансформація драматичного конфлікту. У німецькій драматургії конфлікт часто втрачає чітко окреслений характер і набуває внутрішнього, фрагментарного або навіть симулятивного виміру. У п'єсах Роланда Шиммельпфенніга, Маріуса фон Майєнбурга, Деї Лоер конфлікт розгортається не між персонажами як носіями протилежних позицій, а між мовними структурами, спогадами, часовими площинами [3 – 4; 7 – 8]. Подібні процеси спостерігаються й в українській драматургії, де традиційний конфлікт дедалі частіше заміщується конфліктом пам'яті, ідентичності або травматичного досвіду, зокрема у творах Павла Ар'є, Наталії Ворожбит, Анни Галас, В'ячеслава Волконського, Андрія Бондаренка та інших.

Постмодерністський герой у німецькій та українській драмі також зазнає суттєвої трансформації. Він перестає бути цілісним психологічним суб'єктом і постає як розщеплена, децентрована фігура, що часто не має

чіткої біографії чи стабільної ідентичності. У німецькій драматургії герой нерідко функціонує як голос або позиція в поліфонічній структурі тексту, що особливо характерно для постдраматичної естетики. В українській драмі подібна децентрація героя поєднується з досвідом історичної та воєнної травми, що надає постмодерністській фрагментарності додаткового екзистенційного виміру.

Стилістика постмодерністської драми в обох традиціях ґрунтується на принципах інтертекстуальності, іронії, гри з жанровими моделями та порушення лінійності наративу. Німецька драматургія активно використовує цитування, колаж, монтаж, а також поєднання високого й масового культурних кодів. Українська драматургія, зберігаючи ці стильові риси, часто інтегрує елементи документального театру, вербатіму та соціальної драми, що зумовлено потребою безпосередньої реакції на актуальні події. Таким чином, стиль постмодерністської української драми формується на перетині естетичної гри та етичної відповідальності.

Важливим аспектом порівняльного аналізу є питання співвідношення постмодернізму та постдраматичності. У німецькій драматургії ці поняття часто перетинаються, що проявляється у відмові від сюжетної цілісності та психологічної мотивації персонажів. В українській драмі постмодерністські риси нерідко співіснують із елементами традиційної драматичної структури, створюючи гібридні форми, які поєднують експериментальність і наративність.

Отже, постмодерністські риси німецької та української драматургії – трансформація конфлікту, децентрація героя та стильова фрагментарність – засвідчують їхню включеність у спільний європейський літературний процес. Водночас національно-культурний контекст визначає специфіку художніх рішень, надаючи постмодернізму різних семантичних акцентів. Порівняльне дослідження цих процесів сприяє глибшому розумінню сучасної драматургії як динамічного простору міжкультурного діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Павлишин М. Постмодернізм і сучасна українська драматургія. *Слово і Час*. 2012. № 5. С. 102-113.
2. Fischer-Lichte E. *Ästhetik des Performativen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004. 217 S.
3. Henke C., Middeke M. (Eds.). *Drama and/after Postmodernism*. Contemporary Drama in English 14. Trier: *Wissenschaftlicher Verlag Trier*, 2007. 379 с.
4. Hutcheon L. *A Poetics of Postmodernism*. New York: Routledge, 1988. 231 h/
5. Lech K. *Multilingual Dramaturgies: Towards New European Theatre*. Cham: *Palgrave Macmillan*, 2024. XV, 273 с.
6. Lehmann H.-T. *Postdramatisches Theater*. Frankfurt am Main: Verlag der Autoren, 1999. 324 S.
7. Yuhan N. Theatrical Forms of Contemporary Existential Theatre of the Anthropocene in English-Language and German Dramaturgy (Comparative Analysis). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2025, вип. 36 (75), № 3, ч. 2., с. 131 – 139. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.3.2/20>.
8. Yuhan N. Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). In A. Svoboda (edit.). *The 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries»*, May, 19 – 20, 2023; Vancouver, Canada. SPC «InterConf». A. T. International, 2023, p. 179 – 197. <https://10.51582/interconf.19-20.05.2023.018>
9. Yuhan N. L. Performative Narratives in Contemporary German Experimental Theatre: Intermediality, Transdiscursivity, Psychologism. *Performing Arts in the Context of European Traditions: Historical Development, Cultural Aspects and Modern Trends : Scientific monograph*. Baltija Publishing (Riga), 2025, p. 208 – 253. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-555-6-11>; <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/587>.

Тетяна МОРОЗ

доктор філософії, доцент

Хмельницький національний університет

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ТА МОБІЛЬНІ ЗАСТОСУНКИ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Сучасна освіта, зокрема в галузі полоністики, перебуває на етапі активної цифрової трансформації. Традиційні методики, що базуються безпосередньо лише на опрацюванні підручників, посібників, словників, поступово поступаються місцем інтерактивним методам навчання – ігровій моделі взаємодії.

Актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю застосування нових сучасних інструментів для продуктивного вивчення польської мови.

Мета роботи полягає в аналізі трансформації сучасної полоністичної освіти в умовах цифровізації та виявленні найефективніших моделей інтеграції мобільних застосунків під час вивчення польської мови.

Дослідники С. Детердінг, Д. Діксон, С. Халед та Л. Наке визначають гейміфікацію як застосування методологічних підходів до проєктування відеоігор з метою оптимізації процесів та вирішення прикладних завдань у різноманітних сферах людської діяльності [1]. Історичний аспект виникнення терміна пов'язаний із розвитком індустрії цифрових медіа. Першу згадку про ігрофікацію датують 2002 роком, коли британський розробник Н. Пеллінг запровадив це поняття у межах своєї консультативної діяльності. Сьогодні в межах полоністичних студій гейміфікація постає не просто як розвага чи зовнішня оболонка, а як активна модель взаємодії, що дозволяє інтенсифікувати процес вивчення польської мови через залучення емоційного та когнітивного ресурсу студента.

О. Саган зазначає, що гейміфікація в освіті – це «підхід до заохочення мотивації та залученості учнів шляхом включення принципів ігрового дизайну у навчальне середовище; основна мета такої стратегії – мотивація до навчання, використання ефективного набору цифрових інструментів, створення комфортних умов для соціалізації тощо» [2, с. 16].

Ігрофікація у навчанні польської мови базується на використанні ігрових елементів: *квести* та *пригодницькі ігри* (створюють цілісний сюжетний контекст, де вивчення мови є засобом досягнення ігрової мети); *групові проєкти* та *завдання* (стимулюють соціальну взаємодію між студентами); *форуми* та *дискусійні групи* (виконують роль майданчиків для апробації мовленнєвих навичок); *віртуальні події* та *конкурси* (мобілізує когнітивні можливості учнів).

Не менш важливе значення в освітньому процесі має застосування мобільних застосунків під час вивчення польської мови. Виокремлюємо такі інноваційні типи:

1. Комплексні платформи для перевірки граматики (*LanguageTool, Duolingo, Babbel*) – цілісний курс від А1 до В2. Перевага – аудіозаписи від носіїв мови забезпечують правильну артикуляцію складних звукосполучень; незамінні для вивчення польської орфографії (*ó/u, rz/ż*); пропонують пояснення правил безпосередньо в момент виправлення помилки.

2. Спеціалізовані інструменти (*Quizlet, Memrise*) – швидке та якісне накопичення лексичного запасу.

3. Інструменти для синхронної гейміфікації (*Kahoot!, Wordwall*) – психологічне розвантаження та командний дух; широкий спектр різноманітних ігрових інновацій (анаграми, лабіринти, сортування за групами), які можна застосовувати під час вивчення лексичних, граматичних тем з польської мови. Водночас використання таких застосунків дозволяє зменшити у здобувачів освіти страх зробити помилку.

Отже, аналіз матеріалу показав, що ігрофікація та мобільні застосунки є невід’ємними в освітньому процесі в епоху стрімкої цифровізації. Це ті інструментарії, які роблять одну із найскладніших слов’янських мов доступною, структурованою та привабливою для вивчення. Варто зауважити, що вони в жодному разі не замінюють викладача, а, навпаки, є помічниками навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Детердінг С., Діксон Д., Халед Р., Н. Леннарт. Від елементів ігрового дизайну до ігровості: визначення «гейміфікації». *Матеріали 15-ї Міжнародної академічної конференції MindTrek: Уявлення про майбутні медіасередовища*. Нью-Йорк, США. 2011. С. 9–15. URL: <https://doi.org/10.1145/2181037.2181040> (дата звернення: 04.02.2026).
2. Саган О. В. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. 2022. Випуск 100. С. 12–18. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4519/3989> (дата звернення: 01.02.2026).

Марія НАЛИВАЙКО

канд. філол. наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

ДІАЛЕКТНИЙ ТЕКСТ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО МОВНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ БУТТЯ ЛЕМКІВ

Мета запропонованої розвідки – простежити відображення мовного та культурного буття лемків за матеріалами діалектних текстів, представлених у збірнику «Єдність у різноманітності. Лемки» [1], в якому вміщено діалектні тексти з лемківських говірок, причому різної репрезентації. У частині 1 зразки говіркового лемківського мовлення подано транслітерацією, у частині другій – фонетичною транскрипцією [1, с.5].

Мовне буття лемків репрезентують лінгвальні риси, насамперед фонетичні, із-поміж яких:

- 1) наявність звука [ы]: *чер|вены бу|ракы покра|йати на пл|ас|теркы / зал|ати |зимном |водом / до|дати кус |оцту / нак|рыти прик|рывком і поста|вити ва|рити на |вел|киї |оген // [1, с.54].*
- 2) приголосний в перед приголосними змінюється в г: *виш|ткы хвопи бы|ви г лісі, возили дир|ва до Гор|лиц, продавали [1, с.30]. Дівка г нас от маленкості носила на шы|ї два шнуркы білих па|цурок [1, с.29].*
- 3) в переходить у х, ф: *сьніг хпал в жовтні и не згинул, а чимраз, то было холодніше и настала зима справедлива и морози [с.28] Кадиль ідеме? Ф стети України. А ми брез лісу не можеме жыти, а ми маме гори! [1, с.29].*
- 4) оглушення: *Йак не |було |т|ашко т|рудно |але й|а|кос' |л|уди |жили / ту|жили за тим с|войім |р|ідним к райом / хоц' там т|ашко / [1, с.34].*
- 5) укання: *до |м'іста т|риц|ат' п|ят' к'іло|метр'іў |було / ду |Горлиц' / то |саме б|лише |було ду |Горлиц' // а |моєє |село до Ж| дин'і | дев'іт' к'іло|метр'іў // [1, с.34].*

б) м'який приголосний звук с має дорсальну вимову: *а сьніг з нас був чисти, білицьки. Потічки замерзали. Вишитку зиму іздили на санях* [1, с.30].

У діалектних текстах уміщено унікальну інформацію про побут лемків, особливості ведення домашнього господарства, промисли тощо. Насамперед відзначимо тексти про випікання хліба: *про підготування до випічки хліба о то йе хл'ін пери|важно |пекли / то йе |к'істо ви|м'ішували // ў нас нап|рим'ір |ніхто ни |м'ішаў хл'ін ру|ками // о|це |була ло|патка йа|ком м'ішали // ў нас хл'ін буў йар|чаниї / в'ін не буў та|кий гус|тиї йак тут / пше|ничниї / а в'ін буў |р'ітчиї / йо|го |кождий ро|били // йак би |дехто |в:ид'іў жы |дехто |рукам |м'ішат хл'ін то це би по|зор //* [1, с.42]; про борщ: – *А як варити борщ? |бурак |дайес'а / з|рибы / ка|пуста / то|маты / ци|бул'а / за|жарка // борщ |варимо ў ба|н'аку / а зап|ражиску ў па|тел'н'і // –А як ви її робите? с|мал'цу і ци|бул'і накра|йати / ци|бул'а мат почерво|н'іти / по|тому ви|л'ати |дати до |боршчу //* [1, с.56].

Зафіксовано багато текстів про святкування Великодня: *великодні сьвата то в нас было барз велике. Вишиткы ся готовили. Мама пекли паску, но, не лем єдну, а ківка. Єдна мусіва быти барз велика, тоти други юж менькшы. До печіня мало быти з хыжи юж вишитко пороблено, чисто. Мої мама готовили ся наперед: зобрани чисто, молилися. Тото приготовліня ся робило потыхы. А й діти мусіли сідіти тихіцько, жиби ся вдава паска. Муку просіяли, збыли до неї зо двадцат яєц. Наперед розвели дріжджы, пак гляли молока дакус, цюточку родзинок, шо іншого, но и цукру. Тото ся робило, а ищы ся дозерало до пеца, бы гарді ся напаливо. Вельку паску саджали и пак менькшы* [1, с.14].

Духовну культуру репрезентують тексти про весільний обряд: *весільний поїзд моводого до моводой дост цікавими быви з нас дакы обряди. Таке быво, же як моводий ішов ци іхав по моводу. Строїлися ф такы весільний поїзд. Спереду ішов короварник, котри нюс коровар ци коров'яр – прапор весільной дружыни. За ним ішов маршалок – весільни староста.*

А, пак моводий, дружбове, свашкы, родиче моводого, госьці. Дорогом вишиткы співали: «Ідеме, ідеме, ой, з гори до долины, Ідеме глядати, ой, той новой родини» [1, с.17].

Отже, духовна культура лемків предсталена в текстах про обрядовість, матеріальна ж – в текстах про побут, святкування тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гримашевич Г., Лісняк Н., Гнатюк М., Наливайко М. Єдність у різноманітності. Лемки. Житомир. 2021. 160 с.

Дарина НЕБОР

здобувачка 4-го курсу

ОП «Польська мова та література та англійська мова»
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дарія МИЦАН

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА ПОЛЬСЬКУ МОВУ

Медична термінологія має особливе значення, оскільки точність і однозначність термінів безпосередньо впливають на ефективність лікування та діагностики. Українська та польська медична термінологія значною мірою ґрунтується на латинській та грецькій мовах. Це історично обумовлено тим, що саме латинська мова виконувала функцію міжнародної мови медицини, а грецька – слугувала джерелом коренів для складних термінів.

Багато термінів у сучасній медицині є універсальними, що значно полегшує їх переклад. Наприклад:

Cardiologia (лат.) – *Kardiologia* (пол.) – *Кардіологія* (укр.)

Neurologia (лат.) – *Neurologia* (пол.) – *Неврологія* (укр.)

Однак існують нюанси, які потрібно враховувати під час перекладу. Грецькі корені часто використовуються для формування складних термінів, що описують патологічні стани або медичні процедури. Наприклад, префікс *gino-* (*hypo-*) вказує на зниження показника або функції органу, як у слові *hypotensio* – *гіпотонія*. Інший приклад – грецький корінь *nephros*, що означає «нирка», використовується у складних термінах, таких як *nephrologia* – *нефрологія*, тоді як латинський відповідник *ren* застосовується

в описових словосполученнях, наприклад, *insufficiencia renalis* – ниркова недостатність.

Переклад медичних термінів є особливо складним через специфіку клінічного дискурсу, високі вимоги до точності, а також багатовимірну природу медичної термінології. Важливо не лише передати значення терміна, а й зберегти його логіку, структурну форму та міжнародну впізнаваність. Помилки перекладу можуть призвести до непорозумінь у діагностиці та лікуванні пацієнтів, що підкреслює критичну роль професійного перекладача у сфері медицини. У процесі перекладу медичної термінології використовуються різні стратегії, вибір яких залежить від структури терміна, його походження та наявності відповідників у мові перекладу.

Перша стратегія – прямий переклад. Вона застосовується тоді, коли терміни в українській та польській мовах збігаються за значенням і структурою, наприклад: *антибіотик* – *antybiotyk*, *неврологія* – *neurologia*. Це поширено завдяки спільному латинському або грецькому походженню медичної лексики.

Друга стратегія – калькування, або дослівний переклад. Використовується для складних термінів, коли передаються їхні компоненти із збереженням логіки: *пересадка кісткового мозку* – *przeszczep szpiku*, *ішемічна хвороба серця* – *choroba niedokrwienna serca*.

Третя стратегія – транскрипція або транслітерація. Вона застосовується до назв без усталеного відповідника: *хвороба Альцгеймера* – *choroba Alzheimera*, *синдром Дауна* – *zespół Downa*. Це дозволяє зберегти міжнародну впізнаваність терміна.

Четверта стратегія – адаптація. Вона використовується тоді, коли в мовах існують різні традиційні відповідники: *інфаркт міокарда* – *zawał serca*, *гострий панкреатит* – *ostre zapalenie trzustki*.

П'ята стратегія – описовий переклад, який застосовується за відсутності прямого відповідника: *ішемічний інсульт – udar niedokrwienny*, *синдром подразненого кишечника – zespół jelita drażliwego*. Такий підхід забезпечує зрозумілість і точність медичної інформації.

Міжнародні організації та фармацевтична сфера потребують уніфікації медичних термінів для внутрішнього використання й міжнародної класифікації. Умови глобалізації та постійне поповнення медичного словника роблять стандартизацію особливо актуальною. Вона охоплює як впорядкування термінології, так і узгодження принципів її формування.

Однією з ключових міжнародних систем є МКХ-10, розроблена під егідою ВООЗ, яка забезпечує стандартизований підхід до діагностики, епідеміології та медичної документації. Переклад її термінів потребує суворого дотримання міжнародних норм. У дослідженні розглянуто приклади з класу IV МКХ-10 (ендокринні хвороби, розлади харчування та обміну речовин), що дає змогу проаналізувати особливості перекладу клінічної термінології. Ось деякі з них:

E20 *Гіпопаратиреоз – Niedoczynność przytarczyc*
Термін «гіпопаратиреоз» утворений із грецьких морфем: *gino-* (недостатність), *паратирео-* (пристатеві залози) та суфікса *-оз* (патологічний процес). У польській мові використано описовий переклад: *niedoczynność przytarczyc – недостатність прищитоподібних залоз*. Це приклад, коли складний термін передано більш зрозумілою, аналітичною структурою, що відповідає польській термінологічній традиції.

E27.2 *Аддісоновий криз – Przełom addisonoidalny*
Термін перекладено шляхом лексико-граматичного калькування з морфологічною адаптацією. Український термін складається з іменника *криз* та прикметника *Аддісоновий*, утвореного від прізвища Томаса Аддісона. У польській мові його відповідником стало *przełom*, що передає

Сніжана НЕСТЕРУК

канд. філол. наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

ЕКСПЛІКАЦІЯ ВІЗУАЛЬНО-ВЕРБАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ГРАФІЧНОМУ РОМАНІ

Графічний роман – це вид мистецтва, який неможливо уявити без трьох речей: послідовних картинок-кадрів, постійних героїв та тексту (діалогів чи думок), що вписані прямо в малюнок. У цьому жанрі малюнок і текст однаково важливі. Саме завдяки такому поєднанню графічний роман став не просто розвагою, а серйозним культурним явищем.

Сучасні графічні твори вбирають у себе найкраще від кіно, мистецтва письма та навіть танцю. Це перетворює їх на особливий простір, де можна глибоко роздумувати над важливими ідеями.

Завдяки своїй здатності поєднувати емоційну силу образотворчого мистецтва з глибиною літератури, цей вид мистецтва став ефективним інструментом для рефлексії над складними соціальними, політичними та історичними питаннями. У сучасній літературі графічний роман виконує роль мосту між різними поколіннями читачів, пропонуючи новий формат осмислення національної ідентичності. Це не просто ілюстрована історія, а складна знакова система, де візуальний образ здатний передати те, що залишається між рядками традиційного тексту.

Графічний роман, як вид мистецтва, обов'язковими структурними компонентами має: візуальну оповідь, побудовану на послідовності кадрів; систему персонажів; а також інтеграцію прямої мови чи внутрішніх монологів безпосередньо у простір зображення. У межах цього жанру відбувається рівноправний синтез графічних та текстових кодів.

Творчість Ігоря Баранька постає самобутнім явищем у сучасному мистецтві, де глибокий інтелектуалізм поєднується з віртуозною графікою

та національним пафосом. Графічний роман «Максим Оса» є презентацією культурного продукту, що формує новий візуальний код України, поєднуючи в собі естетику кінематографа, глибину класичної літератури та гостроту актуальних суспільних роздумів.

Свої захоплення природою коміксу, його кінематографічністю Ігор Баранько коментує у окремих інтерв'ю. Адже для художника комікс – це не просто ілюстрована історія, а складна система візуальної комунікації, де він виступає водночас режисером, оператором, постановником та актором.

Графічний роман «Максим Оса» зроблений як класичний детектив: тут є крутий головний герой, загадковий злочин і несподіваний фінал. Для автора жанр – це не тільки сама історія, а й те, як вона намальована. Розповідь у книзі не просто супроводжує малюнки, а керує увагою читача через розташування картинок на сторінці та різні плани. Завдяки цьому читання тексту нагадує перегляд кіно, де художник одночасно є і автором сценарію, і режисером. Навіть форма філактів допомагає одразу зрозуміти настрій героїв без зайвих пояснень. А те, як розгорнуті кадри (вертикально чи горизонтально), дає змогу автору змінювати темп історії: робити її швидшою або повільнішою.

Оповідь у романі не просто ілюструє події, а активно керує композицією сторінки, ракурсами та масштабуванням кадрів. Це зближує читання з процесом «візуального монтажу» (подібного до кінематографічного), де автор перебирає на себе ролі сценариста і режисера. Вибір форми текстової рамки перетворюється у візуальний сигнал, який дозволяє визначати тональність висловлювання без додаткових описів. Автор використовує орієнтацію кадрів для керування швидкістю сприйняття сюжету.

Ігор Баранько використовує три форми філактів персонажів:

- Округлий філактер пов'язаний з нейтральним мовленням, коли слова не мають додаткового емоційного забарвлення і є зрозумілими та прийнятними у будь-якій ситуації.
- Зигзагоподібний контур з'являється у ситуаціях, коли персонажі в розмові застосовують крики, виражають емоції. Приміром, ведучи розслідування, Максим прямує до шинкарки і по дорозі чує невідомі звуки.
- Прямокутний контур без хвостика передає внутрішні думки героя, які описують контекст, час або місце дії.

Часопросторові характеристики митець реалізує через вертикальні та горизонтальні панелі. Горизонтальні панелі передають відчуття уповільненої дії, а вертикальні – відчуття прискорення. Використання вертикалей дозволяє автору ефективно фрагментувати рух, показуючи кожну фазу атаки як окремий енергійний імпульс, що посилює відчуття небезпеки та безпосередньої присутності в епіцентрі бою. Вузькі вертикальні панелі часто використовуються для створення ефекту «замкненого простору», фокусуючи увагу на емоціях окремого персонажа чи деталях зброї. Це підсилює психологічну напругу, властиву детективному жанру, тоді як широкі горизонталі дозволяють читачеві детально оглянути місце події та зануритися в атмосферу епохи.

Головний герой виступає концентрованим вираженням художньої ідеї автора: поєднує козацьке лицарство з гостротою та безкомпромісністю до антигероя.

Те, що графічний роман чорно-білий, допомагає краще розгледіти головні елементи малюнка: лінії, тіні та розташування об'єктів. Відсутність кольору змушує уважніше стежити за тим, що відбувається, за виразами облич героїв та важливими деталями, потрібними для детективної історії.

Таким чином, візуальна оповідь про Максима Осу, система персонажів; відображення прямої мови, внутрішніх монологів та

авторських коментарів через філактери, способи розташування кадриків і є домінантними характеристиками графічного роману Ігоря Баранька.

Наталія НІКОЛАЄВА

канд. філол. наук, доцент

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

МІНІМАЛЬНІ РЕЧЕННЄВІ СТРУКТУРИ З ДІЄСЛІВНИМ ПРЕДИКАТОМ МОВЛЕННЯ

Аналізуючи мінімальні реченнєві структури, Й. Андерш зазначає, що вони «... мають знаковий характер, який дозволяє аналізувати їх у двох аспектах – формальному і семантичному. З першим пов'язується конституювання валентнісних структур речення, а з семантичним – інтенційних. Доцільно розрізнити два рівні визначення валентнісних та інтенційних структур речення – абстрактний і конкретний, виділяючи на першому з них абстрактні валентнісні та інтенційні типи мінімальних реченнєвих структур, а на другому – їх конкретні морфолого-синтаксичні та лексико-семантичні реалізації, тобто структурні та семантичні моделі речення» [1, с. 125]. До цього слід додати, що формально-синтаксична та семантико-синтаксична структури речення є діалектично взаємопов'язаними й взаємозумовленими явищами і разом утворюють комплексну мінімальну реченнєву структуру. В оформленні структурних моделей речення беруть участь різні морфологічні категорії, одні з яких є синтаксично релевантними, тобто впливають на конституювання і розрізнення моделей, а інші такого впливу не мають, а лише призводять до внутрішньомодельних змін, які не порушують єдності моделей.

В українській мові дієслова мовлення вимагають не більше трьох залежних іменних поширювачів – це максимальний вияв валентності. Мінімальна сполучуваність цих дієслів – тільки один залежний іменник. Предикати мовленнєвої дії у складі семантико-синтаксичних відношень пов'язуються з активним суб'єктом (звичайно особою), від якого

спрямована дія, об'єктом – предметом, на який поширюється, орієнтується дія, а також, адресатом – особою (чи групою осіб), до якої звернена дія. Напр.: *Потім він говорив мені про світові пожари, про невідомий фантастичний край* (М. Хвильовий).

Враховуючи валентнісно-інтенційні властивості дієслів-предикатів мовлення, можна виділити такі мінімальні структурні типи речень:

1. $V_f\text{Praed}_{dic} - S$. Цю схему формують одновалентні предикати: *белькотати, галасувати, злословити, шепелявити* та одно-двовалентні предикати у одновалентній реалізації: *гомоніти, кричати, бубоніти, причитати*. У реченневих конструкціях дієслова вищезазначеної семантики поєднуються з іменниками у позиції підмета і позначають власне процес мовлення поряд з іншими діями, а також вільно допускають різні конкретизатори (інтенсивності, часу, місця тощо). Напр.: *Хтось там галасує, голосує* (Л. Костенко). *У вестибюлі чітко й агітаційно кричав хтось* (М. Хвильовий).

2. $V_f\text{Praed}_{dic} - S - Obj$. Речення цієї схеми формують: одно-двовалентні предикати у двовалентній реалізації: *гомоніти, кричати, бубоніти, причитати*; двовалентні предикати: *агітувати, декламувати, лихословити, командувати*; дво-тривалентні предикати у двовалентній реалізації: *балакати, говорити, казати, шептати*. Напр.: *Молоді розсипались по залі, як овечки в степу, і гомоніли про свої справи* (Н.-Лев.); *Андрій декламував свої експромти* (М. Хвильовий); *Щось люди там балакали про втому* (Л. Костенко). Суб'єктна синтаксема при дієсловах цього типу позначає того, хто виконує активну дію на користь або на шкоду об'єкта і виражається іменами на позначення осіб. Правобічна валентність відкриває об'єктивну субстанціальну синтаксему, яка вживається у формі знахідного, родового та орудного відмінків.

3. $V_f\text{Praed}_{dic} - S - Obj_1 - Obj_2 (A)$. Цю схему формують дво-тривалентні предикати у тривалентній реалізації: *балакати, говорити,*

казати, шептати та тривалентні предикати: *дискутувати, бесідувати, повідомляти, розповідати, називати*. Напр.: *Марта підступила до Воздвиженського й щось шепнула йому на вухо* (Н.-Лев.). *Це ж вона назвала його Савонаролою* (М. Хвильовий). Дієслова мовлення означають такий процес реальної дійсності, який співвідноситься одночасно з двома об'єктами: внутрішнім і зовнішнім. Внутрішній об'єкт означає зміст висловлення, а зовнішній має значення адресата дії або вказує на особу, з якою відбувається процес мовлення. Перший актант презентується номінативом, на нього спрямована формальна і семантична валентність дієслова. Визначальним фактором тут є характер називного відмінка і категоріальні значення особи дієслова. Другий актант позначає об'єкт дії суб'єкта, а третій актант – кому чи для кого адресована вся дія. Отже, тривалентні дієслова передбачають такі правобічні субстанціальні компоненти, як: об'єктна та адресатна синтаксеми, які виражаються формами знахідного, давального і родового відмінків.

4. *V_fPraedic – S – Adv*. Речення цієї схеми формують однодвовалентні, двовалентні, дво-тривалентні, тривалентні типи предикатів. Спільним для всіх них є те, що своєю семантикою вони передбачають поширення структури речення суб'єктом та обставинним детермінантом. Напр.: *Дядя Варфоломій казав тихо, ледве чутно* (М. Хвильовий).

Отже, характерною ознакою усіх типів мінімальних структур з предикатом мовлення є обов'язкова наявність лівобічної суб'єктної синтаксеми, яка разом із дієсловом-предикатом складає синтаксичну основу речення. Абстрактна структура речення функціонує як засіб комунікації тільки тоді, коли отримує конкретне морфолого-синтаксичне втілення. Варто також зазначити, що факультативна реалізація валентності створює ще цілу низку більш складних схем, які розглядаються як варіанти базових. Модель речення функціонуватиме як жива, а не як мертва синтаксична схема тоді, коли буде спроектована у дві площини: формально-граматичну

й семантичну. Категоріальна семантика фокусує у собі предикативну пару та ті синтаксичні деривати, які конкретизують предикативне дієслово необхідними для змістової завершеності речення об'єктними й обставинними характеристиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андерш Й. Валентно-інтенційна структура предиката і типологія простих речень у сучасних слов'янських мовах. *Слов'янське мовознавство* : Доповіді X Міжнародного з'їзду славістів, Софія, вересень 1988. Київ : Наукова думка, 1988. С. 124–136.

Геннадій ОНИЩЕНКО

канд. філол. наук, доцент

Національний технічний університет

«Дніпровська політехніка»

МІЖКУЛЬТУРНИЙ ДІАЛОГ У СЛОВ'ЯНСЬКОМУ МОВНОМУ ПРОСТОРИ: КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ, СТЕРЕОТИПИ ТА МОВНА АДАПТАЦІЯ

Сучасний слов'янський мовний простір формується в умовах інтенсифікації міжкультурних контактів, зумовлених процесами європейської інтеграції, академічної мобільності, цифровізації комунікативних практик та глобалізації освітнього дискурсу. За таких умов міжкультурний діалог постає як ключовий соціолінгвістичний механізм забезпечення взаєморозуміння, формування толерантної мовленнєвої поведінки та гармонізації міжетнічної взаємодії. Актуальність дослідження визначається необхідністю системного аналізу комунікативних стратегій, мовних і культурних стереотипів та механізмів мовної адаптації, що забезпечують ефективність міжслов'янської комунікації. Теоретичним підґрунтям дослідження слугує концепція міжкультурної та лінгвокультурної компетенцій Ф. С. Бацевича. Учений трактує лінгвокультурну компетенцію як інтегративне утворення, що охоплює знання базових елементів культури, національних традицій, звичаїв, реалій, а також уміння інтерпретувати культурно марковані одиниці та адекватно використовувати їх у міжкультурному спілкуванні [1, с. 78]. Водночас міжкультурна компетенція розглядається як синтез мовної, комунікативної (прагматичної), соціокультурної та предметної (феноменологічної) компетенцій, що забезпечує здатність мовної особистості адекватно сприймати комунікативну ситуацію, інтерпретувати інтенції

співрозмовника та ефективно реалізовувати власні комунікативні наміри [1, с. 79].

У межах міжслов'янського комунікативного простору реалізуються кооперативні, адаптивні та компенсаторні стратегії мовленнєвої діяльності. Кооперативні стратегії ґрунтуються на принципах діалогічності, прагматичної координації та взаємної інтерпретативної підтримки, що сприяє формуванню спільного семантичного поля комунікації. Їхня реалізація передбачає узгодження комунікативних інтенцій, використання спільних когнітивних моделей та дотримання принципів комунікативної етики.

Адаптивні стратегії спрямовані на корекцію мовлення відповідно до рівня мовної та соціокультурної компетентності співрозмовника. Вони реалізуються шляхом редукції синтаксичної складності, добору нейтральної лексики, активного використання міжмовних аналогій та універсальних лексико-семантичних одиниць. Така мовленнєва поведінка сприяє зниженню когнітивного навантаження, мінімізації прагматичних ризиків і підвищенню ефективності міжкультурної взаємодії.

Компенсаторні стратегії актуалізуються в ситуаціях комунікативних труднощів і спрямовані на подолання мовних та когнітивних бар'єрів. Вони реалізуються через парафразування, експлікацію імпліцитного змісту, використання метакомунікативних коментарів та залучення невербальних компонентів комунікації, що дозволяє зберігати комунікативну цілісність дискурсу та запобігати виникненню інтерпретаційних збоїв. Важливим чинником міжкультурного діалогу є мовні та культурні стереотипи, які постають як когнітивно-дискурсивні структури, що акумулюють соціокультурний досвід мовної спільноти та регулюють комунікативні очікування. Вони виконують евристичну функцію, полегшуючи орієнтацію в комунікативній ситуації та прискорюючи процес декодування мовленнєвих актів. Водночас ригідність стереотипів може

спричиняти прагматичні девіації, формування упереджених оцінок і комунікативні бар'єри, що негативно впливає на ефективність міжкультурної взаємодії.

У цьому контексті особливої значущості набуває розвиток міжкультурної компетентності, яка забезпечує здатність мовної особистості до критичної рефлексії власних комунікативних установок, деконструкції стереотипних моделей мовленнєвої поведінки та формування толерантних дискурсивних практик. Як зазначає Ф. С. Бацевич, саме інтегративний характер міжкультурної компетенції створює умови для гармонізації міжкультурного спілкування та мінімізації комунікативних збоїв [1, с. 79].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Стернін І. А. Моделі міжкультурної комунікації. Воронеж : Истоки, 2011. 240 с.

Тетяна ОХРИМЕНКО

канд. філол. наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

ДИСКУРС-АНАЛІЗ У КОЛІ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

Система методологічних принципів новітнього мовознавства спирається на антропоцентризм і експансіонізм, які, на думку сучасних філологів, безпосередньо пов'язані із тексто- і дискурсцентризмом [1, с. 379; 2, с. 7]. Дискурс-аналіз як міждисциплінарний теоретико-методологічний підхід до вивчення мультикультурної глобальної комунікації знаходить розвиток на теренах сучасного слов'янського мовознавства та перекладознавства. Дискурсивні методи аналізу тексту розробляються у працях представників української і польської шкіл комунікативної, когнітивної, соціо-, психо-, прагмалінгвістики, прагмастилістики, лінгвістичної семантики, граматичної стилістики, лінгвістики тексту, лінгвокультурології (у роботах Ф. Бацевича, К. Серажим, Г. Почепцова, Т. Радзієвської, Т. Ананко, О. Бегерської, Т. Космеди, Г. Яворської, A. Duszak, J. Bartmińskiego, A. Kiklewicza, J. Labochy, P. Ciołkiewicza, M. Czyżewskiego, U. Dąbskiej-Prokop, S. Grabiasa, M. Wojtak, M. Dawidziuk, M. Lisowskiej-Magdziarz, A. Furdala, L. Nijakowskiego, M. Noińskiej та ін.) з опертям на досвід теоретиків дискурс-аналізу (М. Фуко, Ф. де Соссюра, Е. Лакло, Н. Феркло, Т. А. ван Дейка, Р. Водак).

Від 90-х рр. ХХ ст. у полоністиці дискурс описується відповідно до твердження Т. А. ван Дейка – як соціальна інтеракція адресанта і адресата за певної комунікативної ситуації та культурного контексту: "Stanisław Grabias wiąże dyskurs z *interakcją społeczną*. ...Dyskurs jest formowany przez następujące wyznaczniki: kto mówi, do kogo, w jakiej sytuacji i w jakim celu" [4]; "...w lingwistyce omawiany termin kojarzony jest z przeniesieniem środka

ціężkości z kodu językowego i reguł rządzących systemem językowym na proces komunikacji i użycie języka w szerszym kontekście *praktyk społeczno-kulturowych*” [7, c. 81]; Anna Duszak pokazuje, że ”istnieją *strategie komunikacyjne*, które mają charakter konwencjonalny ... *Globalne schematy tekstowe* są motywowane przez wiedzę o świecie ... wykazują silne związki z *genrem* – są wskaźnikami, choć nie dokładnymi odpowiednikami typów tekstów” [3, c. 198]. Марія Войтак аналізує проблематику співвіднесення дискурсу і жанру, який пов’язаний „...z określoną *dziedziną ludzkiej aktywności*” [9, c. 17]. До таких *сфер людської активності* авторка, розвиваючи думки Т. А. ван Дейка і розширюючи список С. Грабіаса, залучає сферу тематичну (теми та способи їх презентації в дискурсі), сферу онтологічну (відображена у мові концептуальна картина світу етносу, зв’язки між реальністю і світом дискурсу), сферу функційну (комунікативна мета дискурсу, домінуюча ілокуція), сферу хронотопу (час і місце комунікації), сферу взаємозв’язків (ролей) адресанта і адресата комунікації, сферу аксіології (оцінка комунікативної ситуації), сферу жанрового прояву дискурсивної практики [9, c. 17-18], до яких можна долучити й сферу образно-стилістичного виразу дискурсивної практики.

”Сфери людської активності” як специфічні риси дискурс-аналізу текстів сучасної польської і української мов залежать від характеру жанру. Так, в сучасному інтернет-дискурсі стає популярним жанр подяки, який сформувався завдяки унормуванню культури етикетних клішованих висловлювань вдячності за певне фінансування. Писемні зразки-варіанти нормативних польськомовних ”листів з подякою для Спонсора” [5] і українськомовних інтернет-текстів подяк для спонсорів [6] демонструють інтеракцію пересічного адресанта і поважного адресата-спонсора. Жанр подяки здатний містити і перманентне звернення до кожної моральної людини високо шанованого Папи Римського Іоанна Павла II ” [8]. У подяці найперше йдеться про безіменну Людину з великої літери, яка ділиться тим,

що має: "Człowiek jest wielki nie przez to, co ma, lecz przez to, czym dzieli się z innymi" [там само]. Наступним висловлюванням виступає назва жанру, написана великими літерами: PODZIĘKOWANIE. В якості подальшої конкретизації адресантів подяки і адресата-спонсора надається перелік учасників, які скористалися допомогою меценатів: "Rada rodziców, Dyrekcja, oraz Uczniowie Publicznej Szkoły Podstawowej im. Bolesława Prusa w Mirczu składają serdecznie podziękowanie *naszym sponsorom, darczyńcom za bezinteresowną pomoc i życzliwość*, które w *szczególny* sposób przyczyniły się do realizacji *naszych* planów i zamierzeń organizacyjnych" [там само]. Адресантів описано як неподільну множину, яка охоплює усі категорії учасників освітнього процесу. Завдяки присвійним займенникам *nasz*, епітетам *dobroczynny, bezopłatny, osobliwy*, концептуальним утворенням ДОПОМОГА, ПРИЯЗНЬ адресат отримує статус близькоспорідненого, "свого". Завершує подяку висловлювання-побажання адресату-спонсору, позначене шрифтовим виділенням та ключовими словами – прикметниками найвищого ступеня порівняння: "Jednocześnie życzymy samych pogodnych i radosnych dni", а також обов'язковим мовно-етикетним виразом, написаним великими літерами: DZIĘKUJĘMU [8].

Отже, специфіка дискурс-аналізу, представлена у текстах польського й українського інтернет-дискурсів, пов'язана із типом жанру. Жанр подяки спонсорам відображає лексико-граматичні особливості увиразнення адресанта і адресата, фінансової ситуації, образно-концептуальний характер тактики висловлення вдячності за матеріальну допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Космеда, Т. А., Микитюк, О. Р. Термін дискурсивно-текстовий простір у метамові політичної лінгвістики й лінгвоперсонології: теоретичне обґрунтування та практика застосування. *Термінологічний вісник*, 8, 2025, С. 379-392.
2. Рябчук, А., Хурцидзе, Т. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. Том 6. 2023. С. 3-15.

3. Duszak, A. Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. 1998. 386 s.
4. Grabias, S. Język w zachowaniach społecznych. Lublin. 1994.
5. HIX.AI – Thank You Letter to the Sponsor. List z podziękowaniami do sponsora. 2024. URL: <https://hix.ai/pl/hub/email/thank-you-letter-to-the-sponsor>.
6. Mae.ferna.v.ua. Тексти подяк для спонсорів. 2026. https://mae.ferna.v.ua/articles/teksti-podjak-dlja-sponsoriv.html?utm_source=chatgpt.com.
7. Noińska, M. O. O źródłach wieloznaczności pojęcia dyskurs w językoznawstwie (na materiale języków polskiego, rosyjskiego i angielskiego). *Progress. Journal of Young Researchers*. № 2. S. 72-82. 2017.
8. Publiczna Szkoła Podstawowa w Mirczu. Podziękowania dla sponsorów. 2026. http://pspmircze.superszkolna.pl/wiadomosci/2473/wiadomosc/311540/podziekowania_dla_sponsorow
9. Wojtak, M. Głosy z terażniejszości. O języku współczesnej prasy. Lublin. 2010.

Сергій П'ЯТАЧЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри

журналістики та філології

Сумський державний університет

ПЕРЕКЛАД ЯК ФОРМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ДІАЛОГУ: ПОЛЬСЬКИЙ РОМАНТИЗМ У РЕЦЕПЦІЇ МИКОЛИ ЗЕРОВА

У перекладацькому доробку Миколи Зерова чільне місце посідають твори найвідоміших представників польського романтизму – Адама Міцкевича та Юліуша Словацького, яких традиційно вважають провідними постатями цього літературного напрямку.

У передмові до власного перекладу драми «Мазепа» Ю. Словацького Микола Зеров наголошує насамперед на необхідності осмислення й розширення поля української перекладної літератури, яке на час його діяльності залишалося недостатньо заповненим. Цю ситуацію він пояснює обмеженим знайомством українського читача з польською поезією загалом, зауважуючи: «Незважаючи на близьке сусідство, ми ще дуже мало знайомі з польською поезією. Навіть класики її – Міцкевич, Словацький, Красінський, блискуча романтична трійця 20–40-х рр. XIX в., часів повстання та еміграції – то для нас маловідомі, чужі ймена, справжня terra incognita» [2, с. 7].

Значення перекладацької діяльності Миколи Зерова у сфері рецепції польського романтизму виходить далеко за межі простого заповнення культурних прогалів. Осмислюючи завдання перекладу, він наголошує на необхідності творчого опрацювання художнього досвіду романтичної літератури, акцентуючи на її естетичних здобутках і можливостях їх продуктивного впливу на розвиток української словесності. Саме в цьому контексті Зеров ставить риторичне запитання: «Чи, може, справді такі

непотрібні для українського слова розлога епічність Міцкевича, глибока рефлексія Красінського, химерна й легка, “аріостівська” грація Словацького?» [2, с. 7].

Працюючи над перекладами сонетів Адама Міцкевича, М. Зеров приділяє першочергову увагу збереженню базових композиційних і формальних ознак сонетної структури, що засвідчує його прагнення до максимально точного відтворення поетичної форми оригіналу.

Звернення перекладача до історичних драм Юліуша Словацького, зокрема «Мазепи» та «Баладини», зумовлене прагненням репрезентувати польський культурний текст у координатах української мови та літературної традиції. Оцінюючи «Мазепу», Микола Зеров підкреслював її виняткове місце в творчості поета: «Мазепа» належить до найвидатніших творів Словацького. Так само блискучий і примхливий, як і його автор, багатий на ефекти, – цілий каскад найнеймовірніших ситуацій і екзальтованих реплік» [2, с. 14]. Важливою обставиною є й те, що це був єдиний драматичний твір Ю. Словацького, поставлений на театральній сцені за життя автора.

За оцінкою Г. Кочура, переклад «Мазепи» став найвагомим здобутком Миколи Зерова серед його перекладів із польської літератури. Первісно цей переклад було створено для театральної постановки Київського театру імені Т. Шевченка, яку глядачеві представили 1922 року в Барішівці, а опубліковано текст у 1926 році разом із розлогою передмовою перекладача.

Передмови М. Зерова загалом виконують не лише довідково-пояснювальну, а й концептуально-теоретичну функцію. Як слушно зауважує О. Бриська, «Передмови до перекладів у доробку М. Зерова мають особливе значення, адже більшість із них була написана до його власних перекладів, а отже, це своєрідні коментарі до власного методу перекладу, а також усіх суміжних проблем, які можуть виникати у процесі такої роботи» [1, с. 79].

Перекладацька стратегія Миколи Зерова у роботі над «Мазепою» Ю. Словацького проявляється як у доборі віршового розміру, так і в ретельному конструюванні мовної характеристики персонажів, що безпосередньо пов'язано з його загальними теоретичними уявленнями про переклад як важливий елемент національної культури. Відмовившись від олександрійського вірша, яким написано оригінал, перекладач обирає білий п'ятистопний ямб, оскільки, на його переконання, він «давав більший простір для синтаксичних конструкцій, дозволяв дещо наблизити діалог до живої й природньої невимушеної розмови» [2, с. 19]. Вагомою складовою цього підходу є прагнення зберегти культурно-історичну специфіку образів, передусім через відтворення їхньої мовної індивідуальності.

У підсумку переклад Миколи Зерова не лише інтегрував драму Ю. Словацького в український літературний контекст, а й сприяв актуалізації європейського образу Мазепи як символу історичної пам'яті, свободи та міжкультурної взаємодії. Обрана перекладацька стратегія засвідчує розуміння перекладу як органічної складової національної культури та одного з чинників її розвитку. Цю позицію узагальнює О. Чередниченко, наголошуючи: «У своїх теоретичних і дидактичних працях Микола Зеров, розвиваючи ідеї Франка, уперше обґрунтував тезу про переклад і перекладну літературу як органічні складники національної літератури і ширше – національної культури, які у випадку України набули націєтворчого характеру» [3, с. 8].

Отже, перекладацька діяльність Миколи Зерова, спрямована на осмислення драматургії польських романтиків ХІХ століття, постає важливим виявом міжкультурного діалогу та водночас віддзеркалює інтелектуальні, естетичні й націєтворчі запити своєї доби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бриська О.Я. Микола Зеров як критик та теоретик перекладу. *Дис. ... канд. філол. н., 10.02.16* – «Перекладознавство». Львів, 2017. 284 с.

2. Словацький Ю. Мазепа : трагедія на 5 актів; пер. і вступ. ст. М. Зерова. Київ : Слово, 1926. 134 с.
3. Чередниченко О.І. Метр українського перекладу (до 125-річчя від дня народження Миколи Зерова). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Іноземна філологія*. 2015. № 1. С. 6–9.

Євгеній ПАНАСЕНКО

доктор філософії

Національний університет «Полтавська політехніка

імені Юрія Кондратюка»

МОВА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СЛОВ'ЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Проблема зв'язку мови та ідентичності постає сьогодні як один із центральних напрямів соціолінгвістичних досліджень, особливо у багатомовних суспільствах слов'янського ареалу. Мова не лише забезпечує функцію комунікації, а й виступає важливим символічним маркером соціальної, етнічної та національної ідентичності. У контексті модернізації, глобалізації, а також соціальних і політичних трансформацій мовна ідентичність стає динамічною категорією, що формується під впливом не лише лінгвістичних, а й екстралінгвістичних чинників.

Слов'янські мови функціонують у неоднорідних соціокультурних умовах, де мовний вибір нерідко стає маркером політичної позиції, культурної належності або цивілізаційного самовизначення. У цьому контексті мова перестає бути «нейтральним» інструментом і перетворюється на символічний ресурс, за допомогою якого спільноти вибудовують межі «свого» і «чужого».

Особливо показовими є процеси, що відбуваються в постсоціалістичних і постімперських суспільствах, де мовна ідентичність часто формується в умовах конкуренції кількох мовних кодів, асиметричного білінгвізму та тривалої мовної інерції. У таких ситуаціях мовна поведінка індивіда є не лише комунікативною, а й соціально та ідеологічно маркованою.

Мета дослідження – проаналізувати роль мови як чинника формування ідентичності у сучасному слов'янському соціокультурному просторі та виявити основні соціолінгвістичні механізми цього процесу.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- Окреслити сучасні підходи до аналізу мовної ідентичності у соціолінгвістиці;
- Ідентифікувати вплив соціальних та політичних чинників на мовні практики і форми ідентичності.

Дослідження спирається на компаративний соціолінгвістичний аналіз, що поєднує кількісні дані опитувань із якісними інтерпретаціями мовних практик. Цей підхід дозволяє не лише описувати актуальні мовні тенденції, а й пов'язувати їх із соціальними, політичними та культурними процесами, які формують мовну ідентичність [1; 2]. У соціолінгвістичній літературі мовна ідентичність розглядається як результат взаємодії індивідуальних мовних практик і колективних мовних норм. Мовна ідентичність – це не статична сутність, а динамічний конструкт, що формується через мовний вибір, мовні установки та участь у мовних спільнотах.

У цьому контексті мовна практика є маркером соціального та культурного самовизначення: мова віддзеркалює не тільки спосіб спілкування, а й ціннісні орієнтації, приналежність до певної соціальної групи чи спільноти.

1) Мовна ідентичність і білінгвізм. Дослідження мовної та національної ідентичності в умовах двомовності в Україні показало, що поняття етномовної та мовної ідентичності є тісно пов'язаними і взаємозалежними. У ситуації двомовності респонденти по-різному сприймають мовні маркери ідентичності, що свідчить про нестабільність і динамічність мовних ідентичностей у суспільстві.

2) Трикодалізм та мовна соціалізація. У регіонах центру і півдня України, де спостерігається вплив української, російської мов і змішаного коду – суржик, мовна ідентичність формується під впливом сімейного середовища, школи, медіапростору та повсякденних комунікативних практик.

3) Соціальні й політичні чинники. Екстралінгвістичні фактори, зокрема соціальні трансформації та війна, суттєво впливають на мовний вибір і форму мовної ідентичності. Соціально-політичні зміни стимулюють перегляд мовних орієнтирів і консолідацію мовної ідентичності як маркера громадянської чи національної належності. Такі тенденції виявляються у контексті мовної поведінки під впливом зовнішніх викликів.

Слов'янський мовний ареал характеризується поєднанням близькості мов і водночас гострих ідеологічних розмежувань між ними. Це створює парадоксальну ситуацію: лінгвістична взаємозрозумілість не гарантує культурної чи політичної солідарності. Більше того, саме близькість мов часто використовується як аргумент для заперечення самостійності окремих мовних ідентичностей, що є типовою рисою імперських дискурсів. В умовах асиметричного білінгвізму мова з вищим символічним престижем часто витісняє інші коди не через комунікативну ефективність, а через механізми соціального тиску та внутрішню колонізацію свідомості [3]. Це призводить до феномену «розщепленої ідентичності», коли мовна практика не збігається з культурним самовизначенням.

Отже, мова у сучасному слов'янському просторі є не лише засобом комунікації, а ключовим інструментом формування індивідуальної та колективної ідентичності. Мовний вибір у багатьох випадках має ідеологічний і символічний характер та відображає глибші соціокультурні процеси. Асиметричний білінгвізм і спадщина імперських мовних політик істотно впливають на структуру мовної свідомості та ідентифікаційні

стратегії. У сучасних умовах мова дедалі більше перетворюється на маркер цивілізаційного та ціннісного самовизначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Палінська О. Формування мовної ідентичності мешканців центру і півдня України в умовах трикодовості (українська – російська – змішане мовлення). Українська мова, 2022. № 2. С. 60 – 81. (Дата звернення: 23.01.2026).
2. Шумицька Г. Зміни в мовній ідентичності українців під час російсько-української війни: 2022 рік. Українська мова, 2022. № 4. С. 3 – 10. (Дата звернення: 23.01.2026).
3. Яроцька Г. Мовна та національна ідентичність білінгва (за результатами опитування 2022 року в Україні). Вісник Одеського національного університету. Серія «Філологія», Одеса : ОНУ імені І. Мечникова, 2022. Т. 27, вип. 2(26). С. 100 – 108. (Дата звернення: 23.01.2026).

Serhii PANOV

Doctor of Pedagogical Sciences,

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor,

Draghomanov Ukrainian State University

Raisa KUZMENKO

Doctor of Philosophy,

Associate Professor,

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky

Kyiv Polytechnic Institute”

NEGOTIATING IDENTITY IN CONTEMPORARY TRANSLATION

At dawn on February 24, 2022, the world awoke to the horror of Russian aggression in Ukraine. The outbreak of the war shocked people around the world with its senselessness and brutality. A war of this scale, taking place in the 21st century and on the European continent, cannot be perceived as anything other than a direct attack on the fundamental values of democracy, freedom, and human rights. Scholars' best weapon is their voice, so we consider it our duty to address questions of translation and identity.

In the modern world, translation plays a vital role in uniting people from different cultures, helping to preserve their diversity, character, and uniqueness. Translation fosters understanding of others and their culture. It supports international business, education, and scientific collaboration, facilitating the exchange of knowledge, research, and ideas across countries and cultures. Translation itself requires not only linguistic accuracy but also a deep understanding of a specific field of knowledge. It is often viewed as a purely linguistic task: words are transferred from one language to another, while the meaning is preserved.

However, translation is much more than a mechanical process of transforming words from one language into another. It is a subtle interplay of identities cultural, personal, and even philosophical - and an act of communication that always carries traces of identity, both personal and cultural. Every act of translation involves choices that inevitably reflect the translator's own perspective and, in turn, influence how the author's identity is perceived in the target culture.

L. Venuti argues that “translation is unique in that it initiates events on an international scale, potentially influencing not only the hierarchy of values, beliefs and representations in the receiving situation, but also the global hierarchy of symbolic capital” [3].

The relationship between translation and identity has been explored by foreign and Ukrainian scholars, who view translation as a key factor in the formation of cultural self-awareness. Among them, S. Shvachko examines how translation practice influences and is influenced by cultural identity, particularly in the context of Germanic and Slavic languages. L. Kolomiets demonstrates that translation functions as a tool for nation-building and cultural expression, facilitating the rethinking of cultural identity in postcolonial and censored contexts [2].

In his research, M. Zerov emphasizes the integral role of translation in the formation of cultural identity. His work provides a historical lens for studying the evolution of Ukrainian identity through translation. Among international scholars, L. Venuti demonstrates how translators' choices influence cultural identity and how translation can "domesticate" or "foreignize" a text. G. Vermeer emphasized that translation decisions depend on the target audience and context, influencing how identity is conveyed.

Identity and translation are closely intertwined. In the complex interplay of language and culture, translation serves as both a bridge and a battlefield. It connects worlds, but simultaneously reveals the limits of communication and

identity. The act of translation is never neutral; it carries with it the tension between preserving the original meaning and adapting it to a new cultural context.

The problem of identity in translation arises from the profound connection between language and expression itself. Language is more than just a system of signs. It embodies elements such as a culture's worldview, values, and historical memory. When translating a text, these embedded elements must be reconciled. Some concepts may not have exact equivalents in the target language, making the translator's task inherently interpretive. As a result, the translated text is never a perfect mirror image of the original; it is a new creation, filtered through the translator's own understanding, cultural background, and linguistic abilities and preferences.

In the Ukrainian context, the issue of identity in translation is particularly significant. Translators often face the challenge of translating works from around the world into a language steeped in struggles for recognition and survival. Every act of translation becomes an assertion of cultural sovereignty—a reminder that linguistic identity is simultaneously fragile and resilient [1].

Translation, then, is more than just a transfer of words; it is a process of reconciling identities. The translator acts as a mediator between authors and readers, bridging cultures and inevitably shaping meaning. Understanding the issue of identity in translation is crucial for both translators and readers, as it deepens the understanding of linguistic, cultural, and personal nuances and fosters genuine intercultural understanding.

REFERENCES

1. Ivanytska M. *Übersetzung und Manipulation: Ukrainische Literatur in der DDR // Translation studies in Ukraine as an integral part of the European context*. Bratislava: VEDA, Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2023. 160 p. URL: <https://doi.org/10.31577/2023.9788022420150>
2. Kolomiyets L. *Between censorship and nation building: The first Ukrainian lecture courses on translation studies from a historical perspective // Translation studies in Ukraine as an*

integral part of the European context. Bratislava: VEDA, Publishing House of the Slovak Academy of Sciences, 2023. P. 63–89. URL: <https://doi.org/10.31577/2023.9788022420150>

3. Venuti L. Translation changes everything: Theory and practice. London: Routledge, 2013. 228 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203074428>

Любов ПЕНА

канд. філол. наук, доцент

Карпатський національний університет

імені Василя Стефаника

ДЕРИВАТОЛОГІЙНІ СТУДІЇ МИКОЛИ ЛЕСЮКА

У доробку доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри слов'янських мов, багаторічного декана філологічного факультету Прикарпатського (тепер Карпатського) національного університету імені Василя Стефаника Миколи Петровича Лесюка – дослідження з різних галузей лінгвістики: історичної граматики й загалом історії української мови, діалектології, лінгводидактики, культури мовлення тощо. Серед них виокремлюємо чимало (понад 20) публікацій, які безпосередньо стосуються різних аспектів словотвору. Саме дериватологійними розвідками М.Лесюк дебютував у науці. Він належить до грона дериватологів, що виплекав професор Іван Іванович Ковалик, який упродовж 1974-1983 рр. очолював кафедру української мови Івано-Франківського державного педагогічного інституту імені Василя Стефаника (тепер Карпатський університет) і який у 50-х роках 20-го століття першим в україністиці порушив питання про словотвір як окрему галузь лінгвістичних знань з чітко визначеним спеціальним предметом дослідження, власною проблематикою, що у всій своїй сукупності не включалася до складу якоїсь іншої галузі науки, із виробленою й узвичаєною в науковій практиці системою наукових понять і термінів та перспективними методами наукового дослідження, зумовленими об'єктом вивчення і перевіреними на практиці [20, с. 5]. Кандидатська дисертація М.Лесюка, виконана під науковим керівництвом проф. І.Ковалика, була присвячена дослідженню словотвірного рівня мови, зокрема такої комплексної дериваційної одиниці, як словотвірне гніздо (СГ) [16]. Об'єктом стали СГ, вихідними словами яких є парні дієслова руху

української мови, що корелюють щодо односпрямованості/неодноспрямованості, зокрема: *бігти – бігати, везти – возити, вести – водити, гнати – ганяти, іти – ходити, їхати – їздити, котити – катати (качати), летіти – літати, нести – носити, пливти (плисти) – плавати, тягти – тягати*. Мета дисертації – проаналізувати формально-семантичну структуру СГ зі спільним інваріантним значенням руху в сучасній українській мові, визначити типологію цих гнізд – передбачала вирішення таких завдань: виявити всі похідні слова з названими коренями, систематизувати їх у межах СГ за ступенями словотворення; вивчити словотвірний потенціал і ступінь продуктивності коренів зі значенням руху, визначити структуру СГ і склад дериватів за частиномовною належністю; встановити словотвірні моделі аналізованих похідних, їхню кількість, регулярність і продуктивність; з'ясувати словотвірну валентність основ, схарактеризувати морфонологічні явища, які супроводжують процеси деривації; проаналізувати смислову структуру твірних і похідних від них префіксальних дієслів, що складають чдро СГ, визначити типологію словотвірних значень твірних інших частин мови; виявити і схарактеризувати найважливіші особливості формальних і семантичних взаємовідношень спільнокореневих слів у СГ [16, с. 2]. Науковець дійшов висновку, що дієслова руху характеризуються єдністю своєї внутрішньої форми і семантичної структури і пов'язані між собою подібністю лексико-семантичних варіантів. Ця подібність відображається на будові СГ, які вони формують, на аналогійності словотвірних парадигм і на тому, що вони використовують головно один і той же набір словотворчих формантів, охоплюють одні й ті самі лексико-семантичні розряди похідних, характеризуються спільними процесами і тенденціями формування семантичної структури дериватів [16, с. 2]. У дисертації у складі аналізованих СГ засвідчено приклади 7-компонентних словотвірних ланцюжків (*бігти – збігти – збігтися – збіг – збіжний – незбіжний –*

незбіжність, вести – вивести – виводити – вивід – вивідний – невиводний – невиводно), які рідко трапляються в українській мові, адже найбільш характерними для неї є словотвірні ланцюжки, що складаються з трьох-чотирьох ланок.

Значна частина дериватологічних досліджень М.Лесюка, крім уже згаданої дисертації, стосується аналізу структурних і семантичних особливостей СГ із вихідними дієсловами, що позначають рух [1; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 14; 19].

У науковій скарбничці М.Лесюка виділяємо публікації, у яких висвітлено деякі теоретичні проблеми словотвору як галузі мовознавства, зокрема мовознавець обґрунтував важливість дослідження словотвору на рівні СГ як найбільших комплексних дериваційних одиниць [3; 15]. Науковець констатував, що вивчення СГ є актуальним, перспективним і необхідним, оскільки дослідження дериваційної системи на рівні СГ дає змогу визначити потенційну спроможність і ступінь продуктивності кореня, виявити інвентар афіксів для творення похідних із відповідним коренем, простежити семантико-дериваційні зв'язки між спільнокореневими словами, ієрархію взаємовідношень і взаємозалежностей між членами гнізда, способи «організації» внутрішньої структури похідних. Виділяємо й публікації, де схарактеризовано транспозиційні, мутаційні та модифікаційні значення твірних слів [18].

Досліджуючи словотвірний рівень мови, М.Лесюк у своїх розвідках торкався і проблем історичного словотвору: розглянув питання про імперфективацію префіксованих дієслів односпрямованого руху [2] та проаналізував історичний розвиток моделей українських віддієслівних іменників [4].

Мовознавець не оминув увагою питання про роль засобів словотвору в термінології, описавши дериваційну структуру українських термінів з коренями на позначення руху [13].

Зацікавлення дериватологією тематикою виявилось й у тому, що, як засвідчує реєстр відгуків на докторські і кандидатські дисертації [5, с. 317] та на автореферати дисертацій [5, с. 318-329], М.Лесюк став автором багатьох із них.

Зауважимо, що на деякі аспекти, дотичні до дериватології, М.Лесюк звертав увагу у своїх публікаціях, присвячених іншим лінгвістичним проблемам. Напр., у монографії про становлення і розвиток української літературної мови в Галичині [17] автор, визначаючи роль основних граматичних праць, виданих у Галичині, торкається і питання про висвітлення авторами словотвору на сторінках аналізованих видань. Подано коментарі про словотвір у «Граматиці руского языка» Михайла Осадци, «Граматиці руської мови» Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера, «Граматиці української мови для самонавчання в допомогу шкільній науці» Василя Сімовича, «Методичній граматиці рускої мови...» В.Коцовського та І.Огоновського, «Начерку граматики української мови» Ярослава Лазарука та ін.

Отож можемо ствердити, що різноаспектні розвідки М.Лесюка є важливими для комплексного опису словотвірної системи української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лесюк М.П. Дериваційні моделі віддієслівних іменників у словотвірних гніздах дієслів руху. *Актуальні проблеми українського словотвору*: матеріали III наукових читань, присвячених пам'яті проф. Івана Ковалика. Івано-Франківськ, 1995. С. 91-92.
2. Лесюк М.П. До питання про імперфективацію префіксованих дієслів односпрямованого руху. *Словотвір як вияв динаміки мови*: матеріали наук. конф., присвяченої пам'яті проф. Теодозія Возного: у 2 ч. Львів, 1994. Ч. 2. С. 9-11.
3. Лесюк М.П. Дослідження словотвору на рівні словотвірних гнізд. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Ювілейний випуск на пошану 100-річчя від дня народження проф. Івана Ковалика. Філологія. Івано-Франківськ, 2007. Вип. XV-XVIII. С. 212-216.
4. Лесюк М.П. Історичний розвиток моделей українських віддієслівних іменників. *Українська історична та діалектна лексика*. Львів, 2003. Вип. 4. С. 255-266.

5. Лесюк М. Осанна рідному слову: Збірник матеріалів з нагоди 80-річчя. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2020. 356 с.
6. Лесюк М.П. Поліпрефіксальні українські дієслова руху. *Збірник праць і матеріалів на пошану професора Івана Ковалика*. Львів, 2003. С. 99-104.
7. Лесюк М.П. Семантика префіксованих дієслів у сучасній українській мові. *Функціональна лінгвістика: матеріали конференції (Ялта, 24-28 квітня 1994 р.)*. Сімферополь, 1994. Ч. II. С. 51-54.
8. Лесюк М.П. Семантико-дериваційна структура словотвірного гнізда з коренем *-ход-* у сучасній українській мові. *Українське мовознавство: респ. міжвід. наук. зб.* Київ : Вид-во при Київському ун-ті ім. Т.Шевченка видавничого об'єднання «Вища школа», 1980. Вип. 8. С. 54-61.
9. Лесюк М.П. Семантико-дериваційна характеристика словотвірного гнізда з коренем *-їх-* у сучасній українській мові. *Дослідження з словотвору та лексикології*. Київ : Вища школа, 1985. С. 72-78.
10. Лесюк М.П. Семантико-дериваційні зв'язки у словотвірному гнізді з коренем *-біг-* у сучасній українській мові. *Словотвірна семантика східнослов'янських мов*. Київ : Наукова думка, 1983. С. 182-194.
11. Лесюк М.П. Семантична характеристика українських дієслів руху. *Семантика мови і тексту: матеріали V міжнар. наук. конф.* Івано-Франківськ, 1996. С. 112-113.
12. Лесюк М.П. Словотвір в інтерпретації Василя Сімовича. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ : Плай, 2002. С. 140-151.
13. Лесюк М.П. Словотвірна структура українських термінів з коренями на позначення руху. *Науково-технічний прогрес і проблеми термінології: тези доповідей республік. наук. конф.* (Львів, травень 1980 р.). Київ : Наукова думка, 1980. С. 123.
14. Лесюк М.П. Словотвірне гніздо з коренем *-вед-* у сучасній українській мові. *Мовознавство*. 1980. № 4. С. 76-82.
15. Лесюк М.П. Словотвірне гніздо як об'єкт дослідження словотвору. *Словотвірна та семантична структура української лексики (пам'яті засновника дериватологічної школи в Україні проф. Івана Ковалика : тези доповідей, 15-17 травня 1991 р.)* Львів, 1991. С. 63-64.
16. Лесюк М.П. Словотвірні гнізда коренів зі значенням руху в сучасній українській мові. Автореферат дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1982. 24 с.
17. Лесюк М.П. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині: монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2014. 732 с.

18. Лесюк М.П. Транспозиція, мутація та модифікація значення твірного слова. *Мовознавство*. 1987. № 3. С. 34-39.
19. Лесюк М. Формування семантики віддієслівних іменників. *Українське мовознавство: респ. міжвідомчий наук. зб.* Київ : Вища школа. 1987. Вип. 14. С. 74-80.
20. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1979. 408 с.

Вікторія ПІДДУБНА

канд. філол. наук

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ВІДМІНКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ І ПОЛЬСЬКІЙ МОВАХ

Становлення відмінкової термінології в українській і польській мовах віддзеркалює розвиток наукової думки та еволюцію мовної системи. У цьому процесі брали участь учені різних епох, застосовуючи відмінні способи творення термінів. Порівняльний аспект історії відмінкових назв в обох мовах досі не досліджувався, що й визначає мету цієї розвідки.

Традиція позначення морфологічних понять відповідними термінами в українській мові пов'язується з першими слов'янськими граматиками XVI – XVII ст. [8, с.158]. Замість кальки з гр. *паденіє* в них послідовно починає використовуватися термін *падежь*. Натомість у відмінковій системі простежуються певні відмінності, що засвідчують прагнення тогочасних граматистів удосконалити терміносистему попередників. Наприклад, у «Грамматіці доброглаголивого еллино-словенского языка» (1591) подано 4 відмінки: *именовный, родный, дателный, виновный* і *звателный* для імені. Л. Зизаній у «Грамматіці словенска» (1596) ввів *винителный* (замість *виновный*) і виділив *творителный* відмінок, а М. Смотрицький («Грамматіки Славѣнскиа правилное Сунтагма» (1619)) подав назви вже семи відмінків: *именителный, родителный, дательный, винителный, звателный, творителный* і *сказателный*.

Польська відмінкова термінологія також формувалася з XVI ст. Початково на позначення відмінка використовували термін *spadek*, а від кінця XVI ст. — *kasus*; назви відмінків подавалися латинськими запозиченнями або питомими словотвірними кальками: *Nominativus* /

nominativus / mianujący; Genetivus / genityw / rodzący; Dativus / datyw / dający / dawający; Accusativus / akuzatyw / skarżący; Vocativus / wokatyw / wyzywający / spadek wołający; instrumentalis / instrumentalny / statkowy; Ultimus / locativus / Localis [2, с. 184].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. українська відмінкова термінологія відзначалася варіантністю. В цей час у «Граматиці української мови для школи» Грицька Шерстюка з'являється термін *відмінок* та назви самих відмінків, співвідносні з сучасними [7]. Водночас функціонували варіанти *падежъ, падеж, падіж, деклінація*, а для відмінків застосовували різні типи номінації: однослівні терміни на позначення відмінків: *називник, родовик, давальник, знахідник, орудник, місцевик, кличник/зовник* [4]; словосполучення: *іменний / іменовий / назовний / називний відмінок; родовий / часточний відмінок; дайний / датний / давальний відмінок; причиновий / знахідний відмінок; зовний / кликальний відмінок; орудний відмінок, місцевий відмінок* [1; 4; 6]; числові назви: *перший* (називний), *другий* (родовий), *третій* (давальний), *четвертий* (знахідний), *п'ятий* (кличний), *шестий* (орудний), *септий* (місцевий) [1; 3; 5; 6], а також латинські відповідники: *номінатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, інструменталь, локатив* [1; 6].

У польській мові сучасний термін *przypadek* (укр. *відмінок*) увів О. Копчинський у «Граматиці польської мови» (1817). На його думку, латинські назви відмінків і буквальні польські відповідники «не означають того, що мали б означати» [9, с. 53], тому він запропонував терміни *mianownik, dopełniacz, celownik, biernik, wołacz, narzędnik, miejscownik*, або числові назви (*imiona rachunkowe*) — *przypadek pierwszy, drugi, trzeci, czwarty, piąty, szósty, siódmy*. Для позначення відмінювання іменних частин мови О. Копчинський уживав терміни *przypadkowanie* та *deklinacja*. Ф. К. Маліновський у «Граматиці польської мови» (1869) використовував термін *skłonnik* для відмінка і *skłanianie* для відмінювання. Він погоджувався

з назвами відмінків Копчинського, але заперечував числові позначення як «шкідливий звичай» [10, с. 315], бо серед граматистів не було згоди щодо їхнього застосування.

Водночас у польських граматиках зберігалась варіантність назв відмінків: *czynnik / czynny; dopełnik / dopełniający; dążnik / dążący; bierny; wzywacz, wzywający; narzędziowy; miejscowy* [11, с. 368–369]. Остаточно польська відмінкова термінологія внормувалася у ХІХ ст.

Варіантність відмінкових найменувань в українській мові кінця ХІХ ст. — початку ХХ ст. зумовила потребу впорядкування терміносистеми та вироблення спільних засад термінотворення. Усталенню відмінкових назв сприяли настанови Філологічної секції ІУНМ міжвоєнної доби ХХ ст., що зберігає чинність і в сучасній граматиці. Утім на початку ХХІ ст., з огляду на нову концепцію категорії відмінка, І. Вихованець для позначення відмінків запропонував увести терміни *суб'єктник, похідник, адресатник, об'єктник, знаряддєвик, місцевик, кличник* [8, с. 189]. Ця ініціатива не була прийнята.

Отже, становлення відмінкової термінології в українській та польській мовах характеризується спільними тенденціями — від буквального перекладу іншомовних термінів до створення відповідників власними мовними засобами. Утім українське термінотворення проходило нерівномірно й повільно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років / Гол. редкол. М. Железняк. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. 472 с. (Відтворення праць 1913–1928 років).
2. Губич В. В. Латинські запозичення у складі польської мовознавчої термінології середньопольської доби. Слов'янський збірник. 2016. Вип. 20. С. 176–194.
3. Сімович В. Практична граMATика української мови. Раштат : Видання товариства «Український рух», 1918. 368 с.

4. Сімович В. Граматика української мови : для самонавчання та в допомогу шк. науці. 2-ге вид. з одмінами й дод. Київ ; Ляйпціг : Укр. накладня, 1919. 584 с.
5. Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика руської мови. Третє перероблене видання. Відень, 1914. 202 с.
6. Тимченко Є. Українська граматика. [2-е вид.]. Київ : [Вид. Т-ва "Час"]. Друк. Ун-ту св. Володимира Акц[іонер.] Т-ва друк. і видавн. діла Н. Т. Корчак-Новицького, 1917. 168 с.
7. Шерстюк Г. Коротка українська граматика для школи. Частина перша. Полтава : Видавництво «Український учитель», 1907. 64 с.
8. Ярошевич І. Випрацювання, становлення та кодифікація морфологічних термінів як складника граматичної термінології [Електронний ресурс]. *Лінгвосвіт сучасної фахової комунікації* : монографія / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана; упоряд. Л. Козловська]. Електрон. текст. дані. Київ : КНЕУ, 2022. С. 152–197.
9. Korczyński O. Gramatyka języka polskiego. Warszawa, 1817. 283 s
10. Malinowski F. K. Gramatyka języka polskiego: krytyczno-porównawcza, z dziesięjszego stanowiska lingwistyki porównawczej. [Poznań] : Staraniem L. Rzepeckiego, 1869. 660 s.
11. Sobotka P. Przypadek. *Przewodnik językowo-encyklopedyczny po gramatyce semantycznej języka polskiego w ujęciu historycznym* / red. Maciej Grochowski. Kraków : Instytut Języka Polskiego, 2024. T. 1. S. 367–393.

Ольга ПОЛЬКО

старший викладач, магістр

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ГЛОТТОДИДАКТИЦІ ЧЕСЬКОЇ МОВИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА МЕТОДИЧНІ ВИКЛИКИ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) відкриває нові горизонти для мовної освіти. Глоттодидактика, як наука про методику викладання мов, дедалі частіше інтегрує цифрові інструменти у навчальний процес. Особливе значення це має для викладання чеської мови, яка належить до групи флективних мов і характеризується складною морфологією, багатим словотвором та синтаксичними особливостями. Використання ШІ у навчанні чеської мови може сприяти індивідуалізації навчання, підвищенню мотивації студентів та розвитку їхньої комунікативної компетентності. Водночас виникають методичні виклики, пов'язані з адаптацією алгоритмів до специфіки флективної мови та з новою роллю викладача у навчальному процесі.

Глоттодидактика традиційно розглядає викладання мов як процес, що поєднує лінгвістичні, психологічні та педагогічні аспекти [1]. Інтеграція ШІ у цей процес змінює його структуру: від класичних методів пояснення правил і вправ до використання адаптивних систем, що враховують індивідуальні особливості студента.

Технічні аспекти роботи ШІ з флективними мовами є особливо складними. Як зазначають М. Страка та Й. Стракова [6], поєднання морфологічних словників із нейронними мережами значно підвищує точність морфосинтаксичного аналізу чеської мови. Це відкриває можливості для створення інструментів, здатних автоматично розпізнавати граматичні помилки, пропонувати корекцію та пояснення.

На початковому етапі навчання ІІІ може виконувати функцію «віртуального носія мови». Чат-боти та генеративні моделі здатні моделювати діалогові ситуації, надаючи студентам можливість практикувати комунікацію у безпечному середовищі [7]. Автоматизовані системи виправлення помилок допомагають швидко засвоювати граматичні правила, а інтерактивні вправи сприяють формуванню навичок правильного використання мовних конструкцій.

На етапі поглибленого вивчення мови (2–4 курси) ІІІ може бути використаний для аналізу словотвору, морфології та синтаксису. Автоматизовані корпусні дослідження дозволяють студентам працювати з великими масивами текстів, що сприяє розвитку навичок критичного мислення та стилістичного аналізу. Крім того, ІІІ може стати інструментом для перекладацьких практик, забезпечуючи швидкий доступ до варіантів перекладу та стилістичних рішень.

Персоналізоване навчання є однією з ключових переваг ІІІ. Адаптивні алгоритми здатні враховувати рівень знань студента, його прогрес та індивідуальні труднощі [4]. Гейміфікація навчання через інтеграцію ІІІ у платформи, такі як Duolingo чи Vla-Vla.AI, підвищує мотивацію студентів та робить процес навчання більш захопливим.

Інтеграція ІІІ у навчання чеської мови ставить перед викладачами нові завдання. Викладач перестає бути єдиним джерелом знань і перетворюється на фасилітатора, який координує взаємодію студента з технологіями. Це потребує розвитку «AI literacy» серед педагогів, тобто здатності критично оцінювати можливості та обмеження ІІІ [8].

Серед основних проблем варто виділити:

- надмірну залежність студентів від автоматизованих підказок;
- обмеження алгоритмів у розпізнаванні контексту та стилістичних нюансів;

- ризики порушення академічної доброчесності через використання ІШ для перекладу чи написання текстів.

Дослідження показують, що ставлення викладачів до інтеграції ІШ є амбівалентним: частина підтримує нові технології, інші висловлюють занепокоєння щодо їхнього впливу на якість навчання [8].

ІШ відкриває широкі перспективи для глоттодидактики чеської мови, особливо у сфері персоналізації навчання та розвитку комунікативних навичок студентів. Водночас існують методичні виклики, що потребують уваги: підготовка викладачів, забезпечення балансу між автоматизацією та живим спілкуванням, а також дотримання принципів академічної доброчесності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку спеціалізованих інструментів для роботи з флективними мовами та на інтеграцію ІШ у навчальні програми університетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. П. Педагогіка і сучасні технології навчання. Київ: Либідь, 2021. 312 с.
2. Костюк Г. Методика викладання іноземних мов у вищій школі. Львів: Видавництво ЛНУ, 2020. 278 с.
3. Sejnarová A. Umělá inteligence: v budoucnosti to bez ní nepůjde. *Visions*, 2018, č. 2, s. 8–9.
4. Fourrage L. *The Complete Guide to Using AI in the Education Industry in Czech Republic*. London: EdTech Press, 2025. 198 p.
5. Kopecký K., Szotkowski R., Voráč D., Krejčí V., Dobešová P. *České školy a umělá inteligence – výzkumná zpráva*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 2023.
6. Straka M., Straková J. Open-Source Web Service with Morphological Dictionary–Supplemented Deep Learning for Morphosyntactic Analysis of Czech. *Lecture Notes in Computer Science*. Cham: Springer, 2024. Vol. 15048. P. 279–290.
7. Talkpal. *The Futuristic Future of Learning Czech Language with AI*. New York: Talkpal Publishing, 2025. 102 p.

8. Zormanová L. Postawy czeskich nauczycieli wobec wykorzystania sztucznej inteligencji w szkołach. Katowice: Uniwersytet Śląski w Katowicach, 2024. 145 s.

Михайло СЕНЬКІВ

аспірант,

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

викладач, ЗВО «Університет Короля Данила»

ПОЕТИКА АПОКРИФА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ВІЙНИ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «САВАОТ» ДМИТРА ДОВБУША)

Протягом 1896-1910 рр. у видавництві НТШ вийшла п'ятитомна праця «Апокрифи і легенди з українських рукописів». Її підготував до друку Іван Франко, додавши коментарі до видання, в яких, зокрема, описав літературознавчі особливості апокрифів. Першочерговою ознакою таких творів Франко називає зацікавлення простором «таємного» [4, с. 5]. Мова про особливий вид інформації, котра не перебуває для будь-кого у вільному доступі. Ігор Качуровський у згадках про тематику творів Каменяра серед інших наводить його захоплення «таємничими апокрифами» [1, с. 49], у такий спосіб зайвий раз підкреслюючи певну загадковість цього жанру.

Оцю таємничість Іван Франко розширює додатковими ознаками – «надзвичайна мудрість та надзвичайна сила» [4, с. 5]. Апокрифи хоч і вилучені з переліку канонічних релігійних текстів, проте вони є носіями схожої за глибиною мудрості, тож насичені енергією та сенсами. Цікавими є зауваги про темпоральні особливості коментованих Франком творів. У них передусім йдеться про «часи великого духовного зворушення» [4, с. 5] – апокрифи відбивають, як у дзеркалі, панораму метафізичних пошуків, просвітлень.

Не дивно, що згаданий жанр із минулих століть у напруженому сьогоденні, посеред реальних онтологічних загроз та знищень знаходить нові можливості повернутися до життя. Сучасні апокрифічні стилізації, будучи насиченими таємним знанням, генеруючи потенціал сили та

мудрості, дозволяють підняти поезію на найвищі реєстри описаного «духовного зворушення».

Михайло Наєнко до поетикальних рис апокрифів зараховує серед інших також «“домислення” побуту біблійних постатей» [2, с. 73], у цей спосіб своєрідно заземлюючи їх. Бог сидить у зручному кабінеті і гортає месенджер «Telegram» – з цього починається поезія нашого сучасника Дмитра Довбуша «Саваот». Образ Всевишнього максимально олюднений, наближений до модерності, позбавлений сакральної відстані, адже доступний щохвилини для розмови у цифровому світі: «*“От як же, – бурчить Всевишній, – дратують голосіві!”/ Бог слухає, Бог прощає мільйони людських імен,/ У відповідь відправляє наліпку чи свіжий мем*» [5, с. 240]. Тут легко зчитуємо найпевніший сигнал залучення до апокрифічної форми, коли діючими літературними персонажами стають герої біблійної оповіді [3, с. 168].

Медитативний настрій світлого діалогу у поезії «Саваот» переривається тоді, коли в ефірі все частіше з'являються прохання українською мовою. Поступово експресія повідомлень наростає, і вже автор фіксує «*крики, зойки, сирени розбитих міст/ Приходять розмиті фото: “Увага: чутливий вміст!”/ На лінзах Господніх – зблиски, тремтіння в Його руці:/ Лиш кров і вогонь, і гуркіт, і вибухи, і мерці.../ [...] Бог довго сидить у кріслі*» [5, с. 240]. Досить несподіваний хід, коли Всевишній потребує пройти короткий шлях прозріння, а пережиті емоції стають такими глибокими, що йому відбирає мову.

Уся подальша оповідь у Довбуша стає поступовим акумулюванням сили та енергії, які наростають у відповідь на відсутність справедливості. Світ потребує негайного втручання – «*...Тоді Бог бере відпустку від спішних небесних справ,/ Напучує херувима, щоб мудро всім керував*» [5, с. 240]. Поруч з Богом з'являються постаті Ісуса та Святого Духа, завершуючи формування особливої військової одиниці – Трійці.

Зауважимо, що в поезії проступають інтертекстуальні переплетення з новозавітніми історіями, котрі підносять текст понад щоденний досвід та легко наближують оповідь до канонічної – *«Цитує, що буде з тими, хто в гості іде з мечем»* [5, с. 242], *«Ось – лікар заводить серце, рятуючи малюка./ Господь впізнає Ісуса за стигмами на руках./ Ось – старець втішає жінку, обнявши її, сумну./ Бог бачить, як сходить Голуб на дідову сивину»* [5, с. 242]. При цьому легко зчитується опір звичних нам опозицій «рай» – «пекло», «світло» – «тінь», «життя» – «смерть», посилені відповідними конотаціями – *«Виходить за браму неба, ступає у дим і бруд./ Вдихає невір'я, гордість, жадобу, злобу і блуд./ Вдихає гіркі страждання і горя їдкий полин./ Повз Нього проходять люди, як тіні на тлі руїн»* [5, с. 242].

На противагу людській природі українських захисників Дмитро Довбуш позбавляє ворога будь-яких антропоморфних рис. Опис загарбників вражає мінімалізмом, адже йдеться всього лише про *«одну із неситих бридких утроб»* [5, с. 242]. Інфернальне зло, немов позацивілізаційна форма смерті, становить загрозу усьому живому. Несита утроба – це метафора зажерливості вчорашнього старшого брата, якому завжди всього мало. Проти нас воюють гротескні образи «пабеди», «Z» та істот-шлунків. Тож заключний епізод увиразнює глибину екзистенційного протистояння. Господь б'ється не за матеріальне, але вже за сенси. І в такій проекції зброєю стає слово, посилене енергією Духу – *«чується тихий хруст./ Коли набирає швидкість вогонь із Господніх вуст./ Солдати жартують: “Видно, хтось б'є ворогів з висот!”»* [5, с. 242].

У поезії «Саваот» Дмитро Довбуш пропустив оповідь крізь рамку апокрифічної оповіді, у такий спосіб синкретизуючи і художнє відтворення важких психоемоційних станів, що їх переживаємо у час війни, і глибоке історико-філософське підґрунтя боротьби за національне виживання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Качуровський І. Променисті силуетки: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 768 с.
2. Насенко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності. Київ : Видавничий центр “Просвіта”, 2008. 1064 с.
3. Приходько М. Естетика апокрифа в українській культурі. *Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність*. STUDIA METHODOLOGICA. Випуск 25. Тернопіль : Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. С. 168-172.
4. Франко І. Передмова. *Апокрифи і легенди: з українських рукописів*. У 5-ти томах. Том I. Апокрифи старозавітні. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2006. С. 1-66.
5. In principio erat verbum: поезія війни. Антологія українською та французькою мовами/ за ред. В. Тимчука. Львів : «Астролябія», 2024. 400 с.

Бретіслава СИНЕВИЧ

старший викладач

Рівненський державний гуманітарний університет

ТРАДИЦІЯ ТА ІННОВАЦІЯ В СУЧАСНІЙ ДРАМАТУРГІЇ

Впродовж історичного розвитку теорія драми відображала постійні трансформації в літературній і сценічній творчості. Від епохи Античності до європейського театру ХХ століття можемо простежувати різні концепції та різні підходи – від проникнення до драматичного роду епічних і ліричних елементів, які створюють враження міжродової дифузії – до переходу з мистецтва сценічної дії у мистецтво художнього слова, залежно від панівних уявлень. Однак, драма як явище літературно-мистецького життя може стати помітною лише у колективній творчості письменника, режисера, художника, композитора та акторів. Вимоги сценічності апелюють до наявності виразного конфлікту, часопросторової сконденсованості, мови, яка набуває особливої художньої енергії, засобів театральної умовності. Міжмистецька комунікація у слові, зближення драматичного та музичного видів мистецтв, імпровізація як ознака виконавської майстерності сприймається як зразок еволюції художнього мислення і має вплив на формування світогляду людини та виконує естетичну, пізнавальну, комунікативну та інші функції.

Початок ХХІ століття на світових сценах характеризується поєднанням різних видів мистецтв у дискурсі одного художнього тексту та видозміною традиційного жанру драми. Постмодерністська естетика, деконструкція традиційних жанрових схем, інтертекстуальність стали причинами експерименту та жанрової модифікації. Така нова комунікативна парадигма дозволяє підсилити розкриття художнього смислу драматичного твору.

Проблемам поетики драми, видо- та родожанрових змін у сучасному літературознавстві присвячені дослідження М.Ессліна, В.Волькенштейна, Є.Васильєва, В.Назарця, Д.Наливайка, І.Гузієнко, Ж.Бортнік, О.Бондаревої, Т.Вірченко, Н.Мірошніченко та інших. Зокрема, Є.Васильєв зазначав: «Одним із різновидів жанрових трансформацій у сучасній драматургії слід кваліфікувати жанрову еволюцію. Під нею розуміємо видозміни давнього, традиційного, чистого жанру, який під впливом багатовікового розвитку відходить від своєї канонічної ... схеми...» [1, 202].

Незважаючи на розвиток драматургічних жанрів і жанрових різновидів, драматургія як найпопулярніший літературно-театральний вид залишає за собою лідерство та привертає увагу як драматургів, так і дослідників. Театральна вистава – це наслідок співтворчості драматурга і режисера. Гібридизація жанрів, постдраматургія, цифрові технології і медіа, перформативність, інтелектуалізація, соціально-політичні виклики спровокували народження і розвиток сучасної української драматургії. Особлива аура, відчуття глядача як безпосереднього учасника дії, руйнування глядацьких очікувань через зміну структури п'єси, імпровізація, тілесність, звуковий ефект стали одними із засобів для експериментів у різних жанрах. Важливими елементами, що впливають на глядацьку аудиторію, стають не лише звуки, світлові ефекти, а й атмосфера самого спектаклю, який є ніби подією, а глядач відчувається частиною цієї події та переживає її як безпосередній учасник. Демонстрація нових можливостей побудови звукового образу, створення високотехнологічних візуальних ефектів забезпечує вплив на емоції та почуття глядача, виконує естетичну та пізнавальну функції.

Новітня українська драматургія має чимало талановитих митців, які знаходять інноваційні ідеї для оновлення та розширення як репертуару, так і видозміни практик, розширюють горизонти уявлення про театральність. Постать Тетяни Киценко виділяється у переліку новітніх українських

митців, для драматичних творів якої характерне явище симбіозу. Різнобічність таланту мисткині засвідчують експерименти в таких жанрах, як мюзиклі, опері, саунддрамі, містерії, монолозі, фарсі, постдрамі, лібрето, філософській драмі.

Експеримент Тетяни Киценко показує розуміння важливості звукового оформлення драматургічних текстів та створює явище інтермедіального симбіозу [2, с. 346]. Нейтралізація міжмистецьких кордонів поліфонічних текстів репрезентує розширення емоційно-сміслової сфери, навіє глядачу новий спосіб комунікації, що дозволяє підсилити розкриття художнього смислу драматичного твору. Такий вид синтезу через симбіоз драматургічного тексту й музики використаний Тетяною Киценко у саунддрамі «Білохалатність» (2013). Саунддрама – це авторська пропозиція піджанрового різновиду, який постає ключем до осмислення художньої концепції вистави. Некваплива розмова пацієнтів на лаві біля лікарні як звичайна подія стає основною формою комунікації актора з глядачем. Відмежована локація від зовнішнього світу дозволяє спокійно досліджувати ситуацію і стежити за персонажами. Через діалоги пацієнтів панорамно представлено проблеми, порушені у творі: хвороби і порятунку; оплати за лікування; добра і зла; вибору професії; професіоналізму і ціни лікарських помилок; життя і смерті. Об'єктивно вибудувати дію допомагає практика документального театру та елементи какофонії (ненормативна лексика), що засвідчують прив'язку до реальності, адже люди по-різному контролюють почуття. За допомогою саморефлексивних діалогів пацієнтів, реакції персонажів авторка ніби передбачає проблемні зони людських травм.

Архітектоніка текстового матеріалу допомагає рухати сценічну дію, підкреслює полемічність думок, формує арсенал прийомів риторичної виразності, а музика підсилює почуття. Симбіоз драматургічного тексту й музики посилюють напруженість сюжету. Мистецьке бачення дійсності,

актуалізація боротьби обставин, життєвих ситуацій відбувається через саморефлексивні діалоги, арсенал прийомів риторичної виразності та розкриває проблематику твору. Єдиної інтерпретації твору не існує, митець залишає її на роздуми глядача. Музика є структуротвірним компонентом, доповнює простір драми, передає напруженість моменту, а у передаванні почуттів, думок, спогадів відображає душевний біль, постає способом ідентифікації та самовираження. Таким чином, Т. Киценко презентує нову комунікативну парадигму через інтермедіальність та перформативний простір (звуки, світлові ефекти, атмосфера спектаклю, як події мінливої й швидкоплинної).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєв Є.М. Сучасна драматургія: жанрові трансформації, модифікації, новації. Київ: Твердиня, 2017. 532 с.
2. Нестерук, С.М. Драматургія Тетяни Киценко: жанрово-модифікаційний феномен *Збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції Збереження національної спадщини та розвиток культурних практик в умовах суспільних викликів (до 130-річчя від дня народження організатора науки, поета, митця Максима Рильського)*» (Київ, 19-20 березня 2025 року) / [Гол. ред. Н. Стішова]; НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2025. С.346-348 URL: <https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/zbirnyky/2025/tezy.pdf> (дата звернення: 02.02.2026)

Марта СКОБЕЛЬ

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Факультету філології

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Наталія ЩЕРБІЙ

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНО МАРКОВАНИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ З АНГЛІЙСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ УКРАЇНСЬКОЮ

Сучасна перекладацька парадигма розглядає процес відтворення тексту не лише як лінгвістичну операцію, а як складну міжкультурну взаємодію. Ключовим викликом у цій площині є культурно марковані реалії, лексичні одиниці, що фіксують унікальні явища матеріального та духовного життя народу. Як зазначає дослідниця Р. П. Зорівчак, реалії є «носіями національного колориту», що потребують особливих стратегій при перекладі через відсутність прямих еквівалентів у мові перекладу [1, с. 54].

Аналізуючи теоретичний аспект, варто звернути увагу на концепцію «культурної неперекладності». Згідно з поглядами С. Влахова та С.Флоріна, реалії вимагають від перекладача не просто лінгвістичної заміни, а глибокого фонового знання екстралінгвістичного контексту. Це означає, що успішне відтворення культурного коду залежить від здатності перекладача розпізнати конотації, які стоять за денотативним значенням слова і знайти спосіб передати їх без втрати смислового навантаження.

Переклад з польської мови, що є спорідненою слов'янською мовою, має іншу специфіку. Спільність культурно-історичних пластів дозволяє перекладачеві використовувати *калькивання*. Водночас, робота у межах слов'янського простору вимагає особливої уваги і пильності. Адже схожість

слів у польській та українській мовах часто створює ілюзію зрозумілості і стає причиною перекладацьких помилок, що веде до викривлення змісту. Польська реалія *pierogi* (*вареники*) при автоматичному перекладі як «*пирого*» спотворює предметну ситуацію.

Важливим є також аспект прагматичної адаптації. Як стверджує К. Гейвовський, перекладач виступає посередником, який має оцінити когнітивні можливості реципієнта сприйняти чужу культуру. У слов'янському контексті це означає, що при перекладі з польської мови можна залишати більше «неперекладених» елементів (*напр., звертання Pan/Pani*), оскільки вони є частиною соціокультурного простору [3]. У той же час, робота з англійськими *реаліями* частіше потребує застосування глибшої перекладацької адаптації, адже прямий переклад англійських реалій часто залишає українського читача в домислах. Замість чіткого розуміння сюжету чи контексту, людина змушена самотійно вгадувати значення невідомого терміна, що часто призводить до хибних інтерпретацій та втрати інтересу до тексту. Перекладачеві доводиться не просто шукати слово, а ставати культурним посередником: розшифровувати контекст, додавати пояснення або шукати такі образи в нашій мові, які б викликали у читача ті самі асоціації, що й оригінал у носія культури.

При роботі з **англійською мовою**, яка належить до іншої мовної сім'ї, перекладач часто змушений вдаватися до *експлікації* (описового перекладу) або *транскрипції*. Наприклад, англійське слово *Yorkshire pudding* вимагає або збереження форми з коментарем, або функціональної заміни для забезпечення зрозумілості тексту [2, с. 142].

Таким чином, глибина перекладацького втручання безпосередньо залежить від того, наскільки близькими є мови. Якщо в англо-українському перекладі фахівець змушений бути «архітектором» і перебудувати текст через значну культурну дистанцію, то у польсько-українському контексті

його завдання бути ювеліром, який тонко відчуває межу між спільним корінням слов'ян та унікальними відмінностями кожної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів: Вид. ЛДУ, 1989. 216 с.
2. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
3. Nejowski K. Kognitywno-komunikacyjna teoria przekładu. Warszawa: PWN, 2004. 288 s.

Каріна СТАНІШЕВСЬКА,

магістрантка I курсу ОПП «Філологія.

Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська»,

Хмельницький національний університет

Тетяна МОРОЗ

док. філос., доцент

Хмельницький національний університет

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ЧОРНОГО ОСТРОВА В МАНДРІВНОМУ ДОРОБКУ ГРАФА О. ПШЕЗДЗЕЦЬКОГО

Дослідження творчості Олександра Пшездзецького показує Чорний Острів не просто як місце на мапі, а як багат шаровий культурно-історичний простір. У праці «**Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów**» містечко постає живим образом, наповненим сенсами через природу, архітектуру та міжетнічні взаємини.

Мета нашого дослідження – проаналізувати формування образу Чорного Острова у мандрівному доробку графа О. Пшездзецького та з'ясувати вплив біографії й світогляду автора на його осмислення через **символізм природи, багатокультурність і архітектурні образи.**

Біографічний контекст та становлення дослідника

Олександр Пшездзецький народився 29 липня 1814 року в Чорному Острові у знатній магнатській родині [1]. Він зростав у середовищі європейської культури під опікою швейцарського художника та італійського диригента, а вирішальний вплив на його світогляд мали ранні мандрівки, зокрема поїздка до Венеції у шестирічному віці. Освіту здобував у Чорному Острові, Кременці та Берліні. Подорожі Поділлям і робота в архівах відомих родів стали основою його подальшої наукової й літературної діяльності [3].

Головною працею автора є двотомник **«Поділля. Волинь. Україна. Картини місць і часу»**, який, попри польську перспективу, має велику наукову цінність завдяки унікальним архівним джерелам. Він також автор історичних і драматичних праць, зокрема **«Джерела до польської історії»**, драми **«Ядвіга»** та бібліографічного дослідження рукописів у закордонних архівах [1]. Олександр подає маєток очима освіченого аристократа XIX століття, для якого природа й культурна спадщина тісно пов'язані з історією знатних родів. Образ Чорного Острова постає як багатовимірний простір, у якому переплітаються різні історичні епохи, а його відтворення ґрунтується на кількох ключових аспектах [2, с. 4].

Багатокультурність та соціальний ландшафт

Пшездзецький змальовує Чорний Острів як живий багатокультурний простір, де українці, поляки, євреї та італійці щоденно взаємодіють, а різні мови, традиції й способи життя переплітаються у соціальному «організмі» містечка. Пряма мова мешканців, зокрема «балакучого єврея», додає автентичності та підкреслює економічну активність і мирне співіснування громад, роблячи багатокультурність ключовим елементом історичної специфіки Чорного Острова [4, с. 81–83].

Символізм природи

Природа Чорного Острова у творі постає як багатий «калейдоскоп краєвидів», де озера та річки символізують плин часу та зв'язок містечка зі світом. Маєток на пагорбі, сади, англійський парк, екзотичні рослини та звіринець створюють образ упорядкованого, заможного й культурно амбітного простору. Природа виконує символічну функцію, відображаючи ідентичність Чорного Острова та світогляд його мешканців [4, с. 85–86].

Архітектурна та мистецька домінанта

У дусі романтизму наратор показує Чорний Острів як ідилічний простір, де ландшафт формує характер і статус маєтку, а архітектура гармонійно поєднана з природою. Італійський палац, костьол і церква

створюють архітектурну домінанту, підкреслюючи багатоконфесійний характер містечка та його зв'язок із європейськими естетичними ідеалами. Так Чорний Острів постає простором гармонії природи, архітектури та історії [4, с. 81–84].

Скарбниця мистецтва – колекція картин та портретів

Описана Олександром художня колекція була важливим осередком культурного життя Чорного Острова та втіленням історії, смаків і статусу його власників. Особливе місце в ній посідало релігійне мистецтво, що підкреслювало побожність роду. Автор виокремлює ікони в місцевих костелах, зокрема сцену Таємної вечері та чудотворний образ **Причастя Святого Ієроніма**. Згадки про твори італійських майстрів свідчать про високий художній рівень колекції та її зв'язок з європейськими мистецькими традиціями.

Особливою гордістю містечка була родинна галерея – своєрідний «пантеон» аристократії Речі Посполитої. Портрети представників найвпливовіших родів (Потоцьких, Радзивіллів, Вишневецьких, Замойських та ін.) виконували не лише естетичну, а й символічну функцію, утверджуючи історичну пам'ять, родинні зв'язки та високий соціальний статус власників [4, с. 90–93]. Не менш цінними були бібліотека й архів, які автор вважав «серцем» маєтку. Вони зберігали унікальні хроніки, рукописи та документи, зокрема листи короля Яна III Собеського, рукописи Симеона Полоцького, описи історичних битв і тестаменти роду Вишневецьких. Ці матеріали надавали містечку значення важливого осередку історичної пам'яті та потенційного центру наукових досліджень [4, с. 93–95].

У творі Пшездзецького Чорний Острів постає повноцінним літературним «персонажем» – живим простором, у якому поєднуються природа, архітектура, мистецтво й історія. Праця автора стала безцінним свідченням зниклого маєткового світу та важливим джерелом для вивчення культурного ландшафту Правобережної України XIX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олександр Пшездзецький – археограф Польщі та України XIX століття. *Перспектива інформаційний портал*. Нетішин. 2010. URL : <https://surl.li/avkmzv> (дата звернення: 20.01.2025).
2. Ярмошик І. Історія Волині в дослідженнях польського історика Олександра Пшездзецького (1814–1871 р). *Часопис української історії*. Вип. 17. URL : <https://surl.li/dxhxvo> (дата звернення: 21.01.2025).
3. Aleksander Narczyk Karol hr. Przeździecki h. Pierzchała (Roch III). URL : <https://www.sejm-wielki.pl/b/3.598.169> (дата звернення: 23.01.2025).
4. Przeździecki A. Podole, Wołyń, Ukraina. Obrazy miejsc i czasów. URL : <https://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication/4826/edition/8585/content> (дата звернення: 20.01.2025).

Христина СТЕЛЬМАХ

канд. філол.наук, доцент

Львівський Національний університет

імені Івана Франка

ЯК ЧИТАТИ ЛЬВІВ: БІОГРАФІЧНА ЕКСКУРСІЯ ЯК ДОСВІД ЕМОЦІЙНОГО ЗАНУРЕННЯ У ЛІТЕРАТУРУ

Літературна екскурсія в межах курсу з історії польської літератури на кафедрі польської філології у Львівському національному університеті імені Івана Франка є одним із дидактичних інструментів, що поєднує вивчення літературних текстів із безпосереднім досвідом перебування у просторі, пов'язаному з життям і творчістю письменників. Літературним туризмом можна вважати «вид культурного туризму, який охоплює різноманітні туристичні подорожі слідами відомих авторів літератури та їхніх творів, що створюють нагоду для глибшої рефлексії та особистого переживання текстів» [4, с.225]. Такий формат роботи з літературою дозволяє перейти від пасивного засвоєння біографічних фактів до активного читацького й дослідницького досвіду, в якому міський простір стає контекстом для глибшої інтерпретації текстів. Використання Львова як своєї «сцени» літературної пам'яті дає змогу скоротити дистанцію між сучасним читачем і автором, актуалізувати локальну культурну спадщину та вписати літературні тексти у конкретну топографію, історію та емоційний простір міста.

Прикладом такого підходу стала перформативна літературна подорож «Львівські шляхи молодопольських поетів і поеток», реалізований у межах курсу «Історія літератури Молодої Польщі» для студентів четвертого року бакалаврату. Під час екскурсії оглянули локації, пов'язані з Яном Каспровичем (і Станіславом Пшибишевським), Марилею Вольською, її

дочкою, поетесою Беатою Обертинською та іншими молодопольськими поетами

Маршрут пролягав від львівської кам'яниці Яна Каспровича поблизу Цитаделі на колишній вулиці Яна Длугоша, через віллу Вольських на Калічій горі. Вілла була осередком зустрічей літературного угруповання “Планетники”, до якого належали Мариля Вольська, Ян Каспрович, Леопольд Стафф, критик Остап Ортвін, художник і поет Юзеф Руффер, літературознавець і ректор Львівського університету (1925/26) Едвард Порембович та ін. Фрагменти творів та віршів, читання яких супроводжувало локації, «оживили» статичні міські об’єкти. Так, скажімо, своєю віллу і львівську Цитадель описувала Мариля Вольська: *”Zaświeciem nazwała to Mama. Wówczas ... w tych jakichś latach 1898 czy 1899 dom ten leżał naprawdę jakby za światem. Z czasem dopiero miasto popłynęło tak blisko, że znaleźliśmy się w śródmieściu [...]. Należał do nich cały grzbiet wzgórze ... aż po rozlewisko placów i koszarowych zabudowań Cytadeli, której okrągły bastion stał wysoko pod pochyłym sadem, jak czysto z formy wypadły ceglany”* [5, с. 376–377]. Про цю домівку та прощання з рідним Львовом Беата Обертинська, яка після арешту була вислана до Сибіру, написала вірш «Żona Lota» [3,с.21]. Далі шлях пролягав через університет імені Івана Франка (тодішній Яна Казимира), де Каспрович виконував ректорські функції (1921/22), і завершувався у легендарній кав’ярні «Атлас», місці зустрічей мистецької богеми Львова, де поет був постійним гостем. Кав’ярня «Атлас» відновлена у Львові в 2013 році на тій ж історичній локації.

Під час екскурсії особливу увагу було приділено драматичним подіям з особистого життя Каспровича; йшлося про зраду дружини поета з близьким другом родини, культовою постаттю Молодої Польщі Станіславом Пшибишевським. Цікаво, що ці події мали місце саме у львівському помешканні подружжя Каспровичів, де Пшибишевський гостював під час візиту до Львова [1, с.135–140].

Експедиція не була звичайною міською прогулянкою. На кожній зупинці відбувалося читання фрагментів поезії, прози та листів, пов'язаних із конкретними місцями або подіями з життя письменників. Студенти читали тексти від імені літературних авторів та важливих осіб з їхнього життя, «вживаючись» у їхні ролі. Добір текстів був свідомо скоординований із простором: вони віддзеркалювали атмосферу місця, його історію, емоційну напругу та культурну пам'ять. Така форма роботи поєднувала інтелектуальне осмислення з емоційним і тілесним досвідом через присутність, спільне слухання і рефлексії.

Іншим цікавим прикладом стала екскурсія «Львівські стежки Збігнева Герберта», приурочена до 100-річчя з дня народження поета та проведена в межах Всесвітнього року Герберта під егідою ЮНЕСКО (2024). Маршрут пролягав від кам'яниці на Личаківській вулиці, де народився поет, через костел, у якому його було охрещено, його початкову школу, а також вулиці та простори, згадані у віршах. Учасники екскурсії фізично відтворили шлях до школи, описаний у вірші «Моє місто» [2, с.124].

Особливого емоційного значення набувала взаємодія поезії з випадковими елементами міського середовища. Приміром, під час читання вірша «Високий Замок», у якому Герберт описує «концерт» трамваю на вулиці, у декламування органічно «вмонтовувався» реальний звук львівського трамваю, що проїжджав поруч, посилюючи ефект автентичності переживання [2, с.44].

Обидві екскурсії демонструють, що література є не лише сукупністю текстів і сюжетів, а системою емоцій, образів, запахів і звуків міста, які найповніше зчитуються через перебування в просторі, де ці тексти народжувалися або були осмислені.

Такі практики відкривають менш відомі аспекти літературної ідентичності Львова та сприяють рефлексії над його багатоплановою культурною пам'яттю, особливо в умовах перерваної історичної тяглості

міської спільноти. Метою літературних екскурсій є не лише навчання історії літератури, а й вибудовування діалогу з минулим міста, відчуття спільності й культурної причетності його сучасних мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jodelka-Burzecki T. (1964). *Jan Kasprowicz. Zarys biografii*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.
2. *Moje serce zostało we Lwowie... Antologia poezji lwowskiej*. (2009). Bochnia: Wydawnictwo Bosz.
3. Obertyńska B. (2015). Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
4. Stasiak A. (2009). Turystyka literacka i filmowa. Rozdział IX, w: *Współczesne formy turystyki kulturowej*, Poznań, s.233–265.
5. Wolska M., Obertyńska B. (1974). *Wspomnienia*. Warszawa: PAN.

Катерина СТЕПАНЮК

*здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

Тетяна НЕДАШКІВСЬКА

*к.ф.н, професор
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ: ОСМИСЛЕННЯ ВЛАСНОГО ОСВІТНЬОГО ДОСВІДУ В ПОЛЬЩІ

Досвід академічної мобільності, здобутий під час двох навчально-культурних поїздок до Польщі, став важливим етапом у формуванні мовної, комунікативної та міжкультурної компетентності студентів ННІ філології та журналістики ЖДУ імені Івана Франка. Обидві поїздки були реалізовані у форматі групової роботи, участі у дебатах, екскурсіях та освітніх заходах, що створювало сприятливі умови для поєднання навчання, комунікації та безпосереднього культурного досвіду.

Перша поїздка проходила в межах програм „*Witamy w Polsce. Język i kultura polska dla Ukraińców. O różnicach i podobieństwach między naszymi językami i kulturami*” за підтримки NAWA (Narodowej Agencji Wymiany Akademickiej) та організаційної підтримки Katedra Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej, Wydział Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego [3]. Навчальні заходи відбувалися в Любліні, Варшаві та Гданську й охоплювали інтенсивну програму лекцій, семінарів і практичних занять загальним обсягом 90 годин та виїзні заняття, присвячені польсько-українським культурним контактам, мультикультуралізму Першої Речі Посполитої, народній і шляхетській культурі, історичній пам'яті та символічному простору польських міст [1]. Особливе значення мало

навчання позааудиторного формату, коли мовна практика поєднувалася з живим культурним контекстом.

Зміст програми був побудований навколо культурологічних тем, що безпосередньо стимулювали мовленнєву діяльність. Заняття, присвячені польсько-українським культурним контактам, мультикультуралізму Першої Речі Посполитої, Люблінській унії, шляхетній і народній культурі, польським повстанням та історії Варшави, поєднували теоретичний матеріал із активним обговоренням. Особливу роль відігравали лекції просто неба, зокрема на території Люблінського замку, а також семінари з підготовки міжнародних польсько-українських проєктів, під час яких польська мова використовувалася як основний засіб комунікації. У такому форматі комунікативний підхід реалізовувався природно: мовлення виникало як реакція на культурний зміст, а не як формальне виконання навчальних завдань.

Важливим аспектом цього досвіду стало усвідомлення того, що саме культурологічний компонент значно підвищує ефективність комунікативного навчання. Обговорення тем, пов'язаних зі спільною історією, традиціями, символами та образами світу в польській і українській культурах, сприяло не лише активізації мовлення, а й формуванню міжкультурної чутливості. Робота в групі, постійна взаємодія студентів, викладачів та екскурсоводів створювала сприятливе середовище для подолання мовного бар'єру й формування впевненості у використанні польської мови в реальних комунікативних ситуаціях.

Друга участь у програмі „*Międzynarodowe Debaty Studenckie. Europa Środkowo-Wschodnia: Teksty i Konteksty*» [2] стала для нас не лише академічним, а й інтенсивним міжкультурним досвідом. Програма реалізовувалася у співпраці з Fundacja Spotkania та об'єднала студентів і викладачів Instytut Studiów Interkulturowych Europy Środkowo-Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego з учасниками партнерських установ з Харкова,

Львова та Житомира. Такий формат сприяв створенню спільного польсько-українського освітнього простору, у межах якого польська мова функціонувала як основний засіб комунікації та наукової взаємодії.

Програма передбачала активне занурення в культурний та історичний простір Вроцлава та Варшави. Відвідування Панорами Рацлавицької, Острова Тумського, Зали Століття (об'єкт Світової спадщини ЮНЕСКО), а також Національного музею у Вроцлаві створювало умови для поєднання культурологічного пізнання з мовною практикою. У Варшаві студенти напрямку *kulturoznawstwo Europy Środkowo-Wschodniej* підготували тематичні екскурсії, присвячені новітній історії Польщі — «Upadek ustroju komunistycznego» та «Kultura i kontrkultura PRL». Участь у цих заходах вимагала активного залучення до діалогу, уточнення інформації, обговорення та формулювання власних позицій польською мовою.

Центральним елементом програми стали студентські дебати, що відбулися в Варшавському Університеті, під час яких учасники представляли свої доповіді та брали участь у наукових дискусіях. Важливим є те, що комунікативний підхід у цьому випадку реалізовувався не у формі навчальної імітації, а в реальному академічному середовищі, де польська мова слугувала інструментом аргументації, аналізу текстів і культурних контекстів. Додаткові заходи популяризаторського характеру — зустріч із журналістом Марціном Вирвалом, відвідування Музею політичних репресій, авторська екскурсія професора Олексія Сухомлинова літературною Варшавою — розширили культурний горизонт і поглибили розуміння польської історичної пам'яті та літературної традиції.

Досвід обох поїздок до Польщі, здобутий у межах спільної роботи студентської групи, засвідчив, що комунікативний підхід у поєднанні з культурологічним наповненням є ефективним засобом формування мовної та міжкультурної компетентності. Мова в такому форматі засвоюється не ізольовано, а через безпосередню участь у дебатах, освітніх і культурних

заходах, екскурсіях та міжособистісній взаємодії, що створює природне середовище для активного використання мовних знань і розвитку спонтанного мовлення. Поєднання мовної практики з осмисленням історичних і культурних контекстів Польщі сприяє глибшому розумінню іншої культури та підвищує навчальну мотивацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тіні минулого: українські сліди у Варшаві. URL: <https://culture.pl/ua/stattia/tini-mynuloho-ukrayinski-slidy-u-varshavi> (дата звернення: 09.02.2026).
2. Międzynarodowe Debaty Studenckie. Europa Środkowo-Wschodnia: Teksty i Konteksty. URL: <https://esw.uw.edu.pl/miedzynarodowe-debaty-studenckie-europa-srodkowo-wschodnia-teksty-i-konteksty/> (дата звернення: 09.02.2026).
3. O Programie Promocji Języka Polskiego „Witamy w Polsce”. URL: <http://pjp.uw.edu.pl/http-pjp-uw-edu-pl-witamy-w-polszczy/o-programie-promocji-jezyka-polskiego-witamy-w-polszczy/> (дата звернення: 10.02.2026).

Світлана СУХАРЄВА

д. філол. наук, професор

Волинський національний університет

імені Лесі Українки

КАТЕГОРІЯ ЧАСУ В ПОВІСТІ «STRUŻKI» МАРІЇ ГАЛЬБЕР

Молодіжна повість «Strużki» Марії Гальбер [3], опублікована в 2023 році, була визнана найкращим дебютом серед польських прозових книг, номінованих на Літературну премію Конрада 2024 р. у межах Міжнародного фестивалю, присвяченого цьому майстру слова. Авторка попередньо заявила про себе в польському літературному середовищі як обдарована поетка, видавши збірку «Przejścia» про безрадісну долю жінки у сучасній міській агломерації [2].

Предметом нашого дослідження стала категорія часу, інтерпретована крізь призму сприйняття героїні-підлітка, яка зростала у провінції. Цей художньо-образний світ виражений за допомогою багатовекторних елементів часопростору, на які варто звернути окрему увагу.

Моніка Охендовська порівнює повість «Strużki» з романом «Panny Nikt» Томека Тризни, у якому дівчата також входили у період дорослішання в умовах суспільних трансформацій. В обох творах значну роль відіграв соціальний конфлікт і спроби політичної маніпуляції молодим поколінням. Однак повість М. Гальбер певною мірою є екскурсом до твору Т. Тризни, хоча хронологічно і виникнула пізніше. Її авторка задає читачеві запитання: якими б стали дорослі, якби їхні долі у юності склалися інакше? [4].

Жіноча тематика у повісті, як і в поетичній збірці М. Гальбер, набуває ролі художньої домінанти, оскільки кульмінаційним моментом твору можна вважати страйк жінок у Варшаві. Не менш важливим є сюжетна лінія дружби двох різних за світоглядом дівчат та формування різних рівнів їхньої моралі. Принагідно описані проблеми жінок у патріархальному

середовищі: аборт, освіта, незначні можливості кар'єрного росту, сексуальне виховання тощо [1]. Час у цьому сюжетному різноманітті надає динаміки подіям, які спочатку значно сповільнені, як і відчуття у дитинстві.

Зокрема, М. Гальбер вустами своєї героїні окреслює «*czas poszatutowany porami roku i nawrotami małych chorób*» [3, с. 9], «*czas magma: niewielkie klasy, nauczanie indywidualne, nauczanie w domu*» [3, с. 10]. Поступове наростання напруги стосунків виражене стисканням часу перед випускним іспитом: «*kurczył się czas do matury*», набираючи все швидших обертів у динаміці дівочих переживань [3, с. 79]. У цьому проминанні днів, місяців, пів року, де стругами, відповідно до назви твору, були і дощові потоки, і потоки рясних сліз, час стає виразом порожнечі і смутку: «*Tak się zaczął mój rok pokuty. I zaraz z września miał się zrobić listopad, z listopada – styczeń. A wszystko miało być bezbrzeżnie puste, puste, smutne i bezlitośnie nudne*» [3, с. 94]. Втрата подруги, непорозуміння та самотність молодшої особи описані як вихід у позачас, у світ мовчанки та збайдужіння: «*Telefon milczał, Kinga milczała. Aż przestałam czekać na cokolwiek. Wypisałam się z czasu i nawet godziny na zegarze już nie sprawdzałam*» [3, с. 105].

Попри простоту мислення головної героїні, час став для нею категорією філософською, оскільки пов'язувався з протягом, вітром, споловілими кольорами, тіснявою міста, зимовим інієм і літніми струменями поту, які стікали по тілі у переповненому трамваї. Прощання з дитинством та підлітковим віком пов'язані у неї з переїздом до великого міста, втратою дому, колишніх друзів і одяганням щоденних масок для фальшування власного світу. «*Czas – przeciąg. Albo: czas – ogrom bezlitosnego powietrza, co mnie gnało i gnało, płowiło barwy i wywiewało wspomnienia; konsekwentnie wywiewało ze mnie tu i teraz. Robiło z poniedziałków piątki, soboty rozdygotane czekaniem na wieczór, trwające kilka chwil niedziele*» [3, с. 115]. Світ дорослих асоціюється у повісті з

велетенською турбіною до пришвидшеної трансформації часу у щось несуттєве, несправжнє, що зрештою колись має зупинитись.

Спогади і туга за юністю у повісті зображені як переведення годинника назад на десять років, до безтурботних днів дівочої дружби, коли всі у родині були живі та щасливі: подруга Кінга, її неповносправна сестра та мама, а також головна героїня книги, від імені якої невпинно ведеться розповідь [3, с. 144]. За формою цей тип тексту можемо визначити як внутрішній монолог із елементами діалогу, які покликані цей монолог поглибити, увиразнити.

Повернення до себе самої по циферблаті, як і подорож із минулого у сучасність – це особливий сюжетний орієнтир, який вирізняє книгу М. Гальбер з-поміж багатьох інших. Головна героїня знаходить вихід, як затримати час, – вона починає усвідомлювати, що найбільшу силу і правду має слово, здатне переступити через буденність, подолати часові бар'єри, особисті поразки та негаразди жіночого/дівочого життя. Збірний образ жінки – Кінги, неповносправної Дарії, Юлії, матері, знайомої Клавдії і зрештою її самої – потребує захисту, який здатне дати лише написане слово, письменницьке ремесло, за яке вона й береться. Головна героїня, віднайшовши своє покликання, віднаходить і власне ім'я: Агнешка. Написане її ім'я стає цінністю, як є цінністю і життя кожної людини. Так закінчується історія внутрішніх змагань із часом, якому непідвладне художнє слово.

Підсумовуючи, зазначимо, що повість «Strużki» – не розважальна історія для підлітків, а справді глибока рефлексія над долею жінки у сучасному суспільстві, що нам вдалося з'ясувати, проаналізувавши часопросторові характеристики її сюжетних ліній. У перспективі вивчення літератури такого типу може стати новим словом у реалізації новітніх феміністичних ідей, які задекларувала своїм твором Марія Гальбер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gruszczyński A. Maria Halber z nagrodą Konrada za „Strużki”. To książka o przyjaźni nastolatek, aborcji i Strajku Kobiet. *Wysokieobcasy.pl* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://lnk.ua/5V1777d4d> (data dostępu: 01.02.2026).
2. Halber M. *Przejścia*. Warszawa : Staromiejski Dom Kultury, 2020. 36 s.
3. Halber M. *Strużki*. Warszawa : Wydawnictwo Cyranka, 2023. 184 s.
4. Ochędowska R. Maria Halber laureatką 10 edycji Nagrody Konrada [Źródło elektroniczne]. URL: <https://lnk.ua/KVvQQQ3eE> (data dostępu: 01.02.2026).
5. Rychter K. Maria Halber, “Strużki”. *Culture.pl* [Źródło elektroniczne]. URL: <https://culture.pl/pl/dzielo/maria-halber-struzki> (data dostępu: 01.02.2026).

Богдана СУХАРЄВА

*здобувачка освіти 2 курсу
спеціальності 035 Філологія*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Олена БАЙ

канд. філол. наук, доцент

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДКАСТІВ РОБЕРТА ЛЯСЕЦЬКОГО

Сучасна польська мова активно розвивається в цифрових медіа, зокрема у різних тематичних циклах подкастів, що можемо ствердити на прикладі опрацьованих нами медіатекстів екологічного змісту, які створив Роберт Лясецький на замовлення Генеральної дирекції охорони середовища у Варшаві (GDOŚ) Міністерства клімату і середовища РП.

Об'єктом нашого дослідження стали подкасти «*Kilka słów o menu słów*», «*Matczyna obrona*», «*Opierzony Goliat*», «*Ptasia Calineczka*» і «*Zjawa*», об'єднані під однією назвою «*Sowie opowieści*» [7–11]. Це цілком незалежні та окремі аудіотексти, які мають спільну тематику, стилістичну спорідненість і єдину пізнавальну мету, спрямовану на захист довкілля.

Цей міждисциплінарний науковий простір вводить нас безпосередньо у сферу еколінгвістики, яку розглядали у своїх публікаціях такі вітчизняні й зарубіжні науковці: О. Бондар [1], Г. Брила [6], З. Вендлян [12], Н. Крамар і О. Левко [2], В. Куца [3], А. Раду [4], О. Семенець [5] та ін. Спираючись на їхні здобутки, ми проаналізували еколінгвістичний рівень подкастів «*Sowie opowieści*» Роберта Лясецького, окреслюючи їхнє місце в сучасному польському медіаконтенті.

Під час аналізу екоподкастів з'ясовано, що їхній основний лексичний пласт складає екологічна лексика як загального (*ukryte polowanie, przelot,*

rewir, zachowania lęgowe, migracja, populacja, gatunek skrajnie zagrożony, gniazdować, rozczłonkowywać ofiarę, czas lęgowania, ocieplenie, odpady, sezon lęgowy), так і спеціалізованого змісту (*plomykówka, pójdzka, puchacz, puszczyk mszarny, puszczyk uralski, sowa błotna, sowa jarzębata, sowa śnieżna, sowa uszata/uszatka, sóweczka, syczek, włochatka*).

Попри цей поглиблений екскурс у наукову сферу, в текстах Р. Лясецького назви представників родини совиних повсюдно замінені на їхні художньо-образні відповідники метафоричного характеру: *ptasia Calineczka, sowi kanibal, sowi gigant, sowi drapieżca, zjawa, wcielenie demona, strzyga, opierzony Goliat, pani Puchaczowa, zwiastum śmierci, puchaczowata sowa* тощо.

Внаслідок систематизації опрацьованого матеріалу подкастів нам вдалося класифікувати 219 елементів екомови без врахування повторів деяких слів, у тому числі і термінів, серед яких значно переважають зооніми.

Особливий мовний пласт складають стилістичні конструкції, які мають на меті зацікавити слухача світом природи. Таку функцію, наприклад, виконує прислів'я «*Sowa mądra głowa*» [8] чи словосполучення «*ploteczkowe portale*» [9], «*stawać w szranki*», «*walki na głosy*» [7], «*zejść na dzięcioły*» [10], «*niemy lot*» [11].

На рівні народних переказів про сов, які автор екоподкастів використав для більшої промовистості своїх розповідей, зооніми поєднуються із міфонімами (прикладом може слугувати *strzyga*), що особливо виразно простежуємо в частині «*Zjawa*» [11].

У підсумку зазначимо, що еколінгвістичні елементи в циклі подкастів «*Sowie opowieści*» Р. Лясецького умовно можна поділити на три основні групи: загального природничого характеру, що є значною допомогою у вивченні натурального середовища Польщі; спеціалізовану лексику, присвячену життю сов та їх оточення, яка має наукове та термінологічне

підгрунття; стилістичні фігури та художні засоби, спрямовані на активізацію захисту довкілля та пізнання культури польського краю, яка в багатьох аспектах перегукується з українською.

Отож, як бачимо, подкасти – це новітній спосіб вирішення екопроблематики, оскільки вони призначені для різних вікових категорій та суспільних груп і є відповіддю на потребу формування екологічного мислення молоді, від якої залежить майбутнє краю, планети і мови. Екологічний проєкт Генеральної дирекції охорони середовища РП можна вважати вдалим експериментом, який має значні перспективи як у мовному, так і в природничому середовищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар О. Синергетичний підхід як підгрунття лінгвістичної екології. *Записки з українського мовознавства*. 2013. Вип. 20. С. 4–15.
2. Крамар Н., Левко О. Теоретико-методологічні засади еколінгвістики як нового міждисциплінарного напрямку досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2023. Т. 17 (85). С. 62–66.
3. Куца В. Еколінгвістика як новітній напрям досліджень у сучасній науковій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 52. Т. 1. С. 120–122.
4. Раду А. Мовна екологія: напрями та проблеми дослідження. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 191–197.
5. Семенець О. Лінгвоекотологія та проблеми мовного вираження суспільних цінностей. *Нова філологія*. Запоріжжя: Вид-во Запорізького національного університету, 2013. № 58. С. 174–177.
6. Bryła H. *Leksykon ekologii i ochrony środowiska*. Gdańsk: Tempus, 2002. 304 s. [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjxnm> (data dostępu: 26.01.2026).
7. Lasecki R. Kilka słów o menu sów. *Sowie opowieści: cykl podkastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjrds> (data dostępu: 26.01.2026).
8. Lasecki R. Matczyna obrona. *Sowie opowieści: cykl podkastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjrwj> (data dostępu: 26.01.2026).
9. Lasecki R. Opierzony Goliat. *Sowie opowieści: cykl podkastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjrye> (data dostępu: 26.01.2026).

10. Lasecki R. Ptasia Calineczka. *Sowie opowieści: cykl podcastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjrzi> (data dostępu: 26.01.2026).
11. Lasecki R. Zjawa. *Sowie opowieści: cykl podcastów* [Źródło elektroniczne]. URL: <http://surl.li/pjqun> (data dostępu: 26.01.2026).
12. Wendland Z. Ekologia lingwistyczna, czyli o możliwościach kształtowania ekologicznej świadomości za pośrednictwem zmian w sferze języka. *Sylwan*. 2000. R. CXLIV. Nr 10. S. 107–119.

Юлія ЛЕСЮК

здобувачка 1-го курсу

ОП «Польська мова та література та англійська мова»

Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Олена ПЕЛЕХАТА

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

БОЙКІВСЬКІ КОЛОМИЙКИ: ЖАНРОВИЙ, ЛЕКСИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Коломийка є не тільки важливим, але й неповторно цікавим джерелом для дослідження української народної творчості, автостереотипів прикладових моделей поведінки, що є цінними для наступних поколінь. Сам світогляд українців є асоціативно образним у цих коротких пісенних формах: ставлення до життя взагалі, кохання, праці, родинних стосунків, громадського життя тощо порівнюється з усталеними образами та символами..

За визначенням Олександра Потебні, «асоціація полягає в тому, що різнорідні сприйняття, дані одночасно або одне за одним, не знищують взаємно своєї самостійності.., а, залишаючись самі собою, можуть поєднуватись так, що ми не уявимо собі одного, не уявивши другого». Асоціації у психології світосприйняття виникають і щодо одного слова чи сполучення слів. Абстрагуючись до узагальненого поняття, вони утворюють власне символ (постійний символ) - характерну особливість художнього коломийкового слова. Символ - це художній образ, який заступає в поетичній мові звичну назву життєвого явища, предмета на основі усталених асоціацій.

Метою дослідження – є проаналізувати коломийки, що належать до бойківського діалекту під кутом лексичного, жанрового, культурологічного різноманіття.

Коломийка - це віршовані дворядкові пісні, розмір яких складає 14 складів (8+6). Але саме такі короткі та подекуди дуже влучні та гранично критичні пісні творять психологічну картину життя українців з великим емоційним навантаженням. Звичайно, коломийки призначені для комунікації з розважальним елементом, але це передовсім форма самоідентифікації українського народу різних регіонів проживання.

Джерело запису аналізованих коломийок - смт. Перегінське (Калуський район, Івано-Франківська область). Регіон - Бойківщина. Фольклорний матеріал було записано у 2026 році. Було використано метод польових досліджень. Кількість годин запису на диктофон – біля 11 годин. Ці тексти побутують виключно в усній формі та раніше не публікувалися.

Значно спрощувало збір матеріалу дослідження походження одного з інтерв'юєрів з цієї місцевості. Респонденти охоче йшли на контакт, що сильно полегшувало працю, але й вимагало більше зусиль тому що відбувалося порівняльне змагання «хто знає більше» (респондент чи інтерв'юєр). Слід зазначити, що при використанні методу польових досліджень було багато ситуацій, коли одну і ту ж саму коломийку різні респонденти різного віку та статі виконували з деякими відмінностями, що власне свідчить виключно про важливий елемент коломийок у фольклорній спадщині українців.

Розглянемо ліро-епічний жанр коломийок з символами образами води (символ сили природи, стихії, що зносить усе на своєму шляху), долин та пшеничних ланів (символи праці та достатку у рідному краю) та символ дівчини.

Пор. “Ой, забрала вода лавку, забрала й забрала. Та й лиш долів долинами, та й поколисала. Та й лиш долів долинами, та й пшени ланами. Вийди, вийди, солоденька, поговориш з нами. Вийди, вийди, солоденька,

якес виходила. Винес, винес біле личко, якес виносила. Біле личко й не виношу, бо-м ся й не вмивала. Кучереньки й не виношу, бо-м не розчисала.”

Необхідно зазначити, що образ дівчини є центральним символом, адже кохання є найважливішим сенсом буття людини, продовження роду. Тому коли «дівчина не вмивалася, не розчісувалася», слухач вбачає в цьому символ смутку, невимовного переживання та любовної туги. Використання таких художніх засобів, як повтори («забрала й забрала», вийди, вийди») разом із зменшувально-пестливими формами та епітетами («солоденька», «личко», «кучереньки») та діалектизмами («якес», «лиш», «долів», «пшени») додають неабиякої яскравості.

Проаналізуємо ще один приклад коломийки любовної, але з трагічно-іронічним забарвленням.

Пор. «Ой, дівчино, дівчинонько, ти - велика зрада. Якби мене порубали, ти би й була рада. Якби мене порубали й докупи зложили, Ти би прийшла та й сказала:«Добре-сте й зробили.» Ти би прийшла та й сказала: «Добре-сте й зробили, Що ви мого миленького докупи зложили“»

Знову маємо центральний образ дівчини (але вже образ невірної коханої). Хлопець - жертва нерозділеного кохання. Щодо «Якби мене порубали» - символ, що підкреслює глибину душевного болю. Яскраві художні засоби, як наприклад, метафора - «ти - велика зрада», гіпербола - «якби мене порубали». Повторення та іронія - «Якби мене порубали», «Ти бу прийшла та й сказала»,«Добре сте й зробили». Також виокремлюємо діалектизми - «сте», «зложили» та зменшено-пестливі форми: «дівчинонько», "миленького".

Приклад соціально-побутової, любовної коломийки вже з множинними образами дівчат «білявок й пригалявок, тобто ніжних та грайливих дівчат.

Пор. “Ой, білявки й пригалявки, білявки й такої, Щоби взяла й розчесала кучереньки мої. Ой, білявко й пригалявко, притулися д мені, Як ся мати й прихилила д маленькій дитині. Як ся мати й прихилила, не буду й питати. Прихилися, солоденька, мене цілувати».

Яскраві художні засоби передачі теми коломийки як от порівняння : «як ся мати й прихилила до маленькій дитині» чи звертання, епітет: «Прихилися, солоденька» враз з діалектизмами «пригалявки», «д» (скорочення від «до»), «ся».творють унікальну картину народної творчості та мудрості.

Отже, коломийка є неповторним жанром української усної народної творчості. Дослідження бойківських коломийок дозволяє краще зрозуміти ментальність, цінності та світогляд українців Карпатського регіону. Перспективою подальших досліджень може бути порівняльний аналіз спільної спадщини польського населення Східної Галичини та Карпат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Відділ рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. З особистих надходжень. Од. зб. 2669. Машинопис.463 арк. (Народні пісні з Бойківщини : тексти магнітофонних записів : у 2 ч., 1977).
2. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: зб. переклад з рос./ І.В.Іваньо, А.І. Колодної. Київ : Мистецтво, 1985. 302 С.
3. Саламаха О.М. Мовні ритми коломийок / О.М. Саламаха // Культура слова: міжвідомчий збірник / редкол. С.Я. Єрмоленко, Б.М. Апенюк та ін. Київ : Наукова думка, 1993. Вип. 44. сс. 66—68.
4. Франко І. До історії коломийкового розміру / Іван Франко // Іван Франко. Зібрання творів : у 50 т. /АН УРСР, Ін-т л-ри імені Тараса Шевченка ; ред. кол. Ф.В. Погребенник (відп. секр.) та ін. Київ: Наукова думка, 1983. Т. 39: Літературно-критичні праці (1876—1885). сс.. 232- 242.
5. Ольга Ковальчук. Коломийка в жанровій системі фольклору українців та сусідніх слов'янських народів

Максим ТКАЧЕНКО

аспірант 3 курсу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ХУДОЖНЯ РЕЦЕПЦІЯ ПСИХОАНАЛІТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ДРАМАТУРГІЇ

Сучасна драматургія початку ХХІ століття активно звертається до психоаналітичних концепцій як інструменту художнього осмислення кризової суб'єктності, травматичного досвіду та трансформацій ідентичності [1, с. 98-109; 2; 7]. Психоаналіз у драматичному тексті функціонує не лише як теоретичне підґрунтя для інтерпретації персонажів, а й як структурний принцип організації драматичної дії, конфлікту та мовлення. У цьому сенсі українська та німецькомовна драматургія демонструють спільні тенденції, зумовлені загальноєвропейським культурним контекстом, але водночас виявляють істотні відмінності, пов'язані з історичним досвідом, пам'яттю та соціально-політичними реаліями.

Психоаналітична проблематика в сучасній німецькомовній драматургії формується під впливом класичних ідей Зигмунда Фрейда, а також пізніших концепцій Жака Лакана, зокрема уявлень про розщеплену суб'єктність, символічний порядок і травму [5 – 6]. У драматичних текстах Ельфріде Єлінек, Роланда Шиммельпфенніга, Деї Лоер, Ані Хіллінг, Тиса-Момме Штокманна та інших психоаналіз виявляється через фрагментовану структуру, повторюваність мовних формул, зсуви часу та простору [8 – 10]. Внутрішній конфлікт персонажів часто заміщує класичний зовнішній конфлікт, а драматична дія набуває характеру психічного процесу, де межа між реальністю та уявним є нестабільною.

Особливе місце у німецькомовній драмі посідає тема травми, яка репрезентується як індивідуальний і колективний досвід. Психоаналітична модель травми дозволяє драматургам осмислювати історичну пам'ять,

наси́льство та відпові́дальність, зокрема в контексті воєн, міграції та постнаціональної ідентичності. У цьому вимірі драматичний текст стає простором проговорювання несвідомого, де мова не стільки повідомляє, скільки симптоматично виявляє приховані конфлікти.

В українській драматургії психоаналітична рецепція має іншу акцентуацію, значною мірою пов'язану з постколоніальним і травматичним досвідом. Сучасні українські п'єси – зокрема твори Наталії Ворожбит, Анни Галас, Оксани Маслової, Тетяни Киценко, Христини Лукашук та інших – часто звертаються до внутрішніх розламів суб'єкта, спричинених війною, насильством, втратою дому та ідентичності. Психоаналітичні концепції в цих текстах функціонують як спосіб художнього осмислення травми, яка не піддається прямому вербалізуванню і проявляється через фрагментарність, повтор, тілесність та мовчання.

На відміну від німецькомовної драматургії, де психоаналітичний дискурс часто інтегрований у постдраматичну естетику, українська драма зберігає тісніший зв'язок із документальністю та вербатімом. Це зумовлює специфічну форму психоаналітичної рецепції: несвідоме тут проявляється не через абстрактні символічні конструкції, а через реальні свідчення, тілесні реакції та розщеплення мовлення. Таким чином, психоаналіз у сучасній українській драматургії стає інструментом фіксації травматичного досвіду, який ще не завершився і не може бути дистанційований історично.

Порівняльний аналіз української та німецькомовної драматургії дозволяє виявити типологічну спільність художніх стратегій, зокрема увагу до внутрішнього конфлікту, розщепленої суб'єктності та порушення лінійності наративу. Водночас відмінності в рецепції психоаналітичних концепцій зумовлені різним культурним статусом травми: у німецькомовному контексті вона часто осмислюється як об'єкт рефлексії, тоді як в українській драмі – як безпосередньо переживаний досвід.

Отже, художня рецепція психоаналітичних концепцій у сучасній українській та німецькомовній драматургії є важливою складовою європейського літературного процесу. Вона засвідчує спільне прагнення драматургів осмислити кризу суб'єкта в умовах історичних зламів, водночас зберігаючи національно й культурно зумовлену специфіку. Психоаналіз у драматургії постає не як готова теорія, а як динамічний художній ресурс, що дозволяє виявити глибинні структури сучасної драматичної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веселовська Н.В. Психологізм української драматургії ХХІ століття. Дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук. 10.01.01 – українська література. Житомир, 2016. 186 с.
2. Зборовська Н. Психоаналіз і літературознавство. К.: Академвидавн., 2003. 504 с.
3. Caruth C. *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1996. 301 p.
4. Fischer-Lichte E. *Ästhetik des Performativen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004. 221 S.
5. Freud S. *Das Ich und das Es*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 2017. 237 p.
6. Lacan J. *Écrits*. Paris: Seuil, 1966. 217 p.
7. Lehmann H.-T. *Postdramatisches Theater*. Frankfurt am Main: Verlag der Autoren, 1999. 387 S.
8. Yuhan N. Das Problem der Zyklisierung der theatralen Diskurse von Elfriede Jelineks „Der Tod und das Mädchen I – V“ im Lichte der Theorien des (Öko)Feminismus und der Psychoanalyse. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2024, Вип. 67, с. 198 – 206. DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.45>.
9. Yuhan N. Projection of Psychoanalytic Concepts and Psychodrama in Modern German Drama: the Play by N.-M. Shtokmann “The Ship Will Not Come” in an Intertextual Context. *Modern Philology: Theory, History, Methodology* : Scientific monograph, p. 1. Baltija Publishing (Riga), 2024, p. 204 – 240. DOI: <https://doi.org/10.3055/978-9934-26-425-2-11>.
10. Yuhan N. Weibliche archetypische Rollen als universelle symbolische Verhaltensmodelle und Projektionen des Unbewussten in dem Stück “Marleni“ von Thea Dorn. *Філологічні та педагогічні науки: сучасні виміри і виклики: збірник матеріалів Всеукраїнської студентської інтернет-конференції / за заг. ред. Л. В. Шаповалової*.

Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2024, с. 69
– 72.

Наталія ТОРЧИНСЬКА

канд. філол. наук, доцент

Хмельницький національний університет

ЕТНІЧНІ СТЕРЕОТИПИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ

Здавна етноніми є невід’ємним складником національно-мовної картини світу всіх народів. Особливо яскраво це відображається у структурі фразеологічних одиниць (ФО), позаяк саме вони передають життєвий досвід носіїв певної мови, культуру, звичаї, вірування, ставлення до оточення тощо. Об’єктом нашої розвідки стали українські та польські фразеологізми з етнонімним компонентом (польські ФО цитуємо за джерелом 2).

Уже стало традицією у світогляді людей стереотипне мислення і, відповідно, стереотипне сприйняття сусідніх народів і народностей, причому найчастіше чим ближчий сусід, тим більше негативного простежуємо у паремійних одиницях при його характеристиці. До прикладу, щодо поляків в українському фольклорі знаходимо такі: «*Коза не худоба, лях не компанія*». Аналогічне негативне ставлення поляків до українців: «*Polak do rady, Litwin do zwady, Mazur do boju, Niemiec do stroju, Rusin do balamutni*». Зазначимо, що у фразеології обох народів домінує іменування етносу не за назвою держави, а за назвою племен – лехіти (ляхи), русини.

Негативна характеристика наявна і при використанні етнонімів *шведи* й *татари*, що пояснюється низкою історичних подій на території Польщі й України, пов’язаних із цими народами: «*Пропав, як швед під Полтавою*», «*Незваний гість гірше татарина*», «*Як татарська орда пройшла*» / *baba jak Szwed; baba jak Tatar*.

З однаковою негативною семантикою в мовленні поляків та українців вживаються етноніми *жид* і *циган*, що найчастіше асоціюються із

нечесними заробітками, хитрістю, підступністю: «*Kręcić, jak cygan soncem*», «*Любімося, як брати, щитаймося, як жиуди*» / «*Umów się jak Cygón, ale zapłać jako człowiek*», «*Żyd gorszy niż dziesięć czornych*». Крім того, ці етноніми в обох мовах можуть вказувати і на певну солідарність: «*За компанію жиуд повішався*» / «*Dla kompanii dał się Cygan powiesić*». У польській фразеології етноніми дуже часто є взаємозамінними, здебільшого це єврейський і циганський («*Wyjeżdża z tym jak Cygan / Żyd z ślepą kobyłą na targ*») або єврейський і німецький («*Wmówił jak w zdrowego Niemca / Żyda chorobę*») елементи, тоді як в українській мові таке майже не фіксується.

Звісно, що у фразеології обох народів є багато відмінностей. Так, якщо у польській мові наявні вислови з етнонімом *чехи* («*Jak Polak, tak i Czech, by nie robił, to by zdechł*»), то в українській їх майже немає. Так само етнонім *німець*: у польській мові німці асоціюються із завойовниками, тому у відповідних словниках можна знайти значну кількість таких ФО: «*Gdzie Niemiec staje, tam trawa nie rośnie*», «*Póki świat światem, nie będzie Niemiec Polakowi bratem*». Водночас наявні ФО, де загарбницька характеристика одночасно простежується як щодо німців, так і щодо москалів (росіян): «*Kusy czy rogaty czart, Szwab czy Moskal, diabła wart*».

Назви етносів, які мали незначний вплив на ті чи інші суспільні зміни, культурні події або ж проживали на віддаленій території, майже не обігрувалися у фразеосистемі. Для українців, це, наприклад, білоруси, румуни, мадяри. Якщо такі ФО й існували, то лише як адстратні явища на прикордонних територіях.

У польській фразеології можна знайти ФО з такими відетнонімними похідними, прихований сенс яких для українців абсолютно не зрозумілий: «*gada jak tatarski kogut*», «*gada po arabsku*», «*gadanie austriackie / perskie*», «*towa do chińskiego ludu*», як і паремії «*Dla Szwedów i Norwegów Polska to alkoholowa Kanada*», «*Z Telijanem [Włochem] sie nie domówisz*», «*Czeski film*».

«Оскільки етнічні стереотипи підтримуються традицією, акумулюють досвід взаємовідносин з іншими етносами, то однією з провідних характеристик стереотипів є їхня стійкість» [1, с. 87]. У мовленні українців фіксуємо такі питально-риторичні висловлювання з негативною конотацією, як «*ви люди чи ви німці?*», «*ти що молдаван?*», останнє з яких свого часу спричинило дипломатичний скандал між двома державами. Із філологічного погляду їх можна вважати фразеологізмами, які вільно відтворюються мовцями в певних стереотипних ситуаціях, проте необхідно пам'ятати, що в сучасному культурному просторі такі фрази є свідченням мовної агресії та ознакою низької культури мовця.

Отже, уявлення про певні країни та народи пов'язані з відстанню до них. Сусідів ми знаємо краще, а країну, яка розташована далеко, – гірше. Чим далі, тим важче можна відрізнити представників різних етнічних груп і тим менше зацікавлення або негативних емоцій вони можуть у нас викликати. Таким чином, підтверджується думка, що чим тісніша взаємодія з етносом-сусідом, тим менш схематичним і більш суперечливим стає його образ у масовій свідомості, оскільки реальний досвід змушує мозок відходити від спрощених шаблонів.

Побутування етнонімів у різних фразеологічних одиницях свідчить про глибокий зв'язок мови та культури. Стійкі вислови не тільки містять специфічні сенси, але й утверджують та передають традиційні цінності і спосіб мислення певної спільноти. Етноніми у структурі фразем надають їм додаткового колориту й глибини, вносячи елементи унікальності та національної ідентичності. Якщо порівняти польську й українську фразеологію, то все-таки переважають спільні національні стереотипи щодо сусідніх народів, хоча фіксуємо і відмінні риси, зумовлені різним впливом інших етносів на суспільно-політичний, економічний і культурний розвиток держав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скрипник І. Ю. Етнічний стереотип як складова національної ідентичності. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. № 6. Т. 2. С. 85–88.
2. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich. Red. J. Krzyżanowski. Warszawa, 1969–1978. Т. I–IV.

Михайло ТОРЧИНСЬКИЙ

доктор філол. наук, проф.

Хмельницький національний університет

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВЛАСНИХ ОСОБОВИХ НАЗВ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Функціонування оніма у «Словнику української ономастичної термінології» кваліфікується як «використання власної назви в різних мовленнєвих ситуаціях; у письмових текстах вживання онімів є різним для різних текстів» [2, с. 187]. Функціональні особливості пропріальних одиниць залежать і від їхньої належності до певних онімних полів, секторів, сегментів і навіть елементів [3, с. 110–111].

Об'єктом нашої розвідки є власні особові назви як одні з визначальних розрядів антропонімів, до яких належать насамперед імена, імена по батькові та прізвища людей.

Особові імена є одним із найбільш давніх різновидів пропріативів у кожній мові. Для українців це – назви грецького (*Микола, Софія*), латинського (*Віктор, Наталія*), давньоєврейського (*Ілля, Марія*) і слов'янського (*Володимир, Світлана*) походження; менш поширені антропоніми, запозичені з інших мов (*Едуард, Руслана*).

Однак останнім часом засилля іншомовних імен для новонароджених набрало загрозливих масштабів, і це як російськомовні форми (*Крістіна, Нікіта*), так і англомовні (*Джеймс, Олівія*). Звичайно, тут заборони навряд чи спрацюють, бо як назвати малюка – це справа індивідуальна, і позитивних зрушень можна досягти лише виховною роботою.

Проте варто пам'ятати слова І. Д. Фаріон, що «брати чуже ім'я – означає уподібнитися до чужої нації», і це робиться, «щоб уяскравити неповагу до себе через найіндивідуальніший, найсуттєвіший знак у мовній природі» [5, с. 227].

Крім того, абсолютно не личать українцям імена по батькові, похідні як від виразно іншомовних антропонімів (*Гаррі* → *Гаррійович*), так і російських (*Кірілл* → *Кіріллівна*).

Загалом проти імен по батькові останнім часом розпочалася справжня війна. У Державному стандарті «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», який набув чинності з 1 вересня 2021 р., запроваджено лише двокомпонентну модель «ім'я + прізвище», причому в складі прізвищ усі літери мають бути великими, і це стосується адресації, затвердження, підпису тощо, наприклад: «*Директору УНДІАСД Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ*» [1]. Активно поширюється й інформація про те, що Міністерство освіти і науки України в освітніх закладах планує змінити наявну нині двокомпонентну структуру антропоформули «ім'я + ім'я по батькові» й запровадити звертання на зразок «*пані Маріє*» замість «*Маріє Петрівно*». Перехід на звертання лише за ім'ям у закладах освіти провокує панібратство та порушує право громадян на використання традиційної для України форми «ім'я та по батькові». Відмова від патронімів суперечить нашому культурному коду, а копіювання західних манер у цьому питанні лише підкреслює тамтешню втрату зв'язку із сімейними корінням.

Що стосується другої «новації», то в «Українському правописі» чітко сформульоване правило щодо написання вітчизняних антропонімів: «З великої букви пишемо власні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, прізвиська: *Іван Петрович Котляревський ...*» [4, с. 74], і це базовий мовний закон України, тому жоден технічний стандарт не має права його змінювати.

Проте і правописні норми не можуть змінити ще радянської теорії про три братні народи і їхній спільний мовний фонд, зокрема й іменнік. Тому ігнорується основне правило: запозичення з іншої мови має зберігати таку форму, яка там їй притаманна. Орієнтуючись на це правило, імена *Михайло*

й *Олена* мають свідчити про те, що мова йде про українців, *Михаїл* і *Єлена* – про росіян, *Міхась* та *Альона* – про білорусів, зрештою, *Міхал* і *Хелена* – про поляків і чехів.

Аналогічний підхід має застосовуватися й до скорочених (так званих пестливих) іменних форм, на зразок українських *Михайлик* або *Мишко*, польських *Michaś* (*Міхашь*), *Michalek* (*Міхалек*), російської *Миша* (*Міша*), чеської *Miša* (*Міша*), які теж повинні вказувати на національність денотата.

Російськомовним впливом зумовлене й існування прізвищ *Алексєєнко* і *Нікончук*, носії яких або недолугі реєстратори «зробили ведмежу послугу» нащадкам, яким зараз практично нереально відновити українськомовну форму.

І. Д. Фаріон підкреслювала, що в офіційному середовищі сьогодні співіснують як дво-, так і трикомпонентні назви осіб [5, с. 218]. Це дає підстави не обмежуватися лише стандартом «ім'я + ПРИЗВИЩЕ», а використовувати гнучкіші підходи. Наприклад, у живому спілкуванні доречними є традиційні звертання по імені та по батькові або форми з компонентами «пан / пані». У документах варто дотримуватися класичного порядку (прізвище, ім'я, ім'я по батькові) без капслоку, а в наукових статтях – ставити один або два ініціали перед прізвищем, зберігаючи однотипність оформлення в усій роботі.

Більш поглибленої функціональної характеристики потребують інші пропріальні одиниці (етноніми, топоніми, ергоніми тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів»: ДСТУ ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 № 144. Чинний від 01.09.2021. 37 с. URL: [покуhttps://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf](https://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf) (дата звернення: 21.01.2026).
2. Словник української ономастичної термінології. Укладачі Бучко Д. Г. і Ткачова Н. В. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.

3. Торчинський М. М. Структура українського онімного простору : монографія. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.
4. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 391 с.
5. Фаріон І. Д. Мовна норма : знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 331 с.

Лариса ТУРНЯК

студентка магістратури

Хмельницький національний університет

ЗАПОЗИЧЕННЯ В ПОЛЬСЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ, ЇХ ПЕРЕКЛАД

Запозичення є результатом міжкультурної комунікації та потреби в номінації нових реалій. В українській та польській мовах цей процес відбувався паралельно, проте з різною інтенсивністю західних впливів. Попри спільний слов'янський фон і велику кількість спільних коренів, саме запозичений пласт лексики часто стає причиною непорозумінь через різний ступінь адаптації слів [1, с.42].

Мета нашого дослідження – дослідити шляхи проникнення іншомовних лексем та специфіку їхнього перекладу в парі мов «українська-польська».

Для польської мови латина протягом століть була мовою еліти та права. В українську мову латинізми переважно потрапляли через польську «фільтрацію», що зумовило певну подібність наукової термінології [4, с.88]. Це часто спрощує транскодування термінології, оскільки слова мають спільну етимологічну основу. Але спільне латинське походження не гарантує ідентичності значень. Так, одне й те саме слово в польській мові може мати значно ширший семантичний діапазон, ніж в українській, і навпаки. Скажімо, в офіційно-діловій сфері української мови латинізми, запозичені через польську мову, з часом змінили своє значення. Термін *konkurs* крім значення ‘змагання’, у польській юридичній мові часто означає процедуру банкрутства (*ogłosimu upadłość*). В українській мові таке значення відсутнє. Термін *promocja* в українській мові – це частіше просування ідеї чи товару. У польській мові це також захист дисертації або урочиста подія з нагоди отримання наукового ступеня (лат. *promotio*).

Перекладачу необхідно перевіряти за словниками, чи не відбулося «звуження» або «розширення» значення слова в одній із мов.

Навіть якщо термін еволюціонував в обох мовах паралельно, частота або контекст його вживання можуть суттєво відрізнятися. Наприклад, слово *termin / термін* (лат. *terminus*) в обох мовах є поширеним, проте в польській воно значно частіше використовується для позначення конкретного часового проміжку, що перекладач обов'язково має враховувати.

Цікавим є те, що в українській мові для багатьох медичних діагнозів використовуються латинізми, тоді як у польській мові часто вживаються питомі назви. Це також може викликати помилки у перекладі: *donor / krwiodawca* (але буквальний переклад – *давець крові); *in'ekcja / zastrzyk* (букв. *запорскання); *gipertonія / nadciśnienie* (букв. *надтиск).

Ще одна проблема полягає в тому, багато слів, які прийшли з латини, в українській мові стали вузькоспеціалізованими термінами, тоді як у польській вони залишилися частиною повсякденної лексики. Так, від лат. *academicus* у польській мові утворено слово *akademik*, означає воно зокрема 'студентський гуртожиток'. В українській мові це найвищий науковий ступінь людини. Перекладацька помилка тут може призвести до абсурдних ситуацій у тексті. Подібний приклад – *pensja*. У польській мові це 'заробітна плата', в українській *пенсія* – 'виплата по старості'. Подібність латинських запозичень створює ілюзію повної еквівалентності, що може призвести до помилок під час перекладу.

На сучасному етапі спостерігається масове запозичення англіцизмів у сферах ІТ та бізнесу та медіа [5, с.74]. Це суттєво змінює ландшафт польсько-українського перекладу. З одного боку, це створює спільний лексичний фонд, що теоретично має полегшувати розуміння, але з іншого – породжує нові специфічні виклики.

Одна з найпомітніших проблем у парі «українська-польська» - візуальний та графічний розрив. У польській мові англіцизми в ІТ та бізнесі

зазвичай зберігають оригінальне латинське написання (*interface, design, management, marketing, outsourcing*). В українській мові панує стратегія повної графічної адаптації (кирилізація): *інтерфейс, дизайн, менеджмент, маркетинг, аутсорсинг*. Перекладач не може просто копіювати термін. Йому потрібно постійно здійснювати транскодування, зважаючи на правила українського правопису.

Обидві мови створюють власні дієслова та іменники на основі англійських коренів, але роблять це за різними моделями. Англійське *to debug* у польському сленгу – *debugować*, в українському – *дебажити*; англійське *to commit* у польському сленгу – *commitować*, в українському – *комітити*. Хоча корінь спільний, флексії (закінчення) та суфікси роблять ці слова граматично різними. Перекладач має відчувати «міру» вживання такого сленгу, щоби текст не перетворився на незрозумілу суміш мов (макаронізм).

Завдяки англіцизмам переклад технічних текстів стає швидшим (бо термінологія де-факто стає міжнародною), але водночас втрачається стилістична виразність мов. Перекладачі ІТ-сфери часто скаржаться, що переклад з польської на українську перетворюється на «заміну польських закінчень на українські навколо англійських коренів».

Отже, хоча англіцизми в ІТ та бізнесі нібито «зближують» мови, вони ставлять перед перекладачем завдання грамотної графічної адаптації та стилістичного балансу. Головна складність – знайти межу між професійним жаргоном, який зрозуміють фахівці в обох країнах, і літературною нормою мови перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кононенко І. В. Українська та польська мови: контрастивна граматики. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 264 с.
2. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Лібідь, 2004. 448 с.
3. Стишов О. О. Динамічні процеси у лексиці української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2005. 388 с.

4. Bańko M. Słownik wyrazów obcych PWN. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2015. 1216 s.

5. Markowski A. Kultura języka polskiego. Teoria. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. 458 s.

Катерина УКРАЇНЕЦЬ

студентка групи СОП-22-1

гуманітарно-педагогічного факультету

Хмельницького національного університету

Тетяна МОРОЗ

доктор філософії, доцент

Хмельницького національного університету

МІЖМОВНІ ОМОГРАФИ ТА ОМОФОНИ У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ: ЛЕКСИЧНІ ПАСТКИ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

Переклад між близькоспорідненими мовами, такими як польська та українська, супроводжується низкою лексичних труднощів, серед яких особливе місце посідають міжмовні омографи та омофони. Ці явища проявляються у вигляді слів, що однаково або подібно пишуться чи вимовляються в обох мовах, але мають різне значення. Незважаючи на зовнішню подібність, вони здатні створювати «лексичні пастки» для перекладача, що може призводити до помилок, спотворення змісту тексту або комунікативної невідповідності перекладу. Вивчення таких явищ є важливим для підвищення точності та ефективності перекладацької практики, а також для формування стратегії роботи з ними.

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасні дослідження в галузі польсько-української лінгвістики та перекладознавства приділяють мало уваги питанням омографів і омофонів у двомовному середовищі. Зважаючи на інтенсивний культурний та економічний взаємообмін між Польщею та Україною, проблема коректного розуміння та передачі значень слів стає особливо актуальною. До того ж помилки, пов'язані з омографами та омофонами, часто виникають несвідомо, тому необхідно розробити ефективні підходи для їхнього виявлення та вирішення.

Мета роботи полягає в аналізі міжмовних омографів та омофонів у польсько-українському перекладі, виявленні лексичних пасток, що вони створюють, та розробці ефективних стратегій їхнього подолання для забезпечення адекватного передавання значень у двомовному тексті.

Для реалізації поставленої мети передбачені такі **завдання**:

- проаналізувати поняття міжмовних омографів та омофонів і визначити їхню класифікацію в контексті польсько-українського перекладу.
- виявити та систематизувати приклади омографів і омофонів, що створюють лексичні пастки у перекладі з польської на українську та навпаки.
- дослідити причини виникнення перекладацьких помилок, пов'язаних із омографами та омофонами, у текстах різних жанрів.
- проаналізувати наявні перекладацькі стратегії подолання лексичних пасток, спричинених омографами та омофонами.

Питанням омографів та омофонів у лінгвістиці займалися українські (А. Грищенко, О. Демська, І. Кульчицький) та зарубіжні (І. Кононенко, О. Станішевська, О. Співак) науковці.

Явище **міжмовної омонімії**, до якої належать омографи та омофони, стає актуальним не лише через історичні зв'язки мов, а й через активну мовну інтерференцію у сучасних мовних практиках. Омонімами називають слова , що «звучать і пишуться однаково, але не мають нічого спільного у властивих їм значеннях» [1, с. 136]. У польській та українській мовах такі одиниці можуть бути результатом історичного розвитку лексичного фонду обох мов, але також виникати випадково через запозичення або подібність словотвірних моделей.

Важливо зауважити, що поняття **омографів** стосується слів, які збігаються у написанні, але відрізняються за звучанням [4, с 123] , а **омофони** (від гр. *homos* — однаковий, *phone* — звук, голос) — лексем, що

звучать однаково або дуже схоже, але мають різне написання та значення. [2, с 29]

Також варто зауважити, що у списку морфологічно неоднозначних одиниць словника (610 612 омографів) 98 % (600 409) становлять омографи в середині словозмінної парадигми одного лексико-граматичного класу, решта 2 % (10 203) – це морфологічні омографи між різними лексико-граматичними класам, які й стали об'єктом лексикографічного опрацювання. Міжчастиномовні морфологічні омоніми описуються 820 моделями (з 1486), які представляють 81 тип морфологічних омонімів [5, с. 153].

Лексичні пастки виникають у тих випадках, коли польські та українські слова зовнішньо подібні, але мають різні значення або стилістичні функції. Наприклад, міжмовна омонімія може проявлятися у вигляді **омографів/омофонів**, що утруднюють правильний вибір еквівалента при перекладі. Найчастіше це простежується у лексичних парах, де однакова графема або звук має неспівпадаючі значення в обох мовах – такі пари часто називають *фальшивими друзями перекладача*. Наприклад, польське слово *zamek* може означати як *замок* у значенні будівлі, так і *замок* на одязі [3, с. 101], що потребує уточнення при перекладі. Інший приклад – слово *list*, яке у польській мові означає *лист* (письмове повідомлення), але зовні схоже на українське *листя* [3, с. 149]. Схожі випадки трапляються і серед омофонів: польське *morze* (море) може бути сплутане зі словом *może* (може, можливо) [3, с. 290] через схожу вимову.

Щоб успішно долати лексичні труднощі, перекладачі застосовують кілька **підходів**:

– контекстуальний аналіз: полягає у встановленні правильного значення слова, зважаючи на його розташування у реченні або цілому абзаці. Наприклад, у випадку слова *zamek* важливо визначити, чи воно означає архітектурну споруду, чи застібку на одязі.

– контрастивний аналіз мов: передбачає звернення до спеціалізованих лексикографічних джерел, що містять омографи та омофони, зокрема словників міжмовних омонімів і паронімів.

– навчальні вправи та тренування: полягають в інтеграції до освітніх програм завдань, спрямованих на ідентифікацію омографів та омофонів у текстах різноманітних жанрів.

– використання текстових та цифрових ресурсів: допомагає виявляти найчастіше вживані омонімічні пари та відповідно підготувати перекладача до роботи з ними.

Впровадження цих підходів сприяє підвищенню точності перекладів і значному зменшенню ймовірності помилок, особливо для студентів та перекладачів-початківців.

Проблема міжмовних омографів та омофонів у польсько-українському перекладі є однією з ключових лексичних складностей, яка виникає через зовнішню схожість слів, але різницю в їхньому значенні або написанні. Ці явища формують так звані «лексичні пастки», які можуть призводити до перекладацьких помилок, спотворення змісту тексту або стилістичної невідповідності. Подальше вивчення міжмовних омонімів, розробка практичних методичних рекомендацій та створення спеціалізованих словників є актуальними завданнями сучасного перекладознавства та лінгвістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я., Тоцька Н. І., Удзиган І. М. Сучасна українська літературна мова : підручник. 3-є вид., випр. і доп. Київ : Вища школа, 2002. С. 136–142.
2. Колоїз Ж. В. Явище омофонії в лінгвістичній інтерпретації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 35 (74). № 1. Частина 1. Тернопіль, 2024, С. 27–32.
3. Кононенко І., Співак О. Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів / за ред. Кононенко І. Київ : Вища школа, 2008. 343 с.

4. Шепель Ю. О. Принципи подачі омографів науково-технічних термінів англійської мови та їх історичного становлення в перекладних словниках технічних термінів української мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. Одеса. № 37 том 3. 2018, С. 123–126.
5. Шипнівська О. О. Кількісна та якісна характеристика типів морфологічних омонімів сучасної української мови. *Актуальні проблеми української лінгвістики: зб. наук. пр.* Київ: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, Київ, 2005, С. 36–42.

Ірина ФЕДОРЧУК

магістрантка 1 курсу ОПП «Філологія. Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – польська»

Хмельницький національний університет

Інна ГОРЯЧОК

канд. педагогічних наук, доцент

Хмельницький національний університет

СТРАТЕГІЯ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОКОЛІННЯ Z У СУЧАСНОМУ ПОЛЬСЬКОМУ МОЛОДІЖНОМУ РОМАНІ

Проблема самоідентифікації – одна з ключових у літературі молоді XXI століття. Покоління Z (народжені приблизно в 1995–2010 роках) вирізняється високою цифровою грамотністю, відкритістю до різноманіття та вразливістю в питаннях соціальної справедливості, індивідуального самовираження та прийняття себе. Вони ростуть у світі стрімких змін, де традиційні цінності часто переплітаються з новими – внаслідок явищ глобалізації, масових медіа і інтернет-культури [1]. Польська література XXI століття активно відгукується на ці трансформації, створюючи художні світи, де молоді персонажі є не лише віддзеркаленням своїх внутрішніх переживань, а й культурних та суспільних процесів сучасної Польщі.

Одним із найбільш яскравих прикладів пошуку особистості в сучасному польському молодіжному романі є трилогія Наталії Осінської (Natalia Osińska), яка включає романи «Fanfik» [4], «Slash» [6] і «Fluff» [5]. Ці твори описують життя підлітків, що належать до ЛГБТК+ спільноти, зокрема досвід трансгендерних підлітків, що вийшли за межі традиційних соціальних норм.

Головний персонаж роману «Fanfik» – Tosia, трансгендерний підліток, який переживає внутрішній конфлікт становлення власного «я», сімейної підтримки та соціального прийняття. Через сюжетні ситуації авторка

досліджує питання бачення свого місця в суспільстві та ролі власного тіла як частини ідентичності. Саме цей мотиваційний конфлікт стає основою для розгортання внутрішнього світу героя, його стосунків із родиною та однолітками, що розкриває стратегії адаптації та самоприйняття у сучасному світі. Цікаво, що роман отримав не лише літературне, але й культурне визнання: екранізовано як фільм *Fanfic* (2023) на Netflix, де роль трансгендерного персонажа виконує відповідний актор, що вже саме по собі є культурним маркером змін у польському медіапросторі [2]. Така репрезентація ідентичності у польській молодіжній літературі підкреслює важливість не тільки внутрішнього переживання героя, але й соціального контексту, який впливає на сприйняття себе як «іншого», «неподібного», і шляхи подолання цих бар'єрів на шляху до автентичності.

У польській молодіжній прозі питання самовизначення часто переплітається з представленням сімейних стосунків. Як показує літературна критика, у творах сучасних письменників сім'я виступає не лише як соціальне середовище для головних героїв, але й як ключовий фактор впливу на побудову ідентичності підлітків. У серіях молодіжних романів, таких як «*Jeźuscjada*» Малгожата Мусерович (Małgorzata Musierowicz) [3], сім'я часто виступає як локус соціалізації, критерій норм та цінностей, а також як простір, де особа чинить свій перший екзистенційний вибір.

У таких романах ідентичність покоління Z часто бачиться як процес, що включає явні внутрішні кризи, зміни риторики, конфлікти з авторитетами та пошуки соціального прийняття. Важлива стратегія самоідентифікації – це прийняття себе як індивіда у світі, де традиційні моделі цінностей змінюються на користь більш інклюзивних та гнучких ідентичностей. Цей процес поглиблюється, коли герої стикаються з викликами традиційних практик, включно з тиском соціальних норм чи очікувань. Через ці конфлікти у романах простежується стратегія: герой не

лише формує внутрішню позицію, але й активно конструює власну самоідентичність як відповідь на виклики зовнішнього світу [1].

Сучасний польський молодіжний роман ХХІ століття є надзвичайно плідним майданчиком для дослідження стратегій самоідентифікації покоління Z. Аналіз таких творів показує, що самоідентифікація сучасного покоління у польській літературі – це не статичний образ, але динамічний процес, що включає кризу, трансформацію, соціальну адаптацію і, нарешті, прийняття себе як автономної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arnett J. J. *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford : Oxford University Press, 2015. 400 p. URL: <https://surl.li/ffqhik> (дата звернення: 03.02.2026).
2. „Fanfik” Netfliksa to film, jakiego w Polsce nie było URL: <https://natemat.pl/487847> (дата звернення: 03.02.2026).
3. Musierowicz M. *Jeźycjada*. T. 1–22. Poznań : Akapit Press, 1977–2020. URL: <https://surl.li/klktvw> (дата звернення: 02.02.2026).
4. Osińska N. *Fanfik*. Warszawa : Krytyka Polityczna, 2016. 320 s. URL: <https://surl.li/siemvc> (дата звернення: 03.02.2026).
5. Osińska N. *Fluff*. Warszawa : Krytyka Polityczna, 2019. 352 s. URL: <https://surl.li/bvwfks> (дата звернення: 03.02.2026).
6. Osińska N. *Slash*. Warszawa: Krytyka Polityczna, 2017. 336 s. URL: <https://lubimyczytac.pl/ksiazka/4807127/slash> (дата звернення: 03.02.2026).
7. Osińska N. *Literary representations of non-heteronormative youth in Polish YA literature*. *Journal of Young Adult Studies*. 2020. № 3. S. 45–60. URL: <https://surl.lt/ggtrfn> (дата звернення: 03.02.2026).

Олена ХОМІК

кандидат філологічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНЦІВ, ЧЕХІВ І ПОЛЯКІВ

Мовна картина світу кожного народу формується як складна взаємодія універсальних і національно-специфічних компонентів, що поєднують загальнолюдський досвід із культурно зумовленими моделями пізнання дійсності. Саме мова слугує засобом фіксації способів осмислення реальності, системи цінностей, колективної пам'яті та ментальних настанов етносу. Різні мовні спільноти можуть оперувати подібними концептуальними моделями, однак їх вербальна реалізація завжди зумовлена власними історичними подіями, культурними традиціями, віруваннями та соціальним досвідом. У цьому контексті слов'янські мови, зокрема українська, польська та чеська, демонструють, з огляду на спільне історико-культурне підґрунтя, як значну спорідненість світоглядних засад, так і виразні відмінності, що знаходять відображення в лексико-фразеологічному складі мови, а також у різних жанрах усної народної творчості. Так, міфологічна й обрядова лексика цих мов часто має затемнену внутрішню форму та тісний зв'язок із народними ритуалами й віруваннями. Показовими в цьому аспекті є номінації позашлюбної дитини: «*кропивник*», «*підтинник*» в українській мові, «*levoboček*», «*korřivník*», «*korřivčíc*» у чеській, «*syn boczny*» у польській, які, попри різні образні основи, відбивають спільні народні уявлення про «чужість» і «побічний» соціальний статус таких дітей.

Виразно національно-культурна специфіка простежується у фразеологічних одиницях, що акумулюють архаїчні вірування, міфологічні уявлення та традиційні образні моделі певного етносу: «*вискочив як козак з*

маку» (укр.), «*Svatý Martin přijel na bílém koni*» (чеськ.), «*Znać się jak tyse konie*» (пол.). Водночас фразеологізми, що репрезентують характеристики людини, – її риси характеру, поведінкові особливості, інтелектуальні якості чи вікові ознаки, – часто виявляють міжмовну подібність. Так, на позначення розумових здібностей у цих мовах функціонують ФО з компонентом «свиня»: укр. «*дурний як сто свиней*», пол. «*głupi jak świnia*», «*świnia świni nauczyć nie może*». На позначення молодості та життєвої недосвідченості вживаються фразеологізми з компонентом «молоко» тощо: укр. «*молоко на губах не обсохло*», пол. «*mieć mleko pod nosem*», «*mieć mleko pod brodą*», чеськ. «*Ještě má mléko na bradě*».

Особливе місце в системі національно-культурних текстів посідають архаїчні замовляння, які репрезентують ритуально-міфологічний континуум традиційної народної культури. У замовних текстах українців, поляків і чехів простежується, наприклад, спільна модель символічного «відсилення» хвороби за межі впорядкованого людського простору – у потойбічний простір, що маркується локусами *болота, очерети, сухі ліси, пустельні місця, сухе коріння* тощо. Порівняймо: «*іди на болота, очерети, яри-скелі, у глибокі води-прірви, куди курячий голос не доходить, куди світ-сонце не світить*» [1, с. 25], «*Idź za góry, za lasy, na suche korzenie, Gdzie nie żyje żadne stworzenie!*» [4, с. 92], «*Idźże ty łusko na las, na suche korzenie, Tam będziesz miała dobre pomieszkание i ładne posiedzenie*» [4, с. 96], «*Hoј, suchoty mezi ploty, abyste nikomu neškodily*» [6, с. 16]. Подібні сакральні формули «відсилення» засвідчують універсальність народних архаїчних уявлень про хворобу як про чужорідну сутність, яку необхідно вигнати з людини в чужий простір, позбавлений життя. Порівняльний аналіз, зокрема, лікувальних замовлянь доводить, що одна й та сама хвороба може «усуватися» різними, проте семантично спорідненими ритуальними діями. У народних практиках України, Польщі та Чехії, наприклад, поширені обряди «перепікання» хворого, перенесення недуги на тварину або

«чужинців»: «*Dolu leši lapat meši; židé v pátek maso jedí, ať tě mrcho taku snědí*» [3, с. 234]. Окремої уваги потребують апокрифічні молитви та контаміновані фольклорні тексти, у яких зображуються образи християнських святих, Ісуса Христа та Богородиці. Вербальна репрезентація цих образів зумовлена конфесійними та культурними особливостями того чи іншого народу. Так, в українській традиції Богородиця постає насамперед як заступниця й помічниця в повсякденному житті, а її образ максимально наближений до народного світобачення. У фольклорних текстах найчастіше функціонують номінації *Пречиста Матінка, Матінка Марія, Матінка Божя, Богородиця (Матінка), Покрова, Пресвята Богородиця, Пресвята Діва, Пречиста Діва Марія* («*Породила Діва Марія отроча, Матір Божя, Матір Божя – Суса Христа. Вона ж його породила, породила, У шовкові пельюночки вповила*»; «*Против мене Пресвятая Богородиця йшла, і в руки ключа брала, і моїм ворогам пащеки й ялта замикала, і ризами своїми мене прикривала*»). У католицькій традиції більш виразно акцентується її посередницька функція між Богом і людьми, що відбивається у виборі відповідних номінацій, епітетів і форм звертання. Так, наприклад, відмінною рисою польського народного культу Богородиці є поширене вживання назв *Panna, Panienska, Panienska Maryja, Śliczna Panna*.

Отже, зіставлення українського, польського і чеського лексико-фразеологічного складу мови та фольклорних матеріалів дає змогу реконструювати як спільні для слов'ян семантико-мотиваційні моделі, так і специфічні риси кожної культури. Аналіз міфологічної та обрядової лексики, фразеології, замовлянь і апокрифічних текстів переконливо засвідчує, що мовна картина світу формується на перетині універсальних уявлень людства та локальних культурних традицій. Реконструкція цілісного простору слов'янської етнокультурної семіосфери відкриває перспективи для подальших міжмовних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українські замовляння/ Упоряд. М.Н. Москаленко. К.: Дніпро, 1993. 307 с.
2. Фразеологічний словник української мови : кн. 1 / АН України, Ін-т укр. мови / уклад. В. Білоноженко... [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1993. 528 с.
3. Kotula F. Folklor słowny osobliwy Jasowiaków, Rzeszowiaków i Podgórczan / F. Kotula. Lublin, 1969.
4. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: w 4 t. / pod red. J. Krzyżanowskiego. – Warszawa : PIW, 1969–1978.
5. Fliciński P. Współczesny słownik frazeologiczny. Poznań: Adam Mickiewicz University 2012.1026 s.
6. Český národní korpus SYN 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucnk.ff.cuni.cz/opusy>(<http://ucnk.ff.cuni.cz/opusy>

Денис ЧИК

*доктор філологічних наук, професор,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка (Україна)*

**СПРОТИВ У СВІТАХ УЯВНОГО: РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ
ТОТАЛІТАРНОГО ДОСВІДУ У НАУКОВІЙ ФАНТАСТИЦІ
СТАНІСЛАВА ЛЕМА ТА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ
РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ**

Наукова фантастика другої половини ХХ століття в умовах цензури стала зоною умовної свободи. Через уявні планети, майбутні цивілізації та притчеві сюжети автори могли проговорювати те, що в прямій мові блокувалося: репресії, страх, колективну травму, дегуманізацію, а також механізми політичної маніпуляції.

Порівняльне зіставлення польської та української фантастики радянської доби засвідчує типологічну спорідненість: різні культурні контексти породжують подібні моделі критичного мислення. Центральними стають питання свободи й гідності, відповідальності науки, меж технічного прогресу, а також небезпеки систем, що прагнуть управляти людиною через інформацію і поведінкові норми.

Корпус романів С. Лема («Едем», «Повернення з зірок»), О. Бердника («Зоряний Корсар») і В. Владка («Сивий Капітан») дозволяє побачити, як тоталітарний досвід репрезентується не документально, а через фантастичні конструкції влади. У центрі – моделі контролю, табування пам'яті, створення псевдореальності, а також практики ізоляції та «очищення» спільноти.

«Едем» С. Лема демонструє суспільство з анонімним управлінням: влада ніби «відсутня», але її дія тотальна, бо тримається на інформаційному монополізмі та страхові. Команда астронавтів не здатна розшифрувати

логіку чужої цивілізації, і ця неможливість стає образом того, як зовнішній спостерігач помиляється, коли намагається раціоналізувати зло без досвіду його внутрішніх механізмів. Роман підкреслює механізм приховування насильства: система стирає сліди невдалих експериментів, а громадяни живуть усередині заміщеної реальності, де небажане не називається. Мотиви гетто, стигматизації «дефектних», раптової смерті й прибирання після масакри працюють як пам'яттєва структура, що переводить травму з прямого опису у холодну системність адміністративного знищення.

«Повернення з зірок» С. Лема розгортає парадокс утопії. Насильство й агресію нейтралізовано медико-технологічним втручанням у людину, а виробництво винесено за межі людського життя. Проте зникнення ризику породжує інший тип несвободи: табу на небезпечне, культурне витіснення конфлікту, згасання сміливості та ініціативи. Ціна безпеки постає як звуження екзистенційного вибору.

У О. Бердника тоталітаризм постає як технологічна пастка, що маскується під достаток і «турботу». Центральний синтезатор забезпечує комфорт без праці, але знімає стимули до творчості, руйнує мовлення й мислення, запускає деградацію. В іншому вимірі влада прагне контролювати навіть право на смерть, перетворюючи біологічне існування на адміністративний обов'язок і дисциплінарну норму. Важлива відмінність О. Бердника – наявність дієвого спротиву і перспективи перемоги. Осередком непокори виступають діти, які не встигли інтеріоризувати пропаганду і тому чутливі до ознак в'язниці у мовних формулах «єдності» та «порядку». Свобода подається як право на ризик, на помилку, на власний шлях, а не лише як гарантований комфорт.

«Сивий Капітан» В. Владка використовує модель «зовнішньої» диктатури в далекій країні, що дає змогу говорити про тоталітаризм у непрямій формі. Водночас роман радикалізує проблему: борець із тиранією поступово відтворює диктаторські риси – культивує всемогутнє «я»,

вимагає безумовної покори, готовий жертвувати людьми заради помсти. Опір без етичних обмежень здатен породити тоталітарного двійника.

Для всіх трьох письменників тоталітаризм – це не лише «жорстка» політика, а й технологія соціального конструювання. Замкненість спільноти, контроль інформації, підміна реальності симулякрами, дисциплінарний нагляд, кероване забуття та селекція «небажаних» формують дегуманізований порядок, який може існувати і в режимі страху, і в режимі комфорту.

Методологічно такі тексти потребують порівняльно-типологічного прочитання: важливо зіставляти не сюжетні деталі, а структурні рішення – як будується влада, як працює мова, що оголошується нормою, де проходить межа між етикою і технікою. Історико-літературний контекст дозволяє бачити, як фантастичні деталі кодують досвід війни, репресій і цензури, залишаючи простір для множинного прочитання. Новизна порівняння полягає у виявленні спільної європейської матриці пам'яті та спротиву, що проявляється в різних національних традиціях. Актуальність такого підходу підсилюється сучасністю: дискусії про алгоритмічний нагляд, інформаційні війни, біотехнології та «м'які» форми примусу повертають до цих романів як до лабораторій етичних сценаріїв. Уявні світи С. Лема, О. Бердника і В. Владка допомагають формулювати критичні запитання про межі влади, ціну безпеки та відповідальність за технологічні експерименти.

У цих романах фантастика виконує функцію культурної пам'яті: вона зберігає досвід, який у публічному просторі був відфільтрований або зруйнований. Пам'ять тут не є архівом фактів, а радше емоційною й етичною мапою, де показано, як суспільство звикає до насильства, як мова втрачає здатність називати зло, і як технологічні інновації можуть легалізувати нерівність, ізоляцію та селекцію у будь-якій формі.

Отже, С. Лем пропонує модель тривоги й сумніву: навіть найкращі

наміри можуть впасти в пастку контролю, а зовнішній спостерігач ризикує не впізнати механізм знищення. О. Бердник акцентує на можливості бунту і морального вибору, тоді як В. Владко застерігає від перетворення визволителя на нового тирана. Разом ці тексти формують типологію спротиву у світах уявного і навчають читача розрізняти тоталітарне не лише за прапорами, а за практиками.

Людмила СТАНІСЛАВОВА

канд. філол. наук, доцент

Хмельницький національний університет

Катерина ШЕСТАКОВА

магістрантка 1 року навчання

Хмельницький національний університет

СИСТЕМНА КЛАСИФІКАЦІЯ ХРЕМАТОНІМІЧНИХ ОДИНИЦЬ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Сучасна лінгвістика заперечує абсолютну неперекладність власних назв, оскільки стратегія їх відтворення залежить від контексту, культурних реалій та типу оніма. Якщо індивідуалізовані назви (бренди, приватні фірми) зазвичай зберігають оригінальну форму, то семантично прозорі структури (міністерства, міжнародні організації) потребують адаптації або повного перекладу [5; 4]. Це особливо актуально для соціальної сфери, де оніми функціонують комплексно. Для збереження багатогранності назви при трансфері в іншу лінгвокультуру необхідно попередньо класифікувати ці одиниці, враховуючи, що назва виплати може одночасно виступати частиною державної програми, назвою інституції та юридичним терміном.

Сучасна ономастика більш-менш злагоджено підходить до класифікації об'єктів, які мають власні назви. Фундаментальним внеском у розвиток теорії номінації є розроблена М. Торчинським багаторівнева типологія, що наразі вважається однією з найповніших в українській ономастиці [1]. В цілому ономастичні об'єкти прийнято поділяти на три великі групи. Зокрема, це 1) *істоти* (люди і тварини), 2) *географічні об'єкти* (місцевість, простір, водно-річкова система), 3) *назви об'єктів та інституцій, пов'язаних з цивілізаційним розвитком*.

Остання група об'єктів знаходиться в полі уваги хроматонімії. Незважаючи на дискусії навколо класифікації одиниць в хроматонімії, в

цілому українські та зарубіжні дослідники схильні зараховувати до цієї групи назви фірм, магазинів, закладів харчування, закладів відпочинку, кінотеатрів, театрів, дитячих садочків, установ (інституцій), музичних колективів, спортивних клубів, організацій, назв ЗМІ та ЗМК, літературних творів. До прикладу, у трихотомічній концепції хроматонімії А. Галковський пропонує виділити *маркетингові хроматоніми, соціальні хроматоніми та хроматоніми ідей* (різноманітних заходів) [3, с. 4].

Детальна класифікація хроматонімів доволі широка. До прикладу, за А. Галковським належать до них: фірмоніми, ергоніми, бренди\ марки, назви продукції, прагматоніми, логоніми, товарні знаки, унікатоніми, еноніми, тироніми, фармаконіми, порейоніми, тезауроніми, емпоріоніми, тетроніми, інституціоніми, соціоідеоніми, ідеоніми, акціоніми, документоніми, хрононіми, хромоніми, медіоніми, інформатоніми, літераноніми, музиконіми, культоніми, пінаконіми, фалероніми, лавроніми, кампаноніми (сонороніми за М. Торчинським [1, с. 206], хеортоніми, еклезіоніми [3, с. 7-8].

Наведена типологія апріорі не вичерпується наведеним переліком. Адже можливість її розширення впливає з огляду на безперервну динаміку суспільного буття та появу нових форм людської життєдіяльності, які потребують власних номінацій. Кожна з наведених груп знайшла продовження у численних наукових розвідках. До прикладу, *документоніми* нерідко функціонують під назвами «декретоніми» або «конституціоніми». Документонім, на думку М. Цілини, є одним із «найскладніших за структурою і найпростіших за походженням класів онімів. Окрім того, цей розряд власних найменувань є маловивченим з лінгвістичного погляду. Мало хто з науковців привертав увагу на їх мовну організацію, семантику тощо» [2, с. 14]. Відтак в рамках документонімів, залежно від обсягу та значення їхніх денотатів, виділяють *конституціоніми, декретоніми, пактоніми, мандатоніми, актоніми, табуляріоніми* [2, с. 15].

Перекладаючи оніми, які стосуються соціальної сфери, потрібно розуміти, що перекладач одночасно має справу з кількома групами хроматонімів. Серед іншого, це власне **ергоніми** – назви інституцій, фірм, виробів та продуктів; **документоніми** – назви документів (різноманітні виплати, пільги, види допомоги тощо).

Підсумовуючи, переклад власних назв у межах соціальної сфери є складним багаторівневим процесом, що виходить за межі простої міжмовної еквівалентності. Оскільки система хроматонімів на сучасному етапі залишається дискутабельною та відкритою для нових типологій, перекладач змушений працювати в умовах функціональної дифузії онімів. У цьому контексті стратегія перекладу залежить від чіткого розмежування об'єктів: якщо ергоніми (назви інституцій та фірм) вимагають врахування їхньої індивідуалізованої природи, то документоніми (назви виплат, пільг та допомог) потребують глибокої адаптації відповідно до правових і культурних реалій мови перекладу. Таким чином, успішний трансфер галузевих назв можливий лише за умови комплексного підходу, що поєднує ономастичний аналіз із розумінням специфіки соціальних інституцій обох країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст. 2008. 550 с.
2. Цілина М. Новітні лінгвістичні аспекти української документознавчої термінології і структури заголовка законодавчих документів (на матеріалі законів, постанов і розпоряджень Верховної Ради України). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 2. С. 13–19. URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/221149>
3. Gałkowski A. Definicja i zakres chrematonimii. *FOC*. 2018. #27. S. 1–14. URL: https://www.researchgate.net/publication/332045564_Definicja_i_zakres_chrematonimii
4. Kluczek P. Nazwy instytucji, funkcji i tytułów w praktyce pracy tłumacza. *Language and Literary Studies of Warsaw*. 2017. Nr 7. S. 139-151 URL: <https://academic->

journals.eu/pl/download?path=%2Fuploads%2FZm9sZGVycHVibWVkaWEyMQ%3D%3D%2Fdocuments%2Fllsw2017vol.7-7.pdf

5. Wolnicz-Pawłowska E. Nazwy własne w przekładzie. Zarys problematyki. Poznańskie Spotkania Językoznawcze, 2014. #27. S. 201-214. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/psj/article/view/621/543>

Світлана ШУЛЯК

доктор філологічних наук, професор

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

СИМВОЛІКА ХЛІБА-СОЛІ В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАМОВЛЯНЬ

Значення *хліба-солі* перегукуються з народними уявленнями про *хліб-сіть* як про обереги, що захищають від злих сил, а також як про дари, що зміцнюють зв'язок із рідною землею та родиною, символізують достаток, злагоду і благословення, «хліб-сіть – символ глибокої прихильності, поваги; гостинності; братерської дружби; взаємодопомоги; святості; чистоти і благородства намірів; прощання; вічної пам'яті» [2, с. 230].

Хліб-сіть в текстах українських замовлянь на кшталт: *Погань виганяю: з рук, / З плечей, з-під плечей, / З ліктів, з-під ліктів, / З долонь, з-під долонь, / З пальців, з-під пальців, / З нігтів, з-під нігтів, / Паралічів не знати, / Своїми руками хліба-солі заробляти* [3, с. 19] виступає як символ очищення, працьовитості та життєвої сили. Після вигнання «погані» з тіла, людина отримує можливість *своїми руками хліба-солі заробляти*, тобто повертається до повноцінного, здорового життя, спроможного до праці, творення добробуту. *Хліб* і *сіть* тут уособлюють не лише матеріальні блага, а й духовне відновлення, чистоту помислів і здатність до самостійного здобуття щастя.

Хліб і *сіть* у замовляннях виступають як побажання дитині не лише матеріального достатку, а й душевної гармонії та захисту, як-от у тексті: *Рости, дитя, Богові на хвалу, / Батькам на славу. Многая літа, многая літа, многая літа! / Героєм виростати, / Горя не знати, / А хліба, солі і всього доволі мати* [3, с. 187]. *Хліб* тут символізує життєву силу, працю, добробут і благословення, а *сіть* – чистоту намірів, гостинність та оберег від лиха. Побажання *хліба, солі і всього доволі мати* відображає

традиційне українське уявлення про повноцінне, щасливе життя, в якому дитина зростає під Божою опікою, на радість батькам, у достатку та в мирі. Ці символи мають глибоке коріння у народній культурі, де *хліб-сіль* – це не лише харчі, а й знак доброзичливості, взаємної підтримки та побажання щастя, що передаються з покоління в покоління у формах благословень та обрядових дій.

Хліб виступає як багатогранний символ життєвої сили, достатку та захисту. У замовлянні *Ти, вогню золотий, грій нас і годуй, світи нам і освічуй, роби здоровими і мудрими, бо ти спалюєш нечисть і недужість, хвороби і болячки, даєш світло і хліб. Дай нам на цей раз хліб і тепло, здоров'я і силу* [3, с. 54] його згадка поряд із вогнем підкреслює нерозривний зв'язок між теплом, світлом і матеріальним благополуччям: вогонь дарує світло, зігріває, очищує від усього злого, а *хліб* – годує, підтримує здоров'я й силу. Прохання *дай нам хліб і тепло, здоров'я і силу* уособлює прагнення до гармонії й благословення, де *хліб* є не просто їжею, а символом добробуту, Божої милості, родинного щастя і духовної чистоти.

У замовлянні кровотечі – *Стій, кров, зупинись, не йди, / бо тобі так буде, як тій молодиці, / що в неділю до обіда хліб пекла. / Хліб печеться, а кров замовляється, / од огню одкидається* [3, с. 80] *хліб* постає як потужний символ життєвої сили, захисту й очищення. У тексті замовляння процес випікання хліба протиставляється кровотечі: поки *хліб* печеться, кров «замовляється», тобто зупиняється, а все зайве й недобре «од огню одкидається».

Згадка про *хліб* у контексті зупинення кровотечі символізує надію на захист, відновлення гармонії та відведення лиха. У замовлянні «*Кров, не йди, не течи, нехай з того кров тече, хто в п'ятницю плаття золить, а в неділю хліб пече*» [3, с. 89], як і в багатьох інших, *хліб* – не лише їжа, а й носій духовної сили, здатної зупинити біду й повернути здоров'я.

У замовлянні від зубного болю **Вода** *помагає*, а **сіть** *засипає*, **хліб** *діру залічує*. / *Вам не боліти, чистими бути.* / **Водою** *миються*, **хлібом** *чистяться* [3, с. 120] **хліб** і **сіть** мають глибоке символічне значення, що вкорінене в українській традиції. **Хліб** постає як символ життєвої сили, підтримки та духовного очищення. Його роль у лікуванні підкреслює віру народу в здатність **хліба** не лише годувати, а й захищати, відновлювати здоров'я, бути оберегом від хвороб та бід. **Сіть** у замовлянні символізує захист і очищення. Вона «засипає», тобто закриває, нейтралізує біль, виступає як бар'єр для зла та недуги. В українській культурі **сіть** часто використовували для оберегів, її вважали здатною лікувати рани, зупиняти кровотечу, проганяти нечисте. Тому **сіть** у досліджуваному тексті – це знак міцності, чистоти та захисту від хвороб. Поєднання **хліба** і **солі** визначає їх як основу життя, достатку й здоров'я.

Таким чином, в текстах українських замовлянь **хліб** і **сіть** виступають сакральними символами, що уособлюють добробут, гостинність українського народу. У замовляннях **хліб-сіть** часто згадуються як обереги, здатні захистити людину від зла, біди та негараздів, а також як дари, що зміцнюють зв'язок із родиною, рідною землею та предками. **Хліб-сіть** у замовляннях позначають не лише матеріальні цінності, а й духовну чистоту, щирість, благословення, що передаються у магічних текстах від покоління до покоління. В текстах українських замовлянь символіка **хліба** й **солі** часто пов'язана з ритуалами очищення, захисту та закликання щастя, здоров'я, миру й гармонії у родині. **Хліб-сіть** є знаковими складовими української обрядовості, що органічно вплітаються у структуру замовлянь, підсилюючи їхню енергетику та сакральність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ви, зорі-зориці...Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; передм. М.Г. Василенка. К.: Молодь, 1991. 336 с.

2. Словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка. К. : Міленіум, 2002. 260 с.

Юлія ЩЕКАНЬ

здобувач другого (бакалаврського) рівня

Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ОЛЬГИ ТОКАРЧУК ЯК ФОРМА ДІАЛОГУ З ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ТРАДИЦІЄЮ

Сучасний європейський літературний процес характеризується активною взаємодією національних літератур, що проявляється передусім у міфологічних структур та філософських ідей. У цьому контексті особливої ваги набуває інтертекстуальність як універсальний механізм художнього діалогу між текстами різних епох і традицій. Польська література, перебуваючи на перетині слов'янського та західноєвропейського культурного простору, посідає важливе місце в цьому процесі. Показовою в цьому аспекті є творчість Ольги Токарчук, у якій інтертекстуальність постає не лише як художній прийом, а як принцип осмислення європейської культурної пам'яті. Болгарська дослідниця Ю. Крістева найбільш концентровано виклала свої погляди про те, що жоден текст не може існувати як замкнута система. У кожного автора, який створює свій наратив, то компліює його на основі текстів інших авторів. Процес взаємодії текстів Юлія Крістева і називала інтертекстуальністю [2, с. 260]. Ролан Барт, у свою чергу, наголошував на відкритості тексту та множинності його інтерпретацій [1, с. 55]. Усі ці підходи є методологічно важливими для аналізу творчості Ольги Токарчук, адже її проза свідомо вибудовується як простір міжтекстових зв'язків.

Однією з ключових форм інтертекстуальності у творчості Токарчук є звернення до міфу як універсального наративу європейської культури. У романі «Правік та інші часи» (пол. *Prawiek i inne czasy*) письменниця створює міфологізований простір, у якому історія окремого села набуває символічного виміру історії світу. Уже сама структура твору, поділена на «часи», відсилає до біблійного та міфологічного уявлення про циклічність буття. Назва роману

містить алюзію на архетип «первинного часу», що функціонує в багатьох міфологічних системах. У тексті наголошується, що «час у Правіку тече інакше, ніж у решті світу», що співвідноситься з міфологічним уявленням про сакральний простір. Мотив створення світу, гріхопадіння та вигнання з раю переосмислюється крізь призму повсякденного життя персонажів. Таке поєднання сакрального й буденного є характерним для сучасної європейської літератури, що прагне деміфологізувати великі наративи, зберігаючи при цьому їхню символічну силу. Інтертекстуальний зв'язок із біблійною традицією тут не є прямою цитатністю, а реалізується через образи та композиційні паралелі.

Іншим важливим прикладом інтертекстуальності є роман «Бігуни» (пол. *Wieguni*), у якому Ольга Токарчук вступає в діалог із європейською філософською та культурною традицією подорожі. Сам образ мандрівника має глибоке коріння в європейській літературі — від античних текстів до модерністських наративів ХХ століття. У «Бігунах» подорож постає не лише як фізичне переміщення, а як екзистенційний стан. Авторка зазначає, що «рух є формою існування», що перегукується з філософією Геракліта та модерними концепціями ідентичності як процесу. Важливим аспектом інтертекстуальності у творчості Ольги Токарчук є також звернення до історичних і наукових дискурсів. У «Бігунах» з'являються алюзії на анатомічні трактати, історію медицини, просвітницьку традицію пізнання світу: «*Tymczasem Blau napisał znakomitą dysertację pt. „Zachowanie próbek patologicznych za pomocą silikonowej plastynacji. Nowatorskie podejście w nauczaniu patomorfologii”*. *Studenci nadali mu przydomek Formaldehyd. Zajął się badaniem historii preparatów anatomicznych oraz metod konserwacji tkanek. Odwiedził dziesiątki muzeów, poszukując materiałów do pracy, aż w końcu osiadł w Berlinie, gdzie otrzymał dobrą posadę w dziale katalogowania zbiorów nowo utworzonego Medizinhistorisches Museum.*» [4, с. 123]. Таке поєднання художнього та наукового тексту створює ефект міждисциплінарного діалогу, характерного для сучасного європейського інтелектуального роману. Як зазначає сама письменниця у збірці есеїв «Чуйний

оповідач», література має здатність поєднувати різні типи знання, створюючи нову цілісність.

Таким чином, інтертекстуальність у творчості Ольги Токарчук охоплює не лише міфологічні чи біблійні алюзії, а й історичні, філософські та жанрові коди європейської культури. Вона проявляється на різних рівнях тексту — від композиції й наративної стратегії до тематичного й ідейного наповнення. Саме завдяки цьому проза Токарчук функціонує як простір активного діалогу між минулим і сучасністю, між національним і загальноєвропейським.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2019. Випуск 23, С. 54-59
2. Сараєва О. В. Теорія наративу Юлії Крістєвої. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 2 (10). С. 258–262.
3. Моделі міфопоетичного часопростору в романах Ольги Токарчук «Правік та інші часи» та Софії Андрухович «Фелікс Австрія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/15540> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Tokarczuk O. Bieguni. – Режим доступу: https://is.muni.cz/el/1421/jaro2009/PJ_06/Tokarczuk-Bieguni.pdf
5. Tokarczuk O. Правік та інші часи : роман / Ольга Токарчук ; пер. з пол. В. Дмитрук. Львів : Кальварія, 2004. 224 с.
6. Filszewska O. Przestrzeń w twórczości Olgi Tokarczuk. *Folia Litteraria Polonica*. 2005. Nr 7. S. 515–532.

Ольга ЮРЧИШИН

здобувачка 1-го курсу ОР магістр

ОП «Польська мова та література та англійська мова»

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Оксана КОРПАЛО

кандидат філологічних наук, доцент

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФОНЕТИЧНІ ТРУДНОЩІ УКРАЇНЦІВ У ВИВЧЕННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Зростання освітніх, культурних та трудових контактів між Україною та Польщею зумовлює потребу в якісному опануванні польської мови українцями. Незважаючи на спорідненість української та польської мов, саме фонетичний рівень залишається одним із найскладніших у процесі навчання. Особливо стійкі вимовні помилки виникають через явище міжмовної інтерференції — перенесення артикуляційних, фонологічних та просодичних моделей рідної мови на іноземну. Теорію мовного контакту та інтерференції досліджували Уріель Вайнрайх [1] та Ларі Селінкер [2].

Мета роботи – проаналізувати основні фонетичні труднощі, з якими стикаються українці під час вивчення польської мови, та визначити ефективні методи подолання фонетичних помилок.

Матеріалом дослідження стали усні висловлювання українських студентів, які вивчають польську мову як іноземну на рівнях А1–В2. У процесі аналізу було досліджено типові фонетичні помилки, що виникають під час читання текстів, діалогічного та монологічного мовлення.

Аналіз показав, що основними фонетичними труднощами українців у вивченні польської мови є :

1. Вимова шиплячих і свистячих приголосних. Результати аналізу показують, що одними з найпоширеніших є помилки у вимові польських

шиплячих і свистячих приголосних. Українські мовці часто нейтралізують опозиції *ś-sz*, *ć-cz*, *ź-ż(rz)* через відмінності артикуляційної бази української та польської мов [3,с. 264-282], [4,с. 163-170]. Наприклад : *środa* - [шрода]; *świeży* - [швежи]; *ćma* - [чма]; *placić* - [плаціч]; *źródło* - [жрудло] або [зрудло]; *dziękuję* - [дзенкує]. Такі помилки призводять до змішування середньоязикових і ретрофлексивних приголосних, що негативно впливає на комунікативну точність мовлення. Методи подолання: використання артикуляційних вправ перед дзеркалом; тренування мінімальних пар: *siano-szano*; *ćma-czma*; багаторазове слухання автентичного мовлення; фонетичні диктанти; повторення за носіями мови (метод імітації); запис власної вимови та її аналіз. Регулярна практика допомагає сформувати правильну артикуляційну базу та розвинути фонематичний слух.

2. Носові голосні. Значні труднощі виникають також під час вимови носових голосних *ą* та *ę*, які відсутні в українській фонетичній системі. Українці часто замінюють їх звичайними голосними або спрощують артикуляцію [4,с.143]. Наприклад: *ręka* -[ренка]; *mąż* - [монж]. За словами Юогуслава Дуная, правильна артикуляція носових голосних є одним із найважливіших показників фонетичної компетенції іноземця [4,с.136-148]. Методи подолання: вправи на правильне положення язика та проходження повітря через ніс; прослуховування аудіозаписів із правильною вимовою; повторення слів у повільному темпі; читання вголос із контролем викладача; використання транскрипції; тренування носових голосних у різних позиціях слова. Ефективним є також порівняння правильної та неправильної вимови для кращого слухового розрізнення звуків

3. Акцентуаційні труднощі. Окрему групу становлять помилки наголосу, зумовлені різницею між фіксованим наголосом на передостанньому складі в польській мові та вільним наголосом в українській [5, с.186]. Студенти часто неправильно наголошують слова: *telefon* - [телефОн]; *okolica* - [окОлиця]; *uniwersytet* - [університЕт]; *słownik* - [словнІк]. Неправильний

наголос впливає не лише на ритм мовлення, а й на інтонаційну організацію висловлювання та сприйняття мовлення носіями мови. Методи подолання: систематичне заучування наголосу разом зі словом; ритмічне повторення слів; вправи на інтонацію та ритм; прослуховування польського мовлення; читання текстів уголос; використання аудіоматеріалів і наголошених словників. Особливо ефективними є вправи на автоматизацію наголосу у швидкому мовленні.

4. Складні консонантні групи. Аналіз також засвідчив тенденцію до спрощення складних консонантних груп, характерних для польської мови. Українські мовці часто вставляють додаткові голосні або редукують окремі приголосні [3, с.137-156]. Наприклад: *pchła* - [пихла]; *grzbiet* - [гжибет]; *czcić* - [чистіч]; *zdrada* - [зрада]; *wzdłuż* - [взлуж]; *chrząszcz* - [шонщ]. Такі явища пояснюються артикуляційною економією та відмінностями фонологічних систем української й польської мов. Методи подолання: поетапне проговорювання складних слів; поділ слова на склади; уповільнене читання; артикуляційна гімнастика; вправи на розвиток мовленнєвого апарату; багаторазове повторення складних консонантних груп. Важливу роль відіграє поступове прискорення темпу мовлення після засвоєння правильної артикуляції.

5. Вимова польської літери *ł*. Польський звук *ł* вимовляється як напівголосний [w], тоді як українці часто вимовляють його як твердий [л]. Наприклад: *była* - [била]; *słowo* - [слово]. Ця помилка є наслідком автоматичного перенесення артикуляційних навичок рідної мови [4, с.192]. Методи подолання: порівняння польського *ł* із англійським [w]; вправи на округлення губ; слухові вправи; повторення слів і фраз із *ł*; читання вголос із фонетичним контролем; робота з аудіозаписами носіїв мови. Систематичне тренування допомагає подолати вплив української артикуляції.

Для подолання фонетичних труднощів ефективними є: систематичні фонетичні вправи; аудіювання автентичного мовлення; імітація вимови носіїв мови; робота з мінімальними парами; використання аудіо- та відеоматеріалів; постійна мовна практика [5, с.287]. Важливу роль також відіграє свідомий контроль артикуляції та розвиток фонематичного слуху.

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, що фонетичні помилки українців у польській мові мають системний та інтерференційний характер. Найбільші труднощі виникають у вимові шиплячих і свистячих приголосних, носових голосних, складних консонантних груп, а також у правильному наголошуванні слів.

Виявлені помилки не є випадковими, а регулярно повторюються в різних мовних контекстах, що підтверджує значний вплив рідної мови на формування польської вимови. Саме тому ефективне навчання польської фонетики потребує комплексного підходу, який поєднує теоретичні знання, практичні вправи та постійний контакт із живим мовленням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Weinreich U. *Languages in Contact: Findings and Problems*. New York: Linguistic Circle of New York, 1953. 164 с.
2. Selinker L. *Interlanguage*. *International Review of Applied Linguistics*. 1972.No 10:3. С. 209-23.
3. Gaertner H. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Lwów- Warszawa: 1934. 342 с.
4. Dunaj B. *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*. Tarnów 2018. 114 с.
5. Miodunka W. *Metodyka nauczania języka polskiego jako obcego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2020. 451 с.
6. Grabias S. *Język w zachowaniach społecznych*. Lublin: UMCS, 2003. 391с.
7. Ostaszewska D., Tambor J. *Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012. 140 с.
8. Łobacz P. *Polska fonologia dziecięca*. Warszawa : Wydawnictwo Energeia, 1996. 200с.

Елка ПЕТРОВА

млад учен, докторант

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

ЛЕКСИКАЛНАТА РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ НА СЛАДКОТО ЧРЕЗ КОНЦЕПТА МЕД В БЪЛГАРСКИЯ И ЧЕШКИЯ ЕЗИК

Настоящото изследване е посветено на лингвокогнитивния и лингвокултурния анализ на концепта МЕД/med в българския и чешкия език, разглеждан като прототипна лексикална репрезентация на вкусовата категория *сладко*. В рамките на съвременната антропоцентрична и когнитивна парадигма вкусът се осмисля не само като физиологично възприятие, а като когнитивно и културно структурирана категория, която участва активно в изграждането на оценъчни модели, символни значения и елементи от езиковата картина на света. В този контекст медът се откроява като стабилен културен и семантичен знак, който съхранява в структурата си древни представи, ценностни нагласи и колективен културен опит.

Обект на изследването е концептът МЕД/med в българската и чешката лингвокултура, а **предмет** – неговата лексикална репрезентация и семантична организация в езика. **Основната цел** е да се установи ролята на сладкия компонент като ядрен, причинно мотивиращ признак в концептуалната структура на меда и да се проследи как от него произтичат останалите семантични, културни и аксиологични характеристики. Поставената цел предполага съпоставителен анализ, насочен към открояване както на общите, така и на национално-специфичните модели на концептуализация.

Методологичната рамка включва лексикографски анализ на етимологични, тълковни и синонимни речници, семантичен и компонентен анализ, както и съпоставителен метод при паралелното разглеждане на

българския и чешкия език. Концептът се интерпретира като многопластова когнитивна структура, в която перцептивното възприятие, езиковата фиксация и културната оценъчност са взаимно обвързани.

Анализът на българския езиков материал показва, че сладостта функционира като ядрен перцептивен и аксиологичен признак, който мотивира възприемането на меда като гъсто, естествено и ценено хранително вещество. От този ядрен компонент произтичат богатите културни и фолклорни разгръщания на концепта, включително евфемистични и ритуални употреби, при които сладкото се интерпретира като средство за умилостивяване, благословия и символно неутрализиране на отрицателното. Данните от лингвокултурни източници разширяват концептуалния профил на меда чрез топоними, антропоними и регионални названия, които свидетелстват за дълбоката му интеграция в народната култура.

В чешкия език концептът *MED* демонстрира сходна концептуална основа, като сладостта отново заема централно място в семантичната му организация. Специфично за чешкия материал е по-дългото съхранение на връзката между меда и медовината, както и по-ясното развитие на преносни значения, свързани с лекота, удоволствие и положителна оценка. Лексикографските дефиниции подчертават гъстата и течностна природа на меда, докато някои сетивни характеристики, като цвят и аромат, се оказват по-слабо релевантни в съвременния езиков стандарт.

Съпоставителният анализ показва, че сладкият компонент представлява причинния и структуриращ център на концепта МЕД/*med* и в двата езика. Произходът, физическите характеристики и културните значения не функционират като равнопоставени признаци, а като вторични семантични слоеве, логически мотивирани от първичното възприятие за

сладост като желано и културно значимо качество. Различията между българския и чешкия език се проявяват предимно в периферията на концепта и са обусловени от специфични културни модели и традиции.

В заключение може да се обобщи, че концептът МЕД/med функционира като прототипен модел за категорията *сладко*, характеризиращ се с ясно структурирана семантична йерархия и културна стабилност. Резултатите от изследването допринасят за по-доброто разбиране на вкусовите категории като когнитивно и културно обусловени структури и потвърждават значението на съпоставителния подход при разкриването на универсалните и национално-специфичните механизми на концептуализация в езика.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Петрова Е. *Концептът „мед“ в българската и чешката лингвокултура*. Саарбрюкен: GlobeEdit. 2022. ISBN 978-3-639-88601-6.
2. Български етимологичен речник, Т. 3. София: Българска академия на науките. 1986.
3. Геров Н. *Речник на българския език*. София: Български писател. 1977.
4. Андрейчин Л., Георгиев Л., Илчев Ст., Костов Н., Леков И., Стойков Ст., Тодоров Цв., *Български тълковен речник*. 4. изд., доп. и прераб. от Д. Попов. София: Наука и изкуство. 1994.
5. Буров Ст., Бонджолова, В., Илиева, М. и др. *Съвременен тълковен речник на българския език с приложения*. София: GABEROFF. 2009.
6. Радева В. *Български тълковен речник*. София: Изток-Запад. 2012.
7. Барбалова З. и кол. *Речник на народната духовна култура на българите*. София: Наука и изкуство. 2018.
8. Rejzek J. *Český etymologický slovník*. Praha: Leda. 2015.
9. Machek V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 2010.
10. Červená A. и др. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia. 1989.
11. Červená A. и др. *Slovník spisovné češtiny*. Praha: Academia. 2018.

12. Otto, J. *Ottův slovník naučný*. Praha. 1900.
13. Lingea. *Slovník českých synonym a antonym*. Brno: Lingea. 2012.
14. Dobrý slovník. *Dobrý slovník českého jazyka* [онлайн]. 2015. Достъпен на:
<https://www.dobryslovník.cz>
15. Lingea. *Slovník českých synonym a antonym*. Brno: Lingea. 2012.

Iryna SZKICKA

dr hab. nauk filologicznych, prof.

Zachodnioukraiński Uniwersytet Narodowy w Tarnopolu

WSPÓŁCZESNE WYZWANIA I PERSPEKTYWY BADAŃ JEDNOSTEK PAREMIOLOGICZNYCH

Do dziś poglądy na obiekt badawczy frazeologii w językoznawstwie pozostają zróżnicowane. Za jego szerokim rozumieniem opowiadają się m.in. S. Skorupka [4], L. Skrypnyk [10], S. Bąba [1], W. Chlebda [3], W. Użczenko i D. Użczenko [11] oraz A. M. Lewicki [3], zaliczając do frazeologii wszelkie odtwarzalne konstrukcje językowe, w tym jednostki paremiologiczne. Wąskie ujęcie frazeologii nie przewiduje włączania w jej zakres wypowiedzeń o charakterze niefrazeologicznym, które korelują ze strukturami predykatywnymi. U podstaw takiej interpretacji leżą specyficzne właściwości jednostek paremijnych, które — będąc znakami systemu językowego i fenomenami semantycznymi — odznaczają się określoną naturą składniową oraz «jawią się jako mikroteksty (małe formy folklorystyczne)» [5, s. 9]. Z tego względu badacze oddzielają jednostki paremijne od leksykalnej i frazeologicznej warstwy języka.

Ogólnie rzecz biorąc, frazeologizmy stanowią najbardziej złożone jednostki języka, a system frazeologiczny ma charakter kontrowersyjny, co przejawia się w asymetrii treści i formy oraz w zjawiskach przejściowych w sferze paremiologii. Sprawia to, iż zasadne jest zaliczenie paremii do odrębnego podsystemu językowego.

Jednostki paremijne w językoznawstwie również są rozpatrywane niejednolicie. W szerokim ujęciu rozumie się przez nie teksty folklorystyczne lub literackie (książkowe), które mogą funkcjonować autonomicznie. Wąski punkt widzenia sytuuje paremie wyłącznie jako przysłowia i powiedzenia. Na przykład O. Seliwanowa analizuje paremie z pozycji lingwistyki kognitywnej, definiując je jako utrwalone, odtwarzalne jednostki o strukturze zdaniowej, w szczególności

przysłowia. Badaczka zalicza do paremii także frazeologizmy i leksemy [9, s. 242]. Podzielamy pogląd na paremie jako struktury predykatywne, które oznaczają uogólnione sytuacje komunikacyjne, korelujące z «fenomenami precedensowymi, opierającymi się na wiedzy ogólnej komunikantów oraz determinującymi strategię zachowań moralnych każdego człowieka i społeczeństwa jako całości» [5, s. 5].

Pojęcie jednostki paremijnej obejmuje zróżnicowane gatunki. Mowa tu o przysłowia i powiedzeniach, aforyzmach, przygaduszkach, wierzeniach, przepowiedniach ludowych, zaklęciach (zamawianiach), banialukach, życzeniach, powinszowaniach i in. Wszystkie one jawią się jako znaki, odznaczając się zmatrycowaniem (kliszowością) oraz odtwarzalnością w języku.

Mimo bogatego dorobku badaczy w zakresie frazeologii, a w szczególności paremiologii, wciąż pozostaje szereg nierozstrzygniętych kwestii. Należą do nich: 1) zróżnicowane podejścia do definiowania granic i zakresu frazeologii oraz określenie miejsca paremii w jej strukturze; 2) klasyfikacja jednostek paremijnych według różnych kryteriów, wyodrębnienie ich odmian gatunkowych oraz zdefiniowanie zakresu pojęcia «jednostka paremijna» (zob. na ten temat [6; 8; 7]); 3) rozgraniczenie aspektu stricte językoznawczego od literaturoznawczego w paremiologii i, co za tym idzie, pozycjonowanie paremii jako jednostek języka bądź tekstów folklorystycznych; 4) przeciwstawienie paremiologii uzualnej paremiologii indywidualno-autorskiej; 5) rozdźwięk między osiągnięciami naukowymi w badaniu specyfiki strukturalno-semantycznej paremii a ich charakterystyką funkcjonalną i pragmatyczną z uwzględnieniem aspektów etnicznych, psychologicznych, socjologicznych oraz kulturoznawczych; 6) badanie paremii w ujęciu diachronicznym i synchronicznym; 7) wyłonienie aspektów uniwersalnych (ogólnoludzkich) oraz narodowo zabarwionych w jednostkach paremijnych, a także ich analiza przez pryzmat innych kultur.

Wielu badaniom z zakresu frazeologii i paremiologii brakuje systemowości oraz precyzyjnego wyodrębnienia kryteriów odróżniających jednostkę

frazeologiczną od związku wyrazowego (składniowego) i zdania. Niekiedy trudność sprawia określenie właściwości gatunkowych utrwalonych jednostek językowych, na przykład rozgraniczenie wśród nich przysłów, powiedzeń, idiomów itp. Problem komplikuje dodatkowo istnienie przysłów mających formę zdań niepełnych oraz frazeologizmów reprezentowanych przez połączenia wyrazowe, które przypominają jednostki zdaniowe.

Równie istotna jest poprawna interpretacja jednostki frazeologicznej, analiza jej symboliki oraz obrazowości, co z biegiem czasu staje się coraz bardziej problematyczne. Wynika to nie tylko z ewolucji systemu leksykalnego języka, lecz także ze zmian realiów życia ludzi, ich światopoglądu oraz sposobów percepcji rzeczywistości. Jak zauważa J. Łozowicka: «pierwotne znaczenie dosłowne wielu dawnych przysłów zostało stopniowo wyparte przez nowe wibracje znaczeniowe, które rozwinęły się w wyniku adaptacji utworu do nowych czasów» [7, s. 24]. Podczas prowadzenia badań komparatywnych nad jednostkami frazeologicznymi, w tym paremijnymi, należy uwzględniać również mentalność narodu oraz specyfikę werbalizacji konceptów w danym kontekście kulturowym. Nie zawsze jest to zadanie łatwe dla lingwisty, gdyż wymaga od niego głębokiego zanurzenia w porównywanych kulturach.

Zdefiniowanie trudności, z którymi mierzą się badacze materiału frazeologiczno-paremiologicznego, pozwala na nakreślenie perspektyw dalszych studiów naukowych w tej dziedzinie językoznawstwa. Do aktualnych zadań współczesnej paremiologii można zaliczyć: 1) badanie paremii przez pryzmat kultury i mentalności (mowa o uzupełnianiu językowego obrazu świata o interpretacje narodowe, wyodrębnianiu archetypów i stereotypów świadomości etnolingwistycznej oraz charakterystyce środków ich werbalizacji); 2) badanie paremii z perspektywy etymologicznej, co zakłada ustalenie pochodzenia jednostek paremijnych w różnych językach, śledzenie zmian w ich formie i semantyce oraz identyfikację czynników warunkujących te przekształcenia, powstawanie znaczeń wtórnych oraz wariacji form; 3) odkrywanie potencjału

pragmatycznego jednostek paremijnych w ujęciu synchronicznym i diachronicznym, a także wyjaśnianie specyfiki ich funkcjonowania w różnych sytuacjach; 4) tworzenie i zestawianie typów paremijnych na materiale różnych języków; 5) badanie specyfiki semantyki jednostek paremijnych za pomocą konceptów oraz z pozycji lingwistyki genderowej; 6) rozstrzygnięcie kwestii wieloznaczności i wariantywności paremijnej; 7) poszukiwanie synonimów jednostek paremijnych oraz ich odpowiedników w innych językach pokrewnych i niespokrewnych; 8) analizę trudności w określaniu pierwotności powstania oraz dalszej dyfuzji identycznych lub zbliżonych pod względem formy i treści jednostek paremijnych w różnych językach. Ponadto interesujące poznawczo może być ujawnienie dyskursywno-kognitywnych mechanizmów interakcji paremiologii i lingwopoetyki oraz wskazanie wielofunkcyjności tekstów paremijnych i specyfiki ich modyfikacji w komunikacji masowej i indywidualnej [5, s. 15].

Podsumowując, aktualna problematyka paremiologii obejmuje badanie przysłów i powiedzeń w aspektach kulturoznawczym, etnolingwistycznym, genderowym oraz kognitywnym; analizę ich pochodzenia oraz zestawianie w ujęciu synchronicznym i diachronicznym; badanie czynników warunkujących zmiany strukturalno-semantyczne oraz powstawanie znaczeń wtórnych; wyjaśnianie pragmatycznej specyfiki ich funkcjonowania; porównywanie typów paremijnych w różnych językach; rozstrzyganie problemów wieloznaczności i wariantywności, a także poszukiwanie odpowiedników i synonimów w językach pokrewnych i niespokrewnych.

BIBLIOGRAFIA

1. Bąba S. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1989. 214 s.
2. Chlebda W. *Frazeologia a kultura*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 1997. 156 s.
3. Lewicki A. M. *Studia z polskiej frazeologii*. Łask: Oficyna Wydawnicza LEKSEM 2009. 226 s.

4. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1967. T. 1-2.
5. Колоїз Ж. В., Малюга Н. М., Шарманова Н. М. Українська пареміологія: навч. пос. для студ. філол. спец. вищих навчальних закладів / за ред. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. 349 с.
6. Лабашук О. В. Українська примовка: Особливості побутування та функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук зі спеціальності 10.01.07 / Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2001. 16 с.
7. Лозовицька Я. В. Українські прислів'я та приказки: генеза жанру: дис. на здобуття ступеня д-ра філософії з галузі знань «03 Гуманітарні науки за спец. 035 Філологія» / Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, Львів, 2023. 221 с.
8. Остроушко О. А. Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь: автореф. дис. канд. філол. наук / Дніпропетровський нац. ун-т. Дніпропетровськ, 2002. 22 с.
9. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): монографія. Київ. Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
10. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.
11. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: навч. посібн. Київ: Знання, 2007. 494 с.

ДИНАМІКА МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ЧЕСЬКИХ СТУДЕНТІВ-УКРАЇНІСТІВ В УМОВАХ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ УКРАЇНО-ЧЕСЬКИХ КОНТАКТІВ ПІСЛЯ 2022 РОКУ

1. Вступ: зміна парадигми вивчення української мови в Чехії

Протягом останніх двох десятиліть викладання української мови в чеському університетському середовищі відбувалося переважно в умовах «штучного» академічного білінгвізму. Студенти мали обмежений доступ до живого мовлення, а джерелом інтерференції виступала виключно рідна (чеська) мова або, в окремих випадках, російська мова як перша іноземна. Після подій лютого 2022 року ситуація кардинально змінилася. Чехія прийняла одну з найбільших кількостей українських біженців на душу населення, що перетворило українську мову з дисципліни «кабінетного вивчення» на мову вулиць, транспорту та сфери обслуговування. Така інтенсифікація мовних контактів створила унікальний соціолінгвістичний полігон, який суттєво вплинув на характер помилок та труднощів, з якими стикаються чеські студенти-україністи. Мета цієї розвідки — окреслити динаміку цих змін.

2. Традиційна (системна) інтерференція vs Нова (комунікативна) інтерференція

До 2022 року домінуючою була **внутрішньосистемна інтерференція**, зумовлена генетичною спорідненістю мов. Типові помилки базувалися на механізмі хибної аналогії:

- *Фонетичний рівень*: перенесення чеського наголосу на перший склад, відсутність пом'якшення приголосних перед [i].
- *Лексичний рівень*: використання міжмовних омонімів (*čerstvý*/свіжий – *черствий*, *úžasný*/чудовий – *жахливий*).

- *Грамматичний рівень*: калькування керування дієслів (*чекати на щось vs čekat na co*).

Після 2022 року ми спостерігаємо появу **зовнішньої (соціальної) інтерференції**. Студенти, маючи широке коло спілкування з носіями мови (біженцями), починають імплементувати у своє мовлення елементи, які суперечать літературній нормі, яку вони вивчають в аудиторії.

3. Виклики «живого мовлення»: проблема суржику та регіолектів

Одним із найгостріших нових викликів стала розбіжність між кодифікованою нормою української мови та реальним узусом носіїв, які опинилися в Чехії. Значна частина української спільноти в Чехії походить із регіонів поширення суржику або російсько-українського білінгвізму.

Студенти-україністи часто сприймають мовлення носіїв як еталон, що призводить до таких нових типів помилок:

- **Фонетична мімікрія**: Засвоєння редукованих голосних або «акання» під впливом російськомовних українців чи носіїв суржику, що суперечить принципам української орфоєпії (чітка вимова [o]).
- **Лексичні запозичення ненормативного характеру**: Використання слів «да» (замість «так»), «канєшно» (замість «звісно»), «понятно» (замість «зрозуміло»). Студент аргументує це фразою: *«Але ж мої знайомі українці так говорять»*.
- **Синтаксична калька з російської**: Через спілкування з білінгвами студенти можуть засвоювати конструкції типу «дякую вас» (замість «дякувати кому»), якщо їхні співрозмовники припускаються таких помилок.

Це створює парадоксальну методичну ситуацію: викладач змушений виправляти не лише інтерференцію з боку чеської мови, але й «помилки носіїв», які студент засвоїв як норму.

4. Психолінгвістичний аспект: мотивація та подолання бар'єрів

Позитивним аспектом динаміки є різке зниження психологічного бар'єра говоріння. Якщо раніше студенти боялися говорити через страх помилки, то зараз, бачачи вдячність українців за спроби говорити їхньою мовою, вони комунікують впевненіше.

Змінився і вектор мотивації. До 2022 року домінувала філологічна або культурна мотивація. Нині переважає прагматична та волонтерська: студенти хочуть розуміти реальних людей, допомагати з перекладом у державних установах, школах. Це вимагає від викладача зміщення акцентів з вивчення художньої літератури на лексику соціальної сфери, медицини, документообігу та права.

5. Чеська мова під впливом української: зворотна інтерференція

Цікавим побічним ефектом інтенсивних контактів стала поява українізмів у мовленні самих чеських студентів, коли вони говорять рідною мовою (феномен *CzUkrainien*). Вживання слів, що не мають прямих відповідників у чеській (наприклад, специфічна військова лексика, поняття «волонтерка» у ширшому сенсі, «Дія»), свідчить про глибоке занурення в український інформаційний простір.

6. Методичні стратегії роботи в нових умовах

Враховуючи викладене, методика викладання української мови в Університеті Палацького потребує (і вже зазнає) корекції:

- 1. Робота з реєстрами мовлення:** Введення спеціальних модулів, які пояснюють різницю між літературною мовою, розмовним стилем та суржиком. Студент має вміти ідентифікувати суржик, щоб не використовувати його в офіційній комунікації, але розуміти його пасивно.
- 2. Аналіз кейсів (Case Study):** Розбір реальних діалогів, записаних студентами на вулицях чи у волонтерських центрах, з коментарем викладача щодо нормативності.

3. **Критичне аудіювання:** Порівняння мовлення дикторів українського радіо/телебачення та мовлення блогерів/пересічних громадян для формування «еталонного слуху».

Висновки

Динаміка мовної інтерференції у чеських студентів-україністів після 2022 року характеризується переходом від переважно внутрішньомовної (чесько-української) до складної комбінації інтерференцій, де значну роль відіграє ненормативне мовлення носіїв мови (біженців). Це вимагає від викладача високої фахової майстерності: бути не лише транслятором знань, але й модератором, який допомагає студентам орієнтуватися у стихії живого, часто ненормованого мовлення, відділяючи зерна літературної норми від полови мовного змішування, не знецінюючи при цьому комунікативний досвід студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Баган М. П.* Інтерференція та транспозиція в умовах близькоспорідненого білінгвізму. — К., 2019.
2. *Sokolova S.* Surzhyk in the light of current sociolinguistic research // *Slavia*. — 2020.
3. Матеріали власних спостережень та опитувань студентів кафедри славістики Університету Палацького (2022–2024 рр.).

Wojciech MĄDRY

doktor

Instytut Sławistyki

Polskiej Akademii Nauk

**KSIĄDZ STANISŁAW KOZIEROWSKI (1874-1949) POZNAŃSKI
BADACZ NAZW MIEJSCOWYCH NA TERENACH ZACHODNIEJ
SŁOWIAŃSZCZYZNY**

Próbując szerzej poznać zagadnienie przeszłości w leksyce polskiej i łacińskiej, warto przyjrzeć się także rozwojowi badań nad tą gałęzią językoznawstwa, a w szczególności badaczom, którzy kładli podwaliny pod jej rozwój. Jednym z nich był ksiądz Stanisław Kozierowski. Warto spróbować rzucić nieco światła zarówno na jego postać, jak też na wkład, który uczony ten wniósł w badania nad onomastyką zachodniej Słowiańszczyzny. Wprawdzie jego dorobek naukowy może spotkać się z dużą dozą krytycyzmu ze strony dzisiejszych badaczy, nie umniejsza to jednak w żadnym stopniu wkładu, jaki ks. Kozierowski wniósł w rozwój polskiej onomastyki w początkach naszej odrodzonej państwowości. Nie sposób w formie jednego referatu przedstawić pełną analizę całego pozostawionego przez niego dorobku naukowego. Wydał on kilkadziesiąt tomów materiałów, prac historycznych i topograficznych. Był znanym w całej Polsce i poza jej granicami, szczególnie w krajach słowiańskich, badaczem – toponomastą, heraldykiem, genealogiem a także znawcą ustrojów parafialnych archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Ograniczę się zatem do krótkiego spojrzenia na działalność ks. S. Kozierowskiego jako badacza onomastyki słowiańskiej w oparciu zarówno o najważniejsze prace jakie opublikował, jak i o pozostawioną przez niego bogatą, spuściznę naukową, znajdującą się w poznańskim oddziale Archiwum PAN. Już pierwsze spojrzenie na metryczki każdej z badanych teczek zawierających materiał archiwalny, daje do zrozumienia, że większość z nich nigdy jeszcze nie została przebadana. Znajduje

to też potwierdzenie w fakcie, że ks. S. Kozierowski nie doczekał się jeszcze dotychczas całościowego opracowania poświęconego zarówno ukazaniu jego życia, jak i krytycznemu zaprezentowaniu jego bogatego naukowego dorobku. Sławę i uznanie zdobył sobie głównie dziełami topograficznymi traktującymi o starych, zapomnianych często nazwach miejscowości, osad, pól, jezior, bagien, rzek itp. Z tej dziedziny na szczególną uwagę zasługuje obszerna praca pt. *Badania nazw topograficznych*. Wydana ona została w siedmiu tomach w latach 1911–1928 (Kozierowski 1911–1928). Kolejne jej tomy obejmują obszar ówczesnej archidiecezji gnieźnieńskiej, poznańskiej, dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski oraz dawnej wschodniej Wielkopolski.

Drugim pod względem rangi naukowej i społecznej dziełem ks. Kozierowskiego, a zarazem kontynuacją *Badań* jest *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej*, rozszerzający obszar objęty *Badaniami* na północ i zachód. Zeszyt I obejmuje Pomorze Zachodnie, zeszyt II A – Pomorze Zaodrzańskie (na zachód od Odry), zeszyt II B – Rugię. Projektowane zeszyty – III dotyczą Śląska oraz IV Łużyc i Saksonii – nie doczekały się ukończenia i wydania. Podstawą *Atlasu*, podobnie jak w *Badaniach*, jest materiał onomastyczny zebrany z różnych dawnych źródeł, dowodzący pierwotnej słowiańskości tych ziem, położonych na północ i zachód od granic polskiego obszaru językowego. Różnica polega na tym, że tym razem nazwy zostały ukazane na mapach, co miało na celu unaocznienie rozmiarów tej onomastycznej spuścizny. Patrząc z perspektywy czasu, możemy stwierdzić, że zarówno *Badania nazw topograficznych*, jak i *Atlas nazw geograficznych słowiańszczyzny*, choć ten ostatni wydany tylko częściowo, wniosły duży wkład w rozwój polskich badań onomastycznych. Objęły one ogromną przestrzeń, od wschodnich kresów Wielkopolski po dolną Łabę. Wykorzystał je m.in. T. Lehr-Spławiński w swojej pracy *O zachodniej granicy Kaszubszczyzny w wiekach średnich*, któremu atlas umożliwił wytyczenie granicy w oparciu o miejscowe nazwy. Prace onomastyczne ks. S. Kozierowskiego poza wartością naukową posiadały także olbrzymią wartość propagandową. Zwłaszcza

Atlas, pokazując w poglądowej formie, jak silny był niegdyś element słowiański na Pomorzu Szczecińskim i dalej – budził poczucie krzywdy wyrządzonej Słowiańszczyźnie i bliskiego pokrewieństwa tych ziem z Polską. Prace Kozierowskiego w pełni wpisywały się w kierunek badań prowadzonych wówczas na Uniwersytecie Poznańskim, powiązany z tzw. „myślą zachodnią” i jej twórcami w osobach prof. Mikołaja Rudnickiego, Stanisława Pawłowskiego, Józefa Kostrzewskiego, Jana Czekanowskiego, Teodora Tyca, Kazimierza Tymienieckiego czy – z młodszego pokolenia – Zygmunta Wojciechowskiego. Przywracali oni pamięć o sięgającym daleko na zachód, aż po Łabę, osadnictwie słowiańskim, związkach Kresów Zachodnich z Polską, w pewnym sensie uważając państwo polskie za depozytariusza pamięci po Słowianach żyjących niegdyś nad Odrą, Łabą i Bałtykiem. W styczniu 1946 roku ówczesny minister administracji publicznej oficjalnie powołał S. Kozierowskiego na zastępcę członka Komisji Ustalania Nazw Miejscowości na tzw. Ziemiach Odzyskanych przy Ministrze Administracji Publicznej. Wędrując przez tereny Ziemi Lubuskiej i Nadodrza, mijając napotkane po drodze miejscowości, warto więc pamiętać, że większość ich obecnych nazw, jak też nazw znajdujących się na tym terenie stacji i przystanków kolejowych, została ustalona przed laty przez ks. S. Kozierowskiego. Pomimo 77 lat, jakie 1 lutego 2026 roku upłynęły od śmierci ks. S. Kozierowskiego, jego prace onomastyczne, niezależnie od niedostatków interpretacyjnych wynikających z braku solidnego przygotowania językoznawczego, w dalszym ciągu mają duże znaczenie dla polskiej onomastyki, zwłaszcza jako zbiory materiałów. Są one zarazem świadectwem głębokiego patriotyzmu, przejawiającego się tak typową dla pokolenia Wielkopolan z przełomu XIX i XX wieku pozytywistyczną postawą.

SPIS WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ

1. Konieczka-Śliwińska D. Książd prof. Stanisław Kozierowski – w służbie Uniwersytetowi Poznańskiemu. *Kronika Miasta Poznania*, 1, 195–207. 2019.

2. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych* (T. 1–7). Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Krajowy Instytut Wydawniczy. 1911–1928.
3. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 1. Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 36). 1911.
4. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 2. Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej (A–O)*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 41). 1916a.
5. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 3. Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej (P–Ż)*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 42). 1916b.
6. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 4. Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski (A–L)*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 47). 1921
7. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 5. Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski (M–Ż)*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 48). 1922
8. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 6. Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski (A–O)*. Poznań: Nakł. Krajowego Instytutu Wydawniczego. 1926.
9. Kozierowski S. *Badania nazw topograficznych: T. 7. Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski (P–Ż)*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. 1928.
10. Kozierowski S. *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* (T. 1–1B). Poznań: Nakł. Uniwersytetu Poznańskiego. 1934–1937.
11. Kozierowski S. *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* (T. 1). Poznań: Nakł. Uniwersytetu Poznańskiego. 1934.
12. Kozierowski S. *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* (T. 1A). Poznań: Nakł. Uniwersytetu Poznańskiego. 1935.
13. Kozierowski S. *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej* (T. 1B). Poznań: Nakł. Uniwersytetu Poznańskiego. 1937.
14. Kozierowski S. *Studia onomastyczno-historyczne*. Poznań: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. 2010.

15. Latzke, J. Materiały Stanisława Kozierowskiego. *Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk*, 26, 1984, 8–87. 1984.
16. Mądry W. Ksiądz Stanisław Kozierowski (1874–1949) – prekursor badań onomastycznych zachodniej Słowiańszczyzny. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 54. 2019. <https://doi.org/10.11649/sfps.2046>

Алена РУДЭНКА

прафесар, доктар хабіл.

Інстытут славістыкі Польскай акадэміі навук

УСХОДНІЯ ТЭРЫТОРЫІ РЭЧЫ ПАСПАЛІТАЙ У ГІСТАРЫЧНЫХ ТЭКСТАХ XVI-XVII стст.

Прапанаваны даклад прысвечаны рэпрэзентацыі казацтва ў летапісах і хроніках, напісаных на розных тэрыторыях Рэчы Паспалітай.

XVI стагоддзе – яшчэ стагоддзе летапісаў. Як вядома, на працягу XIV-XVI стст. з'явілася некалькі новых летапісных зводаў, у якіх гаворка ідзе пра ўсходнія тэрыторыі Рэчы Паспалітай, у прыватнасці пра Вялікае Княства Літоўскае. Галоўныя з іх – *Хроніка Вялікага Княства Літоўскага і Жмойцкага і Хроніка Быхаўца* (ПСРЛ, т. 32). Дакладныя фактычныя дадзеныя гэтыя летапісы даюць за перыяд з канца XIV па сярэдзіну XVI стст.

З XVII стагоддзя характар летапісаў мяняецца. Па-першае, яны перастаюць быць ананімнымі і робяцца аўтарскімі. Па-другое, з'яўляецца сапраўдная мемуарная літаратура. У Рэчы Паспалітай гісторыка-мемуарная літаратура ў XVII-XVIII стагоддзях існавала і на тэрыторыі сучаснай Беларусі і Украіны. На тэрыторыі Беларусі гэта былі летапісы новага тыпу, хронікі, дзённікі (дыярывушы): *Баркулабаўскі летапіс* (пачатак XVII ст.); *Дзённік Еўлашоўскага* (1603-1604), а таксама *Летапіс, то ёсьць Кройніка вялікая з розных шматлікіх кройнікараў дыялектам рускім напісана* (1я палова XVII ст.); *Хроніка Рачынскага, Магілёўская хроніка Сурты і Трубніцкіх* (ПСРЛ, т. 35).

Баркулабаўскі летапіс – апошні з тэкстаў на “простай мове”: у далейшым летапісы, хронікі і дыярывушы, якія змяшчаюць звесткі аб усходніх тэрыторыях Рэчы Паспалітай, ствараліся на польскай мове, у тым

ліку *Магілёўская хроніка Сурты і Трубніцкіх* (XVII-XIX стст.); *Віцебскі летапіс Панцырнага і Аверкі* (XVIII ст.).

Першым з такіх польскамоўных дакументаў з'яўляецца *Kronika wszytkiego swiata* Марціна Бельскага, якая адыграла значную ролю ў гісторыі заходне- і ўсходнеславянскай літаратуры XVI і XVII стст. Аб'ёмная праца М. Бельскага па сусветнай гісторыі некалькі разоў перавыдавалася (Bielski 1551, 1554, 1564).

Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkiej Rusi Мацея Стрыйкоўскага створана ў 1570-я гады. Гэта першая друкаваная гісторыя Вялікага Княства Літоўскага; упершыню яна была апублікавана ў Каралеўцы ў 1582 г.

На тэрыторыі Ўкраіны таксама з'яўляюцца летапісы новага тыпу і дзённікі. Найбольш вядомыя з іх: *Літопіс С. Величкі*, 1718; *Літопіс Самовидця*; *Літопіс Г.Грабянкі*, *Короткий літопіс Малої Росії з 1506 до 1770 р.*; *Щоденник генеральнаго хорунжого М.Д.Ханенка з 1719 по 1789 р.*; *Історія Русів* (XVIII в.).

Многія з украінскіх летапісаў, дзённікаў і хронік прысвечаны казацтву. Два найбольш раннія вядомыя гістарычнай навуцы ўкраінскія летапісы, якія дайшлі да нас у рукапісных арыгіналах, - гэта *Львівський літопіс* і *Острозький літопісець* (с *Кройніки Бельського речі потрібніі вибрані*) (<http://litopys.org.ua/index.html> – паводле выдання: (Бевзо 1971)). Яны невялікія па аб'ёме, але багатыя фактычным матэрыялам як крыніца для ўнутранага жыцця, культуры і побыту ўкраінскага народа ў XVI – першай палове XVII стст., а таксама палітычнага становішча Украіны напярэдадні вайны 1648-1657 гг. пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага. У іх ёсць звесткі аб падзеях, якія папярэднічаюць Хмяльніччыне.

Астрожскі летапісець:

“Рок 1592. Козаки Переяславль спалили. Александр, воєвода волинський, син князя Василія Острозького, Триполь облегли. ...

1597 г. Наливайко в Слуцьку і в Могилеві великіі шкоди починил і сам громлен, а потом пойман і на палъ збит...”

Пад 1597 годам гаворка ідзе пра падзеі падчас першага вялікага сялянска-казацкага паўстання, распачатага ў 1591 годзе, да якога далучыліся рээстравыя казакі на чале з Крыштафам Касінскім. Мяркуючы па характары падачы інфармацыі, аўтар летапісу, акрамя польскамоўнай *Хронікі* М. Бельскага (Bielski 1551, 1554, 1564), якая заканчваецца 1598 годам, карыстаўся таксама і іншымі крыніцамі.

У Львоўскім летапісы звесткі пра гэты эпизод яшчэ бяднейшыя:

“1597 г. Налівайка згублено”.

Львоўскі летапіс і Астрожскі летапісец практычна цалкам грунтуюцца на іншых тэкстах: у асноўным на *Хроніцы* М. Бельскага і іншых крыніцах, таму ў іх пункт гледжання аўтара выказаны недастаткова выразна, што адпавядае і летапіснай традыцыі ў цэлым.

Прапанаваны даклад прысвечаны рэпрэзентацыі казацтва ў летапісах і хроніках (ранейшых – на “простай мове”, больш позніх – на ўкраінскай, а таксама на польскай) з розных краёў Рэчы Паспалітай. Як вынікае з прыкладаў, стаўленне да казацтва ў летапісах досыць стрыманае.

Іншае стаўленне да казацтва і вайны 1648-1657 гг. пад кіраўніцтвам Багдана Хмяльніцкага – як правіла, пазітыўнае – прадстаўлена ва ўкраінскіх хроніках. Розніца ва ўспрыманні падзей асабліва заўважная ва ўкраінскіх і беларускіх дыярыушах – пра гэта таксама ідзе гаворка ў дакладзе.

СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. Бевзо, О. А. (ред.). *Львівський літопис і Острозький літописець*. Київ. 1971.
2. Дзира, Я. І. (ред.). *Літопис Самовидця*. Київ. 1971.
3. Шевчук, В. (ред.). *Літопис С. Величкі*. In: *Збірник козацьких літописів: Густинський, Самійла Величка, Грабянки*. Київ. 2006.
4. *Історія Русів*. 1991. (Переклад І. Драча; вступ. ст. В. Шевчука). Київ. 1991.
5. *Короткий літопис Малої Росії з 1506 по 1770 рік. Антологія української думки: XVI–XVIII ст.* Київ. 1995.

6. Bielski, M. *Kronika wszytkiego świata*. Kraków. 1551, 1554, 1564.

7. Strykowski, M. *Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszyskiej Rusi*. Królewiec. 1582.

Ewa RUDNICKA

prof. UW dr hab.

Uniwersytet Warszawski

REFLEKSJE NAD ROLĄ LEKSYKOLOGRAFII PAREMIOLOGICZNEJ WE WSPÓŁCZESNEJ KULTURZE NA PRZYKŁADZIE POLSKO- UKRAIŃSKIEGO SŁOWNIKA PRZYŚLÓW MARIANA DEMSKIEGO

Celem wystąpienia jest przedstawienie słownika Mariana Demskiego na tle polskiej leksykografii paremiologicznej oraz wynikających z tego refleksji nad znaczeniem paremiografii we współczesnej kulturze i nauce.

W obecnych czasach, kiedy powstaje coraz więcej słowników przysłów, warto zastanowić się, jaką rolę pełnią one zarówno w kulturze, jak i w nauce, zważywszy zwłaszcza na podkreślane w literaturze przedmiotu przenośne, alegoryczne lub metaforyczne znaczenie tego rodzaju wypowiedzi i wynikający z tego ich uniwersalny, moralny, sentencjonalny i figuratywny charakter [1]. Powstawanie nowych słowników otwiera natomiast przestrzeń do podejmowania nowych, ciekawych wyzwań badawczych. Opracowywanie obecnie tego rodzaju źródeł jest wyzwaniem szczególnym, ponieważ współcześnie daje się zauważyć wyraźna zmiana w społecznym postrzeganiu roli przysłów. Ze względu na rozwój różnych nurtów psychologicznych i popularność takich praktyk jak lifecoaching czy mentoring coraz bardziej zyskują teraz na popularności sentencje nazywane cytatami motywacyjnymi, jak np. *Nie ma rzeczy niemożliwych, są tylko takie, których nie próbowaliśmy* (John Maxwell), *Wszystkie nasze marzenia mogą się spełnić, jeśli tylko mamy odwagę je realizować* (Walt Disney), *Porażka to tylko okazja, żeby spróbować jeszcze raz, tym razem bardziej mądrze* (Henry Ford) [2] [3]. Zdecydowanie rzadziej natomiast sięga się po przysłowia, których wymowa często nie odpowiada duchowi modnej afirmacji i motywacji.

Leksykografia paremiologiczna jest szczególnym działem leksykografii, której losy były przedmiotem uwagi wielu badaczy [4]. W związku z tym w

pierwszej kolejności zostanie omówiona współczesna polska przekładowa leksykografia paremiologiczna, z przywołaniem takich pozycji jak między innymi: *Słownik przysłów, czyli 330 przysłów i powiedzeń w ośmiu językach – polskim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, łacińskim, niemieckim, rosyjskim i włoskim z ilustracjami* [5]; *Niderlandzko-polski słownik przysłów* [6]; *Chto le kaszëbsczi jãzëk dobrze znaje ten z nim òbjachac mòże wszëtczë kraje. Sto i wiëcej popularnych polskich zwrotów, wyrażeń i przysłów w języku kaszubskim i niemieckim* [7]; *Zbiór idiomów i przysłów norweskich i polskich* [8]; *Słownik przysłów i powiedzeń angielsko-polski, polsko-angielski* [9]; *Słownik przysłów polsko-esperancki* [10]; *Łacińsko-angielsko-polski słownik przysłów, sentencji, zwrotów i wyrażeń* [11]; *Słownik przysłów polsko-francusko-hiszpański* [12]; *Słownik przysłów i powiedzeń francusko-polski, polsko-francuski* [13]; *Słownik przysłów i powiedzeń rosyjsko-polski, polsko-rosyjski* [14]; *Słownik przysłów niemiecko-polski, polsko-niemiecki* [15]. Szczególnie istotne i ciekawe jest zwrócenie uwagi na to, jakie języki obce są uwzględniane w tego rodzaju polskich opracowaniach i jak kształtuje się warsztat leksykograficzny tych publikacji.

W dalszej kolejności zostanie przedstawiony przygotowywany do publikacji *Mały słownik polsko-ukraiński przysłów i porzekadeł* autorstwa Mariana Demskiego. Znaczenie tego słownika wydaje się bowiem niebagatelne dla kultury obu narodów. Wprawdzie słownikarstwo poświęcone przysłowiom ma w Polsce bogatą tradycję, ale takiego słownika jeszcze nie było. Podobnie zresztą rzecz ma się na gruncie leksykografii ukraińskiej. Zważywszy na bliskość języków, narodów i ich kulturowe powinowactwa, może dziwić, że do tej pory nie zestawiano ze sobą polskich i ukraińskich zasobów paremiologicznych w większym wymiarze i w specjalnie w tym celu opracowanym studium, zwłaszcza że słownik M. Demskiego jest zbiorem obszernym. Słownik rejestruje w sumie ponad 4800 jednostek, w tym ponad 1500 polskich przysłów i porzekadeł w odpowiedni sposób skorelowanych z ponad 3200 jednostkami ukraińskimi. Słownik może się wydawać kolejnym prostym słownikiem przekładowym. To

jednak wrażenie złudne, już bowiem zerknięcie na pierwsze strony pracy M. Demskiego uświadamia, że jest to opracowanie będące zaproszeniem do świata dwóch bliskich sobie sąsiedzkich narodów oraz ich codziennych refleksji mających charakter wskazówek, przestróg lub komentarzy, utrwalonych w języku i przekazywanych z pokolenia na pokolenie przez długie, długie wieki. Słownik zostanie omówiony w zestawieniu z najnowszym opracowaniem paremiograficznym Dobrosławy Świerczyńskiej pod tytułem *Przysłowia w 12 językach*, które uwzględni również przysłowia ukraińskie.

Analiza opracowań paremiograficznych uświadamia jak odmienne, podobne, a niekiedy tożsame bywa postrzeganie rzeczywistości przez różne społeczności, jak w tego rodzaju tekstach kultury utrwalamy różne — choć często w istocie wcale nie bardzo odległe od siebie — wizje świata, jak złożone bywają relacje pokrewieństwa kulturowego, obyczajowego i mentalno-poznawczego etnosów. Pozwala to zastanowić się, do jakiego rodzaju studiów mogą być w ciekawy sposób wykorzystywane źródła paremiograficzne, studiów dotyczących nie tylko komparatystyki językowej i przekładoznawstwa, lecz także etnologii i aksjologii komparatywnej czy psychologii społecznej.

SPIS WYKORZYSTANYCH ŹRÓDEŁ

1. Wasiuta S. *Przysłowie w świetle danych systemowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin, sectio FF, vol. XXXV, 1, s. 183–191. 2017.
2. Tokarski W. Najlepsze cytaty motywacyjne. 2023. <https://www.wiktortokarski.pl/cytaty-motywacyjne/>, dostęp: 7.02.2026.
3. Nowak E. Najlepsze cytaty o motywacyjne o życiu – sentencje i złote myśli motywujące. 2024. <https://fabrykadygresji.pl/2024/01/28/najlepsze-cytaty-o-motywacyjne-o-zyciu-sentencje-i-zlote-mysli-motywujace/>, dostęp: 7.02.2026.
4. Świerczyńska D. *Przysłowia w 12 językach*, Warszawa. 2019.
5. Słobodska M. *Słownik przysłów czyli 330 przysłów i powiedzeń w ośmiu językach – polskim, angielskim, francuskim, hiszpańskim, łacińskim, niemieckim, rosyjskim i włoskim z ilustracjami*, Warszawa. 2000.
6. Cox H.L., Prędoła S. *Niderlandzko-polski słownik przysłów*, Wrocław. 1997.

7. Formela M. Chto le kaszëbsczi jãzëk dobrze znaje ten z nim òbjachac mòże wszëtczé kraje. Sto i wiëcej popularnych polskich zwrotów, wyrażeń i przysłów w języku kaszubskim i niemieckim, Wejherowo. 2022.
8. Malinowski H.E. Zbiór idiomów i przysłów norweskich i polskich, Oslo. 2002.
9. Pająk Cz. Słownik przysłów i powiedzeń angielsko-polski, polsko-angielski, Warszawa. 2007.
10. Penciak B.L. Słownik przysłów polsko-esperancki, Warszawa. 1997.
11. Radziejewski D. Łacińsko-angielsko-polski słownik przysłów, sentencji, zwrotów i wyrażeń, Włocławek. 2000.
12. Stawińska K. Słownik przysłów polsko-francusko-hiszpański, Warszawa. 2010.
13. Stawińska K. Słownik przysłów i powiedzeń francusko-polski, polsko-francuski, Warszawa. 2004.
14. Stypuła R. Słownik przysłów i powiedzeń rosyjsko-polski, polsko-rosyjski, Warszawa. 2003.
15. Wójcik A., Ziebart H. Słownik przysłów niemiecko-polski, polsko-niemiecki, Warszawa. 2001.

Nataliia YUHAN

*Doctor of Philological Sciences, Associate Professor
State Institution “Luhansk Taras Shevchenko National University”*

**QUEER WAR EXPERIENCE IN A POSTCOLONIAL CONTEXT: NON-
BINARY IDENTITY IN CONTEMPORARY UKRAINIAN
DOCUMENTARY DRAMA**

Contemporary Ukrainian drama of recent years actively incorporates the theme of war as a key experience shaping the nation’s cultural identity. In this context, documentary theatre attracts particular attention, as its engagement with real testimonies makes it an effective means of recording collective memory [1; 4].

Tetiana Kytsenko’s play “Antonina” (2024) [2] is a vivid example of this approach, as it combines a documentary form (verbatim theatre) with the theme of queer war experience, representing a non-binary subject on the front line. The analysis of this work makes it possible to outline the specific features of queer discourse in Ukrainian drama and to trace its connection with the postcolonial context of war.

Documentary drama, and verbatim theatre in particular, is a form that comes as close as possible to real speech and lived experience [3, pp. 180 – 182]. In “Antonina”, the text is based on a 4.5-hour interview with a real participant in the war – Antonina Romanova – which lends the play a high degree of authenticity and emotional intensity. The central conflict unfolds between Antonina, a non-binary individual serving in a mortar unit, and T., the civilian person the protagonist was before the war. Thus, the theatrical dialogue is in fact a monologue – a conversation between the person of the “present” and the person of the “past”.

This dialogue becomes not only a narrative of war but also a space in which different models of reality collide: frontline, bodily, “everyday”, and idealized.

Significantly, T. demonstrates an infantile and romanticized perception of war, questioning Antonina about mundane details (such as using a toilet under shelling, “shell astrology”, or fighting mice), whereas Antonina exposes the harsh material truth of war – mud, blood, sweat, mice and rats, cadaveric toxins. In this way, war in the play appears not as an abstract “idea” but as a corporeal experience that dismantles any romantic illusions.

Antonina’s non-binary identity is a key element of the play that reshapes conventional notions of military experience. In the text, it does not function as an “exotic” or marginal feature but as an integral component of frontline life. Military reality “levels” everyone – in this sense, the trench becomes a space where social differences are erased, while corporeality and vulnerability are simultaneously rendered acutely visible. Non-binarity in “Antonina” is not reduced to the theme of identity in a civilian sense; rather, it becomes a mode of representing how war transforms the body, language, and one’s sense of presence in the world. It also raises questions of the visibility and invisibility of queer subjects within a military environment dominated by a heteronormative order, yet one in which the reality of war demands practical mutual support and the suspension of ideological labels.

The postcolonial context of the war in Ukraine is crucial for understanding queer experience, as the war unfolds not only as a geopolitical conflict but also as the outcome of colonial and imperial practices of violence that have long shaped Ukrainian identity. In this sense, queer experience becomes an additional, “parallel” form of colonial trauma: queer individuals in wartime occupy a double position – they endure a shared national catastrophe while simultaneously confronting social marginalization and the need to prove their belonging to the community. Kytsenko’s play demonstrates that war not only destroys but also produces new forms of collectivity. Antonina speaks of soldiers – drivers, IT specialists, actors, directors – who become “closer to one another than even family”. This can be interpreted as the formation of a new, frontline “social body”,

in which identity is shaped not by cultural markers but through a shared experience of survival.

Within the framework of documentary drama, queer war experience in *Antonina* is also closely connected to questions of language and representation. The play employs dialogue as its principal dramaturgical device, enabling the articulation of conflict between different modes of comprehending reality. T. asks questions, Antonina responds – but these responses do not function as explanations; rather, they constitute acts of testimony. In this sense, the text operates as a “public psychotherapeutic space” in which the protagonist verbalizes her reality, while the listener (T.) is compelled to reassess her illusions. Queer experience here is not a private “secret” but a socially significant and public fact that shapes the understanding of war and human solidarity.

It is also significant that “*Antonina*” is a work that has already received recognition (winning the “Act Fourth” festival and the “Triangle for Ukrainian Theatre Practitioners” competition), and has also been translated into English and staged in Kyiv. This indicates that the theme of queer war experience is becoming part of not only Ukrainian but also international cultural discourse.

Thus, Tetiana Kytsenko’s “*Antonina*” represents an important example of how contemporary Ukrainian documentary drama can articulate queer war experience within a postcolonial context. Non-binary identity functions not as a separate plot element but as a means of demonstrating that war transforms not only political but also cultural and corporeal boundaries, and that queer individuals constitute an integral part of the national community. The documentary verbatim form ensures the maximum authenticity of testimony, while the dialogue between the civilian and the frontline subject reveals how different worlds collide in wartime, forcing a reconsideration of norms, identity, and solidarity.

REFERENCES

1. Бондарева О.Є. Маріупольська драма: меморативні практики, свідчення, ідентичність, театральний код. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: філологія*, 2023, вип. 28, с. 32-57.
2. Киценко Т. *Антоніна* (2024). *Ukrdramahub*. Портал сучасної української драматургії. URL: <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/antonina> (дата звернення: 26.01.2026).
3. Yuhan N. Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). *The 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries» (May, 19-20, 2023; Vancouver, Canada)* by the SPC «InterConf». A.T. International, 2023. P. 179-197. DOI: 10.51582/interconf.19-20.05.2023.018
4. Yuhan N. Collective Trauma in (Post)Documentary Plays of Contemporary Ukrainian Drama About the Russian-Ukrainian War: Psycho-Emotional and Postcolonial Aspects. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2024. № 8 (68). P. 54-64. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.8.8>; <https://kelmczasopisma.com/ua/jornal/95>

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

«Спільне і відмінне у філологічній картині світу слов'ян»
in memoriam проф. Миколи Лесюка

27 лютого 2026 року

м. Івано-Франківськ

Упорядник *Наталія Щербій*